

HISTORIALLINEN

ARKISTO.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

VI.

Varustettu kuvataululla.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1878.

Ainehisto.

	Siv.
Sekularminne af finske hädforskaren Daniel Juslenius, uppläst på finska historiska samfundets årsdag den 9 November 1876 af <i>Frans Johan Rabbe</i>	1—22.
Anteckningar af C. G. Leistenius och C. Leijstén 1728— 1807; meddelade af <i>S. Elmgren</i>	23—40.
Otavalala spinn-skola. Meddeladt af <i>S. Elmgren</i>	41—44.
Hvad betecknar „Collegium Raumense?“ Medd. af <i>K. A. Bomansson</i>	45—70.
Journal öfver Sveaborgs belägring 1808, medd. af <i>J. Oskar I. Rancken</i>	71—98.
Förteckning öfver ynglingar, hvilka från gamla Finland besökte Borgå gymnasium före 1812. Medd. af <i>J. M. Salenius</i>	99—108.
Muntamia vanhempia tietoja Turusta ja Wiipurista. Esit- tänyt <i>J. Krohn</i>	109—115.
Om den högsta lefnadsåldern i Finland af <i>F. J. Rabbe</i>	116—122.
Johannes Bilmark. Föredrag af <i>S. G. Elmgren</i>	123—138.
Några spår af krigen i Jääskis härad, medd. af <i>J. M. Salenius</i>	139—157.
Tvenne aktstycken från Frihetstiden, medd. af <i>E. G. Palmén</i>	158—184.
Anteckningar ur inrikes rådsprotokollen om finske tjen- stemäns tillsättande på 1740-talet, medd. af <i>E. G. Palmén</i>	185—206.
Arkkipiispa C. F. Mennander'in kirjekokoelma. Esit- tänyt <i>Jon. Castrén</i>	207—222.
Suomen Historiallisen Seuran Pöytäkirjat:	
Den 9 Nov. 1876	225.
Jouluk. 1 p. 1876	228.
Tammik. 19 p. 1877	230.

Helmik. 23 p. 1877	238.
Toukok. 11 p. 1877	247.
Lokak. 1 p. 1877	248.
Marrask. 9 p. 1877	251.
Marrask. 14 p. 1877	256.
Den 26 Jan. 1878	256.
Den 28 Febr. 1878	266.
Den 30 Mars 1878	267.
Den 30 April 1878	268.
Den 29 Maj 1878	277.
Den 21 Sept. 1878	281.
Den 16 Okt. 1878	289.
Lisäyksiä ynnä huomattavia painovirheitä	305.
Aakkosellinen aineluettelo Historiallisen Seuran tähän painettuihin pöytäkirjoihin	309
Kuvien selitys. Explication des sceaux ci-joints . . .	314—315.
Kuvataulu, sisältävä Suomen, Uudenmaan ja Hämeen asukasten sinettejä.	

**Sekularminne af finske häfdeforskaren DANIEL JUSLENIUS,
uppläst på finska historiska samfundets årsdag
den 9 November 1876**

af

Frans Johan Rabbe,

afgående ordförande.

Det finska historiska samfundet har i sina stadgar, fastställda den 25 Februari 1875, åtagit sig skyldigheten att bevara den fosterländska häfdeforskningens minnen. Ett sådant minne erbjuder sig vid den årsdag vi i dag begå, då det var år 1676, som den infödde finske häfdeforskaren *Daniel Juslenius* först såg dagsljuset, och oaktadt minnes-teckningar om honom redan finnas i tryck offentliggjorda af män, med hvilkas biografiska framställningsförmåga min bäfvar att mäta sig, anser jag detta tillfälle dock icke böra lemnas obegagnadt att i det finska historiska samfundets annaler inregistrera namnet på den man, hvilken såsom sitt första lärdomsprof utgaf en teckning af det gamla Åbo, och kort derpå i sin gradualdisputation: *Vindiciæ Fennorum*, tog sig före att söka försvara sitt fosterland och sina landsmän mot de förklenande beskyllningar, som om dem af den utländska pressen tid efter annan offentliggjordes. De många om sekularmannen redan utgifna biograferne göra, att jag här kan inskränka mig till endast det för den finska historieforskningen viktigaste, för hvilket vi stå i skuld hos honom, och hvilket gör honom förtjent att erkännas såsom en af den fosterländska häfdeforskningens och pietismens heroer. *Nam pius est patriæ facta referre labor.*

Daniel Juslenius föddes den 10 Juni 1676 å kapellans bolet Raukka i Wirmo socken. Fadren Daniel Juslenius var då kapellan, men blef sedermera kyrkoherde i socknen; modren hette Barbara Göö's, kyrkoherdedotter från Kumo. Vid 11 års ålder sattes han i Åbo katedralskola, derifrån han efter fyra år den 27 Maj 1691 inskrefs såsom student vid Åbo akademi. Samma år i April hade hans fader aflidit och vid två års ålder hade han förlorat sin moder. Den värlöse ynglingen var nödsakad att genom barnaundervisning förskaffa sig sitt underhåll, och under året 1695 var han informator i Koporie i Ingermanland. Året derpå besökte han Riga såsom båtsman å en skuta tillhörig hans broder Henrik, handlande och borgmästare i Nystad. Dessa sjöfärder fortsattes till år 1698, då en annan hans broder Gabriel blef från adjunkt i filosofin befordrad till sekreterare vid Akademien. Under professor Johan Bernhard Münsters presidium försvarade han år 1700 sin exercitie-disputation med titel: *Aboa vetus et nova*. Såsom handledare åt statssekreteraren Åkerhjelm's tvenne söner besökte han år 1701 Stockholm och Strengnäs och återkommen till Åbo år 1702 blef han här anställd såsom vice Sekreterare i Consistorium Academicum och tillika informator i dåvarande biskopen Gezelii hus. Efter utgifven gradualdisputation med titel: *Vindiciæ Fennorum* år 1703 under præsidium af brodern Gabriel, då logices och metaphysices professor, blef han samma år i December i Åbo promoverad magister, vid hvilken promotion han innehade första rummet. Anställd såsom medarbetare i det Gezelianska bibelverket skall tolkningen af Vishetens och Judiths bok samt profeterne Malachias och Daniel fallit på hans lott.

År 1705 blef han anställd såsom adjunkt i filosofiska fakulteten vid akademien i Åbo och år 1707 såsom aka-

demiens sekreterare, i hvilken tjänst han qvarstod till 1712. Detta år utnämndes han till *linguarum* professor vid akademien, det vill säga professor i grekiska och hebreiska språken, hvilket embete han tillträdde med ett tal: *De convenientia linguæ fennicæ cum hebraea et græca*. Men ofreden pågick, och år 1713 begaf han sig med maka och barn öfver Torneå till Stockholm, dit han, blefven barnlös på vägen, anlände i Juli 1714. Pædagogien blef här åter hans födkrok till dess han i Maj 1715 utnämndes till *eloquentiæ* och *poëseos* lektor vid gymnasium i Vesterås. Vid tillträdet till denna tjänst höll han ett tal: *De miseris Fennorum*, och såsom gymnasii lektor prestvigdes han här år 1720. Då efter Nystadska freden akademien i Åbo åter upprättades, flyttade han tillbaka till sin förra profession och höll vid restaurationshögtiden den 26 November 1722 i domkyrkan predikan öfver Ps. 147: v. 12—15. Sedan han år 1725 blifvit derjemte kyrkoherde vid finska församlingen i Åbo, flyttade han år 1727 öfver till 3:dje professionen i theologiska fakulteten, och tillträdde denna tjänst med ett tal: *De indivulso bonorum operum cum justificante fide nexu*. År 1728 befordrades han till andre theologie professor och erhöll vid biskopsvalet samma år de flesta rösterna till biskop i Åbo stift, ehuru förre matheseos professorn Lars Tammelin härtill blef utnämnd. Promoverad år 1732 till theologie doktor, erhöll han efter biskop Tammelins död åter år 1734 de flesta rösterna till biskop i Åbo, men tillika äfven till Borgå stift, å hvilket senare embete han samma år erhöll fullmakt. Men då detta stift år 1742 af fienden inkräktades, nödgades Juslenius åter flytta undan till Stockholm, nu med en familj af fjorton personer. Här uppehöll han sig i två års tid, deltagande i ärendernas behandling under riksdagen 1742 och 1743,

derunder han äfven fullbordade sitt finska *ordaboks försök*. Kallad vid biskopsval till Skara stift, utnämndes han till biskop i detta stift den 12 Juni 1744 och vidtog embetet redan i November samma år vid 68 års ålder. Här öfversatte han till finskan *Svebilii kateches*, 1745. Hemkommen till Skara från riksdagen 1751, der han predikade vid kröningen, angreps han, nu 74 årig, af kallbrand i lärbenet, och afled den 17 Juli 1752.

Daniel Juslenius var två gånger gift: 1:o år 1707 med Hedvig Lundberg, prostdotter, död 1729, och 2:o med dottren till Assessorn i Åbo Hofrätt Schultz, Katharina, född 1706 och död 1775. I hvardera giftet hade han tio barn, af hvilka dock endast en son och två döttrar af första giftet, och tre söner af det andra öfverlefde honom.

Under hans præsidium äro utgifne 10 akademiska disputationer.

Af Daniel Juslenii arbeten äro för den finska häfdeforskningen af intresse egentligen de, hvilka beröra den finska historien och geografin. Dessa äro: *Aboa vetus et nova*, det gamla och det nya Åbo, *Vindicicie Fennorum*, Finnarnes försvar, och *De miseris Fennorum*, om Finnarnes motgångar och elände. Låtom oss nu här taga en öfversigt af innehållet af de förstnämnda.

Uppsatsen: *Om det gamla och nya Åbo*, denna Finlands dåvarande hufvudstad, utgaf Juslenius år 1700, då endast student, såsom exercitie-disputation på latin. Ett sådant lärdomsprof erfordrades nemligen då för att få vidtaga studierna och öfningarne till magistergraden. Detta profscriptum måste bedömmas såsom ett förstlingsarbete och får man derföre icke vänta att här finna en utbildad författareförmåga. En af Juslenii biografer yttrar sig härom sålunda: „Arbetet röjer vidsträckt beläsenhet, isynnerhet i

den historiska delen och en varm hog för forskning. Och om den historiska framställningen icke dess mindre är den minst tillfredsställande och utgör den svagaste delen af hela teckningen, låter sådant förklara sig dels af den brist på inhemska hjälpkällor, som då för tiden var allmän, dels af de besynnerligaste hypoteser historieforskare före hans tid uppkastat och de oriktiga skildringar desamme, i anseende till sin ringa bekantskap med Finland och dess folk, lemnat om landet. Förbises må icke heller den omständigheten, att denna beskrifning var hans ungdoms första lärdomsprof^a. Vi vilja nu se till med hvad rätt detta arbete blifvit så bedömdt, och här framställa en kort öfversigt af dess innehåll.

I inledningen yttrar författaren bland annat: „Men likasom jag är viss uppå att detta företag, såsom alstradt af en god afsigt, skall vinna bifall af hvarje redlig fosterlandsvän, fastän det felaktiga i utförandet icke kan gillas, så är jag äfven öfvertygad derom, att jag härigenom skall hos dem, som vilja förklara vårt Finland såsom något af föga eller ingen betydighet, verka emot mig hat och smälek“.

Arbetet är afdeladt i 3 kapitel: 1:o Åbo stads topografi; 2:o Åbo stads historia, och 3:o stadens förvaltning samt sederna hos dess innevånare.

I det första kapitlet, sedan författarn förklarar att stadens läge är förträffligt och luften icke osund, öfvergår han till beskrifningen af de särskilda stadsdelarne eller trakten kring stortorget och bron samt domkyrkan och universitetet. Detta kallar han sjelfva boet för lärdomen, och tillägger: om jag, då jag går att lemna en beskrifning härom, skulle vara utrustad med den förmåga att skryta, hvarmed utläningar ända till skyarne upphöja sina städer, kyrkor, byar och annat, skulle jag lätt kunna öfver-

tyga hvem som helst derom, att på hela jorden icke finnes något mera utmärkt. Han inskränker sig till att nämna, att utom i Upsala i Sveriges rike icke finnes någon större kyrka än den i Åbo. I kyrkmuren hade Academien 4 salar, ett kabinett för instrumenter, carcer och bibliotheksrum. Af böckerna i det sistnämnda omnämner han såsom märkvärdiga Alkoranen på turkiska språket och Hugo Grotii eget exemplar af boken: *de jure belli et pacis*. Af stadens omgifningar framhåller han slottet, Runsala och Kuppis samt Hallisfors och hamnen.

I andra kapitlet medgifver författaren att stadens ursprung och uppkomst icke kan uppgifvas i brist på urkunder och minnesmärken från äldre tider. Stadens finska namn *Turku*, torg, marknadsplats, anser han hafva uppkommit jemte det finska språkets öfriga ord vid den babyloniska förbistringen. En del af Japhets afkomlingar hade derefter under Magogs anförande intagit vårt nuvarande Finland. I början af 4:de seklet efter öfversvämningen, medan Kung Sigge den 3:dje regerade i Sverge, skulle Finnar och Ester härjat Svealand, der då Sigtuna eller Siggesborg blifvit uppfördt för att hindra deras inträngande. Stadens grundläggning vid Aurajoki antages hafva skett kort efter Finnarnes inflyttning till landet. Antagande i likhet med äldre historieskrifvare att Finnarne egt egna furstar, slutar författaren, att detta Turku sannolikt varit dessas residens. Åberopande Rudbecks *Atlantica* antager författaren, att Finland och Vinland är benämning på samma land, samt att med namnen Vanaler, Vandaler, Vaner, Viner, Viniler och Venner menas inga andra än Finnarne. Namnet skulle härstamma från ordet *Vana*, den Götiska benämningen på floden Don eller Tanais, derifrån utflyttningen skett till den Venediska eller Finska viken af östersjön.

Konung Erik den heliges härtåg till Finland, bildande början till landets eröfring af svenskarne, utsätter författaren med Loccenius och Bureus till år 1150 efter Christus. Ett af biskop Henrik bebodt hus i Nousis skall ännu år 1700 stått kvar, ehuru i behof af omlagning. S:t Mariæ kyrka uppgifves hafva först varit en Basilika och staden legat i dess närhet, men efterhand blifvit flyttad till en bekvämare landningsplats, der år 1300 domkyrkan blef fulländad. Detta tempel blef dock redan 1318 plundradt af Moscoviter. Stadens öden genomgås, särdeles dess ödeläggelser genom brand och härjningar af fienden. På de i Åbo slagna mynten emellan åren 1360 och 1537 vidfogas en planche. Första Finska landtdag uppgifves hafva blifvit hållen i Åbo år 1435, gymnasium derstädes vara inrättadt 1630 och akademien 1640. Redan före ett tryckeris inrättande i Åbo år 1641 hade år 1554 det nya testamentet utkommit i tryck på finska och år 1642 utkom hela bibeln. År 1693 firades i Åbo en sekularfest till åminnelse af Upsala mötes beslut år 1593 om afskaffande af den påfliga lithurgien. Hofrätten i Åbo blef invigd den 31 oktober 1623. Vådeldar uppgifvas hafva härjat staden 20 gånger och dervid domkyrkan 7 gånger. Pesten skall hafva härjat i staden åren 1529, 1588, 1603, 1629, 1657 och 1698. Hungersnöd angifves för åren 1421, 1649, 1650 och 1698. Öfversvämningar af Aura å uppräknas för åren 1612 och 1685.

Det tredje kapitlet egnar författaren åt stadens förvaltning och dess invånares seder och bruk. Men, säger han, då allt detta icke kan klart framställas endast om stadens enskilda förhållanden, vill jag här i förbigående korteligen omnämna hvad som rörer hela nationen. Kapitlet omfattar annars styrelseform, auktoriteter, milisen,

handeln, näringarne, litteraturen och språket, samt religionen och sederne.

Regeringssättet antages hafva i Finland varit det monarkiska ända ifrån Magog, såsom uppgifvet finnes hos Johannes och Paulinus Gothus. De inhemska finska orden *ruhtinas* och *valdakunda* angifvas bestyrka detta, och familjfadrens envælde ända från Noach och Abraham skulle hafva utgjort grunden härtill. Och som äfven alla granarne haft furstar, kunde ingalunda Finland ensamt hafva lefvat under andra seder. Oafgjordt lemnas om landet i äldsta tid varit valrike eller arfrike; det senare blef det i Gustaf I:s tid.

Att Finnarne likasom andra folkslag under de äldsta tiderna icke egt andra lagar än dem naturen och hederskänslan dikterat, förmodas. Men hugen att skada sin nästa vann mer och mer insteg hos de dödlige, och det blef en nödvändighet att införa lagar. Den allmänna folkförsamling, der rätt skipas bland menigheten heter ännu på finska *käräjä*, motsvarande det svenska ting. Införlifvadt med Sverige erhöill Finland svenska lagar. Enligt landslagen skulle nu räfst- eller landsting årligen hållas i hvarje lagsaga, och i den finska lagsagan i Åbo dagen efter S:t Henriks dag. Kan dervid konungen ej sjelf närvara, skall biskopen med två kapitelmän, lagmannen med två af riksens råd eller andra gode friborne män, dem biskopen och lagmannen dertill utse, hafva makt att dömma konungs dom. Hvert år skall vapensyn hållas den 8:de dagen efter S:t Peders dag för hela Finland i Åbo. I staden funnos två domstolar dessutom, den lägre på torget, den högre i rådstugan. Från den förra vädjades till den senare. I stället för räfsttinget infördes senare en Hofrätt med konglig makt och myndighet. Landshöfdingen i Åbo underlyda

de tre landskapen Egentliga Finland, Satakunda och Åland. I mål, som röra militären, döma Öfversten och de andre officerarne enligt krigsartiklarne. En Accisrätt dömmar i tullmål och der det gäller accisskatten. Akademien har sina egna privilegier och sin domsrätt. Ecclesiastika mål afgöras i Consistorium ecclesiasticum enligt kyrkolagen af år 1686, men angående domkyrkans byggnad och inredning rådslå kommandanten och borgmästaren med biskopen och ordinarie stadspresten samt tillkallade en eller två mera betydande borgare. Enligt riksdagsbeslutet af år 1610 är Åbo stad uppförd såsom 6:te staden i ordningen i riket.

Krigsväsendet är oundgängligen nödigt i en monarkisk stat. Att krigskonsten hos de fordne Finnarne icke legat i linda, bevisa deras många krig, tappra bragder, ströftåg och colonier. Före Erik den heliges tid skola Finnarne blifvit besegrade icke oftare än två högst tre gånger. Tacitus omtalar deras mira feritas. Hakkapålerne äro kände och en författare, Pöpping, har yttrat: Finni Martis pulli, ad bellum non facti, sed nati esse videntur. Enligt Loccenius skola utlänningar finnas, hvilka förmoda att dessa nordiska hyerboreiska jättar skyddas af den Allsmäktige endast för att nyttjas till hämnare, der sådane behöfvas.

Hvad handeln beträffar, är min öfvertygelse att stadens grundläggare icke skulle besörjt dess anläggning nära hafvet och invid ån, derest han icke afsett lägenheten att här inskeppa handelsvaror samt fördelen af hamnen, den yppersta i hela storfurstendömet. Att Finnarne idkat handel i äldre tider med utlänningar bestyrkes bland annat deraf, att här arabiska och engelska mynt blifvit anträffade före och från slutet af det 10:de seklet efter Christi

födelse. Med svenska väldet inkom i landet svenskt mynt och sådant blef slaget äfven i Åbo. Staden har tre marknader årligen, nemligen den 19 Januari, den 17 Juni och den 8 September. Efter Stockholms anläggning drog sig dock handeln dit. Men återgående till enklare seder föredrar Finnen dock nu det inkemska, hvilket man förut föraktat framför det utländska. Och aldrig har ännu naturen nekat oss det som hörer till lifvets uppehälle och nödtorft, allenast vi förstå att leta fram detta. Dock beherrska ännu en dåraktig lyx mången, som aktar det utländska såsom dyrbart och dugligt, men deremot det inhemska och lättfångna såsom af intet värde. Fordom torde handaslöjderna hos oss hafva florerat, såsom de ock nu för tiden göra. Så äro Finnarne kända såsom timmermän, snickare och skeppsbyggare, samt deras qvinnor för utmärkt färdighet vid tillverkande af linne- och ylleväfnader, äfven *Kalmink*. I matberedning stå finnarne icke efter något annat folk. Brödet, som här bakas, är smakligt och otaliga ypperliga maträtter tillagas hos oss. Här brygges öl och svagdricka; här distileras bränvin; här lagas *mämmi* och *varileipä*. Äfven trädgårdsskötseln bedrifves här ingalunda med efterlåtenhet. Salt bereddes fordom i Österbotten, men nu på Åland. Jern upphemtas ur botten på kärren, renas af bönderna sjelfve samt användes till hvarje handa behof, och runorna omtala våra förfäders skicklighet härutinnan. Att äfven vetenskapliga studier i äldre tider blifvit idkade i Finland drager mången i tvifvel; dock tror jag motsatsen hafva skäl för sig. Cimmerierne, dem vi nu kalle Kimiboar, af hvilka så väl Finnarne som Götherne utgjorde en gren, äro uppfinnare af en egen litteratur. Götherne eller Svenskarne hade sina *runor*, Finnarne sina *runoi*. Frändskapen dem emellan behöfver icke vidare för-

klaring. Orsaken till bristen på fornminnen i Finland förklaras genom utrotandet af all afgudadyrkan vid den kristna lärans införande i landet. Verkställarene häraf, Svenskarne, kunde icke annat än hata ett folk, hvilket de kort förut betraktat såsom deras oförsonlige fiende. De höllo Finnarne snart sagdt i trældom och annorlunda skulle de väl icke heller kunnat försäkra sig om sin eröfring. Under de två första seklerne efter Finlands eröfring omnämnas Finnarne icke af någon Svensk historieskrifvare, och de betryckte Finnarne hade troligen hvarken hug eller frihet att sjelfve teckna sina häfder. Att dessa dock sedermera blifvit upptecknade, men gått förlorade vid branden å Kustö slott, är antagligt. De gamle runstafvarne antyda att Finnarne icke saknade hug för litterär forskning. Och att under katolska tiden funnits Finnar, som egt vetenskaplig bildning, torde vara satt utom allt tvifvel. Såsom bevis härpå kunna tjena namnen Johannes Petri och Olaus Magni. Att nu förtiden de fria konsterna hos oss gjort betydliga framsteg, bestrides icke ens af utlänningen. De offentliga skolorne besökas af mera än 300 ynglingar och många begagna enskild undervisning. Numera har Finland äfven en akademi, ett sånggudinnornas tempel, der de studerandes antal för några år tillbaka räknades till 700. Hvad studierna beträffar, sträcka de sig till vetandets hela gebit.

Fastän det svenska språket nyttjas i Åbo, är ändock det finska här likasom i hela storfurstendömet modersmålet. Så vidt jag har mig bekant, har detta kardinalspråk aldrig undergått någon reformation, utan alltid bibehållit sig oförändradt, oberäknadt att det eger otaliga dialekter. Finnarnes poesi utgör ett alldeles eget slag, der man, utom lamdaismen och åtta stafvelser i hvarje vers, fäster ett särdeles afseende vid ordens välljud och vokalernas samklang.

Skaldekonsten idkas annars i Finland likaså mycket af de lärde som af bönderne, hos hvilka det är likasom i Arkadien medfödt att kunna vid hvilket tillfälle som helst dikta de herrligaste sånger i hvarje ämne.

Beträffande religionen, så hafva våra förfäder, liksom hvarje annat folk, icke kunnat vara i afsaknad häraf; men att numera uppsöka och i dagen framställa de föremål dessa dyrkat och sättet hvarpå detta skett, blefve i sanning ett icke ringa arbete. Att *jumala* varit densamme som Sveogöthernes Thor, antydes både af offrens likhet och deraf att Thor kallas Finnarnes gud. Dessutom finnes anmärkt, att uti särskilda trakter af Finland egna gudamakter förstått att förvärfva sig hyllning af inneväanarene. Sedan år 1528 fortfar dock den rena evangeliska läran att här bekännas, andre trosförvandter dock tillåtet att här bosätta sig, med förbehåll att de icke söka förleda någon att öfvergå till deras irrläror. Deras barn skola dock undervisas och uppfostras i vår lära, med undantag af de moskoviter, som bo i Ingermanland. Religiositeten är här större och herrligare än annorstädes, så att på oss icke opassligen kunna lämpas de bibelord, hvilka akademien intagit i sitt sigill: *Ex aquilone et mari congregavit eos*, äfvensom de ord, som läsas hos profeten Zacharias: *Si, the som norr åt draga, the låta min anda hvilas i nordlandet.*

Angående det finska folkets och Åboboarnes sedlighet, så torde till dessas förtjenster få räknas följande: gudsfruktan, rättvisa, tapperhet, saktmod, fromsinthet, försonlighet, gästfrihet, tarflighet och frikostighet. Sjelfva namnet *Suomenmaa* kommer af *suominen*, hvilket ord betyder välvilja mot hvarochen samt gästvänlighet. Vidare sanningskarlek och redlighet, trohet emot regenten, belevnen-

het, arbetsamhet, ihärdighet samt fallenhet för slöjd och för spekulativa forskningar. Men äfven detta folk har sina lyten, såsom: förkärlek för allt utländskt, stor sträfvan efter enskild vinning samt mindre god tanke om sig sjelf. Summan af det anförda blir, att Finnarne icke såsom andra nationer äflas att förskaffa sig jemte öfriga fördelar aktning genom sitt guld, utan endast genom sina förtjenster, och att sjelfva naturen skänker Finnar och Svenskar den vishet, hvilken de fordna Götherne erhöillo af sina lagar.

Detta är i sammandrag innehållet af arbetet: *det gamla och det nya Åbo*. Mången torde tycka att ref. här varit för vidlyftig. Men då det för det finska historiska samfundet är angeläget att hafva en bild af den historiska forskningens ståndpunkt i Finland vid utgången af 1600-talet, har han härtill valt det här ifrågavarande akademiska specimen, erinrande härvid dock, att kort dessförinnan de första delarne af Olof Rudbecks *Atlantica* utkommit, hvilkas lärdom mäktigt inverkat på den unge finske studenten, och icke kunnat af denne jäfvas, äfvensom att på 1600-talet historieforskningen icke kommit längre än att Japhets äldste son Magog antogs hafva varit det finska samhällets grundläggare. Af innehafvarne af den historiska professionen i Åbo före Munster, nemligen Michael Vexionius 1640—1657, Axel Kempe 1658—1671, Samuël Gyllenstolpe 1671—1681, och Anders Wanochius 1681—1694, hade endast den förstnämnde uppträdt såsom historisk författare, egentligen med: *Descriptio Sveciæ*, deri provinsen Finland äfven beröres. Studenten Juslenius uppträder sålunda såsom banbrytare på den fosterländska historiens fält, hvarföre man icke gerna kan underlåta att åt detta hans förstlingsarbete skänka en större historisk betydelse.

Vid grundläggandet af den fosterländskt historiska tidskriften *Suomi* år 1841 ansåg ock redaktionen för densamma icke olämpligt att i tidskriftens första band intaga en öfversättning till svenskan af detta arbete.

Vi gå nu att redogöra för Juslenii andra historiska arbete, hans försvarsskrift för Finnarne: *Vidiciæ Fennorum*, utgifven såsom gradualdisputation år 1703 eller tre år efter exercitiedisputationen. Att finnarne skeft och omildt bedömdes af utländske författare, äfvensom af några infödingar, kunde ej annat än såra den af fosterlandskärlek lågande ynglingen, och han uppträdde nu till deras försvar. Hade han redan i sitt första arbete tillerkänt Finnarne dygder i större mått än de tilläfventyrs förtjenat, var väl icke att emotse, att i detta arbete, ensamt egnadt åt försvaret emot ohemula beskyllningar, han härutinnan skulle göra någon afprutning. Och mähända kan mången tycka att *propria laus* här går något för långt.

Efter en ingress, der han åkallar allmaktens bistånd med citerandet af det finska ordstäfvet: *Hyvä joukossa Jumala, Jesus kaunis kumpanina*, och der han erinrar oss om våra förpligtelser emot fosterlandet, regenten och förfäderne, under åberopande af ställen i bibeln, Cicero de officiis, Ovidii bekanta strof: *nam pius est patriæ facta referre labor*, samt de finska ordstäfven: *Omans kungin kaunit ovat, mustat muiden valkiatkin*, och: *Ei niin vettä sakiata, ettei veri sakiampi*, drager han i härnad mot icke allenast de utlänningar, hvilka på diktade skäl förklenat den finska nationens och det finska fosterlandets goda namn och rykte, utan ock de infödde, som förledde af dessa, förglömma hvad de äro sitt fosterland skyldiga. Äfven detta arbete är deladt i 3 kapitel, det första: om markens bördighet; det andra: Om finnarnes geni och vetenskapliga

sträfvanden, och det tredje: om deras nationalkarakter eller folklyne samt fallenhet för civilisation.

I det första kapitlet och sedan han erinrat derom, att hvarje land har något att skryta med, samt att Finnarne äro belåtna med sitt lands bördighet, dess fiskrika sjöar, dess ulliga hjordar, dess klippor, skogar, jernrike- dom, m. m., anförande ordspråket: musta minä muiden nähden, valkia oman emännän, lemnar han en teckning af landet, åberopande sig härvid beskrifningarna om detsamma af Olavus Magnus, Michaël Gyldenstolpe m. fl. icke ens Tacitus att förtiga. Härefter bemöter han de mot Fin- narna gjorda beskyllningar, att de hvarken i börd eller bildning kunna mäta sig med Svenskarne, anmärkningarne om klimatets stränghet, sommarens korthet, handelns obe- tydlighet, m. m. Om det ock måste medgifvas, säger han, att den svenska jorden ger rikare och ädlare skördar, föl- jer häraf icke att den finska är steril, då ju Finnen kan säga: Jolla Ruotsi Ruotsisa, sillä Ruotsi tällä maalla. Vid- kommande beskyllningen att Finland, som i storlek är lika med Tyskland, skulle lida brist på städer och inbyggare, bemöter han äfven denna, uppräknande såsom stapelstäder Åbo, Viborg och Helsingfors, samt dessutom följande stä- der och slott: Nådendal, Nystad, Raumo, Björneborg, Cas- telholm, Tavastehus, Borgå, Ekenäs, Wekkelax, Kexholm, Nyslott, Uleå, Björneborg, Ny Carleby, Gammal Carleby, Jacobstad, Brahestad, Wasa och Christina. Af mindre betydelse anser han de anmärkningar man gjort derom, att Finland saknar navigation på medelhafvet, har ett öfver- flöd af vilda djur, ödsliga farvägar, ligger öppet för fiend- liga anfall och bebos af ett styft och trögt folk. Dessa inkast äro lätt bemötta, säger han. Vatten har Finland nog för sin sjöfart, om vintern finnas vägar öfverallt, om

rofdjuren ock göra någon skada på husdjuren, så återgålda de densamma med sitt kött och sin pels. Sant är väl att landets gränser stå öppna, men de försvaras af nordens Spartaner. Att klimatet är strängt, är oss till fördel, ty säger Pierius Winsemius: molles populos effeminat aër. Att vi äro tröge bestrides, och skälen härtill följa i nästa kapitel.

Det andra kapitlet åsyftar att ådagalägga obehörigheten af påståendet, att Finnarne skulle sakna geni samt vara fremmande för alla vetenskapliga sträfvanen. Hvarje folk, hvarje ålder, hvarje kön har olika anlag för genialitet, säga de lärde. Författare hafva funnits, som kallat Finnarne vildar och barbarer, ett uttryck dikteradt dels af fiendskap till, dels af obekantskap med dem. Eget dock att Fransoserne, afböjande misstanken för stupiditet, bruka säga: ne nous prenner pas pour des Allemands, men aldrig pour des Finnois. Emellertid kallar Tysken Wassenberg Finnarne för barbarer, och bland orsakerne härtill framdrar han det oblida luftstreck och den skarpa köld hvare de lefva. Man vill veta, att Aristoteles sjelf skulle hafva påstått att geniet lättare utbildar sig i det varma klimatet. Men häremot måste invändas, att det kallare klimatet, som icke likt det varma alstrar osunda dunster, hvilka försvaga människokroppen och fostrar tärsot, febrar och inflammationer, snarare gör geniet mera durabelt, mindre slappt och vekt, hvarföre ock lefnadsåldern här är längre än i södern. Reaktionen mot kölden gör äfven här kroppen fastare och spänstigare. Men ju starkare kroppen är, desto fermare och subtilare äro äfven dess andeliga förmögenheter. Vidare andrager man såsom skäl härtill jordmonen, som här är bergig och kärrig. Bergsluften skulle göra folket hårdt mot spirituella intryck, och kärlluften alstra dimmor, fient-

liga för den nativa värmen och för perceptionen. De ofantliga skogarna skulle dessutom hindra vinden att skingra dessa dimmor. Härtill svaras: berg finnas endast å kusterne och kan denna bergsluft aldrig vara menlig, då den är uppblandad med de från den bördiga omgifningen tillströmmande luftdrag, som gjuta olja på både omdömeskraften och minnet. Och samma är ju förhållandet i Italien. Vidare förekastas oss våra otjenliga näringsmedel, såsom vår saltade, saltorkade och rökta fisk, vårt magra kött tillredt äfven på samma sätt, vårt hårda bröd, vårt grumliga korndricka, o. s. v. Men just dessa, påstår jag, äro de för våra kroppar lämpligaste. Och icke heller sky vi att förtära fisken och köttet färske, eller afhålle vi oss från saftigare och delikatare rätter. Dessa uppräknas. Något bättre än vårt öl gifves knappt. Och hvilka hellosamma örter sedan, såsom vår lök och våra enbär, andre att förtiga. Dessutom är att anmärka, att den svårsmältare spisen förtäres endast af arbetsfolket, hvaremot de litterate förtära en färskare och lättare spis. Äfven förmår en mera härdad natur att tillgodogöra sig svårsmältare saker, och är spisen icke alltid så lättsmält, så är den så mycket rikligare. Icke är det detta som gör det Finska geniet slött, så mycket mindre, som Finnen just häri stundom äfven öfverträffar de öfriga nationerne.

Man har såsom vilkor för eller tecken till ett godt geni uppställt följande: ett melankoliskt temperament, modlöshet, vecklighet och illslughet. Att dessa egenskaper äro fremmande för nordbon medgifves; dock står jag fast vid mitt påstående, att denne icke är utan geni, ty de antagna vilkoren äro falska. Att nordbon skulle vara misstänksam och derföre icke nog skarpsynt, är äfven ett misstag. Det är icke nordbon, utan hans mera bildade granne, som är

den misstänksammare. Likaså är påståendet att en starkare kropp skulle hafva en svagare själ lätt vederlagdt. Lejonet och elefanten äro ju äfven utmärkt kloka.

Hvad åter uppöfningen af geniet vidkommer, så har Finnen icke saknat tillfälle härtill mera än andre, ehuru Finnens krigsbedrifter vanligtvis fått gå under svensk benämning. Då naturen icke ger något utan emot träget arbete, så hafva Finnarne nog fått pröfva mera än andra sitt födgeni. Detta besannas äfven af det finska ordspråket: häätä käske härjän juosta, pakko paimenen paeta. Och huru olika emot befolkningen i medelhafsländerna måste icke nordbon bereda sitt salt och sitt jern. Här är hvar man sin egen smed, handverkare, kock, skördeman och mjölnare, och Finnarne ha äfven visat att de häri kunna utmärka sig, må man härvid ock invända att de passa för gröfre, men icke för finare yrken.

Att industrin hos oss icke skulle hunnit samma höjd som hos utläningen, måste vi väl till någon del medgifva, men ock till en annan förneka. Sannt är ock, att Finnen ringaktar industrin emot jordbruket. Men en sådan lära predikade redan Cicero. Finnen är nog klok att inse sanningen af ordstäfvet: kyllä sen neula syö, kuin neula saa: han lemnar industrin åt Tysken och håller sig till jordkulturen. Der, hvarest dock Finnen uthållande egnat sig åt något yrke, har han gått långt äfven såsom autodidakt.

Men de vetenskapliga sträfvandena vidkommande. Bodinus har djerfts påstå, att nordbon skyr all litterär selsättning, och lappen äfven vapengnyet. Såsom orsak härtill angifves, att nordbon väl är stark, men saknar geni. Han medger dock att nordbon är finhyllt (mollis). Men nu är finhyllhet just den genialiskes rätta kännemärke. Detta har Bodinus förbisett. I alla tider hafva ock i för-

stone folken föredragit krigets yrke före fredens, lemmande åt de kraftlöse att egna sig åt artes liberales. Ja, äfven de mest hyfsade folken hafva i sin tid varit barbarer.

Man påstår att minnesmärken saknas på finsk lärdom. Och dock finnas värdefulla arbeten af finska vetenskapsmän i theologi, i filosofi, o. s. v. Också är finnen icke heller fallen för att skryta med sin lärdom. Besinnar man att vår akademi ännu icke är äldre än sextio år, måste man hålla våra professorer räkning för hvad de redan på egna förlag utgifvit, mest undervisningsböcker på öfverhetens befallning. Emellertid medgifves, att ett folk icke kan bestå af idel genier, och att hos oss äfven finnas *bönder*, som envist vidhålla det gamla och icke vilja finna hos det nya några fördelar. Men sådane bönder finnas i hvart land, ja mångenstädes ännu dummare än i Finland.

I det tredje kapitlet: om Finnarnes nationalkarakter eller folklynne och fallenhet för civilisation, ordar författaren först om deras kroppsväxt. Nordbon, säger han, är lagom högväxt; han är rödlätt då han icke är solbränd eller har badstugufärg; han har manliga former; hårvexten är merendels gulhvit, stundom rödbrun, stötande i hvitt, stundom äfven mörkare; han är stark, hvarpå bevis och exempel icke saknas; han har en god stadig helsa, en skänk af den friska luft han inandas. Allt detta ger åt Finnen, likasom åt andra nordbor, en manlig, framstående värdighet. Till temperamentet är Finnen varmblodig och gladlynt, dock icke utau ett visst alvar. Äfven är Finnen hurtig och tapper; han står opåmind till sista man. Såsom segrare är han mild. Redan Jornandes erkänner, att af alla Skandiens inbyggare äro Finnarne de mildaste, försonligaste och medgörligaste. Vidare äro Finnarne kände för sin ihärdighet. Deras lefnadsvanor hafva gjort dem till

ett härdadt folk. Kändt är deras ordspråk: hiki hellen, lämmin laiskan, pakkainen pahan uron, och: laiska töitäns luettele. Äfven äro Finnarne mästare i att fördraga hunger och törst. De äro kyske och ingå gerna äktenskap i ungdomen. Ett af deras ordstäf lyder: Huorat hulluksi tekevät, salavaimot vaivaiseksi.

Men det, hvori Finnarne öfverträffa alla andra folk, är frikostighet. Häri äro de nära nog slösare. Snåle äro de visst icke. De säga: anna jumal' andamista, kahden käden kandamista. Finnes bland dem tjufvar, så hafva desse lärt sin konst af fremlingen. Tvärtom älska de rättvisa och ordhällighet. Sin ed åt regenten hålla de troget. Sanningskärlek och ordhällighet äro finska dygder. Egenkäre äro då finnarne icke, tvertom blygsamme. Svordomar äro för dem fremmande. De äro höfviske i tal och skick, samt yttra sig icke oblidt om andre, påminnande sig ordstäfvet: Mies vieras vian näke talon toisen tyttäressä. Och är det nu så att fromhet ännu finnes till i verlden, så har den fallit på Finnens lott. Hans stränga gudsfruktan är ökänd.

Men invänder man: alla dessa förtjenster äro Finnen påtrugade och kunna icke erkännas för sjelfförvärfvade dygder. Härvid anmärkes, att redan Horatius säger: Ingen födes utan fel; och den är den bäste, som har de minsta. Och icke äro vi heller sådana öfersittare, att vi skulle påstå, att vårt fosterland ligger utom ödets gränser, och att vi icke skulle erkänna oss vara syndiga menniskor, dock sålunda, att vi icke äro sämre än andre, men väl i vissa afseenden bättre. Också hafva flere infödde Finnar genom sina förtjenster kommit upp till äreställen, deribland äfven flere bondsöner. I Sverge ha många Finnar tjenat sig upp till riksråd och fältherrar, ja Karl Knutson äfven

till Konung. Flere infödde Finnar ha burit biskopskräklan, o. s. v. Och huru många utlänningar ha icke förälskat sig i vårt land och vårt folk, och här slagit ned sina bopålar.

Men, tillägger författaren, icke tilltror jag mig att här hafva tecknat Finnarne och Finland såsom ske bordt. Detta här är endast ett svagt försök af en, som är nöjd med att han är Finne. Hållen detta, landsmän, emellertid till godo, och glömmen ej att uppmuntra större snillen än så att teckna edra förtjenster, och instämnen slutligen med mig här i den önskan, att innan kort någon patriot måtte låta komma i dagen en fullständig finsk historia.

Så uppträdde till sina landsmäns försvar år 1703 den då tjugenioårige studenten finnen Daniel Juslenius, och nära 200 år behöfdes från hans födelse innan en finsk man blef färdig att på modersmålet tolka sitt fosterlands öden.

Såsom landsflyktig finsk professor anställd i lektorsbefattning vid gymnasium i Westerås år 1715 höll Juslenius ett tal: *de miseris Fennorum*, bekräftande sanningen af orden: der hjertat är fullt af, deraftalar munnen. Detta tal hafve vi icke funnit utgifvet i tryck, och se oss sålunda befriade från att här måsta renovare infandum dolorem. Finlands tillstånd under den stora ofreden ege vi dessutom tecknad af äfven andre vittnen än Daniel Juslenius. Må det derföre vara oss tillåtet att här gå vårt lands dåtida öden förbi med yttrande af endast: o tempora, o mores!

Då framdeles, såsom vi hoppas, ett eget finskt philologiskt samfund kommer till stånd, torde väl detta icke försumma att återkalla i minnet betydelsen af Daniel Juslenii philologiska arbeten, nemligen hans finska ordbok och hans öfversättningar till finskan af vissa bibelböcker och Svebilii kateches Hans renlärighet som theolog och biskop behöfver väl aldrig ifrågasättas.

Måtte emellertid de dygder, hvilka sekularmannen velat finna och äfven trott sig finna hos det finska folket, aldrig blifva för detsamma fremmande.

Biografiska anteckningar om Daniel Juslenius förekomma hos: *Rhyzelius*, Episcoposcopia; *Muncktell*, Westerås stifts herdaminne; *Strandberg*, Åbo stifts herdaminne; *Akiander*, Borgå stifts herdaminne; *Gezelius*, biografiskt lexicon; *Tengström*, Chronologiska anteckningar, och i Biografiskt lexicon Upsala 1840, Borgå Tidning 1840, Historiskt Bibliothek, Stockholm 1755, samt i Finlands minnesvärde män, Helsingfors 1855—1857.

Anteckningar af C. G. Leistenius och C. Leijstén 1728—1807.

Meddelade af

S. Elmgren.

Den handskrift, ur hvilken följande utdrag äro tagna, bär titeln: *Caroli Gustavi Leistenii vitae curriculum*, men innehåller, utom dennes korta sjelfbiografi, äfven anteckningar om märkeliga händelser från 1728 till 1775, och autobiografiska anteckningar af hans son Carl Leijstén, fänrik vid Tavastehus infanteri-regemente, ifrån 1745 till 1817. Ehuru der till det mesta förekommer dels förut väl bekanta notiser, dels privata underrättelser af ingen vigt, anträffas dock här och der inströdda några anteckningar af allmännare intresse, som kunna förtjena att bevaras ifrån glömska. Vi meddela derföre här några utdrag.

Från Leistilä by i Ulfby socken härstammade kapellanen i Raumo Olaus Johannis, som efter födelseorten kallade sig Leistenius och dog 1658. Han hade 4 söner, bland dem kapellanen i Säkylä Johannes Olai L., som dog 1670; dennes son Johannes Johannis L. var stadsfiskal i Åbo, född 1669, död 1740, och far till antecknaren Karl Gustaf Johansson L., som var född den 17 maj 1721 och dog den 11 april 1776. Han genomgick Åbo katedralskola åren 1730—38, blef student i Åbo 1738, conditionerade i Ingo 1741, prestvigdes den 30 nov. 1743, blef kapellan i Bierno 1745, kyrkoherde i Vånå 1767. Sonen Karl Karlsson, som kallade sig Leijstén, var född den 9 nov. 1745, bivistade Åbo skola 1760—63, inskrefs som student i Åbo 1763, ingick vid kungl. arméns flotta

1769, der han befordrades till sergeant 1772, men gick öfver till Tavastehus infanteri regemente såsom rustmästare 1774, befordrades till fänrik 1789, och tog afsked från tjensten den 28 nov. 1807. Hans dödsår är okänt, men hans sista anteckning gäller jubelfesten 1817, då han redan var 72 år gammal.

Anteckningar.

År 1728 den 29 Junii öfvergick en stor våldeld Åbo stad, då större delen af Söder-qvarteret längs med Hampspinnare och Drottninge gatorne, samt mästa delen af Klöstreet i aska lades.

1735 var en ganska varm och tidig våhr, så at axen redan Valborgsmessotiden voro nästan öfverallt ute.

1738 den 18 sept. Itände liungelden Åbo domkyrkio-tornet, och afbrände ei allenast sielfva tornet med de där befintliga klåckorne, utan ock taken så väl på kyrkan som choret. Bibliotheqvvet, som då nyligen var upbygd, blef af thet nedfallande tornet itänd, och förlorade sitt innandöme; dock blefvo alla böckerne behållna, emedan de än icke voro i Bibliotheqvvet. Dom-scholan miste jämväl i detta rispet sitt taak.

1739 ved slutet af octobris månad transporterades in emot sju regementer krigsfolck ifrån Sverige til Finland. Uti början af novembris månad göts stora kläckan til Åbo domkyrka af kläckgiutaren Eric Näsman.

1740. Sedan jag den 8 martii antagit landsfiscalen Neunstedts 3 söner under min information, och jemte dem uppehållit mig i Åbo under vår-termin, begaf jag mig i slutet af maji månad till Kiuloholm, hvaröfver berörde min patron då för tiden hade inspection.

1740 den 15 julii och följande dagar firades första

jubelfesten i Åbo efter Kongl. Academiens därstädes fundation, ved hvilket tilfælde 3 herrar professorer, nemligen Petrus Filenius, Johan Vallenius och Johan Brovallius til theologiae doctorer creerades.

1741. Ved detta årets början voro ännu någre af de så kallade Separatister til domecapitlet i Åbo inkallade til at förhöras angående deras irrige meningar uti religion.

1741 den 18 martii öfvergef jag conditionen hoos landsfiscalen Neunstedt, förfogandes mig åter til Åbo, hvarest jag til slutet af julii månad mig uppehöll, under hvilken tid jag ock publice opponerade emot mag. Jacob Haartmans disp. de transmigratione gentium. Den 30 julii begaf jag mig til Ingå at informera vice past. och comministrens där-sammastädes Hr Johan Alftans 2:ne söner, nemligen Anders Johan och Abraham Magnus, ved hvilken condition de då varande conjuncturer icke tilstodde mig längre at förblifva, än ungefärligen 1 år, eller til den 12 julii 1742, då jag i anseende til Ryska armeens annalkande til Helsingfors nödgades taga afskied, och begifva mig åter igen til Åbo, dijt jag ock den 15 julii lyckeligen anlände. Ved min ankomst til Åbo hade en stor del af stadsens invånare då redan bortflyttadt till Sverige, hvarföre thet tå var ganska godt effter huusrum, så att man ei behöfde betala någon hyra, och kom jag jämte min k. svåger kämnären Stener att logera i då varande assessorens, men sedermera praesidentens högvälb. Herr Baron Joh. Lagerflychts gård under kyrkan.

Sedan nu hela Finland, igenom Helsingforssiska capitulation, blef öfverlemnadt vid slutet af aug. månad i Ryska magtens våld, ankommo i Septembris början några Ryska regementen til Åbo, hvarigenom altsammans och jämväl studierna råkade i förvirring, så at jag hela det året,

eller så länge fienden var i landet, ei särdeles profiterade. Mitt fattiga tillstånd under de då varande dyra och bedröfveliga tider tryckte mig ei heller ringa; doch var thet för mig en lycka, at jag kunde spela på violin, hvarmedelst jag uppå baler, gästabud och andra sammankomster ungefärl. så mycket förtiente, som jag til födan behöfde. Härvid lärde jag nu först at erfara thet, hvad svårighet en studerande har at ernå sitt ändamål, enär han måste täflas med fattigdomen.

1741 den 23 aug. stod action ved Villmanstrand emellan de Svenske och Ryske, hvarvid de förre, som voro allenast 3000 man, nemligen af Dahl, Södermanlands, Västerbottens, Savolax, Tavastehus, och et garnizons regemente, jämte Carelska esquadron, blefvo effter et tappert fächtande uti några timar af de senares myckenhet, som besteg sig til 15 à 16000 man, omsider öfvervundne, så at allenast någre få af them salverade sig med flychten: men de öfrige blefvo dels slagne, dels ock fångne, utom them som på flychten omkommo i Lappvesi sjön. På Ryska sidan, blefvo förutan 2:ne generalpersoner 8000 man på platsen liggande; och effter slaget, sedan fienden hade plundrat och afbrändt Villmanstrands stad, samt någre af invånarne grufveligen mördad, retirerade han sig til Viborg.

1741 den 23 sept. Öfverrumplade 4000 Cosacker vår på gränsvacht vid Mändölax och Raffjoki stående commendering, som bestod af 300 man cavallerie och infanterie, hvarvid 40 af them nederslogs under retiraden, men alle the öfrige salverades. Ved septembris månads slut och octobris början förstärktes vår armée med nya regementen ifrån Sverige, mäst cavallerie.

— *den 30 nov.* Var en stark orcan, så at thess like

näppeligen varit, emedan then ei allenast nedfælde the rotfastaste trån i skogen, utan ock bortförde taken af husen.

1742 in medio junii blef öfverste-leutenanten vid fortification Hr Nordencreutz, under det han några mihl å andra sidan Fredrikshamn hölt uppå at utse läger för vår armée, af fiendens partie oförmodeligen anfallen och jämmerligen masacererad.

Natten emellan den 27 och 28 junii upbrändes Fredrikshamns stad totaliter af de våre, i arseende til fästningens opålitelighet; doch blefvo magazinerne förut tömde, och spanmålen försattes på fartygen. Sedermera retirerade sig vår armée småningom alt til Helsingfors, hvilken then fiendela ei långt ifrån efterföljde. Och sedan then förre eller Svenska arméen blef in medio aug. uppå ett nääs ved Helsingfors hårdt inspärardt, nödgades then omsider vid slutet af berörde månad skrida med fienden til accord på thet sättet, at alla Svenska regementerne fingo obehindrade afresa til Sverige: men Finska regementerne måste themot först nedlägga gevär, och effter aflagt trohets ed under Ryska cronan marchera til sina hemvister.

— *den 5 Sept.* Anlände til Åbo en Rysk öfverste, Camekoff benämnd, med 1 compagnie grenadierer och 1 compagnie dragoner. Den 8 d:o kommo til bemälte stad under gen. majoren grefve Bruces anförande 1½ regemente grenadierer och 1 regemente dragoner. Den 9 och 10 aflade Åbo stads invånare theras trohets ed under Ryska öfverheten. *Den 12 sept.* Publicerades i Åbo domkyrkia Hennes Kejsarl. May:ts af Ryssland Manifest, hvilket hon til samteliga invånarne i Finland utfärdat. Samma dag skedde äfven general en chef Keiths och gen. leutnanten von Stofels ankomst til Åbo.

— *den 19 november.* Firades Hennes Kejsarl. May:ts

Elisabeth Petrownas högsthugneliga namnsdag af samtel. Åbo stads borgerskap på rådhuset med tractering och musiqve. Den 25 nov. Begicks jämväl högstbemälte Hennes Keyserl. May:ts uphöjelse på thronen på följande sätt. Först uprestes dagen förut trån tätt efter hvarandra å ömse sidor om gatorne, hvilka gáfvo en sådan prospect, som hade the varit planterade. Klåckan 7 om morgonen ringdes 1:a gången til kyrkan och kl. 8 tillsammans, såsom på söndagarne, då församlingens ledamöter enhälligt infunno sig i kyrkan, och förrättade sin gudstjenst, hvilken kl. 10 ändades. Kl. ungefär half 11 lossades stycken i 2:ne omgångar och salvor gafs af krigsfolket. Straxt därefter eller litet för 11, sedan tekn gafs med stora klåckan, sammanträdde så väl högre som lägre i academien, til att afhöra S. S. linguarum professoren Matth. Hallenius, som på Latin orerade. Kl. 12 praecise anstältes bale hoos Hans Excell. Hr generalen Keith, då under hela måltiden continuerligen musicerades, samt vid skålars drickande stycken låssades. Enär måltiden var öfverstånden och stadsens fruentimber kl. 4 hade församlat sig, begyntes dantsen, hvarmed continuerades til kl. 4 om morgonen. I skymningen anstältes på isen allehanda slags fyrverkeri, lius uptändes i alla huus och fönster i staden, och uppå södra sidan om åån, gient emot praesidents huset, hvarest Hans excell. generalen Keith då logerade, upstältes på bohlvärket Hennes Keiserl. May:ts conterfeji, hvilken sittandes i en Keiserl. skrud hade en spira i handen. På hvardera sidan, doch med någon distance emellan, stod Ryska rikets vapn, neml. en flächter örn. Än uppsattes på hvardera ändan af bohlvärket en annan devise, hvaruti stod E, och emellan desse sednare, eller ifrån ena ändan til den andra stodo dessa ord: *vivat Elisabeth*, varandes bokstäfverne af brädstycken väl ut-

skurne och sammanfogade. Alla dessa förenämnde så väl conterfejier som bokstäfver voro med lius illuminerade, och gåfvo ifrån sig et ganska härligt utseende. Kläckan 10 om natten antändes fyrvärkeriet och raquetter upkastades i luften. Sedan förnöttes den öfriga tiden med dants och spelande, in til kl. 4 om morgonen, som förbemält är.

Den 30 nov. eller Andersmessodagen aflade samteliga Åbo stads invånare trohets eden under Hans Keiserl. Höghet Storfursten Peter Feodorowitz, hvilken Hennes Keiserl. Majj:t behagat i nåder utkora til sin successor och effterträdare i Ryska riket. Om aftonen antändes åter lius i alla fönster.

Den 18 dec., som var Hennes Keiserl. Majestäts högst hugneliga födelsedag, firades åter högtideligen medelst orerande i Academien, styckens låssande, illumination i staden och panquet hoos Hans Excell. Hr generalen Keith, ved hvilket tilfälle jämväl S:t Andreae ordens riddare band blef välbemälte Herre genom en courier öfversändt af Hennes Keiserl. Majj:t, til et nådetekn för thess emot Ryska riket å daga lagde trogna tienster och lofl. bedrifter.

1743 den 2 jan. Skedde gen. leutnanten von Campenhousens ankomst til Åbo, hvilken Hennes Ryska Keiserl. Majj:t förordnat til gouverneur öfver hela Finland.

Den 6 d:o. Ankommo jämväl ifrån Sverige deras Excell. riksrådet Hr baron Cedercreutz och estats-secreteraren Hr von Nolcken, at såsom förordnade plenipotentiairer bivista den i Åbo beramade freds-congressen. Början af thetta året var emot vanligheten mycket våt och rägnachtig, så at snön aldeles förgicks och marken blef bar, undantagandes vägarne, uppå hvilka låg en isjgata.

Den 25 apr. Firades öfver hela Ryss- och Finland H. K. M. Elisabeth Petrownas krönings åminnelsefest och samma

dag anstältes et stort panquet hoos Hans Excell. Hr generalen Rumanzoff.

Den 20 maji. Stod siö-bataillen emellan Svenska och Ryska flåttorne vid Korpo-ström.

Den 7 aug. Slöts congressen i Åbo och freden fullkomnades til alla delar.

Den 18 aug. Höll generalen baron von Luberas en kåstelig tractering, hvarvid om qvällen en vacker illumination anstältes mitt öfver håfrätts dören, hvarest lius brunno rundt omkring en stor tafla, hvaruppå 2:ne utsträckta händer höllo i hvarandra, med denna öfverskrift: *En dextra fidesqve.* Och nedanföre stodo desse ord: *In sinceræ pacis et amicitiae æternum foedus.* Märkeligt var, det, at bokstafven *æ* uti ordet *æternum* under sielfva illumination af et lius itändes och aldeles afbrann.

1744 den 17 jan. Var ved Kaxkerta ön så ansenligt fiskafänge, at af ett enda hvarp fecks in emot 600 tunnor af allehanda slags fiäll-fisk.

I slutet af aprill och i början af maji månad upsattes alla kläckorna i Åbo domkyrkiö-tornet, undantagandes timkläckan, som först den 10 sept. upsattes.

Den 3 maji firades Hans Kongl. Höghets Hertig Adolph Fredrichs högsthugneliga födelsedag medelst skiutande och allehanda ärebetygelser af then studerande ungdomen i Åbo, hvilken ock samma dag aflade sin tro- och huldhets-ed under högstbemälte H. K. H.

1746. Ifrån medio julii in till novembris början var ett ständigt rägnväder, som på många orter förhindrade höstsådden; och ehuruväl vintern något litet viste sig in medio novembris, så varade hon doch ei länge, emedan rägnet straxt åter igen inföll, och continuerade alt in til juhl.

1747. Midsommarstiden och isynnerhet midsommars-

natten var stark nattfräst, som förorsakade stor missväxt på åtskilliga orter här i Finland.

1752. Natten emot den 25 oct. var en stark storm ifrån V:S:, jämte stor vatuflod, som gjorde på Finska stranden stor skada.

1755. Var en bister och stadig vinter, så at äfven Ålands haf tillfrös, och kunde man då säkert åka däröfver. Den 1 nov. eller Allhelgonedag förmärktes på åtskilliga orter i Europa, jämväl somligstädes i Sverige, en ovanlig vaturörelse, neml. huruledes vattnet under stillaste lugnväder, både i siöar och strömmar, af sig sielft häftigt brusade och svallade, samt steg up på landet til några alnars högd: men effter några minuter åter föll tilbakars. Och isynnerhet har i Portugal samma dag varit så häftig vaturörelse och jordbäfning, at trefierdedelar af then sköna hufvudstaden Lisabon aldeles gådt i grund, och staden S:t Ybes har helt och hållit blifvit af vatnet öfersvämmandt, skolandes effter berättelsen i Lisabon allena in emot 50,000 människior omkommit. I Africa har och jordbäfningen varit ganska stark, så at staden Mequirez blifvit nästan i grund förstörd, städerna Fez och Marocco til hälften öfver ända kastade och af Salec har en trediedel nedsunkit.

1759. Uti början af nov. månad fullbordades ändteligen Åbo domkyrkios torn-byggnad, som hade påstådt alt sedan 1738 års bedröfveliga brand.

1760. Den vid nästlidet års slut infallne starka kölden continuerade med mycken snö in emot slutet af januarii månad, och var i synnerhet Trettondedags tiden så hiskelig köld, at många människior illa förkylde sig, och creaturen i fähusen ville så när frysa ihäl.

1763. Öfver hela juhlehelgen och i början af thet nästföljande året var i hela Finland en excessive köld, så at

thess like näppeligen varit: men uppå Svenska sidan har den ei varit så aldeles sträng.

1764 den 13 januarii anlände 2:ne bondegåssar och bröder ifrån Estland, den ena 19 och den andra 17 år gammal, uppå ett stort is-stycke til Finska skären utanför Eknäs stad, sedan de uppå 7:e dygnet varit på deras äfventyrliga resa, och blefvo af några bönder halfdöde af frost, hunger, långvarig vako och dödsångest, i land bragte, samt til Eknäs framskaffade, hvarest de sedan sköttes och förplägrades til nästa öppet vatn, då de återsändes til deras fädernesland.

(Här vidtaga sonens, Carl Leijsténs anteckningar.)

1769 den 1 dec. Begaf jag mig til frivillig volontaire vid Kongl. Armeens Flotta.

1770 den 15 maji, blef jag befordrad till Fourir med lön vid nämde flotta och den 5 junii commenderad på sjö-expedition till Gottland, Carlserona och Danzig, under den då varande fändric Julius Pinellos befähl, uppå krono jagten Snappopp, uti 3 månaders tid.

1772 den 16 aug. var jag närvarande vid revolution å Sveaborg, och den 17 d:o commenderad på avis-jagten Jehu, under då varande fändric Cossvas befähl, sedermera nobiliterad Ankarsvärd; landsteg å Pickala udd att arestera Hans Excellence riksrådet Hr baron Reuterholm, hvilket lyckades; och sedan därifrån detacherad med fändricken Möller, nobiliterad Möllersvärd, landvägen med serg. Daniil och corporalen vid Nylands dragoner Ahrenberg, samt 4 corporaler af K. Arméns flotta, alla försedda med 3 pistoler å man. Under resan lossade en corporals pistol oförvarandes, och strök kuhlän fram nära mitt vänstra knä genom sortouten, hvaraf jag likväl icke skadades. Fortsatte resan genom Åbo stad till Åland, att försätta passen till Stockholm;

men vid Kastelholms slott mötte oss öfverstallmästaren baron Taube, resande som courier till Ryssland med berättelsen om den lyckeligen öfverståndna regementsförändringen i Stockholm d. 22 i denna månad. Då åter commenderades jag derifrån till Sveaborg, hvarefter jag beordrades förrätta adjutants sysslan å Varfvet, och att därjemte hafva upsigt öfver alla värckstäder å Sveaborg, jemte aflöningen. Tills jag uti påföljande november siuknade uti en svår fluss-feber, den jag om hösten ådrog mig af de täta siö patrulleringarne om nätterne kring Sveaborg.

1772 d. 28 nov. blef jag befordrad till Sergeant med lön, vid mera nämde flotta.

1773 d. 4 oct. Erhölt jag på begäran afsked från K. arméens flotta och antogs till Sergeant å extra stat vid K. Tavastehus läns infanterie regemente, och placerad å Sexmäki compagnie.

1774 d. 6 juni, befordrad till rustmästare indelning vid premier majorens compagnie och nämde regemente.

1778 d. 1 maji, blef jag commenderad till fästningsbyggnaden å Sveaborg.

1779 d. 8 maji befordrad till fältväbel med förra lön.

1788 d. 5 juni upbröt majorens compagnie till regementsmötet, med hela regementet från Våno Idänpå, som afmarcherade till Ryska gränsen.

— den 10 juni åtskildes bataillonerne ifrån Nastola Nyby, lif-bataillon under öfversten gref Leijonstedts befäl till Elimä, och öfverste lieutn. bataillon under majoren Tandefeldts befäl till Kieltis. Samma dag mötte vi lieutenanten Abraham Roering på vägen $\frac{1}{2}$ mil å denne sidan af Kausala by, kommandes ifrån Ryssland; han vände om till byn, hvarest bataillononen låg, och låg der öfver natten, men misstänktes af majoren Tandefeldt och capitaine A. H.

von Essen för att vara spion. Deraf hade jag, som var bekant med Roering, mycken förtret, emedan de trodde mig hafva mascopi med honom, så att jag hotades med arqvebusering, allt utan minsta anledning, blott för det befälhafvarena ej ägde urskilning.

Den 11 juni ankommo vi till Kieltis, hvarest denne bataillon blef liggandes till den *20 juli*, då densamma på eftermiddagen flottades öfver Kieltis ström till Ruotzila by å Ryska sidan; hvarest öfverste lieutenanten baron Leijonhufvud med secund majorens och Borgå compagniers dragoner, och Rautalambi compagnie under majoren Zelovs, samt ett detachment af Tavastehus reg. under capit. C. Tolls befäl sammanstötte och befordrade öfverfarten. Dagen derpå d. 21 juli tågade denne corps under öfv. lieut. baron Leijonhufvuds befähl längs vägen åt Davids stad, och fattade posto d. 22 i Kaipiais by, hvarest en dragon med häst af Borgå compagnie på utpost blef till fånga tagen af Kosaqverne. Den 26 om natten upbröt trouppen till återmarche, och ankom samma dag om aftonen till Kouvola by; den dagen marcherades $3\frac{3}{4}$ mil, och var det ganska varmt. Den 27 marcherades från Kouvola till Ruotzila, 1 mils väg. Den 31 upbröts derifrån och marcherades åter till Kaipiais.

Den 1 augusti fattades där posto; den 5 alarmerades trouppen af Kosaqverne, hvarvid åter en dragon med häst af Borgå compagnie blef fången. Den 6 åter alarm kl. 1 om morgonen, hvarvid giordes stark eld med handgevären å bägge sidor, tills ett canonskott å vår sida låssades, då attacken stillades, sedan några dragone hästar blifvit bleserade. Samma dag upbröt trouppen och återmarcherade till Kouvola. Under marchen inföll stark åska med rägn, så att landsvägen blef öfverhöljd med 1 kvarter

vatten, som strömmade, och var trouppen ganska våt och trött.

Den 7 augusti om morgonen blef lif-bataillon vid Valkiala kyrcka attaqverat af fienden, då trouppen efter en ankommen courier derifrån genast upbröt att secundera den samma. Lif-bataillon möttes vid korsvägen till Valkiala och Kaipiais, då fienden begaf sig på flykten åt Kaipiais. Lif-bataillon gick till Ruotzila och öfv. lieutn. bat. till Kouvola. Den 8 Aug. derifrån till Vijala. Den 9 marcherades öfver flottbron till Anjala ifrån Ryska sidan. Den 10 ifrån Anjala till Philpula by, hvarest prem. majorens och Rantalambi kompagnier fattade posto, de öfriga komp. gingo till Kieltis.

Den 5 ocktober, upbröt lif-bat. från Kieltis och hemförlofvades å sine rotor. Lifbataillon utgiordes af lif-, öfv. lieutn., Syssmä och Sexmäki compagnier; öfv. lieutn. bataillon af prem. majorens, sec. majorens och Jämsä compagnier; Rantalambi comp. med 6 å 7 man af hvarje comp. utgiorde Jägare bataillon. Den 6 flyttades majorens comp. till Kieltis. Den 13 oct. uppbröt andra bataillon under sec. maj. Gripenbergs befäl från Kieltis och marcherade till Mändyharju. Den 21 oct. ankom den till Mändyharju sokn, hvarest den blef inqvarterad.

Den 5 nov. erhöll jag permission till hemorten och återkom den 26 till bat. Den 28 upbröt bat. och transporterades med slädor, ankom den 7 december till Kuopio stad. Den 11 dec. till Joensuu i Carelen, hvarest bataillon blef förlagd i vinter qvarter. Den 27 nov. insiuknade jag och var siuk till martii månads början 1789.

1789 den 23 martii blef jag commenderad, jämte sergeanten Barck, från Joensuu till Kuopio stad, hvarifrån en transport med 60 åmar bränvin fördes till S. Michels magazin, då ock med samma hästar bataillons- och artilleri-tros-

sen under mitt befäl hämtades ifrån Mändyharju till Joensuu dit jag den 17 april återkom, och insiuknade åter uti flussfeber.

Den 13 maji upbröt bataillon från vinter kvarteren och marcherade till Pelgjärvi. Den 17 skedde affairen i Ruskela. D. 24 marcherades till Ylä Kuono i Kärämäki. D. 31 ankom jag ifrån Kaskela sjukhus till Ylä Kuono.

Under den tid bataillon låg inqvarterad i Joensuu uppspann då varande fouriren A. I. Pacchalén af pur afvund och arghet en intrig emot mig, i samråd med prästerne, kapellanen i Kärkölä E. Melartin och sockneadjuncten D. Lönneström; de ville nemligen med anbud af penningar förmå några bönder att aflemna betyg deröfver, att jag då jag var hemrest skulle öfvertalt bönderne till gensträfvighet i recrytering m. m.; med sådant betyg skulle Pacchalén, söka arrest på mig hos commenderande generalen en chef gref Meijerfeldt. Men bönderna kunde icke förmås dertill, såsom bonden Thom. Leipälä i Storsattiala, med flere andre, mig sjelf berättat.

1789 den 13 junii tågade hela bataillon till Kärämäki, under öfverste lieutn. H. H. Gripenbergs befäl, för att attackera det dervid stående Ryska detachmentet, hvarvid icke något uträttades. Den 20 blef bataillon transporterad med båtar ifrån Kärämäki Raiko till Jorois sockn. Den 21 ankom bataillon om aftonen till Jorois kyrka, hvarest den vid ån mötte general majoren baron Stedings brigade, hvilken blef af Ryssarne fördrifven ifrån S. Michel. Samma dag fattade bataillon posto vid Jorois bro och batterier uppkastades längsmed åbrädden, samt förseddes med canoner emot den väntade fienden, som dock icke längre följde de flyende än till Jockas kyrcka. Men hela den natten stod bataillon under gevär, hvarvid jag så när olyckligtvis

af en oförsigtig Carelsk jägare blifvit skjuten genom hufvudet, derigenom att en musqvets lossade, emedan kulan redan vidrörde håret.

Den 5 julii upbröt bataillonon, jämte en bat. af Savolax regemente från Jorois till Jockas, under öfverste lieutn. Gripenbergs befäl. Under marchen föreföllo några schermytslingar med Kosaqverne, af hvilka några blefvo dödskutne. Den 7 anlände desse bat. till Jockas kyrkobacke, hvarifrån fienden vid vårt annalkande retirerade sig åt Pumala, sedan han förut antändt magazinerna. Läger uppslogs genast af de våre å kyrkobacken och batterier upkastades. Den 18 upbröts och tågades till Rontzula by af Sulkava sockn; under marchen föreföllo schermytslingar med fienden och några Kosaqver tillfångatogs. Den 23 och 24 inbragtes 8 st. Ryssar med hästar vid Mietilä bro. Den 24 fattades posto å Pirtimäki i Pumala sockn, hvarest tält upslogs och batterier förfärdigades.

Den 16 augusti kl. 8 f. midd. attackerade vi Pumala under öfv. lieutn. Gripenbergs anförande, men nödsakades retirera oss tillbaka. För capitaine A. H. von Essen, som med sitt comp. var detacherad (hvarmed jag följde) å fiendens högra flankve, blef reträtten afskuren, så att vi måste taga vägen förbi Mietilä såg samt sedan genom skogen $2\frac{1}{2}$ mils väg till Pirtimäki läger; dit ankommo vi dagen derpå, hvarvid fouriren Eschner blef med skrot blesserad i knäet. Under denna attackve var jag nära att blifva dödskuten af 3 canon kulor, hvilka tätt på hvarandra träffade mig och föllo emellan fötterna, hvarifrån de vidare upstudsade, men gjorde mig icke någon skada, vidare än att de slog mig damb och sand mot ansigtet. Capit. von Essen, som med sergeanten Barck vid tillfället var tillstädes, hade då utlåtelsen: *jo se nyt meni*, men Försynen skonade mig ännu. Majoren von Morian, som med en troupp Savolaxske var

detacherad öfver insjön å Pumala sidan, skulle derifrån på en gång attackera fienden, men han uträttade icke heller något vidare, än att han eröfrade 2 åttapundige metall-haubitzer, 4 ammunitions kärror och tog 3 artillerie under-officerare, jämte 29 artillerister till fånga med något penningar. Fångarne blefvo försända till Åbo *).

Den 1 sept. blef jag af general majoren von Steding constituerad till fänrik vid Tavastehus regemente, med bibehållande af förra lön.

Den 4 nov. förättades general mönstring med bat. af öfversten Ehrenroth.

1790 den 5 maji vardt jag commenderad på fältvakt utanför Pirtimäki läger, på närmare $\frac{1}{4}$ mils afstånd, med 2 under-officerare, 1 corporal och 25 soldater, jämte 4 dragoner, då Ryssarne kl. 1 om natten attackerade mig. Efter någon tids motstånd nödgades jag retirera mig till hufvudstyrkan med största svårighet, hvarunder jag förlorade en soldat, som blef antingen fången eller skuten. Under retraiten blef jag lindrigt bleserad i högra handlofven. Emedan jag måste låta skiuta på den påträngande fienden, så vardt lägret kringrandt af fienden innan jag hann fram; största faran för min trupp var att canonerne från lägret lossades mot oss, emedan de trodde oss vara fiender. Men capitaine Kihlström, som hade befälet öfver bataillon, gjorde då erinran om att canonaden skulle upphöra tills jag kommit inom lägret. Affairen börjades sedan häftigt på bägge sidor, fienden trängde sig redan å högra flygeln in uti lägret, men ryggade då commando ordet: *fäll bajonett* verkställdes af Tavastehus reg., likväl skiutande

---

*) Jemf. *Mankell*, Finlands krigshistoria, I. p. 423. *Schantz*, Kriget 1788, I. p. 192.

immerfort under retirerandet. Med Savolaxska regem. gick det trögare att fälla bajonetten och gå på, emedan de stodo och skiöto; derigenom hände att 3 officerare och 30 soldater af dem blefvo dödskutne, utom blesserade offic., underoffic. och soldater omkring 60 man. Vid Tavastehus regem. voro dödskutne sergeanten Tocklin och 15 man soldater, blesserade 60 man soldater. Å fiendens sida funnos på stridsplatsen 36 man dödskutne, fångne och blesserade 30 man. Fiendens styrka ansågs vara ungefär 3,000, men vår var allenast omkring 400 man, emedan den öfriga styrkan var förlagd i sitt vinterqvarter och icke kunde framkomma för isens svaghet, innan affairen kl. 8 om morgonen var slutad. Fienden retirerade sig åter till Pumala. Den delen af Tavastehus och Elfsborgs regementen, som var uti affairen, gick på fienden med fälld bajonett; Tavastehuska reg. upsköt dervid all sin ammunition, hvarföre sådan hemtades under affairen från Elfsborgs regem. Närvarande voro som befälhafvare general majoren von Steding, öfversten vid Savolax regem. Ad. Aminoff, samt gen. adjutanten och öfversten vid Björneborgs regem. Gust. Aminoff. Denna dag skulle de våra attackvera Ryssarne i Pumala, hvartill en troupp af Björneborgs regem. var i anmarche, men låg öfver natten å Karhula hemman, $\frac{3}{4}$ mil från Pirtimäki, och ankom sedan affairen var slutad.*)

Den 1 junii upbröt Tavastehuska 2:a bat. från Pirtimäki, hvarest denna bat. camperat ifrån den 24 julii 1789, under majoren Kihlströms befäl. Den 5 ankom den till S. Michels kyrkockbacke, der den uppslog läger. Den 14 till Brahelinna, der den låg i läger till den 4

---

*) Om denna affär se *Schantz*, Hist. öfver kriget 1788, II. p. 40, och *Mankell*, Finlands krigshistoria I. p. 464.

julii, då den marcherade till Suomenniemi, hvarest lifbataillon förut var förlagd, under öfversten Gripenbergs befäl.

Den 25 augusti uppbröt regementet ifrån Suomenniemi, sedan freden den 13 blifvit sluten, och marcherade till S. Michel.

Den 9 sept. ankom premier majorens compagnie till Storsattiala by i Kärkölä, hvarifrån det hemförlofvades, och trossen insattes i companiets trossboda.

1796 den 1 april åtföljde jag premier majorens comp. med Tavastehus infanterie regem. till Nastola Nyby, dit regem. församlades för det tillämnade kriget med Ryssland. Men den 3 commenderades jag derifrån med vargeringen till Sveaborg, under majoren Kihlströms befäl. Återkom den 18 maji.

1803 den 25 april församlades prem. maj. compagnie i Sairackala by och Hollola sockn, hvarifrån det dagen derpå med marche forcé tågade till Nastola Nyby, åter för tillämnadt krig mot Ryssland; men hemförlofvades efter 6 dagars förlopp.

1807 den 28 nov. beviljade Kongl. Maj:t mig nådigt afsked med pension.

Otavala spinn-skola.

Meddeladt af *S. Elmgren*.

En ibland de få Finnar som i Hattpartiets leder vunno betydenhet och för öfrigt en äkta Hatt, såväl i ondt som godt, var friherre *Hans Henrik Boije*. Han var likväl icke född i Finland, fastän af en Finsk släkt, utan i Östergötland (1714), der han i början tjenstgjorde som militär. Men när han omkring 1748 uppträdde såsom skicklig partiman, var han major vid Björneborgs regemente och bosatt i Finland, samt steg derefter hastigt i befordringsväg; blef öfverstelöjtnant 1758, landshöfding i Nylands och Tavastehus län 1761, friherre 1771, president i statskontoret 1772, tog afsked för iråkad cession 1778, och dog i Södermanland 1781. Af de Franska mutorna, eller såkallade partipengarne, hvilka han fick förtroendet att utdela åt andra, behöll han för egen del så mycket, att han kunde inköpa stora egendomar i Messuby, nemligen Hatanpää, Otavala och byn Tammerfors. Men den lättfångna rikedommen gick snart genom dålig hushållning förlorad — såsom ofta var fallet med mäktiga Hattar — så att, ehuru han jemte andra arrenderat det stora kronobränneriet i Stockholm, jordegendomarne måste gå under klubban och en del af dem sedermera anslogs till den nya staden Tammerfors' mark. Betecknande för tiden är, att en ibland de första byggnader som uppfördes i Tammerfors, var ett krono-bränvins-bränneri. Ehuru Boije således ingalunda kan räknas bland hederlige

partimän, ty äfven i politiken gjorde han sig skyldig till dubbelhet, var han dock en driftig embetsman och en duglig landshöfding (ehuru nog ofta tjenstledig), hvarvid hans anseende såsom en betydande Hatt kom honom väl till pass. Oss intresserar han mest derföre att han försökte använda en liten del af Manufaktur-fonden till Finlands fördel, en fond som mest tyckes hafva blifvit använd för att uppmuntra partivänner. Boije hade nemligen 1754 på sin egendom Tammerfors inrättat en liten linne-spinn-skola, der undervisning i linne-spånad meddelades af från Sverige hemtade instruktörer, och nödiga redskap förfärdigades. Vid riksdagen 1755—56, då Hattpartiet stod på höjden af sin makt, skaffade han sig anslag ur manufaktur-fonden för en publik skola i något större skala och i en dertill enkom egnad lokal. För dessa anslag lät han på *Otavala* rusthålls mark i Messuby, vid ån nära Tammerfors, uppföra en tvåvånings träbyggnad, jemte nödiga uthus, som voro färdiga 1759 och genast användes till skole-lokal. Kungörelse om denna spinnskolas öppnande utfärdades till kringliggande socknar, för att ditlocka hugade elever, och omkring 20 barn tyckas en tid hafva bivistat inrättningen. Huru undervisningen tillgick upplysa handlingarne icke, men de Svenska instruktörerne torde väl haft svårt att göra sig förstådda på ett för dem fremmande språk, och Boije sjelf säger sig hafva använt tolk vid förhandlingarne med allmogen. Elev-antalet tyckes alldrig hafva varit synnerligen stort, ej heller lyckades skolan vinna förtroende hos allmogen, men den var dock i gång till och med 1767, och någon färdighet i spinnande måste den väl hafva utbredd i trakten på dessa 8 år. Års-anslaget var, som det tyckes, 4,500 (kanske något år 6,000) daler k. m., för byggnaden uppbar han 12,000 daler; inalles lärer manu-

faktur-fondens utgift för denna skola hafva utgjort omkring 48,000 daler k. m. eller något mera. Vid 1760 års riksdag förviste Boije i Stockholm några prof på elevernas spånad; äfven för linodlingens förbättrande och utvidgande säger han sig hafva verkat.

Men när Hattarne störtades vid riksdagen 1765—66 och Mössorna anställde sträng räfst med manufaktur-kontoret, yttrade man högt tvifvel om ens någon spinnskola existerade i verkligheten på Otavala hemman; ty åtskilliga andra ur manufaktur-fonden bekostade inrättningar funnos alls icke till. Landshöfdingen Boije fann sig derföre föranlåten att hopsamla en stor mängd, mer än 60 stycken, skriftliga intyg af diverse personer från Finland, som någongång besett skolan (bland dem äfven prof. Pehr Adrian Gadd), och lät trycka dessa i en ganska vidlyftig försvarsskrift, som utkom i Stockholm 1766. Af de talrika intygen framgår otvifvelaktigt att byggnaden fanns och skolan var i gång, men om dess inverkan på allmogen stannar man ändock i ovisshet. Boije talar der mycket bevekligt om de stora uppoffringar han gjort för saken, men intet hjälpte, skolan föll tillika med Hattarnes protektionistiska system. Årsanslaget upphörde i oktober 1767 och kort derpå försvann äfven sjelfva skolan. När Hattarne ånyo kommit till välde 1769, begärde och fick Boije decharge för de penningar han uppburit ur manufaktur-fonden, men hans begäran derjemte om ersättning för hafda kostnader utöfver anslaget, lemnades beroende till vidare undersökning, och utföll troligen alldrig; emedan Mössorna åter segrade 1771. På Hatanpää hade Boije en linne-fabrik i mindre skala, der förmodligen Otavala spånaden väfdes, men äfven denna nedlades snart till följe af ägarens ekonomiska obestånd. Under Gustaf III:s tid, då hvarken Franska corruptions-

medel eller manufaktur-fonden fanns att tillgripa, tyckes han hafva lemnat allt äfande för slöjder å sido och sysslat med brännvins-bränneri, ehuru äfven detta icke förebyggde hans ruin. Hatanpää rusthåll bebyggde han först såsom herrgård med ståtliga hus, och man kan förmoda att han på något sätt medverkade till Tammerfors stads anläggning.

S. E.

Hvad betecknar „Collegium Raumense“?

Meddeladt af

K. A. Bomansson.

Redan om våren 1873 meddelade jag¹⁾ en kort upplysning om den utan allt tvifvel rätta betydelsen af „*Collegium Raumense*“. Men då denna upplysning ej kunde inrymma en närmare granskning af nämde fråga, har jag ansett nödigt att här ånyo upptaga den och jämte en historik i ämnet utförligt anföra de grunder, som förmått mig att helt och hållet förkasta den gamla meningen om detta Collegium Raumense.

I „*Andra Delen utaf Svenska Kyrkio Historian*“²⁾, ett högst okritiskt och opålitligt arbete, har biskopen i Linköping, sedermera ärkebiskopen Haqvin *Spegel*, vid hvarje stift lemnat en kort redogörelse för stiftets forna kloster, hvilken i dålighet till och med öfverträffar hans biskopskrönika. Redan följande ord, hvilka *Spegel* ställt framför sin klosterlängd: „Uti thet stora Förstendömet hafwa twifwelsutan warit många Closter, men iag hafwer icke fått kunskap om flera än thessa“, visa genast med hvilken författare man här har att göra. Fortsättningen är också derefter. Af hans *sex* finska konvent är det 1:sta: det af

¹⁾ Vid Finska Litteratursällskapets Historiska Sektions möte d. 21 mars 1873. Historiallinen Arkisto IV, Helsingissä 1874, s. 168.

²⁾ Tryckt i Linköping 1707 (= n:o 1873 a i Warmholtz' Bibliotheca Historia Sveo-Gothica. *Sjunde* boken i denna del „*Är om Åbo Stift*“ och *andra* kapitlet i berörde bok (s. 400) handlar „*Om Clostren uti Finland*“. Första delen af *Spegels* kyrkohistorie (i Warmholtz' a. a. n:o 1651) utkom i Linköping först 1708.

biskop Johan (väl II Petri) 1370 stiftade nunneklostret i Åbo³⁾; det 2:dra: nunneklostret i „Nådedaal“, men det härmed förenade munkkonventet anför han först under n:o 5

³⁾ Joannes Vastovius är den förste, som i „*Notitia monasteriorum, quae olim in Suecia ac Gothia floruerunt*“, bifogad hans *Vitis Aquilonia* (tryckt i Köln 1623 samt ånyo i Upsala 1708) omnämnt „*Abogia virginum coenobium anno Christi 1370. fundatum a Joanne episcopo Aboense*“. Men Juustens *Chronicon Episcoporum Finlandensium*, som blifvit fullbordad på något af åren 1564—1576, men sannolikt redan före hans afresa till Ryssland 1569, anför att biskop Bero (Björn II) „*Georgii*“ Balk „*coenobium virginum Vestalium construxit in Corois*“ och äfven Messenius vidhåller „*virginum Corosense monasterium*“, grundlagdt af denne biskop (*Chronicon Episcoporum, Stockholmiae* 1611, s. 109; *Scandia Illustrata* XV, med tillägnet dat. 1632, s. 69; X, 1636, s. 17, Finlands Rimkrönika, slutande med 1628, Åbo 1774 och 1865, s. 33). I *Scandia* för Messenius Korois' klostrets stiftelse till år 1400 (XV l. c.) eller omkring 1393 (X l. c.); i rimkrönikan till 1393 (l. c.). Juustens biskopskronika samt Messenius upptaga icke ofvannämde nunnekloster i Åbo, Vastovius åter berör ej någon dylik inrättning i Korois, men har deremot (l. c.) ett „*Corsense in Alandia virg. a Berone Balk episcopo fund. anno 1400*“. Att utreda denna skenbart invecklade fråga är dock temligen lätt. Antingen nu Juustens *Korois-kloster*, som saknas i det s. k. Palmstiöldska fragmentet af vår biskopskronika, grundar sig på någon Åbo-sägen eller annan källa, så kan man knappt betvifla, att det uppstått i följd af en oredig hågkomst af det i början af 1400-talet påtänkta men aldrig fulländade *S:t Anna kloster för dominikanernunnor* i Reso socken nära Åbo, sedermera förenadt med Nådendals. Vastovius, som blott lär ha känt att Åland haft ett kloster, förlade *dit* Messenii Koroiska nunnekloster med en ringa förändring af namnet „*Corosense*“ till „*Corsense*“ (Spegels „*Kors-Kloster*“!!). Det af Vastovius framställda *nunneklostret i Åbo* har ock påtagligen sin rot i berörde *S:t Anna kloster*, hvilket man till och med i Åbo 1414 kunnat säga ligga i denna stad (kyrkoherdens i „*Jumalum*“ d. ä. Jomala, Mattis Olavi bekräftelse af sin bror Bengts testamente af godset Kokoböle i Mustasaari till „*sanote anne closter j abo*“, dat. Åbo d. 21/9 1414; Arwidss: Handl. II, s. 38—39; jfr „*S. Annes Clöster vj Åbo*“ i a. a. VII, s. 4 och 6). Sannolikt är i Juustens biskopskronika (I, H-fors 1859, s. 334) biskop Björn Balks farsnamn „*Georgii*“ oriktigt i stället för *Gregorii* (Gregersson, Grelsson) såsom det ock förekommer i Messenii biskopskronika (1611, s. 109), Spegels kyrkohistorie (II, 1707, s. 392) samt *Rhyzelii Episcoposopia Sviogothica* (I, Linköping 1752, s. 333). Namnet Georg (Örian, Yrian, finska Yrjö) var under medeltiden i Sverige ganska sällsynt.

såsom ett eget kloster, stiftadt af biskop Magnus Olai 1425 (!), „men på hvad Ort hafwer iag icke förnummit“, tillägger han med en okunnighet, som nästan gränsar till det otroliga. På *Åland* hade enligt vår sakkunnige författare biskop „Birger“ (Sic!) Balk 1440 inrättat ett kloster (n:o 3), som kallades „*Kors-Kloster*“⁴⁾, utan tvifvel en misslyckad öfversättning af *Vastovii* latinska benämning af detsamma „*Corsense*“ och i „Wiborgs Stad hade *Franciscaner* Munkar it stort Closter“ (n:o 6)⁵⁾. Det 4:de slutligen af Spegels finska kloster „War bygt i *Raumo* och i thet samma lefde *Dominicaner* Munkar som höllo ther en stor *Schola*, hvilken kallades *Collegium Raumense*“. Den oriktiga åsigten att dominikaner haft kloster i *Raumo*⁶⁾ delar Spegel med an-

⁴⁾ Då det lilla franciskanerkonventet på *Hamnö* i Kökars kapell ytterst sannolikt tillkommit först i senare hälften af 15:de seklet, emedan det ej nämnes i riddaren och lagmannen i Norrfinne lagsaga (dit dock *Åland* hörde) Henrik Claussons (Diäkn) tredje testamente, dat. *Kaskis* (i *Virmo* socken) d. 1 Mars 1453 — hvori dock *alla* kloster på *Finlands* fasta land samt dessutom *Birgittinerklostret* vid *Reval* och *Svartbröderne* i denna stad ihågkommas med gåfvor (Arw:s *Handl.* VI, s. 35—40) — utan första gången omtalas 1472 (*Script:s Rerum Svec. m. æ. I*, 1, sid. 81), så skulle man tycka att Spegel åtminstone kommit ett steg framom *Vastovius*, som (anf. st.) låter sitt, om ock oriktiga *coenobium „Corsense in Alandia virg.“* grundas af *Björn Balk* redan 1400. Men äfven detta enda framsteg måste man fränkänna Spegel, då namnet „*Vastov.*“, som han satt i *kanten* vid sin uppgift om *Ålands* kloster, tydligt visar att han vid nedskrifvandet af densamma blott följt *Vastovius* och att således 1440 är ett tryckfel i st. f. 1400. Dessutom dog biskop *Björn Balk* äfven enligt Spegels kyrkohistorie 1412 (II, s. 392).

⁵⁾ *Viborgs dominikanerkloster* har Spegel alldeles bortglömt, fastän det antydes redan i *Vastovii* anförda *Notitia monasteriorum („Viborgi 2. Frat. ord. præd.“)*

⁶⁾ När *Raumo* franciskanerkloster blifvit anlagdt, känner man ej. Det omnämnes första gången i lagmannen i Norrfinne lagsaga (åtm. 1449—1458) *Henrik Claussons* (Diäkn) och hans hustru *Lucia Olofsdotters* (Skälge) första testamenten, daterade i *Kaskis* julaftonen eller d. 24 Dec. 1449. Det förra testamentet gifver åt „*sancti fran-*

dra monasteriologer före Rhyzelius. Så mycket mer uppmärksamhet måste det åter väcka att en så okunnig och okritisk klosterhistoriker som Spegel allraförst låter oss veta att munkarne i Raumo hållit en stor skola, kallad *Collegium Raumense*. Ehuru han ej framställt det minsta stöd för denna uppgift, så antogs den dock utan vidare pröfning och har ända till vår tid upprepats af de flesta författare, som vidrört våra skolor från medeltiden, med ett och annat tillägg af egna gissningar. Redan Spegels efterföljare på monasteriologi's fält Peter *Staaf* kunde 1727 upplysa att dominikanerne i Raumo i Österbotten (!) haft

---

sisci brödrod i rawmo eth messa redhæ“, det senare till „rawmo kloster $\frac{1}{2}$ læst rogh“ (= 24 tunnor; Arw:s Handl. VI, s. 20 och 357)

Raumo kloster kan ej heller vara mycket äldre och helt säkert har det liksom ock Viborgs Gråbrödrakloster uppstått under förra hälften af 1400-talet. Dessa två konvent upptagas nämligen ej i *Wadding's* förteckning för år 1400 öfver alla franciskanerkloster i „*Dacia*“ eller danska klosterprovinsen, som omfattade Danmark, Norge och Sverige med Finland, ehuru denna längd *fullständigt* uppräknar Ordens konventställen i de tre skandinaviska länderna („*Nomina omnium coenobiorum familie Ultramontanæ quæ hoc tempore*“ [år 1400] „*exstabant ex tribus codicibus exscripta*“ [nämligen: 1) Codex MSS. Vaticanus, 2) Codex impressus, 3) Codex M S S. Aracoelitanus] — — „*Provincia Dacia*“.); „*Annales Minorum seu Trium Ordinum A S. Francisco institutorum, auctore A. R. P. Luca Waddingo Hiberno. Editio secunda, locupletior et accuratior opera et studio R:mi Josephi Mariæ Fonseca ab Eboræ, Romæ 1731 ff. tomen IX, s. 220 & 221. Utdrag ur detta digra verk med afseende å provinsen Dacia hafva på begäran välvilligt blifvit mig meddelade af doktor K. E. F. Ignatius 1867 från kungl. biblioteket i Berlin samt af doktor J. R. Aspelin från kungl. biblioteket i Kjöbenhavn 1873. Ofvannämde Lucas Wadding var född i Irländska staden Waterford i provinsen Munster 1588 och inträdde efter fylda 16 år i franciskanerorden. Blef 1613 prest och sedermera theologie lektor vid universitetet i Salamanca. Ankom 1618 till Rom, der han sedan alltid bodde och 1625 stiftade det berömda Irländska S:t Isidori kollegium. Var en tid prokurator för sin orden samt tyska och franska nationernas general-commissarius. Mycket anlitad i viktiga värf, dog han 1657. (Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, IV. Leipzig 1751, sp. 1763—1764.*

en utmärkt skola⁷⁾. Men *Rhyzelius*, som närmare studerat klosterväsendet, antog mera försigtigt, att Franciskanernes „bröderskap“ i Raumo, emedan det „hema i klostret haft en nyttig *Schola*, i hwilken the vti bokeliga konster undervisat them, som ärnat sig til Läroståndet eller elliest welat werfwa sig några *studier*, - - - i gamla Skrifter är wordet nämndt „*Collegium Raumense*“, hvaraf efter reformationen blifvit en „*Schola Raumensis*“⁸⁾, och medgaf endast att „*man skulle lätteligen hålla före, at Collegium Raumense hafwer, vnder Påwedömet, warit i Åbo-Sticht en förnäm Schole*“⁹⁾. Efter *Rhyzelius* utlät sig historikern *Johan Bilmark* till och med alldeles riktigt i denna fråga, då han tillade Raumo *kloster* benämningen *Collegium Raumense*¹⁰⁾.

⁷⁾ „*Dominicanorum* - - - [monasterium] *Raumense* in Ostrobothn. fratrum, in quo insignem habuerunt scholam, dictum *Collegium Raumense* y) „[not:] “y) V. N. M. S. [= Vastovii Notitia Monasteriorum Sveciæ] „Cl. Rhyzel“. *Dissertatio gradualis de Ordine Benedictino Monachorum Sviogothicæ*, præside Johanne *Hermansson*, eloquent. & polit. prof. reg. & Skytt., submittit Petrus *Staaß*, Jemtius, Upsaliæ 1727 (s. 25; *Warmholtz*, *Bibl. Hist. Sueo-Goth.* n:o 2201). Sannolikt är *Staaß* och icke *Hermansson* (Skytteansk professor i Upsala 1717—1737) författare till denna skrift såsom äfven *Warmholtz* antager i anf. a. under n:o 2197.

⁸⁾ *Monasteriologia Sviogothica*, Linköping 1740, s. 299 och 301—302.

⁹⁾ *Episcoposcopia Sviogothica*, Linköping 1752, I, s. 358—359.

¹⁰⁾ „*Ex hoc enim*“ [monasterio Aboensi S:ti Olavi Dominicanorum] „reliquisque Finlandiæ Monasteriis, quorum celebriora fuerunt *Collegium Raumense, Coenobium Crucigerorum* [!] (*Kökars*) in Alandia & *Nädendahlense*, non modo subinde vocati sunt juvenes, leviter licet literis imbuti, idonei tamen, qui sacra munia obirent in Templo Cathedrali, sed etiam qui ad rurales amplissimæ Dioceseos Ecclesias Pastores, seu uti tunc vocitabantur, *Curati*, quin & *Canonici* constituerentur“. *Dissertatio*, historiam regiæ Academiæ Aboensis continens, p. I, præside Mag. Johanne *Bilmark* hist. & phil. pract. professore, subjicit *Frider. Hedberg*, *Ostrob.* 25/4 1770, Aboæ, s. 3. Som man af det anförda finner, har *Bilmark* af *Spegels* befängda „*Kors-Kloster*“ på Åland bildat ett „*coenobium Crucigerorum*“, liksom några „*korsherrar*“ skulle der haft sin bostad.

Men Sven *Mellenius*, som samtidigt utgaf en beskrifning om *Raumo*, förleddes af öfverdrifvet nit att upphöja denna stad till sådana obestyrkta påståenden som att „*Raumo-Stad* i synnerhet blifvit namnkunnig“ för „*Collegium Raumense*, hvilket på sin tid blifvit ansedt för et förträffeligt klöster och Schola. Det är således underligt at *MESSENIUS* i sin *Scandia Illustrata*, der han bland annat utgifver en förteckning på Catholska klöster och Collegier¹¹⁾, icke et ord nämner om denna Finlands Hög-Schola [!] - -; och fast än des anseende“ efter reformationen „aftog, så behölt det dock länge nästan det förnämsta rummet bland Finlands Scholor“. Vid detta „namnkunniga“ collegium, hvars lokal dåvarande kyrkoherden i *Raumo Sacklinius*¹²⁾ „med mycket sannolikhet“ förlagt till den vid södra sidan af stadskyrkans chor liggande sakristian¹³⁾, hade, fortfar

¹¹⁾ Utan tvifvel åsyftar *Mellenius* här *Messenii* i tomen IX (Cap. XXIX, s. 78—82) af *Scandia Illustrata* införda längd öfver klostren i de skandinaviska rikena, hvilken har till öfverskrift: „*Catalogum omnium in Scandia Coenobiorum, & inprimis in Suecia Benedictinorum comprehendit*“. Den är hvarken i allt pålitlig eller fullständig Af finska kloster har den blott: „*Brigittinorum - - Nadendalense, MCDXIII*“. Företalet till berörde nionde tom är skrifvet på *Kajaneborg* („*Cajana-burgi Laponum*“) 1633 och öfversedt („*revisum*“) i *Uleåborg* 1636.

¹²⁾ *Mag. Adam Gerhard Sacklinius*, född i *Virmo* 1723, var kyrkoherde i *Raumo* pastorat från 1759 till sin död 1805.

¹³⁾ Denna sakristia, ovanligt stor i förhållande till kyrkan, mäter i längd $20\frac{1}{4}$, i bredd $8\frac{1}{4}$ samt i höjd $9\frac{1}{4}$ aln. Har $2\frac{1}{2}$ aln tjocka murar, 3 fönster, $2\frac{1}{4}$ aln höga, samt 2 dörrar, ledande den ena ut till gården, den andra till kyrkans chor, $18\frac{1}{2}$ aln långt och 16 alnar bredt. Utom choret är kyrkan $33\frac{1}{2}$ aln lång (tills. alltså 52 alnar!) och 25 alnar bred „uti västra ändan“, med $3\frac{3}{8}$ aln tjocka murar. År 1778 uppgifves kyrkan ha 5 stora fönster, „utom någre smärre och mindre betydelige“ samt 3 dörrar (med förstugor af trä), en på södra, en på vestra och en på norra väggen; tak både i sakristian och kyrkan hväldt af tegel. Uppfördt i stadens norra del „af ansenligen stor gråsten“, kallas detta tempel *Helga Kors' kyrkan* och var fordom franciskanerklostrets kyrka. Den i sydöstra delen af staden belägna *gamla-* eller

Mellenius, „åtskillige vittre män studerat, hvilka genom sin lärdom och sina förtjenster gjordt Församlingen och Fäderneslandet mycket gagn. Ibland dessa äro isynnerhet at märcka MÅRTEN SKYTTE, född af Adelig ätt, som var den förste Evangeliske Biskop i Finland, och Theologiæ Doctoren JOHANNES Svenon. RAUMANNUS“¹⁴⁾. Mellenius frångick alltså den riktigare åsigt Rhyzelius om Col-

---

Helga Trefaldighetskyrkan, som redan 1639 „blef förbränd“ och sannolikt vid Raumo brand ^{23/8} 1682 fullkomligt ruin, innantill 45 alnar lång och 20 alnar bred, med $3\frac{1}{2}$ aln tjocka gråstensmurar, 1772 ännu 10 å 12 famnar höga, var under medeltiden stadskyrka och ihågkoms i lagmannen i Norrfinne lagsaga Hartvig Jopssons testamente, skrifvet i „Rawio“ i Virmo socken d. ^{17/12} 1486 med 10 mark („Jtem Rawme kirke X mark“). En prest i Raumo omnämnes 1497 („Dominus Andreas in Rawmo“). Historisk afhandling om sjöstaden *Raumo*, utg. under prof. Johan Bilmarks inseende af Sven *Mellenius*, Norr-finne, I, Åbo 1770, s. 14, 15; II, ibm 1772, s. 19, 20; *Beskrifning öfver Raumo kyrka* (af A. G. Sacklinius) i Åbo tidningar 1778, n:o 23 för d. ^{15/12}, s. 177, 178, 180, 181; meddelanden af doktor H. A. Reinholm och skolläraren i Raumo A. V. E. Modeen; Arw:s Handl. VI s. 69 och I, 186, *Lagus W.*, Förteckning öfver Anonyme Författare i äldre årgångar af Åbo Tidningar, H.fors 1870, s. 33.

¹⁴⁾ *Mellenius*, a. afh. I, s. 16. Att Raumannus, som att döma af detta namn, lär varit född i Raumo eller dess grannskap samt blef magister i Wittenberg d. ^{27/9} 1597 ss. primus bland 17 kandidater, mathem. prof. i Upsala 1598, pastor primarius i Stockholm 1604 och s. å. theol. doktor i Marburg, skulle ha gått i Raumo skola, är väl möjligt, men, såvidt jag vet, ej kändt. Raumannus var den förste och under sin lifstid *den ende* theol. dr. i svenska riket efter reformationen eller såsom han sjelf yttrade om sig i ett bref till rikskansl. Axel Oxensjerna, dat. Upsala d. 4 maj 1618: „solus unicus & primus Doctor Theologiæ, intra limites Regni Svedici natus post reformatam religionem“. Härpå syftar ock följande distichon:

„Tandem Raumannus, quo tunc non doctior alter,

Illo solus enim tempore Doctor erat“.

Mårten Skytte är den ende, som man vet ha „studerat“ i Raumo medeltidsskola. Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige Svenska män, XII, s. 37—38; E. M. *Fant*, *Historiola Litteraturae Graecae in Svecia*, specimen I, præs. Joh. *Flodero*, Upsaliæ 1775, s. 33—34; *Schefferi Svecia Literata*, Holmiæ 1680 s. 76.

legium Raumense uttalat i sin klosterbeskrifning, hvars anförande om Raumo konvent Mellenius för öfrigt med ringa förändring återgifvit. Och härmed hade man tyvärr återkommit till Spegels och Staafs godtyckliga och oberättigade uppfattning af Raumo medeltidsskola. I sin öfversigt af Finlands literaturhistorie (1793) omnämner därför *Alopaeus* utan trekan Raumos under namnet *Collegium Raumense* berömda klosterskola¹⁵⁾ och sedan både dess ståtliga namn och ryktbarhet gått segrande genom den *Porthanska* kritikens skärseld¹⁶⁾, var det ej underligt att bägge

¹⁵⁾ „Schola quæ Raumoæ floruit, Collegii Raumensis nomine celebris, & Monasterio Franciscanorum associata“ - - -; Petrus Joh. *Alopaeus*, Specimen historiæ litterariæ fennicæ [in Acad. Aboensi ventil.] I, Aboæ 1793, s. 13.

¹⁶⁾ „*Raumensis* certe Schola, etjam post repurgatam religionem florens, & Collegii *Raumensis* nomine celebris“; *Porthan* Historia Bibliothecæ R. Academiæ Aboënsis, part. I, Aboæ 1771, s. 4; *Porthans Opera Selecta*, ed. S. G. Elmgren, III, Hfors 1867, s. 6.

„Schola Cathedralis *Aboënsis*, cui accessisse sensim Claustrales Wiburgensem (Dominicanorum?) et Raumoënsem Franciscanorum reperimus --. *Raumensis*“ [scholæ] „ante hæc tempora“ [scil. episcopi Martini Skytte] „mentionem factam haud quidem reperimus, quibus sub nomine Collegii *Raumensis* inclaruit: ipso tamen Monasterio *Franciscanorum* in ea urbe condito, multo juniorem non fuisse putamus“. Annots ad Juust. Chron. Ep. Finl. P. XXXVIII, Aboæ 1795, s. 598—599; P. XLIII, ibm 1797, s. 671; i anf. *Opera selecta* II, Hfors 1862 s. 542 och 620.

I „*Kortta Historiska Underrättelser om de förnämsta Scholor i Finland*“, 1. „*Åbo Cathedral Schola*“, hvilken uppsats man förmodat vara af Porthan, anmärkes bland finska klostren: „*Franciscaner-Gråbrödertiggare* eller Barfote-Klostret i *Raumå*, som haft en wacker Schola, *Collegium Raumense* kallad, framför andra Lärohus i Finland namnkunnig af de derifrån utgångne Lärde Män“ [!]; *Åbo Tidningar* 1772, n:o 8, s. 62—63; *Porthans Opera Selecta*, V, Hfors 1873, s. 141—142. Visserligen hade Porthan 1772, då berörde uppsats trycktes, nyligen uppträdt som historisk författare och man får således ej af honom denna tid vänta samma säkra vetenskapliga omdöme, som sedermera gäfvö hans anteckningar till Juustens krönika ett så högt värde, men hvad i dessa underrättelser ingår rörande våra kloster och serskildt

ända hittills förblifvit oantastade. Vid det öfverdrifna upphöjandet af detta collegium hafva nyare författare blott omvexlat uttryck. „Vid det af Franciscaner-Munkarna i *Raumo* anlaggda, och för sin tid väl ansedda, *Collegium Raumense* hafva flere så i Kyrkans och Statens tjänst berömlige Embetsmän grundlaggt sina studier“, upprepar ärkebiskop *Tengström*¹⁷⁾ efter Mellenius, medan andra förmena, att det „stod vid början af reformationen uti stort anseende“¹⁸⁾, eller „förvärfvade sig ett utbredt rykte under medeltiden“¹⁹⁾. Äfven *Alcenius*, en af de bästa historiska forskare vårt land någonsin egt och till oskattbar förlust för finska pedagogikens historie, som han redan så förträffligt börjat belysa, bortryckt i blomman af sin ålder, kom (1848) i sin värdefulla afhandling *om Finlands skolor efter reformationen* att vidröra detta collegium. Sedan han anfört att skolorna vid klostren under medeltiden varit af två slag: *scholae claustris*, afsedda för dem, som

---

det olyckliga försöket att vindicera dylika åt *Österbotten*, som 1248 (!) skulle ha blifvit „Svenska Kronan“ underlagdt, uppgiften att biskop Magnus Tavast „efter år 1413 beklädde Biskops-Ämbetet“ m. m. förråda verkligen en så stor brist på insigt och kritik, att jag ej allenast måste dela utgifvarens af Porthans skrifter, prof. Elmgrens tvifvel att Porthan författat uppsatsen utan ock anse det helt otroligt. Alopæus (a. afh. s. 32) uppger att man för honom angifvit rektoren vid Åbo Kathedralskola (från 1765—† 1774) mag. Anders Wetterblad som författare till dessa oafslutade underrättelser om Åbo skola. Alopæi uppgift är troligen grundad. Såsom Österbottning kunde Wetterblad ha ett serskildt intresse att söka vinna kloster åt sitt hemland.

¹⁷⁾ Afhandling om presterliga tjänstgörningen och aflöningen i Åbo Erke-Stift, I, Åbo 1820, s. 384—385.

¹⁸⁾ Fredr. *Ruhs*, Finland och dess Invånare, öfversättning, andra upplagan, tillökt och omarbetad af Ad. Iwar *Arwidsson*, Stockholm 1827, s. 46.

¹⁹⁾ Lärabok i Finlands Historia och Geografi [af nyssnämde *Arwidsson*], Åbo 1832, s. 55—56.

skulle egna sig åt klosterlivet samt *scholae canonicae* med syfte att undervisa andlige och lekmän, samt att de förre men ej de senare skolorna behöft med klostren tillslutas, yttrar han den förmodan, att Finland under medeltiden haft blott *en schola canonica*, nämligen *Collegium Raumense*, som äfven bestått efter reformationen, sedan den dock förlorat det anseende den, *såsom det säges*, förut åtnjöt²⁰⁾.

Men redan förrän Alcenius offentliggjort sin åsigt, att Collegium Raumense kunnat vara en „schola canonica“, hade detsamma blifvit hedradt med en annan, och mer betydande benämning. Då en skola i dominikaner- och franciskanerkloster kallades *studium* och en högre läroanstalt, som kunde jämföras med ett gymnasium i en senare tid, hette *studium præcipuum*²¹⁾, så ansåg sig *Wieselgren* ha till-

²⁰⁾ „Alterum genus scholarum, quae sub moderamine erant monachorum, appellabantur *scholae canonicae*. Quarum quum propositum esset educare clericos saeculares et laicos, nulla aderat causa, cur clauderentur. In fennia unam tantum scholam hujus generis floruisse medio aevo, censemus, Collegium Raumense, quod etiam post reformationem superfuisse, reperimus, amissa tamen auctoritate, qua, ut dicitur, antea gaudebat“. Car. Alex. *Alcenius*, De Scholis Fenniae post reformatam ecclesiam usque ad motus liturgicos Commentatio [academica], Helsingforsiae 1848, s. 29—31.

²¹⁾ Ett sådant studium præcipuum för hela provinsen *Dacia* eller danska klosterprovinsen hade dominikanerne i staden *Skeninge* i Östergötland („in ea urbe præcipuum erat Provinciae *Daciae studium*“; (Scriptores Ordinis Prædicatorum recensiti, - - - inchoavit - - - *Jacobus Quetiv* - - absolut - - *Jacobus Echard*, Tom I, s. 407, cit. i *Lagerbring's Swea Rikes Historia* II, Stockholm 1773, s. 832, noten 9). Lagerbring torde ha rätt då han kallar detta läroverk, der de som återvändt från Paris' högskola („a Parisiensi studio“) plägade någon tid föreläsa: „en *Theologisk Academia*, hwar man i synnerhet dref Theologien och des delar“; (a. a. II, s. 830). Skeninge storskolas blomstringstid synes infalla på 1200-talet; kanske bidrog till dess förfall eller undergång Sveriges främsta dominikanerkonvents „*Sigtuna klösters stora Schola*“, der åtm. 1290 och 1296 Israel Erlandsson (Ängel)

räckligt skäl att påstå, att „Franciskanerna hade ett *Studium præcipuum* i Raumo med ett ej ringa Bibliothek“ [!] ²²). Det sistnämnda har påtagligen tillkommit endast i följd af en gissning. Hvarken Spegel eller Staaf vet af något bibliothek vid Raumo kloster, men i sin monasteriologi yttrar Rhyzelius att vid detta collegium „*twifwels vthan* warit ett, efter the tidens skick, wackert Bibliothek“ ²³). I sin biskopskrönika har han dock frigjort sig från berörde tvifvel och försäkrat att vid collegiet „til Munkarnas och the Studerandes dienst, hafwer funnits ett anseenligt *Bibliothek* [!] ²⁴). På detta ytterst beqväma sätt blef Collegium Raumense försedt med ett godt bibliothek, om hvilket Hällstén vet berätta, att det ej haft mindre rykte än sjelfva collegiet, ehuru, såsom han naivt tillägger, vi tyvärr sakna en säk-rare kunskap om detta bibliothek ²⁵).

---

sedan prior i klostret och slutligen biskop i Vesterås, „war en stor Lärare och Läsemästare i den Helga Skrift och allehanda andeliga saker“; *Chronicon Episcoporum Arosiensium* i *Scriptores Rerum Svecicarum medii aevi*, III, 2, Upsaliae 1871, s. 124; *Biskopens Petri Andreæ Nigri* eller Swarts *Historia om de forna Westerås Stifts Biskopar*, utg. af A. A. von Stiernman, Stockholm 1744, s. 11; *Diplomatarium Suecanum* II, s. 92 och 215). Möjligen var det år 1495 om nämnda *studiet i Lund* en dylik storskola för *franciscanerne* i provin-sen Dacia (*Script:s Rer:m Svec:m* I, 1, Upsaliae 1818, s. 68). Ett uni-versitet fick stundom namn af *Studium generale* eller *universale* såsom t. ex. Upsala Akademi i dess af påfven Sixtus IV utfärdade privilegier ²²/₂ 1477. Skriftelige Bewis hörande till Swenska Kyrckio-Historien eller Biskops Chrönikan (af Spegel), Upsala 1716, s. 58, 59.

²²) Sveriges Sköna Litteratur, II, Lund 1834, s. 191.

²³) *Monasteriologia Sviogothica* (1740), s. 299.

²⁴) *Episcoposcopia Sviogothica* I (1752), s. 358.

²⁵) „*Raumense illud*“ [monasterium] „*Ordini Franciscanorum ad-dictum, incertae quidem est originis, at compertum habemus, Scholam huic Monasterio fuisse adjunctam, quae sub nomine Collegii Raumen-sis celebris facta est. Neque sequoris famae erat Bibliotheca ibidem exstructa, cujus tamen notitiam certiozem nobis esse ereptam, maxime est dolendum*“ Jac. Hällstén, *Dissertatio academica fata quae fuerunt litera-rum in Fennia medio aevo adumbratura, Helsingforsiae 1837, s. 14.*

Wieselgrens grundlösa antagande hade sålunda gjort Collegium Raumense till ett *studium præcipuum* och — sådan historisk kritik har man egnat detsamma — denna nya benämning skulle sedan till och med tjena som *bevis* för collegiets stora betydelse under medeltiden. *Grönblad*, som med sina ej ringa förtjenster om Finlands häfder, stundom drog sina historiska slutsatser förhastadt, erkände visserligen att man har „icke många direkta underrättelser“ om det i sammanhang med Raumo kloster stående under medeltiden så berömda *collegium Raumense*“ eller „*collegium præcipuum Raumense*“, som *Grönblad* ock kallat det, „men af dess stora rygte och sjelfva benämningen „*collegium præcipuum*“ [Sic!] berättigas man att sluta, att det varit en läroanstalt lik de annorstädes med detta namn betecknade, stående midt emellan studia generalia eller Universiteterna och domkyrkoskolorna“. *Grönblad* måste visserligen medgifva, att „man hittills på god tro antagit“, det läroanstalten Collegium Raumense „stod i nära förbindelse med klostret och troligtvis var af detsamma grundad äfvensom att Franciskanerne varit der lärare“, dock trodde han sig ha bragt allt detta „till högre grad af visshet“ derigenom, att han i ett af honom i vårt statsarkiv upptäckt permebref, som innehöll en vidimation af påfven Sixtus IV:s privilegier för franciskaner- och dominikanerorden 1479, på ett ställe, der universiteter (generalia studia) antydast, velat läsa „*Raumoij*“ i stället för „*Avinionensis*“, såsom namnet läses i ett aftryck af dessa privilegier, infördt i „*Magnum Bullarium Romanum*“. För att styrka denna förmodan tillade *Grönblad* på eget bevåg att franciskanerklostret i Raumo „var det betydligaste ibland denna i nordnen vidt utbredda ordens kloster hos oss“ samt „Fran-

ciskanernes förnämsta etablissement i Finland“²⁶). Men berörde permebref, hvaraf Grönblad hämtat sitt svaga stöd för en vigtig klosterskola, Collegium Raumense, undanrycker sjelf detta stöd, ty vid en närmare granskning af det ord, som Grönblad tyckt sig kunna läsa *Raumoi̯j*, fann jag snart²⁷), att i permebrefvet, som nu tillhör vårt universitetsbibliothek, fullkomligt säkert står: *Avinio̯n*²⁸) hvilket utgör blott en förkortning af *Avinionensis* eller „Avinionensis“ i Magnum Bullarium Romanum. Det är också obegripeligt att Grönblad ens kunnat på berörde ställe läsa *Raumoi̯j*, då redan sammanhanget i brefvet ej tillåter ett dylikt tolkningssätt²⁹).

Hvad tidigare författare sålunda anfört om Collegium Raumense sammanfattade slutligen *Helsingius* (1855) i ett

²⁶) *Toenne medeltidshandlingar* meddelade af Edward Grönblad, i tidskriften *Suomi* 1846, H:fors 1847, s. 207, 214, 213, 219, 245 (i aftrycket af permebrefvet!), 258—260, 339—340.

²⁷) Här fordras således ej, såsom Grönblad menar, „en mikroskopisk skarpsynthet för att finna det rätta“. Anf. upps. s. 258.

²⁸) Första bokstafven i detta „*Avinio̯n*“ d. v. s. *A* har i permebrefvet en viss likhet med ett *R*, en omständighet, som förvillat Grönblad; den följande eller andra bokstafven i detta namn kan aldrig tagas för ett *a* och slutbokstäfverna äro icke *ij* utan ett *n*, hvars högra streck blifvit *neddraget*, något i medeltidsskrift nog vanligt då *n* slutar ett ord.

²⁹) Sedan nämligen det påfliga privilegiebrefvet eller den s. k. *gylne bullan* („*bulla aurea*“) framställt de genom detsamma meddelade friheter samt ansvaret för deras antastande, fortsätter det: „Non obstantibus quibuscumque Apostolicis suspensionibus revocationibus et restrictionibus ac provincialibus et sinodalibus concilijis editis generalibus uel specialibus constitutionibus necnon Parisiensi et aliorum locorum generalium studiorum Vniuersitatibus et curae Vicegerentiae *Avinionensis*“ [*Raumoi̯j* enligt Grönblads förmodan!] „et quibusvis ordinariis Praelatis ac personae concessis et concedendis litteris et priuilegijs ac, per illos deputatis -; *Grönblad*, anf. uppsats i *Suomi* 1846, H:fors 1847 s. 245—246; *Magnum Bullarium Romanum* a Beato Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum XIII, Tom. I, Luxemburg 1727, s. 420.

utförligt yttrande, som utgör ett märkligt bevis på huru långt man i en vetenskaplig fråga kan vilseledas, då man som sanningar godkänner lösa antaganden och gissningar. Hade, säger han, klosterskolorna i Åbo och Viborg till syfte „att undervisa munkar och bilda ynglingar för klosterlifvet“, så afsåg „det bekanta *Studium præcipuum* i Raumo“ „att bibringa *prester* och *lekmän* erforderliga kunskaper. Men af Finlands alla bildningsanstalter har dock läroinrättningen i Raumo, *Collegium Raumense*, varit den i vetenskapiigt hänseende mest utmärkta. Redan sjelfva benämningen *Collegium præcipuum*, som under Medeltiden betecknade en emellan Domkyrkoskola och Universitet stående läroanstalt, gifver vid handen, att undervisningen härstädes haft ett större omfång än vid landets skolor³⁰⁾ och dess till långt sednare tider fortplantade litterära rykte antyder, att dess anseende under Medeltiden varit ännu större. Bekant är dessutom, att från detta läroverk flere lärde män (ibland desse Finlands förste evangeliska Biskop *Mårten Skytte*) utgått och med detsamma ett för denna tid särdeles rikt bibliothek varit förenadt³¹⁾. Vårt collegium hade nu nått ärans höjd, det besinningslösa loftalet deröfver kunde ej gerna ytterligare stegras!

Frågar man nu efter *en historiskt säker grund* för en ryktbar klosterskola i Raumo, kallad *Collegium Raumense*,

---

³⁰⁾ Skada blott att både „studium præcipuum“ och det derur framgångna „collegium præcipuum“ äro såsom benämningar för collegium Raumense blott foster af — inbillningen!

³¹⁾ Försök till framställning af Finlands Kyrkohistoria, I, Tavastehus 1855, s. 275—276.

I sitt viktiga arbete: *Skandinavien under Unionstiden* (Stockholm 1867, s. 313,) har *Styffe* välbetänkt ej tilldelat Raumo något „Collegium Raumense“; Raumo medeltidsskola hade han dock bordt anmärka.

så måste man tyvärr tillstå, att *en sådan grund för den alldeles saknas*. Af en i Juustens biskopskrönika bevarad uppgift, att biskop Märten Skyttes far, som var „Legifer Tavastensis“ eller lagman i Tavastland, låtit denne sin son först undervisas i Raumo — och Åbo skola, hvarifrån han sedan begaf sig till Sverige³²⁾, erfar man endast, att *en skola vid slutet af medeltiden funnits i Raumo*, men något vidare om denna läroanstalt känner man icke, enär antagandet af en stor klosterskola derstädes med namnet Collegium Raumense, grundar sig ytterst blott på Spegels eländiga auktoritet, på en lös uppgift, för hvilken ännu ej det ringaste stöd kunnat uppvisas. Möjligen har den alldeles okritiske Spegel någonstädes sett uttrycket Collegium Raumense och missledd deraf, att *collegium* både i Sverige samt ett och annat land betecknat ett större läroverk³³⁾, antog han att äfven Collegium Raumense varit ett sådant i Raumo kloster. Men, som redan är anmärkt, benämndes en klosterskola hos franciskaner och dominikaner *studium*, hvar emot *collegium* var hos dem en, om ock mindre vanlig benämning för ett konvent eller kloster, så att *Collegium Raumense* endast betyder *Raumo konvent d. v. s. Raumo kloster*.

³²⁾ „Fuit ejus pater Legifer Tavastensis, qui curaverat filium suum primum institui in Schola Raumensi et Aboënsi, unde se in Sveciam contulerat“ - -. *Juusten*, Chronicon Ep:m Fin:l:m (1862) s. 613. Märten Skyttes far, Jakob Pehrsson till Porkkala, var lagman i Söderfinne åtm. 1472—1485.

³³⁾ I Erik XIV:s bref af d. 8 Juni 1566 om upprättandet af Upsala akademi kallas denna högskola „et Collegium eller Universitet“ och äfven senare benämnes den omvexlande universitet, akademi och kollegium (E. M. *Fant*, observationes selectæ, historiam Svecanam illustrantes, p. XVI, Upsaliæ 1791, s. 168, 169; *Anjou*, Svenska kyrkoreformationens Historia, Tredje afd. Upsala 1851, s. 22 & 23). Det läroverk, som 1576—1593 fanns i Stockholms forna franciskanerkloster på nuvarande Riddarholmen, bar äfven namnet collegium, liksom ock Sveriges och Finlands gymnasier i äldre tider.

Att så är fallet framgår tydligt deraf, att ett och samma franciskaner- och dominikanerkloster kallas på olika ställen, der fråga är om samma sak, *collegium*, *domus* eller *locus*, de två sistnämnda vanliga klosternamn hos dessa munkar³⁴).

³⁴) Detta upplyses af följande jämförelser: „cIocccxxxiv.“ [1234] „Collegium Franciscanorum *Sleswici*“ [i Slesvig] „fundari coepit“ (Scriptis Rer:m Dan:m I, s. 287). „mccxxxiv. Fratres Minores domum acceperunt *Sleswik* (S. R. Dan. I, s. 166). „mccxxxiv. Fratres Minores domum *Sleswig* receperunt“ (S. R. Dan. V, s. 511. — „cIocclxxxix.“ [1279] - - „Collegium Franciscanorum *Othonie*“ [i Odense] „exstrui coepit - - Sodalibus Minoribus“ [= Franciskaner] „illud ingredientibus xlix. Kal. Sept.“ [= 15 Aug.; S. R. Dan. I, s. 292]. mclxxxix. fundatus est locus *Othonie*“ (S. R. Dan. V, s. 513). — „cIocclxxxvi.“ [1286] - - „Hoc tempore *Sigtunæ* Concilium a Clericis“ [o: a *Dominicanis* i. e. concilium provinciale, provincialkapitel eller provincialmöte] „celebratur. *Johannes*, Sodalis Prior Collegii *Sigtunensis* creatur *Episcopus Findlandie*, præsentè Rege Magno *Ladalaas*., (S. R. Dan. I, s. 294; *Porthan*, Annot:s ad Juust. Chron. Ep:m Finl:m, H:fors 1859, s. 154). „1286. Capitulum fuit *Syctunia* et frater *Johannes* tunc prior domus illius factus est episcopus *Findlandensis* ibidem presente domino rege Magno“ (S. R. Dan. II, s. 438; S. R. Svec., III, 1, s. 104). Här anförda ställen, der collegium betecknar kloster, förekomma väl alla i *Chronologia Rerum Danicarum Secunda*, auctore *Cornelio Hamsfortio Cimbro*“ *Ab Anno Christi 687 ad Annum 1448*, men hvad särskildt angår der omnämde franciskanerkloster, är det känt att *Hamsfort* vid utarbetandet af denna „kronologi“, rådfrågat ett numera förloradt *Diarium Minorum* (Minoriter- eller Franciskaner-diarium), utan hvilket han ej heller kunnat om deras ålder lemna så talrika och speciella upplysningar; S. R. Dan. I, s. 266.

I sitt testamente, dat. *Sigtuna* 1311 d. 5 nov. („sexta feria post festum omnium sanctorum“), anslår *Katarina* (*Sigridsdotter*) af *Steninge* („*Katerina de stenungum*“) åt hvarje *collegium* af mindre bröder *ofvanskog* 1 mark penningar (Jtem cuilibet collegio fratrum minorum vuanskogh confero .I. marcam denar“). Då öfriga klostergåfvor i detta testamente tilläggas dominikanermunkar samt nunnor och systrar i skilda kloster af olika ordnar („fratribus predicatoribus - - monialibus - - Sororibus - -; *Diplomatarium Svecanum* III, s. 38, n:o 1821) så ser man tydligt att collegium fratrum minorum äfven här blott utmärker ett franciskaner-brödraskap eller konvent d. ä. kloster. Detta bestyrkes ock fullkomligt af ett bref, som en af nämnda *Katarinas* testamentsverkställare, biskop *Israel* i *Vesterås* utgifvit d. ¹⁸/₁₀ 1312, hvori han bland annat anför att han på grund af hennes testamente

Juustens dyrbara uppgift om Raumo medeltidsskola är blott en blix, vid hvars sken man i den mörka natt, som omhöljer denna anstalt, kan upptäcka dess *tillvaro*. Om skolan hört till staden eller klostret är ovisst, dock ville jag anse det förra såsom vida mer sannolikt. Klosterskolor, som ej pläga förekomma i samtida skrifter, röjas egentligen blott derigenom att *lector* eller läsemästare, lärare, i ett kloster omnämnes, men någon sådan bland franciskanerne i Raumo är tyvärr ännu ej känd, ehuru det väl är möjligt att Raumos konvent hållit en skola närmast för meddelandet af klosterlik kunskapsbildning. I Sverige finner man stadsskolor omtalade i städer, som i likhet med Raumo egde blott gråbrödrakonvent, såsom i Enköping (1406), Söderköping (1405) samt Jönköping (1516³⁵). De anförda orden: „in Schola Raumensi et Aboensi“³⁶ synas mig ock ej kunna syfta på kloster- utan blott på andra skolor. Hade Mårten Skytte fått sin första undervisning i Raumo- och Åbo *munkkonvent*, så skulle biskopskrönikan utan tvifvel antydt detta genom uttryck sådana som: in coenobio (eller conventu) Raumensi et Aboënsi (dessa troligast!), — apud monachos Raumenses et Aboënses eller

---

betalt till hvarje af de mindre brödernes *konvent* i Upsala, Enköping, Stockholm, Arboga och Nyköping 1 mark (- - „nos frater Jsrael - - episcopus arosiensis soluimus - - racione testamenti domine katerine de stenungum - - Conuentibus fratrum minorum. vpsalie. Enecopie. stokholm. arbugha. Nicopie. singulis vnam marcham.“; (Diplomat. Svec. III, n:o 1874, s. 85). Dessa fem kloster förblefvo under hela medeltiden Sveriges enda munkkonvent för franciskaner *ofvan-* eller *nordanskog* d. v. s. i landet norr om skogarne Kolmården och Tiveden (= Svealand). Landet söder om dessa skogar kallades deremot *Sunnanskog* (Götaland).

³⁵) *Styffe*, Skandinavien under Unionstiden, Stockholm 1867, s. 261, 262, 185 och 160. *Reuterdahl*, Swenska kyrkans historia, III, 2, Sthlm 1863, s. 400.

³⁶) Jfr noten 32.

apud fratres minores Raumenses et prædicatores Aboënses. Såsom jag redan sagt, är det nämligen helt ovanligt att en klosterskola tydligt och bestämdt angifves i en medeltidshandling, utan döljer den sig bakom en för ett kloster anmärkt „lector“. I egentliga urkunder från denna tid har jag åtminstone aldrig sett en dylik inrättning omtalad. Den skola i Raumo, i hvilken Märten Skytte grundlade sina studier var således väl en *stadsskola* liksom ock det läroverk, der han fortsatte dem, tvifvelsutän var den ansedda kathedralskolan i Åbo och icke dominikanernes „studium“ i denna stad. Att Skytte senare inträdde i dominikanerorden är i och för sig intet stöd för att han i Finland genomgått några klosterskolor, om ock möjligt vore, att hans fridsamma, djupt religiösa sinne kunnat mottaga något intryck af det stilla, blott åt Gud invigda klosterlif, som både i Raumo och Åbo framställde sig för honom. Men att han under sin skolgång i Finland ännu ej fått någon afgjord böjelse för munklifvet, synes klart framgå af Juustenska krönikans yttrande att han från Åbo skola begifvit sig till Sverige, der han, snärjd af vissa personers lockande förespeglingar, anslutit sig till Sigtunensernes orden d. v. s. dominikanerne, hvilka, i anseende till hans goda själsgåfvor, sände honom till Tyskland³⁷⁾.

Med antagandet att berörde Raumo skola varit fästad vid staden låter det ock bäst förlika sig att skolan egde bestånd äfven efter reformationen³⁸⁾, då deremot skolorna

³⁷⁾ - - „unde“ [Schola Aboënsi] „se in Sveciam contulerat, et quorundam blanditiis illaqueatus, adjunxerat se ordini Sictunensium, qui, considerantes ejus bonam indolem, miserunt eum in Germaniam“ - -. *Juusten*, Chron. Ep:m Finl:m, II, H:fors 1862, s. 613.

³⁸⁾ „A:o D:ni 1549 obiit Dn. *Matthias* Sacellanus Raumensis et institor [väl = institutor] „juventutis ibidem“, [i Raumo] „in vigilia divi Erici“ (d. 17 Maj); *Porthan*, Annot:s ad Juust. Chron. Ep:m Finl:m II, 1862, s. 624, noten 10; jfr s. 669 noten 62.

i klostren med dem gingo under. Att vår skola ej varit synnerligt betydande, finner man redan af nödvändigheten för Märten Skyttes far att i Åbo skola låta sin son vidare rikta sitt vetande. Med kathedralskolan i Åbo bör således läroanstalten i Raumo ej kunnat täfla om företrädet, hvilket ock är alldeles naturligt. Att franciskanerne i Raumo egt ett *bibliothek* är väl ganska sannolikt, ty ett sådant ansågs så behöfligt för den andliga bildningen och det ensliga, strängt afsöndrade lifvet i ett kloster, att det blef ett ordspråk att „ett kloster utan böcker liknar en borg utan vapen;“ „ett kloster utan bibliotek är såsom ett slott utan rustkammare“³⁹⁾, men utom grundlösa påståenden har man intet annat, som häntyder på ett bibliotek hos dessa munkar, än en märkelig af Mellenius anförd *sägen*, att af fyra ännu 1772 i Raumo kyrka befintliga „Munke-Couffertar“, hvori munkarne förvarat saker hörande till gudstjensten, *en* koftert skulle „ varit med böcker och åtskillige skrifter, som varit på Pergament skrifne upfyld; hvilka dock tid efter annan blifvit af okunnoge borttagne och förskingrade“⁴⁰⁾.

Slutligen må något tilläggas om våra skolor under

„Anno *d[omi]ni* 1540 Tiende - - Aff nedre Här“ [Härad] „J Satagund Rawmo — ther aff får kirkieheren all tiende for hans arbete J Skolstuffu“. Anno *d[omi]ni* 1541 - - Aff nedre Her J Satagund Rawmo — ther aff“ - - (o. s. v. *lika* anteckning sam den ofvan vid 1540 meddelade); *Conceptboken* till Agricolas register 1542 i *Gottlundiska samlingen* i äldre Finnska Statsarkivet s. 7, 9, 18 och 20 samt det renskrifna exemplaret af detta register i n:o 9 af *Allmänna Handlingar* i samma arkiv. Jfr *Lagus'* aftryck af registret i *Handlingar* till upplysning i Finlands Kyrko-Historia, IV, Åbo 1839, s. 4, 5, 8 och 9.

³⁹⁾ „Clastrum sine libris, arx sine armis — Clastrum sine armario quasi castrum sine armamentario“; *Strinholm*, Svenska folkets Historia, III, Stockholm 1848, s. 828.

⁴⁰⁾ *Mellenius*, Historisk afhandling om sjöstaden Raumo, præs. Joh. Bilmark, II, Åbo 1772, s. 20.

medeltiden! Man känner ännu ej någon annan *klosterskola* i Finland än den i *Åbo* och *möjligheter* få aldrig tagas för verkligheter. Denna läroanstalt framträder redan 1328, då man har uppgift på hvad *broder Gotskalk*, Finlands predikarebröders *lector* („*frater Goskaleus*“ [icke „*Goshalcus*“!]) „*lector fratrum predicatorum Fillandie*“), enligt uppdrag af broder Johan af Seron samt Bernard af Orteuil⁴¹⁾ uppburit i Åbo stift och aflemnat omedelbart till Påfliga skattkammaren⁴²⁾. Skolan synes ej saknat vigt, ty år 1418

⁴¹⁾ Desse påfliga nuntiers namn och titlar lydte på latin: *Frater Johannes de Serone prior conventus fratrum prædicatorum de Figiaco Caturcensis et Bernardus de Ortolis rector ecclesiæ de Novalibus Electensis dioecesium*, d. å. den förre var prior för dominikanerklostret i Figeac i Cahors' och den senare kyrkoherde i Novaux i Alets stift Påfven Johannes XXII hade sändt ett bref, dat. Avignon den 13 Februari 1328 till Öfverhöfdingen i Finland Karl Näskonungsson och bedt honom med råd och bistånd tillhandagå de båda legaterne; P. A. *Munch*, Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagböger, förte under tiendeopkrævningen i Norden 1282—1334, Christiania 1864, Diplomatarisk Anhang, s. 180, n:o 65 b.

⁴²⁾ *Diplomat. Svec. IV*, s. 59—60, n:o 2663; *Munch*, a. a. sid 41—42; *Porthan. Annots ad Juust. Chron. Ep. Finl.*, P. L., Aboæ 1798, s. 789—790 & *H:fors* 1859, s. 200—201. Johan af Seron hade gifvit åt *lector Gotskalk*, då denne i påfvens uppdrag for från Sverige till Åbo stift, 2 skilling 8 penningar sterling („*Item Fratri Godscalco lectori predicatorum Finlandie, quando iuit de Swecia ad episcopatum. Aboensem pro negociis dnj pape — ij. sol. et .vij. den. sterlingorum*“). Troligen hade Gotskalk i Sverige om påfliga uppbörden i Finland rådslagit med nuntierne, som i Januari 1328 voro i Upsala och Strengnäs' stift (*Munch*, a. a. sid. 58 och 54). Nämde 2 skilling 8 penningar sterling, som väl skulle ersätta Gotskalks resekostnad, motsvarade 1 mark svenska penningar d. v. s. 9 mark 36 penni eller efter nuvarande penningvärde omkring 100 mark *finskt mynt*. En redogörelse för resultatet af berörde uppbörd i Sverige och Norge läses i *Munchs* *Det Norske Folks Historie*, Anden Hovedafdelning, I, Christiania 1862, s. 96—102, samt i *Bidrag till penningeväsendets historia i Sverige intill konung Gustaf I:s tid af J. J. Nordström*, i *Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens Handlingar XIX*, Sthlm 1850, s. 215—220. Jfr *Lagerbrings Swea Rikes Historia III*, Sthlm 1776, s. 248.

omtalas här en Nicolaus Olavi, „Lector Sententiarum“⁴³). Redan benämningen visar att lector sententiarum hade till läroämne: „*sententiarum libri IV*“ af skolastikern Petrus Lombardus („magister sententiarum“, † 1164). Denna medeltidens dogmatiska handbok, som i dialektisk form sökte förmedla mellan kyrkolära och filosofi, åtnjöt länge ett ganska stort anseende och blef flitigt kommenterad bland andra af den store dominikanern Thomas af Aquino („doctor angelicus“, † 1274), hvars lärosatser dominikanernes alla lectorer och underlectorer 1309 strängt ålades att noga följa och inskräpa hos sina skolarer⁴⁴).

Bland Finlands skolor från medeltiden har utan tvifvel *Åbo katedralskola* intagit främsta rummet. Sannolikt härrör den från äldsta tiden af vår biskopsstyrelse, men emedan skolor jämförelsevis sällan beröras i medeltidens urkunder, så omtalas detta läroverk senare än man skulle väntat. En antydning om dess tillvaro synes redan ingå i öfverhöfdingens i Finland, Mathias Ketilmundssons intressanta testamente, som anslår åt fattige *skolarer* i Åbo 3 mark (penningar)⁴⁵. Tydligt röjes skolan såsom ännu äl-

⁴³) Arw. Handl. II, s. 42—43; Porthan anf. annot., P. XLIII, Aboæ 1797, s. 671 & H:fors 1862, s. 620.

⁴⁴) Art. 2 i Generalkapitlets vid Saragossa („ap. Cesar-Augustäm“) beslut 1309, från „*Acta Capitulorum generalium ordinis Prædicatorum*“ 1240—1313 i *Thesaurus novus anecdotorum* af benediktinerne Martène och Durand, Parisii 1717, Tom. IV (pag. 1917), i utdrag anfördt af *Alcenius* i hans Anteckningar i pedagogiska ämnen, manuskript i Helsingfors universitets bibliotek, I, s. 21.

⁴⁵) - - „domino henzso sacriste aboensi .II. marchas denar. cui libet choralis ibidem .I. marcham. *pauperibus scolariibus ibidem .III. marchas*“. Diplom. Svec. IV, s. 3. Testamentet, som i den form det kommit till efterverlden, saknar datering, är högst sannolikt uppsatt i Finland, troligen 1326, ty redan i Maj månad detta år dog Mathias Ketilmundsson. Han omtalas såsom ännu lefvande i ett bref från svenska riksrådet Karl Näskonungsson till rådet i Reval dat. Åbo den 8

dre först i ett testamente 1355 af presten Henrik (Tempill), „presbiter antiquus scolasticus Aboensis“ eller *tillförne* skolmästare i Åbo ⁴⁶).

Om *Viborgs skola* under medeltiden har man sväfvat

Maj, påtagligen 1326 (*Bunge*, Liv- Est- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten Band II, Heft 3, Reval 1854, sp. 219—220, n:o DCCXXIV; O. S. *Rydberg*, Sverges traktater, Stockholm 1877, s. 520—521), men deremot som *död* i en förklaring af numera finska fogden Karl Näskonungsson, dat. Åbo den 29 Maj 1326 („Åboo, Anno domini Millesimo, Trecentesimo vicesimo, sexto, in octava festi corporis christi“) att alla tvistefrågor mellan salig Mathias Ketilmundsson, fordom öfverhöfding i Finland, samt Revalenserne äro bilagda („Promittimus eisdem Ciuitatensibus, Revaliensibus, protestando, quod omnes causæ et dissensiones tam maiores quam minores inter strenuum militem mathiam ketilmundæson condam terrarum Finlandensium capitaneum *bone memorie* - - et - - ciuitatenses predictos - - Debenit penitus esse remisse et sedate“ (Ett i Revals rådhusarkiv — „Rathsarchiv“ — befintligt original-permebref, besegladt äfven med Finlands (egentliga), Nylands, Tavastlands och Ålands landssigill, af hvilka Nylands (St Olof) och Tavastlands (Kristus på korset) förut varit alldeles okända. Denna märkliga handling upptäcktes i Nov. 1875 jämte en mängd andra urkunder (1248—1652; *Regesten* der im Jahre 1875 im Rathhause zu Reval wieder aufgefundenen Documente. Angefertigt von Eduard Papst und Gotthard von Hansen i Beiträge Zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands, herausgegeben von der Ehstländischen Literärischen Gesellschaft, Band II, Heft 2, Reval 1876, n:o 51, s. 186—187. Ett aftryck samt ett facsimile af berörde bref (^{29/5} 1326) med dess intressanta sigill äro nyligen (Revaliæ MDCCLXXVII) meddelade i en lyckönskningsskrift på latin, som C. *Russwurm* och E. von *Nottbeck* tillagnat Upsala universitet med anledning af dess jubelfest 1877.

Äfven i *Chronologia* 266—1430 samt *Chronologia vetusta* 1298—1473 utsättes Mathias Ketilmundssons död, som troligen skett i Finland, till 1426, ehuru man med en förvänd hyperkritik ej velat godkänna denna uppgift (Script. Rer. Svec. medii ævi I. 1, Upsaliæ 1818, s. 28 & 94). Då hans årsbegängelse eller årsmotsdag („Dies anniuersarius dñi Mathie Dapiferi“) enligt Kalendariet för Upsala erkestift (Calendarium Upsalense) från år 1344, firades i Upsala d. 11 Maj (V Idus Maii), så afled han väl på denna dag (Diplomat. Suec. II, s. XV; V, s. 337).

⁴⁶ Åbo domkyrkas „*Svartbok*“ fol. 102 v.; *Porthan*, Annot. ad Juust. Chron. Ep. Finl., P. XVIII, Aboæ 1790, s. 281, noten 188 & H:fors 1859, s. 236, noten 41.

i någon ovisshet, hvad dess beskaffenhet angår. Medan Porthan än ville betvifla⁴⁷⁾, än åter antog att den varit en klosterschola, kanske hos stadens dominikaner⁴⁸⁾, hvilken senare mening äfven Alopæus biträdt⁴⁹⁾, så höllo deremot Hällstén⁵⁰⁾ och Grönblad⁵¹⁾ det för mer sannolikt att nämde skola ej tillhört något kloster utan staden Viborg. Att detta läroverk varit en *stadsskola* lider dock ej det minsta tvifvel och bevisas redan af sättet hvarpå dess föreståndare benämnas. 1409 kallas nämligen Jop Jönisson „scole-mestare j Wiborgh“⁵²⁾, 1485 „H:r Jacob Bodebek Scole-mestære j for:de wiborg“⁵³⁾ och kort före reformationstiden var Johannes Erasmi rektor i Viborgs skola „in Schola Wiburgensi“. Närmast före 1534 leddes undervisningen der af dansken Clemens⁵⁴⁾, som väl var skolans sista ka-

⁴⁷⁾ „Schola Cathedralis Aboënsis, cui accessisse sensim Claustrales Wiburgensem (Dominicanorum?) & Raumoënsen Franciscanorum reperimus“. (*Porthan* anf. annots P. XXXVIII, Aboæ 1795, s. 598—599 & H:fors 1862, s. 542). I *noten* till det anförda tillägger dock Porthan „Dubium autem videri potest, an Schola illa“ [Wiburgensis] „*Monasterialis* fuerit?“

⁴⁸⁾ „Til Clereciets undervisning anlades efterhand Scholor, dels vid Dom-kyrkan, hvaraf Åbo Cathedral-Schola upkom, dels vid Klostren. Af det sednare slaget finne vi Scholorna i Wiborg och Raumo omtalas, af hvilka den sistnämnde vid Reformationens början stod i mycket anseende och kallades *Collegium Raumense*“. Kårt Historia om Kongl. Academien i Åbo, i *Åbo Tidningar* 1799, n:o 4 samt Porthans *Opera selecta*, utg. af S. G. *Elmgren*, V, H:fors 1873, s. 398.

⁴⁹⁾ *Specimen historiæ litterariæ fennicæ*, P. I, Aboæ 1793, s. 13.

⁵⁰⁾ *Dissert. Acad. Fata quae fuerunt literarum in Fennia medio aevo adumbratura*, Helsingforsæ 1837, s. 20.

⁵¹⁾ Anf. uppsats i *Suomi* 1846, tr. 1847, s. 212—213.

⁵²⁾ Porthans anf. annot. å det i noten 47 angifna stället här ofvan.

⁵³⁾ Arw:s *Handl.* I, s. 54.

⁵⁴⁾ *Juusten*, *Chron. Ep. Finl.* P. III, Aboæ 1785, s. 39; P. XLVIII, ibm 1797, s. 758 & H:fors 1862, s. 676 och 704.

tholska rektor. En „lector” eller läsemästare i ett kloster hade ingalunda blifvit på berörde sätt omnämnd, utan kallats lector i Viborg eller i ett af stadens tvänne konvent. Dessutom fans högst sannolikt inga kloster i Viborg ännu 1409, då skolan första gången framträder, bägge klostren här antydast först i kyrkoherdens i Äyräpää (Muolaa) socken Henrik Makerlands testamente, skrifvet i Stockholm 1445,⁵⁵⁾ och Viborgs medeltidsskola öfverlefde jämväl reformationens stormar, som störtade både klostren och deras skolor.

Att äfven *Raumo medeltidsskola* ej hört till klostret derstädes utan till *staden*, har jag redan sökt bevisa.

En skola, som ock högst sannolikt härstammar från medeltiden, ehuru den först kort efter catholicismens fall skymtar fram, för att åter försvinna för en tid, är *skolan i Borgå*. Genom ett Gripsholm den 11 November 1545 dateradt bref unnar och confererar Gustaf I åt „herr Bertil Christophori, Skolemästare i Borgå, *Prebendam Crucis*”⁵⁶⁾ lig-

⁵⁵⁾ Arw:s Handl. III, s. 65, 66. Antagligen var Viborgs Gråbrödrakloster det förnämsta i Finland af franciskanerorden. Rhyzelii uppgift att hertigarne Erik och Valdemar i sitt testamente (på Nyköpings slott) S. Priscas dag eller den 18 Januari 1318 „gifwit till Predikomunkarna i Wiborg 20 mark penningar“, är alldeles falsk, ty testamentet talar ej om andra finska munkar än predikobröderne i Åbo, som tilldelas nämde penningssumma, men omedelbart derpå ger det en dylik skänk åt predikomunkarne i *Visby* („in wistbij“), hvilka Rhyzelius måste ha förväxlat med dem i Viborg; (Monasteriologia Sviogothica, Linköping 1740, s. 309; Diplomat. Svec. III, n:o 2132, s. 346). Testamentet, som fullständigt anför alla dominikaner- och franciskanerkonvent i Sverige den tiden, utgör tvärtom ett stöd därför, att Finland 1318 ej hade något annat kloster för tiggarmunkar än det i Åbo, som fick konvent redan 1249; Historiallinen Arkisto III, Helsingissä 1871, s. 193.

⁵⁶⁾ Något præbenda *S:tæ Crucis* (helge kors præbende) i Borgå eller dess grannskap påträffar man hvarken i äldre handlingar eller i räkenskaper från reformationstiden. Med detta præbende kan såle-

gandes der sammastädes med all den ränta och rättighet, som under förbe:de Prebenda nu ligger och af ålder till legat hafver, att han samme Prebenda sig till godo och uppehälle njute och behålle må och skall så länge han Skolemästare i förbe:de Borgå [är] och fiteligen lärar och undervisar de unge personer och djeknar, som der nu till Skola gå eller här efter kommandes varde⁵⁷⁾. Då man redan 1551 anträffar en herr Bertil som skolmästare i Helsingfors och äfven han befinnes heta Bertil Christophori (Kristofersson), så blir häraf klart, att Gustaf Vasa, för att beqvämt kunna förse det af honom anlagda Helsingfors med en skola, utan att behöfva inrätta någon *ny*, helt enkelt ditflyttat Borgå skola med dess lärare. Det är ej troligt, att denne konung, som nitisk för sina undersåtars materiela förkofran, till den grad förbisåg deras andliga intressen, att han på ett sätt, som aldrig kan försvaras, lät sitt rikes skolor förfalla, ehuru han under sin senare regeringstid hade både lugn och stora rikedomar, skulle ha upprättat något läroverk i det aflägsna, lilla Borgå.

dos blott menas det af samma namn vid Åbo domkyrka, hvilket man dock ej kan finna att herr Bertil verkligen innehaft, men redan 1545 eller samma år kung Gustaf tilldelade honom præbenda Crucis uppgifves *S:t Sigfrids præbende* vid domkyrkan som förlänt åt herr Bertil, skolmästare i Borgå (äldre statsarkivet, n:o 10 bl. 25). Sedermera på 1540-talet ingår *S:t Sigfrids præbende* ej i räkenskaperna för præbendena, men 1551 (statsark. n:o 28 bl. 1) är det förlänadt åt herr Bertil (Kristofersson) nu skolmästare i *Helsingfors*. Detta är ock fallet närmast påföljande år, men 1556 antecknas præbendet som „igenkalladt“ eller ånyo indraget till kronan sedan det legat „under skolstufvan i Helsingfors en tid lång“ (statsark. n:o 5149 bl. 42). Häraf synes följa att det Bertil Kristoffersson 1545 tillagda præbenda Crucis redan s. å. blifvit utbytt mot *S:t Sigfrids præbende*, som han sedan haft i förläning ända till 1556.

⁵⁷⁾ *Thyselius*, Handlingar till Sverges Reformations- och Kyrkohistoria under Konung Gustaf I, II, 2, Sthm 1845, s. 291—292; Arw:s Handl. VII, Sthm 1854, s. 173.

Också yttrar Hans Forssell, som ganska förtjenstfullt belyst den andliga reduktionen i Sverige, „att den nya kyrkan egentligen icke har grundlagt *nya* skolor å orter der förr undervisning *ej* meddelats, flere än de i Gefle, Lidköping, Arboga, Tuna och möjligen i Elfsborg“. Huru det redan tidigt stod till med skolväsendet under Gustaf I, visa bäst följande ord i ett bref från en Stockholmsborgare till biskop Sven (Jacobi) i Skara 1538: „Efter det att skolorna nu mest ligga så godt som öde både här och der, och som jag förnummit, att Er skola i Skara är ännu vid makt, så sänder jag här mina söner till Eder“. Mot slutet af konungens lefnad, då hans egennyttas öfver gick till en stötande snikenhet, blef han ännu mer ligkiltig för den andliga kulturens befordran, fastän kungliga skattkammaren fortfarande tillväxt⁵⁸⁾.

Våra säkra läroverk för catholicismens tid äro alltså: *Åbo katedral- och Viborgs stadsskola, Raumo skola*, som påtagligen hört till staden, samt *dominikanernes „studium“ i Åbo*. Högst troligt skjuter jämväl den 1545 omnämnda *skolan i Borgå* sin rot in i medeltiden. Men „*Collegium Raumense*“, som varit föremålet för denna afhandling, kan ej beteckna någon klosterskola utan måste, i enlighet med det inom franciskaner- och dominikanerordnarne gällande uttryckssätt, förklaras som liktydigt med *Raumo konvent* (munkbrödraskap) *eller kloster*. Collegium Raumense, sådant man i ett och half sekel föreställt sig detsamma, må således nu anses som „skuggan af ett namn“. Det kan ligga något nedslående i denna tanke, men forskningens fackla måste på vetenskapens fält öfverallt, der det är möjligt, söka skingra ej mindre mörkret än villfarelsernas dimmor.

⁵⁸⁾ Sveriges Inre Historia från Gustaf den Förste, I, Stockholm 1869, s. 188 noten 4 samt s. 193 och 196.

Journal öfver Sveaborgs belägring 1808,

efter en afskrift meddelad af

J. Oskar I. Rancken.

Af hvem här nedan intagna journal blifvit förd, är icke med säkerhet utredt. Det kända förhållandet med densamma är följande. Hr hofrättsrådet Arvid Krabbe i Wasa öfverlemnade den om hösten 1876 till min disposition. Han hade vid genomgåendet af en mängd äldre papper påträffat den, betecknad såsom afskrift och utförd med den 1864, på 56:e årsdagen af Sveaborgs kapitulation, af lidne bankodirektören C. G. Stjernvalls handstil. Såsom nära slägtinge hade hofrättsrådet Krabbe ombesörjt utredningen af bankodirektör Stjernvalls bo, och derefter hade dessa pappersark, jemte andra för onödiga ansedda papper, med vederbörandes goda minne qvarstannat hos honom. Sagda afskrift upptar 6 inom hvarandra lagda ark i folio format, som icke varit häftade; skrifarbetet är verkställt med omsorg. Arten af det numera icke i bruk varande pappret, försedt med vattenstämpeln *L J S et A*, antyder att kopian gjorts för flere decennier tillbaka. Oaktadt förfrågningar hos åtskilliga äldre personer bland den affidnes slägt och vänner, har upplysning icke kunnat erhållas om journalens författare. Afskrifvarens fader, sedermera landshöfdingen i Nylands och Tavastehus län, Fredrik Gustaf Stjernvall, var 1808 major vid Adlercreutzska regementet och närvarande vid Sveaborgs belägring; afskrifvaren sjelf, då en 12-årig gosse, men enligt tidens sed redan inskrifven vid militären, var äfven tillstädes på

fästningen och underkastad kapitulationen den 3 maj 1808. Så väl derföre att journalens författare talar i första person, men omnämner major Stjernvall i tredje person, som äfven på andra grunder ville jag icke antaga att Stjernvall vore författaren. Deremot finnes mycket som talar för att majoren vid enkedrottnings regemente Ulrik Liljensparre vore den som författat journalen. Af förf. temligen förtroliga samspråk med kommandanten tyckes framgå, att han icke hörde till de lägst stående på fästningen; af hans närvaro vid krigskonseljen, utan att vara en bland dess medlemmar, åter, att han var antingen kommandantens adjutant eller någon annan till protokollföring användbar adjungerad person. I Durietz' skrift nämnes äldste adjutanten U. Liljensparre såsom protokollförande vid en krigskonselj; och i kommandantens (af C. Limnell kontrasierade) rapport af den 7 april till konungen befinnas ordasätten på flere ställen, vid redogörelsen för handlinger under belägringen, vara nästan desamma som i föreliggande journal, hvilket antyder antingen en och samma, eller en för båda förff. tillgänglig källa. Ytterligare bestyrkes antagandet af Liljensparre såsom författare derigenom, att anteckningarne, äfven i det fullständiga originalet, troligen icke sträckt sig längre än till konventionens afslutande den 6 april; ty, såsom känt är, afsändes straxt derefter major Liljensparre i egenskap af kurir till Stockholm.

Ehuru afskriften är ofullständig, kan dock tagas för afgjort att högst obetydligt saknas, möjligen endast slutet af konventionens text, och denna finnes äfven annorstädes att tillgå. Var Liljensparre författaren, så har nästan ingenting vidare af honom kunnat antecknas, emedan han från orten afrest; var det någon annan, en som vi-

stats i fästningen ända till dess uppgifvande, så funnos föga händelser att anteckna efter konventionen, emedan, enligt titeln, journalen är förd under *belägringen* och denna kan anses då redan hafva varit faktiskt slutad. Jag har icke haft tillfälle att granska allt som i ämnet blifvit tryckt, vet derföre ej med full säkerhet om journalen kunde vara någonstädes offentliggjord, tror dock sådant icke vara fallet. Eftersom åtskilliga af de i densamma intagna detaljer förefalla mig föga kända, såsom naturligt är då Sveaborgska källor ej lätt kunna tillgodogöras, torde den med allt skäl böra publiceras. Den här meddelade afskriften gör anspråk på att vara noggrant affattad, blott en och annan ögonskenlig misskrifning är ej troget kopierad.

(Afskrift).

Journal öfver Sveaborgs belägring,

börjad från den dag som första skottet lossades, den 15

Martii 1808.

Sveaborg,

aldrig acheverad, anlagd för minst 10,000 mans garnison, men ej för en belägring på is, minst åt stadssidan, blef genom H:r Kommendantens verksamhet och dess allt omfattande styrsel, i hast så befästad, som det då möjligtvis kunde ske.

Den 2 Mars, mellan kl. V och VI f. m. kom fienden till Helsingfors, hvarvid en Bataillon af Kgl. Adlercreutz'ska Regimentet förlorade några och 70 man under retraiten till fästningen.

Mars den 15:de och 16:de, sköts ett och annat skott från fästningen på några samlade officerare och kossacker.

I häst blef skjuten, hvarefter de retirerade i carrière från sin tillernade rekognosering.

Mars d. 17. Kl. $\frac{3}{4}$ 2 eft. m. började fienden från Blekholmen, der han bakom berg och höjder anlagt ett väl cacherat batteri, att med högsta élvation skjuta 70 à 80 skott, mest 6 Æ :ar, som ej gjorde skada, ehuru större Konkavkuler äfven nyttjades, nästan hvar skott var rigtadt åt Dockan och Kommendantshuset. En soldat och en båtsman blefvo blesserade, samt fahnjunkar Kjellman i näsan, då stående i Kommendantens förstufvufenster.

Mars d. 18:de f. m. gjordes från fästningen ett par profskott, hvarpå fienden genast svarade med några skott från Haubitzer af 18 till 24 Æ :rs kalibre, men som ehuru fyllde ej tände eld eller gjorde särdeles skada. Samma dag upptäcktes att fienden natten förut börjat anlägga ett stort batteri på Skatudden, af faschiner och skantskorgar. I natt kl. 1 inkastades några eldkulor, som vållade allarm, men ingen skada.

Mars d. 19 kl. $\frac{1}{2}$ V f. m. några få skott från fiendens batteri, men då detta är så anlagdt att det svårigen kan beskjas, besvarade man dem ej med några skott från Långörn.

S. d. på f. m. syntes 6 Kossacker benägna att rekognosera Båkholmen, men de blefvo straxt af några skyttar tillbakadrifne. Dervarande bränneri uppbrändes, som gjorde flere privata stor skada.

S. d. kl. X f. m. begynte fienden från batteriet på Skatudden, och från ett annat nyss anlagdt batteri bakom Ryssholmen att kasta en hop konkavkuler och bomber på fästningen som genast besvarades med en mängd skott från 18 och 24 Æ :gar, hvaraf åtskillige inträffade i Helsingfors och sägas hafva gjort borgerskapet skada. Efter

något mer än en timma upphörde elden å begge sidor. Då allarm slogs voro bussarne flinkt ute på verken; aftackades kl. $\frac{1}{2}$ 1 om natten, men på en del verk qvarblef $\frac{2}{3}$ af styrkan.

Kommunikationen emellan fästningen och landet, som hittills varit nyttig för tillförsel och underrättelser, är nu, genom fiendens växande förpostkedjor nästan rundt omkring stängd.

Mars d. 20:de. Kl. V eft. midd., sköts från fästningen ett par profskott, hvarpå fienden genast började med kast af brännbara ämnen, som inträffade nästan öfverallt i fästningen, men nedslog så lyckligt att någon större skada ej skedde, än att 2 man skola vara blesserade. Fiendens eld varade endast $\frac{1}{2}$ timma, men vår fortsattes mot batteriet å Skatudden till Kl. VI.

Kl. $\frac{1}{2}$ X eft. midd. begynte fienden från tre håll att med häftighet kasta bomber, konkaver, granater och rundkuler, hvilka, ehuru de flesta träffade in i fästningen, ej medförde annan skada än att en Reserv af Kgl. Tavastehus Reg:te miste benet och 1 man lindrigt blesserades i sidan (uppgifterne om döde och blesserade grunda sig på de berättelser som inom fästningen förspordes, emedan Kommandantens adjutant alltid emottog desse rapporter). — Under Bombarderingen visade sig något trupper på östra sidan om fästningen och Kossacker på Båkholmen. — Musik påstås ock hafva blifvit hörd. — Eld tände, men blef genast släckt. Elden från fästningens norra och östra sidor var jemn och stark; Garnisonen aftackades ej för än kl. $\frac{1}{2}$ V f. m. NB $\frac{1}{3}$:dels och oftast $\frac{2}{3}$:delar af Verkens styrka äro alltid ifrån mörkning till dagning der på vakt. Jag gör den anmärkning, att garnisonens styrka och sam-

mansättning tillåter troligtvis ej kommandanten att befalla utfall.

Mars d. 21:a kl. XI f. m. stadnade en parlamentaire i linie med Lånan som mottogs af Hr Öfverste Jägerhorn.

Kl. $\frac{1}{2}$ V eft. midd. besvarades parlamenteringen från kommandanten genom Major Liljensparre. Natten var fredlig.

Mars d. 22:a, kl. XI f. m. kom en parlamentaire, som emottogs på samma sätt som gårdagens, af hvem är mig obekant;

kl. $\frac{1}{2}$ V eft. midd. åter en parlamentaire med en adjutant, hvilka, med förbundne ögon, uppfördes — till Kommandanten, som då var hos Öfverste Jägerhorn. Under denna tid lossades ett skott från Gustafssvärd på några utposter som visade sig vid Båken, de försvunno in uti den.

Mars d. 23:dje. Hela dygnet var utan oroligheter å ömse sidor, som är af högsta nytta för de oändlige göromål, som ännu återstå inom och utom fästningen. — Hon är ej mer än till hälften kringsågad etc.

Kl. IV eft. m. hade Kommandanten en conference på Lånan med en General Suchtelen som varade $\frac{1}{4}$ -dels timma, och voro Öfverste Jägerhorn och Kommandantens adjutanter, kommandanten dervid följaktige. Vid återkomsten befalltes alla befälhafvare och jag att kl. VI vara hos Kommandanten, som då gaf tillkänna att Rysske Generalen erbjudit en kapitulation, men denna proposition blef unanimit förkastad.

Mars d. 24:de. Alla arbeten påskyndas; Isningen omkring hela fästningen är ett plågsamt göromål, som försvåras af den stränga kolden. Natten var fredlig.

Mars d. 25:te. Kl. IV e. m. hitkom en parlamentaire, som blef på vanligt sätt emottagen; kl. IX på aftonen lossades ett par kanonskott rigtade åt Båkholmen på några

fiender som visade sig der. Fienden kastade tvänne raketter och ehuru intet märktes förblef dock hela garnisonen på sina anviste ställen intill kl. V på morgonen.

Mars d. 26:te och d. 27:de voro fredliga dygn; men arbetena och isningen forcerades så mycket mer. Kyrkan och många trädkojor rifvas.

Mars d. 28:de, upptäcktes ett stort batteri, anlagdt på berget emellan Ulrikasborg och Sandviken, derifrån börjades kl. VII f. m. att kastas större och mindre bomber och granater, som fortsattes med långsamma kast till kl. $\frac{1}{2}$ X på dagen; från Långörn, Vester-Swartö och Hamilton blef detta batteri oroad. På eft. midd. upptäcktes åter ett nytt batteri på Räntan, nära intill det förstnämnda, som består af kastpiecer, — ganska väl cacheradt; med långt uppehåll sköts och kastades å ömse sidor, nästan hela dagen. Natten var fredlig.

Mars den 29:de, kl. V f. m. sköts från Långörn på Ulrikasborgs batteri. Fienden kastade straxt bomber och granater; deras och våra skott skedde långsamt och varade till kl. XI f. m. kl. IV e. m. började vi att från flere håll med Haubitzer och kanoner beskjuta fiendens anläggningar, som genast besvarades med kast, hvaribland en granat som kreverade i verket Löwen, dödade en volontaire och en Adlercreutzare, samt blesserade illa en Volontaire och 2:ne skeppsgässar. En bomb, som nedslog på borggården, blesserade en båtsman; små bitar af samma bomb inslog genom Kommendantens fenster i tvänne rum.

Mars d. 30:de, kl. $\frac{3}{4}$ till 2 på morgonen, begynte fienden att ej allenast från batterierna å Räntan och Ulrikasborg, utan ock med näsvist långt fram på isen utkörde Haubitzor och Kanoner kasta och skjuta mer häftigt och tätt än hittills skett. Fästningen sköt från alla de verk

som kunde skada fienden; derigenom att den delen af trouppen som ej serverade ställdes bakom vallen, blef ej mer än en man dödskjuten, hvaremot sex man sägas vara mer eller mindre blesserade. Eld syntes itände på ett par ställen, men blef genast släckt. Konkavkolor, Granater och Bomber inföll uti fästningen i snart sagdt $1\frac{1}{2}$ timmas tid. Utom den vanliga posteringen på verken, hemförlovades manskapet omkring kl. IV. Ej långt från Lånan syntes derefter på isen ligga 7 st. skjutne hästar, samt ett litet stycke väg derifrån 2:ne dödsjutne artillerister. Det synes som skulle fienden vanligtvis ej lemna sine döde efter sig; de torde derföre hafva gjort en större förlust och i flygande retirerat, ty vår eld underhölls från stora piecer och var nog väl underhållen. Kl. $\frac{1}{2}$ III e. m. började fienden från samma batteri som nyss nämndes att kasta. Vi sköto från Verket Hamilton och Långörn; detta gick dock lamt och varade ej länge.

Mars d. 31:a kl. XII i natt begynte fienden att bombardera från 3 sidor och beskjuta fästningen ganska häftigt i nära 2 timmar, fem man af våra sägas vara blesserade. En betydlig mängd af bomber, granater, brandböglar, konkav- och rundkolor inslungade öfverallt i fästningen och dess holmar. Dockan och några hus hafva tagit skada. Eld tände på ett par ställen, men blef genast släckt. På Kungsholmen hafva fienderne ock ett batteri, hvarmed de äfven nu agera; deras på isen åkande batterier sträckte sig under Sandhamnslandet åt Kungssundet. Hela garnisonen var under gevär till dagningen och så sker alltid då fienden rör sig och mörkt blifvit. Nästan hela eft. midd. har fienden kastat och vi skjutit på batteriet Skatudden.

April d. 1:a, Kl. $\frac{3}{4}$ 1 om natten, begynte fienden med

all hastighet från flere och närmare håll än förr att bombardera och skjuta. Våra Kanoner som spelte och voro rigtade efter fiendens farande batteriers ställning, afbröt honom elden för en stund; men de ändrade den och då blef bombardering och kanonad oafbrutit i $2\frac{1}{2}$ timma högst alfvarsam och var så mycket mer betydlig, som de äfven från alla fasta batterier och båkholmen kastade bäckkrantsar, brandböglar etc. Fördelen af en belägring på en öfverallt körbar is, af lokaler som Kommendanten ej har försökt disputera fienden att bemästra sig, och gifver honom så många lägenheter att uppkasta väl kascherade batterier, att kunna öfverallt placera piecer inpå oss, utan att vi vederbörligen kunna träffa dem, utom mycket annat. En ställning som krigshistorien knappast har att uppvisa. Vi hafva äfven i natt ej lidit särdeles. En dödskjuten och 4 blesserade soldater, några hus äro skadade utan att eld itände dem. I dagningen syntes troupper marschera fram och åter vid Sandhamns Landet, hvarvid våra kanoner jemt oroade dem. Öfverloppsfolket hemförlofvades ej för än i dagningen; hvilat blef ingen ty det sköts, och skjutes då och då.

April d. 2:a, Major Stjernvall skickade kl. IX f. m. 15 man för att rekognosera Båkholmen, hvarvid en Lieutenant Apoloff, utan tillstånd medföljde. Han blef dödskjuten och af kossackerne pillerad, men manskapet som såg en mycket öfverlägsen styrka, återkommo oskadade. Hela denna dagen har växlats skott, ungefärligen hvar $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{4}$ timma. Om natten kl. $\frac{1}{4}$ XII började fienden från alla håll att med största hastighet bombardera och skjuta, isynnerhet från Båkholms sydliga sida. Jag kan med skäl likna detta vid en regnskur, som dock blott varade $\frac{1}{2}$ timma. Vi oroade sedan deras fasta batterier på flere ställen. Jag

anser som den största märkvärdighet, att just då en handlangare på Caponieren N:o 2 hade öppnat ammunitionskistan för att uttaga skott, inslog och kreverade in uti henne en granat; allt sprang i luften så att ingen man blef skadad; den höga bron upp till Caponieren blef deraf så sönderslagen att ingen kunde komma upp eller ned. Kapten Kyhle kommenderar detta Verk. På Långörn hafva två bomber sönderslagit i spillror tvänne ammunitionskisters lock, hvarvid ingen skada skedde. Resultatet af denna bombardering var endast en Korporal dödsjuten och 1 Trumslagare samt 5 man mer och mindre blesserade. Garnisonen var i gevär till dagningen. Kommendanten har väl under denna tiden 2 å 3 gånger tillåtit att förgadring och slag på arbeten skett kl. X och XI, dock då utan middagstimma, men hvilat är obetydlig, f. m. sköts flere skott på fiendens batterier. Kl. IV e. m. ankom en parlamentaire med en adjutant, som med förbundna ögon uppfördes till Kommendanten; eft. midd. och natten voro fredliga.

April d. 3:dje. Genom en deserteur, artillerist som i natt hitkom, bestyrktes hvad man förmodade att fienden anlagt 2:ne fasta batterier på Sandviks Landet. Eft. midd. hade Kommendanten en conference på Lånan med en från Helsingfors ankommen fiendtlig General. Kommendanten och Öfverste Jägerhorn voro Kommendanten följaktige. Vid hemkomsten befalltes Conseillen sammanträda. Kommendanten gaf den del af anledningarne till parlamenteringen och Rysske Generalen gjorde propositioner. Häröfver raisonnerades; äldre och förfarne officerare gjorde då invändningar. Härpå berättade Kommendanten: „Fästningens belägenhet, dess tillstånd i Krutförråd och otillräckligheten af befäl; att troupperne, med undantag af ett li-

„tet antal, voro oexercerade; att eldsvådor yppats, der de „angelägnaste saker äro förvarade; att folkets insjuknande „dagligen tilltager; att fiendens attack dagligen tilltager; „omnämnde de arbeten som äro gjorde och som ännu åter „stå, hvarigenom folket af arbeten om dagen och nattvak „förlora sig; att han redan tänkte rasera Långörn; — att „batterierne i hast och på fusk blifva förfärdigade; — att „artilleriet vore otillräckeligt och trouperne oduglige till „utfall etc.“ och tillade han slutligen, „att han insåg ej „görligt att kunna hålla fästningen Kongl. Majjt och Kro- „nan tillhanda tills undsättning från Sverige hinner ankomma, „utan att ingå i de nu af fienden gjorde propositioner; „att detta vore enda medlet att bibehålla fästningen; att „tidsutdrägt vore hufvudändamålet för dess försvar, och att „man derföre ej borde draga i betänkande att antaga de „af fienden gjorde propositioner“. Man såg honom med en bevisningsfull öfvertygelse finna skäl att ingå i den proposition, som han mundteligen uppgaf. Besinningsstid begärtes, — Kommendanten beviljade den till dagen derpå kl. III eft. m.

April d. 4:de. Natten var fredlig. Göromålen fortsattes med all drift. Kl. III eft. m. sammankom Consejllen hos Kommendanten, som genast förebrädde Ledamöterna att gårdagsöfverläggningen redan vore omtalad och bekant i fästningen. Raisonnement om propositionens antagande eller förkastande upptogs, somlige talade, de fleste tegeo; under detta yttrade kommendanten med en imponerande öfvertygelse: „Mine Herrar! jag är hvarken feg eller „legd, men jag finner intet annat medel att hålla fästningen Kongl. Majjt och Riket tillhanda, än att ingå i propositionen“. Hvertill Herr Öfverste Jägerhorn styrkte. — Herr Öfverste Wärnhjelm motsade i hast något som jag ej

oggrant påminner mig — äfven ock någon annan. — Kommandanten vederlade motsägelser; men Herr Öfverste Guttoffsky sade då: „Herr Amiral! Vi böra se ett oppslag till“ och tillade något som jag ej ihogkommer; men hvaraf kontenta var *det* att vi derigenom kunde skaffa oss bättre vilkor. Herr Öfverste Jägerhorn inföll: „Godt! vi skola „låta begrafva oss under gruset af fästningens ruiner, men „Herr Öfversten blifver Kongl. Majjt ansvarig för följderna „om vi ej nu embrassera propositionen, hvarigenom dock „fästningen kan bibehållas tills öppet vatten och secours „från Sverige hinner ankomma“. Kommandanten erinrade att „Sveaborgs fästning är anlagd för att i fall landet „skulle blifva konqvetteradt, som nu beklagligtvis händt, „hålla kommunikationen emellan Sverige öppen och att „han i följd deraf ansåg sin pligt vara att agera efter detta „ändamål“.

Sådane yttranden (utlätelser) väckte ej allenast mycken uppmärksamhet hos villrådiga sinnen, utan grundlade ock det, att ett stillestånds antagande blef i Conseillen beslutadt; men nu ordväxlades om den determinerade tiden, som alla önskade skulle förlängas. Kommandanten försäkrade att han redan gjort sitt bästa för att få den till d. 20 Maji, men att Ryske Generalen deremot påstått den 20 April; att kommandanten derefter envist fäst sig vid den 13:de Maji, men att Rysske Generalen då på sin parol bedyrat, att längre än till den 3 Maji det ej kunde låta göra sig. Kommandanten nämnde ock att han då den 13:de afslogs tagit sin hatt för att gå sin väg: han hade dock arreterat sig och lofvat svar som i dag, — igenom mångårig erfarenhet såväl egen som fleres, såsom ock utaf en af Herr Öfverste Lieutenanten Wirgin i 16 år här förd journal, beviste Kommandanten tiden vara möjligtvis an-

taglig. Hr Öfverste Gutoffsky gjorde isynnerhet häremot invändning, då kommandanten med ifver svarade: „Det är „ledsam, man följer sin pligt och sin öfvertygelse och får „oftast motsägelser. Hvilket är bättre att se fästningen „förr gå öfver eller att bjuda till att så här frälsa henne? „Någon af Herrarne som kan göra bättre, må avsluta med „Ryske Generalen. Jag gör mig då sjuk“. — Detta verkade den största sensation på alla, så mycket mer som Amiral Cronstedt alltid varit älskad, estimerad, trodd och lydd. — Herr Öfverste Gutoffsky äskade votering, som af Kommandanten beviljades; vid densamma märktes att uppå de grunder och skäl som kommandanten uppgifvit och hvilka till en del blifvit af mig för gårdagen antecknade, att då Krutet kan förslå i högst 16 dagar ännu, och att på det hopp man gjorde sig om öppet vatten till d. 3:dje Maji, som årstid och en blidare väderlek syntes gynna m. m., enhälliga meningen vara den att fästningens räddning mer berodde på antagandet af konventionen än dess nekande, så mycket mer som en så förståndig och pålitelig Kommandant ansett omöjligt att på annat sätt bevara henne tills öppet vatten. Kommandanten förmäldte sig hafva dessutom genom flere parlamenteringar sökt arbeta sig fram till de möjligaste vilkor och hade dervid alltid haft tidsutdrägt för ögnamärke; — alla bådo Kommandanten ytterligare försöka att få terminen förlängd. Kommandanten uppgaf derefter att Långörn, Lilla Öster Svartö och Wester Svartö då skulle såsom underpant för stilleståndets hållande evakuéras, men återställas i samma skick den 3:dje Maji om undsättning ankomme. Öfverste Wårnhjelm började, och Öfverste Gutoffsky samt någon annan intonerade motsägning; man tyckte att desse holmars öfverlemnande såsom underpant vore för mycket; men Kommen-

danten vederlade desse motsägelser straxt på ett så häftigt sätt att alla tystnade, samt svarade: „De skola ju återlemna dem; de sjuka qvarblifva och skola skötas af eget folk; — på samma sätt qvarnen på Wester Svartö. — Jag har redan derom negocierat. Långörn har jag tänkt racera“ m. m. Amiralen ansåg det vara lätt att återtaga desse holmar, — hvaraf man trodde sig böra sluta att Amiralen hade i plan att bryta konventionen om så behöfdes.

Vid erinran om någon slags motsvarande underpant å vår sida, svarade kommandanten att han påstått Båkholmen, Sandhamn och Degerö Landen, men att Rysske Generalen derpå svarat, „att en så blockerad fästning vore derigenom ej kringränd som nu, och att han således omöjligens kunde derpå ingå“. Kommandanten yttrade: „att han ock för sin del vore med desse holmar föga belåten“, (åter anledning till den förmodan att han tänkte bryta stilleståndet) „ty han ville och kunde ej ditsända hvarken befäl eller manskap“.

Conseillen påyrkade att denna fordran skulle upphävas; men så väl Kommandanten som Öfverste Jägerhorn försäkrade att *„detta blifvit fastställt såsom en hufvudpunkt för konventionen.“*

Nu syntes öfverläggningen vara afslutad, då Kommandanten liksom i förbigående nämnde „det han hade Kongens ordres att i händelse han nödgades uppgifva fästningen, flottan skulle uppbrännas;“ i följd hvaraf han väckte fråga: „Om Conseillen trodde det kunna ske, utan att skada magazinerne och fästningsverken deromkring?“ — Detta syntes för dem som kunde bedöma saken, omöjligt.

Kommandanten ansågs nu såsom den, hvilken sjelf hade Konungens Ordres — att råd således voro öfverflö-

diga — att Herr Amiralen bäst kände hur dermed skulle förhållas. — Så talade Hr Major Hjärne och så tyckte somlige intonerande, somlige stillatigande. Kommendanten svarade att „då han gör sig hopp att ej behöfva öfver-
„lemna fästningen, flottans förstörande vore ett företag,
„som framdeles skulle medföra de svåraste följder, — att
„han just då vore i behof af henne;“ m. m. Härpå svarade ingen, ty det ansågs höra till Chefs detaillén.

Ingen ed aftogs, — intet protokoll fördes, — Öfverste Gutoffsky erinrade härom, Kommendanten ansåg protokoll onödigt och vidlyftigt. Jag lade allt på minnet och har infört det rätt.

Följande Herrar utgjorde Conseillen: Öfverstarne Wårnhjelm, Jägerhorn, Gutoffsky; Öfverste Lieutnanterna: Nordenstam, de la Motte och Wadenstjerna; Majorerna: Hjärne, Stjerschantz, Oliwestam och Broberg, samt Hauswollf tjenstförrättande Platsmajor på Wargön; samt Capitainen Fock.

April d. 5:te. Uppmärksamheten i och omkring fästningen var noggrannt iakttagen; och på dagen fortsattes arbeten och göromål med lika drift som förr.

Kl. X f. m. reste Öfverstarne Jägerhorn och Gutoffsky samt Öfverste Lieutnanten Wadenstjerna till Rysske befälhafvaren i Helsingfors; med desse Herrar återkom en General Barotzin (Borosdin?) med tvänne adjutanter som med förbundna ögon fördes till Kommendanten. Efter en stund afreste de på samma sätt. (Då jag nu liksom tillförenej varit närvarande vid parlamenteringar, parlamentairers ankomst eller beskickning, vet jag icke hvad desse herrar hade att andraga. Denna gång frågade jag kommendanten, men som han aldrig någonsin varit kommunikatif, fick jag ett equivoquet (undvikande?) svar.

April d. 6:te. Fienden som under hela belägringen om nätterne nyttjat flere eldar omkring fästningen, hade i natt ansenligt förminskat dem; intet anmärkningsvärdt passerade.

Kl. X f. m. uppfördes en fiendtlig adjutant till kommandanten. — Conseillen sammankallades, Kommandanten uppläste då för Ledamöterna en på fransyska språket skriven Convention, men som flere bland dem ej förstodo detta språk, förklarade kommandanten på svenska upplysningsvis här och der meningen. Deruti fanns misstag som kommandanten skulle *reglera* och *rätta*. Uti den väsendtliga punkten rörande holmarnes evakuérande såsom underpant, förekom ett oväntadt tillägg — det nemligen, att Långörn alldeles skulle afträdas; häri blef motsägelser gjorde isynnerhet af Öfverstarne Wärnhjelm och Gutoffsky; men Kommandanten öfvertygade dem och alla på ett sådant sätt att det blef dervid, en längre termin för vapenvilan hade han ej heller kunnat skaffa. På det hopp kommandanten gaf att ej behöfva uppgifva fästningen m. m. och då Reglementet gifver honom Jus optionis, då han ansåg sin pligt vara att agera den plan och de ändamål han uppgifvit, samt då han af alla var ansedd såsom den, hvilken med skäl borde äga denna rättighet m. m., blef konventionen hellre antagen än förkastad. — Ett protokoll för den 3:dje April upplästes, som ej upptog allt hvad som är passeradt, utan endast kontenta af besluten (detta protokoll hade ingen sett förut). Ledamöterna underskref detsamma.

Adjutanten återreste till Helsingfors — efter en stund ankom en General Suchtelen, en annan General och några officerare till Kommandanten, som, uti flere af Conseillens Ledamöters närvaro, afslutade och underskref Conventionen; — dock på ett sådant sätt, att, genom en förnyad

parlamentering, som ock skedde, somlige punkter skulle ändras och rättas.

*Protokoll hållet i Sveaborgs fästnings Krigs Conseille
tredje dagen i April Månad år 1808.*

Närvarande:

Kommendanten, vice Amiralen, Riddaren och Commendeuren af Kongl. Svärds Orden med Stora Korset, Commendeuren af S:t Johannis af Jerusalem's Orden, Herr
Carl Olof Cronstedt.

Chefen för Fortificationen, Öfversten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Wärnhjelm.

Chefen för Kongl. Jägerhorn'ska Regementet och Fördelnings Chef på Stora Öster Svartö, Öfversten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Herr Jägerhorn.

Chefen för Andra Bataillon'en af Kgl. Jägerhorn'ska Regementet, Öfversten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, m. m. Herr von Gutoffsky.

Vice Chefen för Kongl. Arméens flottas Sjö Artilleri-Regemente, Öfverste Lieutenanten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Herr de la Motte.

Vice Chefen för Hennes Maj:ts Enke Drottningens Lif Regemente, Öfverste Lieutenanten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Herr Nordenstam.

Chefen för Kongl. Tavastehus Regimentes Wargering (Reservecorps), Öfverste Lieutnanten och Riddaren af Kongl. Svärds Orden, Herr Wadenstjerna.

Chefen för Kongl. Artilleriet på Sveaborg och Tygmästare, Majoren och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärds Orden, Herr Gustaf Hjärne.

Chefen för Kongl. Björneborgs Regimentes Wargering

(Reserve-corps), Majoren och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärds Orden, Herr Stjernschantz.

Chefen för Kongl. Nylands Brigadens Wargering (Reserve-corps), Majoren, Herr Adolf Broberg.

Chefen för värfvade Kongl. Adlerereutzska Regimentet, Majoren och Riddaren af Kongl. Maj:ts Svärds Orden, Herr Olivestam.

Chefen för Kongl. Åbo Läns Regimentes Vargering (Reserve-corps) Capitainen och Stabs Adjutanten Herr Fock.

Tjenstförrättande Place Majoren, Majoren och Riddaren af Kgl. Maj:ts Svärds Orden, Hr von Hauswolff.

Herr v. Amiralen, Kommendanten och Commendeuren anmälte: att Herr Kommendanten i dag på eft. midd. haft en konference med fiendtlige kommanderande Generalen, hvilken erbjudit en konvention om fästningens uppgifvande på följande hufvudvilkor:

1:o. Att i händelse fästningen ej blefve undsatt till den 3:dje nästkommande Maji kl. XII middagen, skulle fästningen öfverlemnas.

2:o. Att till dess undsättning hinner ankomma, Långörn, Väster Svartö och Lilla Öster Svartö af Rysske trupper skulle besättas, hvilka, vid undsättningens ankomst, af dem skulle evakueras och återlemnas i samma stånd som de nu emottagas.

De öfrige vilkoren skulle i anledning häraf vidare öfverenskommas. I anledning häraf önskade Herr Kommendanten, v. Amiralen m. m., höra Conseillens utlåtande.

Krigs Conseillen ansåg att då fästningen sedan den andra Mars varit innesluten och i tio dagar och nätter bombarderad och beskjuten med mörsare, Haubitzer och Kanoner med eld och kalla kulor, så väl från fasta batte-

rier på landet som flere rörliga på isen bakom uddar och klippor, der de ej af fästningens kanoner kunnat träffas med den verkan man bordt vänta, har Krigs Conseillen sjelf sett hvad verkan det åstadkommit. Genom en underbar den Högstes skickelse har ej alla de olyckor inträffat som möjlige varit; men sedan fienden dagligt ökat sine batterier och i de äldre uppfört flere kanoner, så har man att vänta en häftigare bombardering än hittills varit. Sjelfva fästningen anlagd för attack sommartiden, förlorar alla sina förmåner vintertiden. De få kasematter som finnas äro otillräckelige att inrymma alla förnödenheter, ännu mindre garnisonen. De många provisionella täckningar, trädhus och skjul gör fästningen utsatt för eldsvådor. De, som nu måst rivas, saknas i utrymmet och göra de Logementer som af dem varit täckte, mycket svåra att nyttja, då den regnaktiga tiden infaller.

Man hade ej förmodat att 6 $\mathcal{K}$:s kulor skulle kunna drifvas in i fästningen, således mindre underligt att de gröfre piecera räckt in.

De låga verken gör en escaladering möjlig, — den vidlyftiga omkretsen gör, att det ena verket ej lätt kan understödja det andra, utan en stor Reserve som nu ej finnes. Inga utfall har derföre kunnat ske, både i brist af kavalieri och reguliera trouppar.

Som exercerat infanteri kan man ej anse andre, än Hennes Maj:ts Enke Drottningens Lif-Regimente och Öfverste Lieutnantens Bataillon af Kongl. Jägerhornska Regimentet. Att våga ett utfall och få förlust af 100 man, vore så kännbar och vådelig, att man hellre måste tillåta fienden anlägga sine batterier än försöka förstöra dem. Hela Reserve Corpsen har så otillräckligt befäl af Öfver- och Under Officerare, lika ovane Corporaler som Soldater,

att derigenom en stor olägenhet i allt afseende är, så väl på Batterierne som i den dagliga tjenstgöringen och hushållningen och ehuru något befäl blifvit Reserve-Corpsen tilldeladt, som kunnat tagas från de andre Regimenterne, så är dock hela bristen ej uppfylld.

Garnisonen som till det mästa består af oexercerad manskap, har väl visat en högst berömvärd ståndaktighet och mod vid Canonernas serverande — Vakant om nätterne samt arbetat om dagarne på isning, fästningen och artilleriet *), utan att beklaga sig; men af kölden mycket sjuknat och af bombarderingens verkan har 1 officer och 5 man blifvit dödsdjutne, samt 1 Under Officer och 31 man blesserade, utom de som fått mindre kontusioner, hvarigenom intet verk finnes som icke saknar flere af sitt tilldelte manskap, utan att någon möjlighet finnes att dem ersätta, emedan alla verken måste ständigt vara försedde med sina besättningar efter alla sidor kunna attackerats.

Artilleriet består endast af 2 officerare (NB. inberäknadt Tygmästaren) och 51 man — med tillhjälp af arméens flottas befäl och manskap samt kunnige officerare af Regimenterne, har Batterierne fått något befäl och Kanonerne blifvit serverade så att till 3 Kanoner 2 artillerister äro tilldelte, således all afgang oersättlig.

Batterier hafva blifvit å nyo lagde kring fästningen; Lavetter reparerade, ändrade och hoplappade; hvad afflottau kunnat nyttjas äro uppsatte, men de dagliga bristfälligheterna hinna knappast repareras sådane de nu äro, mycket mindre när en starkare kanonad inträffar.

Krut finnes för det närvarande ungefärligen (50) femtio skott på kanon i förråd, utom hvad på verken nu är

---

*) Artilleriet.

utdeladt, åtgången har hittills varit en tredje($\frac{1}{3}$)del af hela förrådet och som man nu har att vänta en häftigare attack och den blir från flere sidor, så komma äfven flere kanoner att nyttjas, hvarigenom konsumtionen blir större och man således ej kan räkna på mer än högst femton (15) dagar, att dömma efter den åtgång som hittills varit.

Proviant förråderne äro väl tillräckelige men sjelfva rummen der persedlarne förvaras osäkre. — Det uti Härleman af träd, mycket utsatt för eld. — En kula har redan gått in der och flere förbi. — det ofvanpå Tenailen Fersen, endast täckt med bräder och jernplåtar — hvaröfver flere kulor och granater redan gått, likväl utan synnerlig skada. Torra brödet och bränvinet äro förvarade i Trawersen uti Bastionen Adlerfeldt, hvarest redan elden genom fiendens granater varit lös. Om något af dessa brinner är förlusten oersättlig.

Som enligt Capitainen Aminoffs Rapport fienden dessa sista nätter mycket rigtadt åt Träd-Kasernen på Långörn för att sätta den i brand och det snart kan inträffa, så måste Långörn öfvergifvas i brist på boningsrum, emedan hvalfven och kaponiererne ej äro af den beskaffenhet att garnisonen der vinterdag för längre tid kan inläggas.

Sjukhusen äro belagne på Wester Svartö och Lilla Öster Svartö, af brist å utrymme på hufvudfästningen. Desse hafva under bombarderingen varit så exponerade att man hvarje ögonblick fruktat att de antingen skulle förstöras eller itändas. — Efter Rapporterne finnes i dag på Wester Svartö 150 sjuka och på Lilla Öster Svartö 186 man, tillsammans 336 man; utom de mindre sjuka i kvarteren, som utgöra 179 man, således befinnes in alles 515 man sjuka, som afgå från all tjenstgöring.

I betraktande häraf ansåg Krigs Conseillen att då

så väl af krutförrådet, hvilket knappast är tillräckligt till den 18:de April, som i anseende till blifvande olyckshändelser genom eld och brand samt förlust af Artilleribefäl på batterierne, hvaraf ej en enda utan mycken saknad skulle kunna umbäras och då ingen möjlighet synes att kunna bevara fästningen till undsättning från Sverige hinner ankomma, hvilket bör vara hufvudändamålet af dess försvar, så borde man ej draga i betäckande *) att antaga de af fienden nu gjorde propositioner, såsom enda medlet att, för Kongl. Maj:t och Svenska Kronan, tills öppet vattnen bibehålla fästningen och ej onödigtvis uppoffra människor, emedan i annan händelse fästningen redan kanske den 20:de April blefve tvungen att öfvergå till fienden, samt nödgas antaga en kapitulation.

Krigs Konsejlen stannade således i betraktande och noga öfvervägande af ofvannämnde skäl och orsaker enhälligt i det beslut, att ingå i de nu omnämde propositioner från fiendens sida, som genom Herr v. Amiralen och Commendeurens försorg skulle bringas i ordning.

Herr v. Amiralen m. m. anmälte vidare att till följe af Kgl. Maj:ts till Herr v. Amiralen aflåtna nådiga ordres, skulle väl flottan, innan fästningen öfverlemnades i fiendens händer, uppbrännas, men detta kan för det närvarande ej verkställas, emedan om fartygen i Dockan antändas, hela magasinet i Fersen med detsamma skulle uppbrinna, om Fartygen inom Kronverket Ehrensvärd itändas, skulle fara bli för Hömagasinerne och stallen samt hela Kronverket, som utgör en väsentlig del af den inre defensionen,—och om slupskjulen på lilla hvarfvet blefve itände, skulle derigenom en stor del af Linierna från Bastionen

---

*) Betänkande.

Bjelke till Bastionen Ribbing löpa fara att förstöras, i synnerhet som vinden nu är nordlig och ligger inpå dem; och då ännu hopp är att, i händelse af undsättning, Flottan kan blifva af utmärkt nytta och bör således i det längsta förvaras, så önskade Herr v. Amiralen häröfver inhemta Krigs Konseillens utlåtande.

Krigs Konseillen fann de anförde skälen fullkomligt giltige och borde, vid den nu i fråga varande Konventionen, sådane vilkor träffas, som för det närvarande ej gjorde flottan onyttig vid inkommande undsättning eller alldeles förlorad för framtiden.

Sveaborg som ofvan.

H. G. Wårnhjelm.	Fr. A. Jågerhorn.	I. H. v. Gutoffsky.
J. R. de la Motte.	C. J. Nordenstam.	C. Wasastjerna *).
G. Hjärne.	Stjernschantz.	P. H. Olivestam.
G. v. Hauswolff.	A. Broberg.	O. R. Fock.
		U. Liljensparre.

Protocoll, hållet i Sveaborgs Fåstnings Krigs-Conseille sjette dagen i April Månad år 1808.

Nårvarande :

Herr v. Amiralen, Kommendanten och Commendeuren och Riddaren Cronstedt,
samt samma Ledamöter som d. 3:dje voro kallade och nårvarande.

Herr v. Amiralen m. m. anmåndte, att Herr v. Amiralen i följd af det beslut som Krigs Conseillen tagit den tredje dennes, dels sjelf, dels genom deputerade haft kon-

*) C. Wadenstjerna.

ference med kommenderande Rysske Generalen, till sluteligt afgörande om alla de articklar och omständigheter som skulle försäkra fästningen om erhållande af vapenstillstånd m. m. Projektet till Convention med Kejslerliga Rysske Befälhafvaren, till Krigs Conseillens skärskådande och öfverseende öfverlemnade nu Herr v. Amiralen m. m. hvilket författadt på franska språket här i afskrift följer.

Convention.

Entre Leurs Excellences, Messieurs de Suchtelen, General en Chef, Ingenieur et Quartier Maître Général des Armées de S. M. L'Empereur de toutes les Russies, Chevalier des Ordres de S:t Alexandre Newsky, de S:t George, de S:t Wladimir et de S:t Anne, Commendeur de l'Ordre de S:t Jean de Jerusalem, et de Cronstedt, Vice Amiral au service de S. M. le Roi de Suède, Chef de l'Escadre, Commandant de la forteresse de Sveaborg, Commendeur et Chevalier Grand Croix' de l'Ordre de l'Epée et Commendeur de l'Ordre de S:t Jean de Jerusalem, Baillif.

Il y aura une Armistice entre les troupes Russes qui font le siège de Sweaborg et la garnison Suédoise, d'aujourd' hui au trois de mai nouveau style de l'année courante 1808.

Si à midi du dit trois de mai, la forteresse n'aura pas reçu un secours efficace du moins de cinq vaisaux de ligne, elle sera remise aux troupes de S. M. l'Empereur de Russie, bien attendu qu'il faut qu'un tel secours fait effectivement déjà entré à l'heure marquéé dans le port de Swéaborg et qu'il sera compté comme non arrivé quand il ne serait qu' à la vue de la place.

Le Jour après que cette convention sera approuvée par

Son Exc. le General Commandant en Chef Comte de Bouchovenden, M:r l'Amiral de Cronstedt fera évacuer l'île de Långörn, dont la garde sera relevée par une garde russe. Les deux jours suivants, c. à. d. de 24 heures en 24 heures il en sera fait de même de Wester Swartö, y compris le petit Ouvrage (Löwen) sur le rocher attenant, et de celle de Lilla Öster Svartö.

La garnison qui s'y trouve passera aux grandes îles qui constituent la forteresse, n' emportant que ce qui appartient à ce un chacun en propre, sans rien détruire ni gêner aux ouvrages, magasins, artillerie ou ammunitions de guerre, les vivres seul exceptés qu'il lui sera libre de retirer.

De trois îles qui feront garant de cette convention, celle de Långörn sera entièrement cédée aux troupes russes, qui cependant n'y pourront faire avant le dit trois de Mai aucun travail du côté opposé à la forteresse.

Quant aux deux autres îles, bien qu'occupées par les mêmes troupes, elles seront rendues en cas que le secours arrive avant le terme stipulé, exactement dans l'état où elles se trouvent, en attendant l'hospital suédois, qui y restera sous l'inspection de leur propres officiers de santé et leur preposés, et n'auront d'autre communication avec Sweaborg que pour le transport de convalescents et pour celui de malades qui pourront les remplacer, sans outre passer le nombre qui s' y trouve actuellement. Le Moulin et la boulangerie à Wester Swartö, restent à la disposition de ces mêmes hospitaux.

Le trois mai nouveau style, lors de la reddition de la place, le garnison en sortira avec tous les honneurs de la guerre aux mêmes conditions pour le ceremoniel qui ont été accordées à la garnison de Svartholm.

Midi sonnante du dit jour, l'île de Gustafssvärd aura

été évacué par la garnison suédoise et sera à cette même heure occupée par les troupes russes qui relèveront en même temps la garde de la porte de Wargö, communiquant avec Gustafssvärd; laquelle ile de Wargö, de même que celle de Stora Öster Svartö, seront évacuées dans le reste de la journée, s'il se peut ou bien au plus tard le lendemain, et à mesure que la garnison pourra être transportée par des chaloupes dans le cas que la glace ne tient plus, à cause de cette incertitude on s'arrangera vers l'approche du dit terme sur les mesures les plus adoptées aux circonstances pour le transport le plus prompt et le plus sûr de la garnison sur la terre ferme, ainsi que pour la sûreté des ménages tant de ceux qui restent que de ceux qui seront dans le cas de suivre la garnison.

Chaque individu reste dans la possession de sa propriété, tout ce qui n'est pas possession particulier restera dans la place, et m:r L'Amiral s'engage à n'en rien détruire dès ce moment, comme étant censé bloqué, aussi bien que la forteresse, ni de faire sortir du port aucun bâtiment de quelque nature qu'il soit, ni enfin de faire mettre à l'eau les bâtiments qui ne s'y trouvent déjà.

Tous les officiers nés suédois auront s'ils le désirent la permission de se'n retourner en Suède, en engageant leurs paroles d'honneur de ne pas servir contre la Russie, ni contre ses alliés durant toute cette guerre. Les basofficiers et les soldats seront envoyés sous escorte militaire à Wibourg ou en d'autres endroits non éloignés.

Tous ceux qui souhaiteront de rester sous la domination de S. M. l'Empereur de Russie, prêteront le serment de fidélité et pourront jouir des avantages que S. M. leur offre par la proclamation du ¹⁹/₃₁ mars 1808.

Les régiments finlandais passant au service de S. M.

I. ne seront point employés contre la Suède ni ses alliés durant le cours de cette guerre, et jouiront des avantages énoncés dans les proclamations promulguées de la part de S. M. I., notamment celle du 19/31 mars.

Le regiment d'Adlercreutz, après avoir prêté le serment de fidélité, restera enrégimenté durant la guerre avec les avantages présents dont il jouit.

Tout ce qui vient d'être énoncé à l'égard des troupes de terre, aura lieu également pour celles de la marine. Les officiers civils, et tout individu en general, sont compris sur le même pied dans cet article.

La forteresse sera remise avec toutes ses appartenances, avec son artillerie, munitions et magasins de toute espèce, ainsi qu'avec ce qui appartient à la flotte ou flottille, dont il ne sera rien gâté ni détruit dès ce moment, aussi peu que de tout le reste.

La flottille sera rendue selon son état particulier à la Suède, après la paix, dans le cas que l'Angleterre rende également au Dannemarc la flotte qu'elle lui a prise l'année passée.

Les archives, plans et autres papiers concernant la forteresse ou la marine, seront fidèlement remis à des officiers nommés pour les recevoir. L'on se repose sur la parole de Mr l'amiral, qu'il n'en sera rien détourné.

Toute facilité désirable sera accordée pour le déménagement des familles; et généralement dans tout ce qui n'est pas nommément déterminé par cette Convention, il sera de part et d'autre procédé loyalement.

Dans le cas qu'à l'arrivée du secours avant le terme stipulé, les îles de Vester-Svartö et Lilla-Svartö dussent être évacuées, Mr. l'amiral s'engage à fournir pour cet effet assez de chaloupes, pour que l'évacuation se puisse effec-

tuer en 24 heures de temps, pendant lesquelles il n'y aura point d'hostilités, avant que les dites troupes ne soient arrivées sur terre ferme.

(Signé).

Suchtelen.

Cronstedt.

Article séparé.

Mr. l'amiral de Cronstedt ayant proposé que, dans le cas où la forteresse se rende d'après la teneur de la Convention de même date, la dette de sa caisse militaire, non excédant une somme de cent mille rixdalers de banque de Suède, et vérifiée selon toutes les formalités d'usage, soit payée pour compte de la Suède par S. M. l'empereur de Russie; le général commandant en chef de l'armée, comte de Bouxhoevden, s'engage à demander sur cela l'agrément de son Souverain et à faire tout son possible pour l'obtenir.

Mr. l'amiral pourra envoyer deux courriers au Roi, l'un par la voie du sud et l'autre par celle du nord. Ils seront munis de passeports et de sauvegarde. L'on facilitera leur voyage par tous les moyens possibles.

Fait à l'île de Lonan le $\frac{25 \text{ mars}}{6 \text{ avril}}$ 1808.

Förteckning öfver ynglingar, hvilka från gamla Finland besökte Borgå gymnasium före 1812.

Meddelad af

J. M. Salenius.

Under det tidevarf, då Finland genom en gräns vid Kymmene elf var deladt emellan tvenne mot hvarandra ofta fiendtliga riken, besökte många gamla Finlands söner Borgå gymnasium, ehuru de betraktade sig såsom främlingar i nya Finland. De fleste af dem hade också inhemtat sin bildning på tyska och hade i hemmet lärt sig detta språk såsom sitt modersmål. Finska kunde förmodligen flertalet af dem, men detta den finska nationens tungomål var ju också vesterom Kymmene elf inskränkt till köket, drängstugan och allmogens hyddor. Svenskan innehade här samma dominerande ställning, som dess germaniska anförvandt i gamla Finland. Ryska regeringen sökte dessutom tid efter annan genom ukaser och förbud uppresas en mur emellan sin andel och Sveriges andel af Finland. Detta förefaller oss icke synnerligen oväntadt, då vi känna, att kejsar Pauls förbud för ynglingar att studera i utlandet har i Rysslands historie liknande föregångare och var en yttring af det gammalryska tänkesättet. Under Boris Godunofs regering hade någre unge bojarer för vetenskapliga studier blifvit sända till utlandet, men i Ryssland gjorde man sig sedan mycken möda att få dem reklamerade. Det föreföll också de fleste ryssar oerhördt, att Demetrius (1606)

kunde på fullt allvar uppmana sina undersåtar att besöka Vest-Europa för att der inhemta bildning och goda seder (Russische Revue, 1876, 3 Heft). Peter den store uppträdde med större kraft och ifrade för studieresor till Europas kulturländer, men ännu efter hans tid framträdde ofta den åsigten, att endast diplomater och pilgrimer finge resa utrikes. Ett prof derpå är kejsar Pauls ofvannämnda förordning, att ynglingar från gamla Finland ej var tillåtet att besöka läroverk i Nya Finland.

Vi gå nu att ur Borgå gymnasii „matricula“ meddela utdrag, som lemna uppgifter om ynglingar från gamla Finland. Redan 1725 torde några bland de inskrifna varit från ryska sidan (t. ex. Melartopaeus), men anteckningarna i matrikeln äro då ännu ytterst knapphändiga. Sedan påträffas:

Christianus Cajander, Viburgensis, die XXIV Martii 1729 in numerum Gymnasii alumnorum adoptatus est. Anno vero 1731 testimonio munitus ad Academiam se contulit.

Henricus Nyberg, instructus testimoniis pastorum Törne et Hoppii ex Ingermannia, jurium societatis gymnasticae particeps factus est die 30 Martii 1731. Abiit cum venia 1732.

Carolus Enoch Elfvengren instructus testimonio rectoris Willmanstrandensis libro huic societatis gymnasticae d. 6 Martii 1734 nomen suum dedit. D. 16 Decembris 1735 testimonio, quod optimo debet juveni, munitus, ad academiam aboensem profectus est.

Johannes Wirilander testimonio munitus ministri evangelici in Nykyrk Johannis Salmenii huc accedens in hunc matriculum relatus est d. 13 Martii 1734. Dimissus Aboam petiit 1735.

Petrus Bonstorf ex schola Wilmanstrandensi testimo-

nio instructus veniens huic matriculae societatis gymnasticae d. 2 Aprilis 1734 nomen suum dedit. Die 6 decemb. 1736 Aboam profectus.

Paulus Rosendahl d. 10 Aprilis 1734 hic cum esset Wiburgensis, eodem se subduxit anno.

År 1737 anlände från den nära gränsen befintliga skolan i Willmanstrand:

Ernest Johan Harlin, Gustavus Lilius, Matthias Reinhold Europaeus och *Jacobus Johannes Europaeus*, hvilka alla efterhand afgingo till Åbo.

Carolus Govinius, die 12 Martii 1753, Friderico Haffniensis, testimonio rectoris scholae ibidem Sigfridi Ignatii de die 2 Febr. anni currentis instructus. Die 25 Febr. 1757 testimonio publico instructus Aboam se contulit.

Carolus Johannes Ursinus die V Mart. 1755, e schola cathedrali Viburgensi, cum testimonio rectoris, adveniens, ea conditione in societatem musarum nostrarum admittitur ut publicae institutioni privatam omni contentione jungat. Anno 1758 testimonio munitus exteris academias adiit.

Samuel Nicander die 14 Mart. 1755; extraneus ex dioecesi Fridericiahafniae adveniens, privata antea usus institutione eandem cum publica etiamnum conjugere debet. Sequenti aestate aquis submersus periit.

Ericus Laxman die XV Martii 1755. Testimonium, quod bonae indolis juveni debetur, obtinuit die XII Cal. Octobr. 1757 eoque munitus Aboam se contulit.

År 1756 fans vid gymnasium en *Christianus Avenarius*, som hade Muscovia till fädernesland. En *Gustavus Johannes Vallerian* afgick då till Moskvas universitet.

Axel Julius Ithimaeus die 16 Martii 1758 testimonio rectoris paedagogiae Willmanstrandensis de die 28 Febr. munitus,

Johannes Beckman d. 1 Martii 1759 e paedagogio Willmanstrandensi. 1763 in Dec. bona cum venia Aboam petiit.

Petrus Johannes Kiellberg d. 1 Martii 1759 e paedagogio Willmanstrandensi.

Christian Daniel Steven die 8 Febr. 1760, privata antea usus informatione conrectoris scholae Friederichshafniensis domini Carol. Gust. Nicandri. Anno 1763 cum testimonio Aboam se contulit.

Carolus Håusgavell 1762. Extraneae civitatis adolescens cum testimonio scholae Friedricshafniae huc accessit.

Friedrich Langell, testimonio optimo instructus de die 16 Dec. 1763 Aboam se contulit. e Muschovia accedentes dignissimi, qui huic albo inscribantur 1762.

Ulric Carmelin, testimonio amplissimo munitus 16 Dec. 1763 Aboam profectus est.

Johannes Colander die 5 Oct. 1762, testimonio paedagogi Willmanstrandensis Svenonis Warell de die 13 Junii anni currentis munitus. Abiit 10 Dec. 1765.

Abrahamus de Brandstaka die 12 Febr. 1763 testimonio conrectoris scholae trivialis Friderici-Haffniensis Caroli Gust. Nicandri munitus.

Elias Qvist 8 Febr. 1764 e schola triviali Friedrikshafniensi, egregiae spei adolescens.

Alexander Sundblad 14 Febr. 1764 e paedagogio Willmanstrandensi cum testimonio optimo. Student 1768.

Johannes Ahlqvist 6 Apr. 1764 e schola Willmanstrandensi. Bonae spei adolescentulus.

Carolus Brandstaka 19 Febr. 1765 e schola Friederichafniensi adveniens, privata institutione sublevandus.

Johannes Westrin 9 Oct. 1769, commendante hujus adolescentis industriam rectore sch. trivialis Portusfridericianae magistro Govinio.

Petrus Adolphus Europaeus. Litteris commendatitiis scholae caes. cathedr. Wiburgensis rectoris Joh. Strählman adveniens, nomen suum albo huic inscribendum dedit 9 Febr. 1770.

Jakob Johan Fabritius d. 12 Martii 1770 e schola cath. Wiburgensi.

Andreas Rågback
Gideon Wikman
Samuel Saleen } Tres hi egregiae spei juvenes e schola Friderici Hafniensi muniti rectoris Ignatii die 5 Febr. 1775 nomina sua huic albo dedere.

Ericus Strander 6 Febr. 1776, munitus testimonio rectoris scholae Friderico-Hafniensis Ignatii.

Petrus Johannes Åberg optimae spei juvenis testimonio rectoris scholae trivialis Friderico Hafniensis Ignatii satis honorifico ornatus die 27 Martii 1776 huic albo nomen dedit.

Jacobus Johannes Wastin munitus testimonio rectoris Wiburgensis Andreae Nessin insertus huic albo 9 Maji 1777. Abiit Aboam 4 Dec. 1779.

Petter Solitander $\frac{2}{3}$ 1778 e Lovisiensi schola. In Russia e past. Pyttisensi natus. Student i Åbo 1781.

Henricus Esaias Mondeen 1779. Student 1781 (d. 11 Dec. utdimitterad). Rossiafenno.

Carolus Fridericus Kulhelm 1780 e schola Friderico-hafniensi. Dimitterad till Åbo 1781.

Johannes Wargentin Russia-Fenno; de schola Randsalmensi 1780. 1782 in Julio Aboam migravit.

Petrus Ursinus russia-Fenno (wiburgensis), e paedagogio Willmanstrandensi 1780. Dimitterad 9 Dec. 1781.

David Georg Åberg e schola Fridrichshafniensi testimonio rectoris Europaei, 21 Febr. 1786. Född 1770 i Fredrikshamn.

Jakob Schroeder filius Johan Schroederi in Uguniemi in Rossia, privatim institutus, $31/10$ 1787. Natus 1772.

Fridericus Emanuel Strandman natus 1773, filius past. in Pyhäjärvi, dioeceseos Wiburgensis. E schola Kexholmensi. Imprimis nuperius informatione privata, 1791. Test. 8 Dec. 1792 dimissus.

Petrus Wallenius ante plures annos in schola Kexholmensi institutus, deinceps privata usus informatione huc tandem venit 1791. Natus 1773. Test. 30 Nov. 1792 abiit.

Aaron Schroeder filius pastoris in Ugunniemi in Ross. Carelia natus 1778. Privatim institutus ab adj. min. Lindström; inscriptus 26 Martii 1793.

Carolus Jacobus Ignatius } Fratres et filii pastoris in Ruonatus 6 Aug. 1778. Abiit 1796. } kolax, privata antea usi in
Petrus Johannes Ignatius } formatione, huic albo nomina
 Natus 12 Jun. 1780. } sua dederunt 24 Febr. 1794.

Carolus Johan Qvist 1795 e Russia. Qui egregiae indolis juvenis anno 1798 jussu Caesaris domum se contulit.

Josephus Mäcklin 1795, petropolitanus, nat. 1776, filius templi ostiarii ecclesiae svecanae ibidem. 27 Mart. 1798 dimissus.

Michael Guilielmus Lilius nat. 1777. } 1795. Filii pastoris in Jäskis.
Gustavus Lilius nat. } Anno 1798 domum remigrarunt.
 1782.

Gustavus Magnus Elephant nat. 1780. Filius assessoris judicii, quod inferius raspraven vocatur in Russia. E paroecia Säckjärvi, ditionis Muscovitici. Ex informatione privata et adhuc quoque privatim sublevandus. Gymnasist

1796. Test. 1 Dec. 1800 munitus Aboam se conferre proposuit.

Gustavus Adolphus Mansner 23 Febr. 1797. E sacello Viburgi Kackis, filius geometrices inspectoris, privatim informatus a pastore Fredr. Gust. Palmaeo, cujus quoque testimonio munitus huc accessit. Anno 1798 abiit.

Andreas Johannes Melartopaeus 13 Apr. 1797. Filius defuncti pastoris in Parickala, paroecia ditioni russicae subjacente, instructus testimonio pastoris ibidem Fenandri huc accessit. Anno 1798 domum se contulit.

Christian Gotl. Wirenius 1797. Filius praepositi in Sackola in Rossia. Sublevandus. Anno 1798 Aboam profectus. Natus 1779.

Andreas Lavén 1797. Filius rustici in Savitaipal in Rossia, studiis suis sublevandus.

Ericus Wahlberg 1798. Natus 1781, filius sacellani in Luumäki in Rossia, antea privatim domi institutus Anno 1798 abiit.

Abrahamus Udalr. Procopae 1798. Natus 1784, filius pastoris in Walkiala in Rossia. Sublevandus.

Carolus Gustavus Borg Rossia-fenno 1801. Filius custodis templi in paroecia Savitaipale, ante quatuor annos in schola Lovisensi institutus et deinde domi. Test. 1804 Aboam profectus.

Alexander Ignatius } 1802. Rossiafennones. Filii prae-

nat. 1785. } positi in Ruokolax. Privatim in-

Christian Ignatius } stituti. Alexander student 1804;

nat. 1788. } Christian domum reversus 1803.

Johannes Guil. Strählman 1802. Natus 1785, filius decessi archipraepositi Wiburgi. In Kackis institutus. Abiit 1803. Bene moratus adolescens.

Georgius Alexander Örn 1802. Rossiafenno. Filius

notarii publici Viburgi natus 1786. A Palmaeo in Kackis institutus. 1803 Aboam se contulit.

Fredrik Johan Ahlquist 1802. Filius sacellani in Klemis. Natus 1785. Kom med godt intyg af lektor vid Fredrikshamns skola. 1804 Aboam petiit.

David Gestrin natus } 1802 Rossiafennones. Filii pa-
1783. 1804 Aboam contendit. } storis im Wederlax. Infirmi et
Jonathan Gestrin, natus } sublevandi.
1786. 1804 Aboam contendit. }

Gabriel Schröder 1802. Filius decessi pastoris in Uguniemi in Rossia, natus 1784. Privatim institutus. Abiit 1804.

Gustavus Guilielmus Åkerblom 1802. Filius geodetae habitantis in Uguniemi in Carelia Rossiae. Natus 1786. Informatus in Sordavala. 1803 Aboam se contulit.

Petrus Platan 1802. Filius pastoris in Joutseno in Rossia. Natus 1787. Privatim domi institutus. 1804 Aboam profectus est.

Johannes Henricus von Zweyberg 1802. Filius geometrae in S:t Andrae in Rossia, nobilis, germanicus natus 1781. Privatim institutus. 1803 Aboam profectus est.

Carolus Alexander Sundbladh, } 1803. Filii pastoris in pa-
natus 1785(?) 1804 Aboam petiit. } roecia Måla et Russorum
Johannes Sundbladh natus } provincia Wiburgensi
1788. 1804 abiit. } nuper fennica dicta
Privatim instituti a Pal-
maeo in Kackis.

Andreas Giös 1803. Natus 1786. Filius defuncti pastoris in paroecia Joutseno et russo imperio subjecta provincia Wiburgensi vel Fennica. E schola Wilmanstrandensi, testimonio paedagogi Strandman. 1804 Aboam petiit.

Johannes Christianus Hornborg natus 1785. E russo-

rum imperio subjecta provincia Fennica et paroecia Sordavala, ubi pater demortuus fuit pastor. Ex institutione privata. Inscriptus 1803. 1804 Aboam profectus est.

Andreas Johannes Giös 1803—1806. Natus 1789, filius olim qvaestoris in urbe Fredricshamn. Privatim institutus.

Elias Andreae Huppner (Hupponen) 1803—1804. Natus 1785, filius civis Wiburgensis.

Adolf Fredrik Hornborg 1803—1804 Russus. Natus 1789, filius pastoris in urbe Serdobol sive Sordavala. Informatione usus privata.

Gabriel Ericus Procopacus 1803—1807. Afgick då till Dorpat. Natus 1789, filius pastoris in Walkiala, paroecia Fenniae russicae.

Carolus Josephus Europacus 1803—1804, Russus, natus 1789. Filius defuncti pastoris in Kronoborg, paroecia prope urbem Kexholm ad lacum Ladoga.

Petrus Adolphus Wahlberg 1804—1804. Aboam petiit. Russus. Filius pastoris vicarii in Lumäki jam defuncti. Natus anno 1786.

Carolus Samuel Forssman 1809—1811. Natus 1795 in Björkö.

Det var således till en stor del prestsöner, som ifrån gamla Finland gjorde valfarter till Borgå för att inhemta vetande. Ur den sistnämndes (Karl Samuel Forssmans) „kurze memoiren” vilja vi här anföra följande karakteristiska utdrag.

„Min fader undervisade mig i vetenskapernas första grunder. Om vintern 1808 lemnade jag för första gången föräldrahuset och kom till Wiborg, der jag privatim undervisades af lärarene vid gymnasium Melartin och Mattha i matematik och latin samt af läraren vid kretsskolan

Hansson i historie och franska. Då utbröt kriget med Sverige och dagligen marscherade trupper genom staden. Vid samma tid examinerades jag af lärarene vid gymnasium Tappe och Purgold och skulle vid vårsemestern inträda som gymnasist på 3:dje klassen. Efter 4 månaders vistelse i Wiborg reste jag hem och kom om våren 1809 tillbaka till Wiborg i afsigt att söka en anställning i Petersburg. Men just då sändes min faders svåger geheimerådet David Alopæus till Åbo för att förbereda fred med Sverige och hans fru inträffade i Wiborg. Hon öfvertalade min fader att ännu låta mig studera och följa med henne till det nyligen eröfrade Finland. Med ett rekommendationsbref från min far till domprost Magnus Jakob Alopæus kom jag 15 Febr. 1809 till Borgå. Sedan min gynnarinna rest vidare, gjorde jag mitt inträde hos domprosten. *Aflägsnad från fränder och bekanta, i ett främmande land, omgifven af främmande föremål och personer, var jag ofta nära att försjunka i hemlängtan och sorg.* Min första fråga till domprostens söner var: „Sprechen sie deutsch?“ Svaret blef nekande och jag måste rycka fram med den ringa svenska, som jag lärt mig i föräldrahuset, der med oss barn alltid talades tyska. Detta gaf anledning till mycket skämt, men snart lärde jag mig dock svenska. Efter att hafva läsit privatim för en bland de äldste gymnasisterne Adolf Ivar Arvidsson, intogs jag vid gymnasium 8 Maj 1809. Dessförinnan flyttade jag från domprosten till ett rum, som med ved kostade 2 riksdaler i månaden. Der hade jag eget hushåll, sedan jag hemifrån fått proviant“. — Om sin fader och farbroder berättar samme Forssman, att de till fots vandrade till Åbo akademi. De hade vardera en rensel, innehållande matvaror, en silfverrubel på man och en „Geige“. Sålunda hulpo de sig med njuggan nöd fram.

Muutamia vanhempia tietoja Turusta ja Wiipurista.

Justander'in teoksesta „Oratio De quibusdam antiquitatibus abogicis“
v. 1679 sekä Haveman'in väitöskirjasta „De celeberrima
Carelorum civitate Wiburgo“ v. 1694).

Esittänyt

J. Krohn.

Seitsemännellätoista vuosisadalla oli se kiitettävä tapa voimassa meidän yliopistossamme, että oppilaitten piti tutkintojen ohessa myös suorittaa käytännöllisiä opinnäytteitä sekä väitöksillä että puheilla. Näissä joskus myös otettiin aineeksi kotiseudun historiaa, tarua ja paikkakuntais-tietoa koskevia seikkoja, jotka myöhemmillekin ajoille ovat hyödylliset ja ilman noitta harjoituksitta olisivat unohdukseen peittyneet. Kahdesta tämmöisestä pienoisestä kirjasesta tahtoisin tuoda esiin muutamia tietoja maamme sen-aikuisista suurimmista kaupungeista; sillä itse nuo kirjaset ovat vähemmin tunnetut ja harvalle saatavissa.

Erik Justander (ensimmäisen poeseos provessorin Erik Justander'in poika) aikansa tavan mukaan ensiksi ottaa selittääkseen kaupungin nimet. „*Turun*“ hän sanoo saaneen suomalaisen nimensä kauppaliikkeestään, samalla lailla kuin Ruotsissa useammissa kaupungin-nimissä nähdään päätte „*köping*“. „*Åbo*“ taas epäilemättä tulee siitä, kun porvareilla ennen aikaan oli aittansa eli makasiininsa joen rannalla vaikka itse asuivat ylempänä, kuivemmilla paikoilla, vuorten juurella. - - - Paikka, mihin Turku rakennettiin, oli lietteinen, vesiperäinen, ja sanotaan *Vilja-*

suoksi, sillä ennustaen että siellä aikaa myöten tulisi olemaan suuri varallisuus ja kaikellaisten tuotteitten kylläisyys, niin kuin se, joka muntamia „lustrum’*eja*“ takaisin muistaa, kyllä tietää kuinka tää kaupunki päivä päivältä on enemmän vaurastunut. - - - Kaupungin asema nykyisessä paikassaan on niin sovelias ja mukava, että joen molemmille rannoille, varsinkin eteläiselle, on rakennettu lukemattomia taloja sekä kivisiä että puisia, kolmen, neljän syllän pituisten, maahan juntattuun paaluin päälle, sen vuoksi kun maa täällä oli lietteinen. Siitä onkin tää paikka vallan mukava porvareille sekä muille asukkaille, koska laivat ja veneet voivat tulla kuormaansa saamaan aivan huoneitten tai makasiinein eteen, paalutuksen reunalle. Noin viisi vuotta takaperin ja vähää ennenkin oli täällä muutamia niin rikkaita kauppiaita, että heillä oli 4—5 laivaa, jotka kävivät Pohjanmaalla, Saksassa, jopa Hollannissakin, ja että he nuot laivat saattoivat täyttää omilla tavaroillaan, nimittäin viljalla, tervalla y. m. joiden sijaan taas tuotiin Hollannista ja Saksasta suoloja, kaikellaisia viinejä, Rostock’in olutta sekä kaikellaista „*mustus*“ (nuorta viiniä), silkkikankaita sekä kaikellaisia ruokaan tarpellisia aineita esim. sokeria, rusinoita, inkivääriä, pippuria, öljyä y. m. Siitä ajasta on kaupunki ruvennut suuresti vaurastumaan ja kasvamaan. Mitä sen muureja ja vallin-aukeita (pomoeria) koskee, ovat Jumala ja luonto sen ylt’ympäri suojanneet korkeilla vuorilla. Etelässä on jyrkkä ja korkea Vartiovuori eli Väärberg, jossa ennen kaupungin vahdit seisivat. Nyt ne ovat raatihuoneen tornissa. - - - Kaakossa on Venäläismäki, missä Venäläisten muinoin sanotaan olleen leirissä. Pohjoisessa on Miehenmäki, Koillisessa ja Lounaassa on Aningaisten mäki, joilla on toista sataa tuulimyllyä - - - Etelässä ja Lounaassa molemmin puolin jokea ovat Stall-

berg eli Stallbacka ja Korpulais-vuori, jotka kohoovat siinä ikään kuin linnan etuvarustuksina. Niemi, jolla linna seisoo, sanotaan Aniniemeksi. (Tässä tekijä laskee pienen erheyksen, kun sanoo Turun linnan samoin kuin Hämeen- ja Wiipurin-linnat Birger Jarlin rakentamiksi). Vaan etulinna eli uudempi linna kaupungin puolella on rakennettu Juhana III:n aikana, joka silloin Suomen suuriruhtinaana asui tuossa uudessa linnassa. Kaupungille koristeeksi on myös tuomiokirkko. - - - Pyhän Henrikin muistoksi pidetään täällä kahdet markkinat. - - - Tuomiokirkossa oli jo munkkien aikana yhdeksän kuorikappelia, laudoilla suljettua (*laquearibus opertos*) ja maalauksilla koristettua, niinkuin vielä jäännökset näyttävät. - - - Kirkko seisoo „Unikallioilla“. - - - Kirkko on ympäröity vallilla, jossa on vähä väliä ampumareikiä; hautausmaan porttien yli on vahvoista tiileistä rakennettuja komeroita vartijoita varten, ja tässä on maan-alainen käytävä eli sola, laudoilla suljettu, jota ei vieras voi keksiä. Tuomiokirkon ja sen muurin sivua myöten on rakennettu komeita kiviartanoita, jotka olivat konstikkaasti silloilla yhdistetyt ja joissa aboteilla sekä kanunkeilla oli asuntonsa ja kokouspaikkansa. Pohjoispuolella, Venäläismäkeen päin on kauniita maan-alaisia kivisiä kellareita (*cellae*) ja lautaisia säilyhuoneita, joista jälkimmäiset jo ovat peräti hajonneet, vaan maan-alaiset kellarit vieläkin kelpaisivat käyttää. Etelässä oli suuri, kahdenkertainen (*duplex habitatu*) kivihuone, jossa oli useampia lautaisia väliseiniä ja huoneita (*diversis laquearibus et cameris*). Siihen sai munkkien ajan perästä sijansa tuo koulu, missä ennen (*ante aliquot secula!!!*) oli toista tuhatta oppilasta. - - - On täällä myös Bjelken aikana perustettu hovi-oikeus, jolla oli sijansa ensi-aikoina linnassa, sitten yksityisissä huoneissa; vaan sitten osti kruunu uuden talon, jonka K.

Billsteen oli rakentanut joen pohjoisrannalle, sillan viereen. Sitten muutettiin se Ison Torin viereen, jossa ostettiin kolmenkertainen kartano, minkä ennen aikaan Kustaa Eevertinpoika Horn, Kankkaisten herra, oli rakentanut. - - - Kaunisteeksi kaupungille on myös yliopisto (hän luettelee tuosta yliopiston ensimmäiset provessorit ja mainitsee muun muassa isästään, että hän vuoden ajan, ennen kun Brahen sekä Juhana Oxenstjernan suosion kautta tuli provessoriksi, oli ollut jälkimmäisellä kirjastonhoitajana.

Yrjö Haveman ensin kertoo Wiipurin perustuksesta, sitten ottaa puheeksi sen edullisen aseman. „Rakennettuna mäelle, joka ei ole liioin korkea, katselee se toisella haaralla kauas meren yli; toisella puolella on sen alle kuu- luvat seudut, kesäisellä ajalla kauniit tuuhean vihriäisyy- tensä sekä koreain kukkasten kautta. Kaupunki on sijoit- tettu vähän syrjemmäksi merestä, osaksi, luulen ma, ettei muinais-aikoina olisi altis äkillisille merirosvoim ryöstöille, osaksi myös, että laivat, tultuaan siihen virtaan, joka muurien alitse juoksee, olisivat paremmassa turvassa myrskyiltä. Itse tämä virta lähtee Wuoksen järvestä (sic!), noin 8 penin- kulman päästä, ottaa mukaansa monen joen vedet ja vii- mein lähellä kaupunkia haarautuu kahtia, muodostaen sen saaren, jolle linna on rakennettu. Sitten se, leveten leve- ämmälle alalle, hiljakseen laskee Suomen lahteen. Se on joka paikassa laivoilla kuljettava, rikas kaikellaisista ka- loista ja ajaa rannoilleen myös kauniita helmiä, jotka suu- ruuden suhteen indialaisiakin voittavat. Nämät jäivät en- nen käyttämättä taikka joutuivat ainoasti talonpoikaisten vaimoin koristeiksi; mutta nyt, kun ylellisyys on niille hintaa lisännyt, käyvät rantalaiset niitä ahkerammin poimi- massa ja myövät kauppiaille jokseenkin suurella voitolla. Mutta kaupungin suurin merkittävyys on sen satama, jolla

on harvassa vertaisensa. Sillä se on syvä ja aivan vapaa salakareista. Myös on se kaikin puolin rantaa ympäröivien vuorien suojassa, ettei tuulien vimma voi tehdä vahinkoa ankkurilla taikkapa köysillä kiinnitetyille laivoille. Sentahtäden oli täällä, niin kauan kuin ei koko Karjala vielä ollut valloitettu, mainioin asemapaikka niillä sotalaivoilla, jotka Venäläisiä vahtivat. - - - Eikä ole ihme, että Wiipurissa on ollut meidän väen pääkortteri, sekä valloitus- että suojelus-sodissa. — Mitäs sitten puhuisin linnasta, joka kaupungin pohjoispuolella uhkaavaisna kohoaa, vahvana niin hyvin asemansa kuin myös ihmistyön kautta? Sillä sen suojana on ympäröivä virta sekä lujat muurit, ja keskeltä kohoaa ihmeen korkea torni, joka kaukaakin jo voi torjua pois viholliset. Se on runsaasti varustettu kaikilla sotatarpeilla. Myös on siinä avara ja komea palatsi, mukava asunto läänin maaherralle. Linnan alipuolella yhdistää paaluille rakennettu silta kaupungin sekä etukaupungin, joka leviää ihanalla lakeudella ja jolla komea kirkko on koristeena. - - - Nyt vien teidät itse kaupunkiin, kuulijani; en sivumenessä käskekään teitä katselemaan noita korkeita valleja, joiden ympäri virta tai syviä oja käypi; enkä noita tornien raunioita, jotka meidän aikamme, liioiksi katsoen, on purkanut; en myös vallinkulmia tai noita seitsemää holviporttia. Vaan tuonpa silmienne eteen etevimmät sisällä olevat kaunistukset. Kehunko katujen järjestyksen ja puhtauden, jotka enimmiten suurin kulmin jakavat kaupungin korttereihin? Vai tuota avarata toria, joka on ympäröity komeimmilla kartanoilla? Tai sen varrella olevaa raatihuonetta - - - jonka loistava näkö kyllä ansait-sisi tarkempaa katselemista? - - - Kaikkein enimmin kuitenkin vetää puoleensa huomion tuomiokirkko, merkillinen sekä suuruudeltaan että myös komealta rakennukseltaan.

Paljon olisi puhumista sen vahvoista holvikaarista, sen raskaista kelloista, sen loistavasta saarnatuolistista, sen taitavasti tehdyistä uruista ynnä koko sen sisällisestä koristuksesta. - - - Paitsi tätä nähdään täällä toinenkin kirkko, kaunis sekin ja miellyttävä, missä suomeksi Jumalaa ylistellään. Kolmas on rakennettu kaupungin muurin likelle köyhien ja vaivaisten varalle, joita vaivaishuoneessa elätetään. Kirkkoin jälkeen mainitsen kymnasin, jonka Kristiina kuningattaren hallitessa maahera Eerik Gyllenstjerna hankki tänne. - - - On täällä myös sangen sievä kirjapaino. - - - Myös yksityisten kartanot ovat kaupungillemme suureksi koristeeksi. Enin osa ovat tiilikivistä, onpa myös muutamia puisia kattotiileillä taikkapa turpeilla katettuja. - - - Huone- ja talouskalut ovat kauniit ja runsaat; seinät ovat koristetut hopea-, tina- ja vaski-astioilla. - - - Wiipurin ilman-ala on terveellinen. - - - Ruttoja tulee harvoin, ja, jos tulevatkin, eivät ole niin kestäväiset eikä tappavaiset. - - - Kaupungin ympäristössä on tiheässä puutarhoja, jotka täyttävät ilman suloisimmalla hajulla. - - - Jos sitten sanon Wiipurin rikkauden ja kaupan suhteen kukoistavaksi, niin en luule sanovani mitään teille uutta. Sillä ympäristö tuottaa runsaasti ihmiselle tarpeellisia tavaroita, ja itse kaupungin asema on erittäin sovelias niiden vastaan-ottamiseen sekä ulosviemiseen. - - - Ei uskoisi, kuka ei omin silmin ole nähnyt, kuinka paljon tavaroita tuodaan kaupunkiin virtaa myöten sekä talvella reillä jäätyneitten soitten poikki, ja kuinka paljon taas meren puolelta. Ei missään muualla voi nähdä kosommalta viljaa, talia, voita, merellistä sekä kalliita turkiksia, puhumattakaan tervasta, jota on niin yltäkyllin, että sitä melkein kaikkiin maailman osiin viedään. - - - Kuinka halukkaat näille tavaroille ulkomaan kansat ovat, näkyy siitä suuresta laivain

luvusta, joita Hollantilaiset, Saksalaiset ja Englantilaiset tänne joka vuosi lähettävät". - - - Viimein porvarein urhoollisuudesta puhuen kertoo hän heidän käytöksestään Kaarle X:n aikana ja mainitsee myös vanhan tarinan Wiipurin pamauksesta. Itse hän ei sitä usko, vaan sanoo linnassa vielä säilytettävän ja näytettävän äärettömän suurta kattilaa, jota muka Wiipurin pamauksen aikaansaamiseksi oli käytetty. Teos on omistettu kaupungin pormestareille sekä raatimiehille, joissa jo nähdään nyt vielä Wiipurissa yleiset sukunimet Seseman, Thesleff ja Hintze. Haveman'in suku ei ollut silloin Wiipurissa vanha; puhujan vanhemmat vasta olivat sinne muuttaneet. Hän pitääkin itseensä Ruotsalaisena ja puhuu Karjalaisista vähän niinkuin voite-
tuista alamaisista.

Om den högsta lefnadsåldern i Finland.

Af

F. J. Rabbe.

Uppgifterne om den höga ålder menniskorne i den äldsta forntiden upphunno, hafva numera förlorat sin statistiska betydelse, då man vunnit kunskap derom, att före floden beräkningen af solår ännu icke var införd, och att antagligt är, att den för dåtidens folk angifna höga åldern vid dödsfallet, om åt denna uppgift alls kan gifvas tillit, sannolikare är att hänföra till en beräkning efter årets fyra skiften eller årstider, nemligen vår, sommar, höst och vinter. I så fall skulle den för Methusalah angifna höga lefnadsåldern eller 969 år reducera sig till naturligare dimensioner, om ock ännu uppgå till 242 år. Efter floden, då soleykeln får antagas vara känd, blir väl ännu Tharahs, Abrahams och Isaks lefnadslängd hög nog eller större än någon persons i Sverge och Finland. Så angifves i 1 Mosebokens 11: 32 Tharah hafva blifvit 205 år gammal, i 25: 7 för Abraham 175 år, och i 35: 28 Isak 180 år. Den högsta lefnadsåldern i Sverge är angifven till 147 och i Finland till 136 år. Enligt krönikorne skall i Grekland en vid namn Epimenides vid sin död varit 157 år gammal, och i första seklet efter Christus tre Italienare upphunnit en ålder af 140 år. Bibelns uppgifter om den lefnadsålder Josef, Moses och Josua uppnått, se 1 Moseboks 50: 33, 5. Moseboks 34: 7 och Josuaboks 24: 29, synas derföre icke oantaglige. Moses skulle nemligen blifvit 120 år och Josef

och Josua hvardera 110 år gammal. Härvid är dock att anmärka, att uppgifterne äro gjorda i jemna och runda tal.

Efter det almanachan blifvit införd i nordanländerne i början af 1600-talet, hafve vi numera tillförlitligare uppgifter på den härstädes upphunna lefnadsåldern. Så finne vi af krönikorne att såsom säkre äro antagne de anteckningar om en hög lefnadsålder, hvilka i nämnda sekel förefinnas om engelsmannen Senkins, som år 1670 skall hafva affidit i sitt 169 ålders år, och finnen Henrik Eriksson, som år 1684 afled vid Strömsholm i Sverge öfver 136 år gammal. Vid upphunnen hög ålder på 1700-talet äro antecknade afidne:

år 1719 en torpare i Östergöthland	vid 147 år
„ 1724 ungraren Czarton	131 „
„ 1735 engelsmannen Parr	152 „
„ 1755—1763 en qvinna i Österbotten .	127 „
„ 1772 norrmanen Drackenbergh . . .	146 „
„ 1795 D:o Surrington	160 „

Tabellformulären från 1700-talet upptaga den högsta lefnadsåldern till endast „öfver 90 år“ och är antalet personer vid denna ålder angifvet för Finland sålunda:

år 1751 öfver 90 år gamle .	748 personer
„ 1760	436 „
„ 1775	374 „
„ 1800	163 „

Denna ålder var sålunda härunder i ett betydligt aftagande, oakadt folkmängden i landet på dessa 50 år nära fördubblades.

Tabellformuläret af år 1802 beräknar den högsta lefnadsåldern till 115 år. Antalet personer i Finland, hvilka uppnått åldern emellan 100 och 107 år finne vi i folkmängdstabellerne på 1800-talet angifvet sålunda:

år 1805 öfver 100 år gamle . . .	3
„ 1810	1
„ 1815	2
„ 1820	2
„ 1825	3
„ 1830	2
„ 1835	2
„ 1840	1
„ 1845	2
„ 1850	8
„ 1855	3
„ 1860	3
„ 1865	2
„ 1870	1
„ 1875	3

Endast en af desse var öfver 105 år gammal, nemligen en mansperson i Larsmo, hvars ålder år 1850 är beräknad till 107 år.

Om finnen *Henrik Eriksson* förekommer i krönikeböckerne följande:

Då hertig Johan åren 1556—1558 uppehöll sig i Finland och höll hof på Åbo slott skall en ung bondgosse vid namn Henrik Eriksson, född i närheten af Åbo, blifvit hos honom anställd såsom staldreng och åtföljt hofstallet till Sverge, der vi i medlet af 1600-talet anträffe honom såsom stallvaktare å Strömsholm och Kungsör vid Mälaren. Han var då redan ålderstigen, och en sägen går att Kung Karl XI låtit uppkalla honom och meddelat honom sin önskan att låta afteckna hans bild af sin hofmålare, men att den gamle undanbedit sig denna ära af skäl att han hyste den fasta öfvertygelse, att finge han se sitt konterfej, vore hans dödsstund äfven kommen. Med porträtteringen uppskötts

derföre. Men då Konungen om sommaren 1684 uppehöll sig på Strömsholm, der hofmålaren David Klöker von Ehrenstrahl då äfven befann sig, ville Konungen, som befärade att Henriks lefnadsålder numera icke tålte uppskof härmed, begagna tillfället att få sin önskan uppfylld. För att emellertid icke tvinga gubben att emot sin vilja skåda sitt alter ego såsom dödsbud, var man tvungen att härvid bruka list. Gubben uppkallades till Konungen och befalltes att taga plats i en bekväm länstol och, medan Konungen nu nådigt samspråkade med honom, serverades han med vin af starkare slag. Den beräknade följdén uteblef icke och vår skogsvaktare insomnade. Under sömnen antecknade Ehrenstrahl honom i olja utan att gubben hade härom någon aning. Men oaktadt vår Henrik icke fick skåda sitt konterfej, var han dock deri sannspådd att hans hädanfärd härefter var oundviklig. Ännu samma år antecknade Konungen i sin dagbok, att skogsvaktaren Henrik Eriksson Finne den 26 September vardt död öfver hundra år gammal.

Under detta konterfej, hvilket skall qvarfinnas å Strömsholm, läses: „Henrik Finne. Gammal 136 år 8 månader och 12 dagar. Född i Finland 1548 den 13 Januari: död vid Kungsör 1684 den 26 September“. Och utom denna inskrift skola å porträttet finnas antecknade följande rim:

“Så såån ut, Henrik Finne,
 Som lefvat i dubbelt manna-minne
 Och tjenat i sju Konungars tid,
 Utan at han leddes ther wijdh,
 Ty han var frisk och mådde alltid wäll,
 Var alltid nögd och alltid säll.
 Will du veta hans ålders åhr,
 Se på ziffran, som här står“.

Gör man sig nu den frågan, hvad af allt detta är sanning och hvad dikt eller misstag, torde man väl komma till följande medgifvanden.

Obestridd får väl antagas, att Henrik Eriksson var född i Finland och därför kallades på Svensk botten Henrik Finne; att han vid en ålder af öfver hundra år afled vid Kungsör, beläget vid Arboga ås utlopp i Mälaren nära Strömsholm; att detta skett den 26 September 1684, och att kort dessförinnan blifvit taget af honom det konterfej i olja, hvilket ännu år 1864, då A. A. Afzelius i Svenska folkets sagohäfder omnämner förhållandet, qvarfanns å Strömsholm och sannolikt finnes der ännu. Men hvad som kan sättas i fråga är det, om sagde Henrik Finne, född i Finland, derstädes sett dagen den 13 Januari 1548. Afzeliis saga upplyser icke, hvarifrån denna uppgift om Finnes födelseår är tagen. Att detta datum icke vid dödsfallet den 26 September 1684 var Konungen bekant, är att förmoda, emedan det punktliga Majestätet då icke skulle hafva i sin dagbok emot vanligheten gjort en så sväfvande anmärkning, som att Henrik Finne vardt död öfver hundra år gammal. I samma dagbok heter det om grefve Ascheberg, att han vid sin död 1693 den 17 April annandag Påsk kl. 7 om morgonen var 71 år, 10 månader, 2 veckor och 1 dag gammal. Troligt är, att uppgiften å taflan om Henriks födelsedag och år är gjord senare efter dennes död och möjligen lånad från någon anteckning i kyrkoboken vid Kungsör, der han sannolikt först såsom stalldreng och sluteligen såsom skogsvaktare var inskrifven. Antagligt är att Henrik Finne, då han, såsom sannolikt synes vara, i Kung Johans tid i unga år öfverkom till Sverige, icke medhade någon dopattest, och att hans födelseår här, om det varit antecknadt i något kyrkoregister, blifvit an-

gifvet efter en endast muntelig sväfvande uppgift såsom den tiden vanlig, då ännu icke några ordentliga kyrkoböcker efter formulär fördes. Möjligt ock att årtalet är miss-skrifvet, nemligen 1548 i stället för 1584. Vore detta fallet, är lätt förklarligt, hvarföre Konungen anger hans ålder vid dödsfallet i September 1684 till öfver hundra år. Är födelsedagen riktigt angifven till 13 Januari, så var vår Finne, då han afled i September 1684 öfver hundra år gammal, om han ock hade året 1584 till födelseår. Detta strider icke heller emot uppgiften att han tjänat i sju Konungars tid, ehuru ordet *tjänat* rätteligen bordt heta *lefvat*. Kung Johan afled nemligen den 17 November 1592, då Finne skulle varit nära 9 år gammal. Antager man åter såsom historiskt, att vår Henrik Eriksson redan år 1559 såsom stalldreng följt med Hertig Johans hofstall till Sverige, är det icke osannolikt, att han kommit till verlden redan den 13 Januari 1548, i hvilken händelse han vid öfverflyttningen varit i sitt elfte år, en väl nog ung stalldreng, men möjligen då åtföljande sin fader anställd vid stallet och sedan efterträdande denne i stalldrengsbefattningen. Ledsam är, att Henrik Finnes födelseort icke är närmare angifven än *i Finland*. Kanske kunna dock forskningar här om i mantalslängderne i Westmanland ännu lemna närmare upplysningar.

Så svårantagligt det vill vara att på anförda data medgifva åt finnen Henrik Erikson den höga lefnadsåldern af 136 år, 8 månader och 12 dagar eller en ålder högre än krönikeböckerne angifva för någon i Finland af qvinno född, torde vi dock, då denne Henrik Finne tillbringat sin mesta ålderstid på Svensk botten, icke skäligen kunna ifrågasätta möjligheten af denna hans höga patriarkaliska ålder, derest obestriddigt finnes, att ännu senare eller år 1719

en torpare i Östergöthland vid sin död varit 147 år gammal eller 10 år äldre än vår Henrik, och en norrman år 1795 blifvit 160 år gammal. Manien att lefva länge är väl den förlåtligaste af all galenskap, och om den anfaller en finne, den oskyldigaste formen af all fennomani. Emellertid torde vi få antaga, att det unga Finland, underrättadt om hvarest ett af mästarehand utfördt konterfej af Suomis Methusalah förvaras, icke skall underlåta att häraf förskaffa sig en trogen kopia, i händelse sjelfva originalet icke skulle få öfverflyttas till patriarkens fosterjord till en värdig föresyn för landets alla skogsvaktare och jubelmagistrar.

Johannes Bilmark.

Föredrag den 9 november 1877

af

S. G. Elmgren.

Bland arbetarne i Finska historiens tjänst intar Vestgöten *Johannes Bilmark* ett hedrande, om ock icke lysande rum. Hans anspråkslösa, men nitiska och fruktbringande verksamhet just under den märkvärdiga öfvergångsperioden, då de Rudbeckska fantasierna begynte försvinna, men Lagerbrings och Porthans kritiska metod ännu icke vunnit allmänt erkännande, förtjenar väl att närmare beaktas; och den hedervärda, nitiska universitets-lärarens enkla lefnadsomständigheter höra utan tvifvel med till vår lärdomshistorie. Ty han är en minnesvärd man både såsom lärare, skriftställare och donator. Nästan på dagen 74 år efter det Finska universitetet reste monumentet på hans graf, må här några enkla ord upplifva hans minne.

Joh. Bilmark var född i Skara den 3 juli 1728 och son till en gymnasiilektor med samma förnamn. Den tiden gossen afslutade sin skolgång var en varmhjertad Finne Daniel Juslenius biskop i Skara och han underlät sannolikt icke att för den hoppgifvande ynglingen framställa Åbo såsom en lämpligare studtiort än Upsala; dessutom var en Skara-bo Alg. Scarin professor i Åbo. Scarins exempel och Juslenii loftal medverkade till att B. afreste till Åbo, inskrefs der som student i Sveogothiska nation den 10 sept. 1746, och blef bofast i Finland för hela sin återstående lefnad. Kort efter studentexamen upptogs han

såsom barnens informator i professor Samuel Pryss' hus, och kvarstannade der hela 7 år till 1754, ehuru filosofie kandidat redan 1751. Han blef sedermera äfven anförvandt till samma prof. Pryss, emedan denne i andra giftet äktade ryttmästaren Hastfers enka, som efter 1776 var Bilmarks svärmor. Derföre bodde 1785, enligt anteckning i nationsmatrikeln, studenten Ulrik Pryss „in aedibus sui affinis prof. Bilmark“. Genom sin långvariga vistelse i detta Finska hus fick B. godt tillfälle att göra sig förtrogen med Finska förhållanden, det han icke heller underlät, såsom det af flera tecken vill synas. Den 25 juli 1754 promoverades han till filos. magister, och besvarade såsom primus magisterfrågan: *de Fennorum primis et antiquissimis sub arcto sedibus*, hvilken framställdes af docenten Jac. Haartman. Valet af ämne synes utvisa, att B. redan då sysslat med Finska forntiden, ehuru han ville förlägga Finnarnes boplatser till Svenska Lappmarken. Promotions-poet var då P. A. Gadd och bland de 50 promoti fanns äfven den sedermera ryktbar vordne Anders Chydenius.

På den tiden ansågs det nödvändigt höra till litterär bildning att kunna skrifva vers på flera språk, derföre uppträdde äfven B. i början såsom poet. Redan 1750, då han under Scarins praesidium disputerade *De Holmgardia*, bifogade han en dedication på Latinsk vers till biskop Juslenius *); och åren 1757—59 meddelade han likaledes i disputationer Latinska verser till Augustin Ehrensvärds, grefve C. F. Scheffers, riksrådet C. Lagerbergs och biskop C. F.

---

*) Maxime Maecenas, praesul venerande Gothorum
 Suscipias, supplex rogito, quod frigida foetum
 Clio tibi tenuem mittat de littore caro.
 Littus quo resonat per amoena vireta
 Musarum usque tuum, cedro quod scripsit Apollo
 Dudum, quo seri volvant tua facta nepotes.

Mennanders ära. År 1758 tryckte han dessutom en särskild nyårsönskan på Latinsk vers åt kansler grefve C. G. Tessin, på helt ark fol. Hans till omfånget största poem var dock en *Elegia* eller promotionsdikt på flere ark *) för 15 kandidater (bland dem And. Joh. Lexell) den 25 aug. 1760, då äfven Porthan promoverades. Samma tillfälle öfverflödade på poesi, ty utom denna och de ganska vidlyftiga allmänna, hade äfven D. Deutsch låtit trycka Svenska verser till några kandidaters ära. Ännu 1766, då Porthan skref de allmänna promotionsverserna, gaf B. Svenska verser för 17 kandidater; men efter den tiden synas inga vidare spår af hans diktkonst, och man har intet synnerligt skäl att beklaga förlusten.

Valet af studiiriktning för lifstiden tyckes en tid hafva vållat någon tvekan hos B., ty han var spränglärd i många ämnen. För matematiken säger han sig haft mesta böjelsen**), och hans första disputationer voro höglärdt matematiska (*Theoremata generalia pro dimensione figurarum geometr., samt: De trajectoriis, quas describit corpus etc.*); också utnämndes han 1756 på grund af den förra till extraord. adjunkt i filosofiska fakulteten. Således skulle man efter nutida betraktelsesätt ansett honom för adjunkt i matematiken; men den tiden kunde en adjunkt åläggas att föreläsa nästan i hvilket ämne som helst. Sagda tjänst

*) Början lyder:

Dic mihi Calliope, Musarum gloria coetus
Cur paucos Pindi culmina grata juvent?
Dedecus et ducant doctis servire Camenis
Ingenuasque artes felle scatere putent?

**) Licet arduae mathematicae et physicae scientiae nobis in deliciis praecipue fuerint, in illas tamen non ita incubuimus, quin per laetos latosque historiae campos exspatiari pridem consveverimus. De Holmg. II.

åtföljdes dock af ganska ringa, kanske ingen lön, och hans gynnare, den älderstegne Scarin, önskade helst lemna sin befattning i Bilmarks händer; denne vände sig derföre med allt allvar till historien, speciminerade med en ny del af „Holmgardia“, och utnämndes till professor i moralen och historien den 9 maj 1763. Man synes hafva väntat sig mycket af den nya professorn, som redan visat prof på mångsidig lärdom, ty det tal: „*de praecipuis corruptorum morum caussis*“, med hvilket han tillträdde sitt embete, prisades högt i Upsala Lärda tidningar, der äfven ett temligen utförligt referat af detsammans innehåll meddelades. Dock fäste han, under den långa tid af 38 år som han förestod den dubbla professionen, vid föreläsningarne mindre vigt vid historien, än moralen och naturrätten. En sådan åsigt låg i tidens lynne och bör således icke tillräknas honom, ty äfven hans närmaste efterträdare Franzén var egentligen icke historiker dåförtiden, ehuru han sedermera blef en berömd biograf.

Bilmark anlidades ofta vid högtidliga tillfällen att hålla tal å akademiens vägnar, äfven en gång 1796 den 10 okt. att ventilera några enkom derföre tryckta satser i den unga konungens (Gustaf IV) och hertigens af Södermanland närvaro. Var promotor 1775 och rektor fyra gånger, nemligen 1770, 1778, 1783, 1795. Under sitt första rektorat utgaf han program till sorgefesten öfver grefve C. G. Tessin den 27 maj 1770, det andra afslutade han med ett tal, bevisande „*quod historici, rerum mirabilium amore capti, saepe sint hallucinati*“, det tredje med tal: „*de praecipuis mutationis morum per Europam epochis*“. Höll den 13 juni 1782 en högtidlig parentation öfver f. d. kansleren grefve Hans Henrik von Liewen. Var åren 1755—62 kursorator för Sveogothiska nation och sedermera inspector för

densamma och för Småländska nation, som under hans tid sammanslogs med den förra.

I Stockholm hade 1778 bildat sig ett litterärt sällskap med titeln „Uppfostrings-sällskapet“, hvars direktör och mest verksamma ledamot var den ädle Gjörwell. I detta sällskap inkallades B. 1781 och när det såsom täflingsämne hade utsatt en *minnesskrift öfver professor Michael Vexionius i Åbo*, inlemnade B. en sådan, hvilken „befanns vara författad med historisk trovärdighet och den ordning att mannen lyste utan slösande loftal“; detta utlåtande kom sig deraf, att prisgifvaren — som troligen var J. H. Lidén — hade förordnat att äreminnens vanliga smicker och granna talesätt skulle i täflingsskrifterna undvikas. B. vann således den 1 nov. 1784 priset, som bestod i en guldjetton af 10 ducaters vigt, med den utmärkte historikern Lagerbrings bild. Hans förseglade namnsedel var be-tecknad med valspråket: *Vivit post funera virtus*. Tyvärr har denna minnesskrift öfver M. Vexionius förkommit, eller åtminstone icke blifvit tryckt; förmodligen blef den liggande i Uppfostrings-sällskapets arkiv, i förväntan på tillgångar till dess tryckning, liksom Tengströms prisbelönda minne öfver Terserus äfven låg otruckyt i 9 år. Bilmark åtnöjde sig med blotta äran och ville att samma guldpennning skulle göra nytta en gång till; han utsatte den derföre genast till pris för den bästa minnesskrift öfver biskop Rothovius i Åbo, som borde till täflings inlemnas hos bibliotekarien Gjörwell, före den 1 sept. 1786. Skriften borde, jemte lefnadsteckning, äfven innehålla tidsskildring och grunda sig på upplysningar ur domkapitlets och akademiens handlingar. Någon täflingskrift inkom väl icke inom den utsatta tiden, men biskop Tengström uppfyllde dock på ett utmärkt sätt Bilmarks önskan genom den rik-

haltiga disputationen *Vita Rothovii*, som begynte utkomma 1796. B. hade således äran och fagnaden af att hafva framkallat detta goda bidrag till Finlands historie. Ett annat åtminstone lika viktigt bidrag framkallade B., då han fullkomligt anonymt utgaf i tryck *Messenii rimkrönika*, eller „Berättelse om några gamla Finlands handlingar“, som utkom i Åbo 1774 och alltsedan flitigt begagnats, utan att någon dervid tänkt på den blygsamme utgifvaren.

I „Tidningar utgifne af ett sällskap i Åbo“, de enda som då utkommo inom Finland, finnas äfven några uppsatser af Bilmarks hand, ehuru alla anonyma, mest korta biografier, hvilka för sin tid troligen voro af värde. Enligt anteckning af Jak. Tengström är B. författare till Lefvernes-beskrifningarne öfver generallöjtnanten baron Carl Armfelt (Åbo Tidn. 1773 n:o 12), öfver Ericus Matthiae Bothniensis, kyrkoherde i Pedersö (Å. T. 1773, n. 14), öfver riksrådet friherre Herman Fleming (Å. T. 1775, n. 9), öfver cancellierrådet Algot Scarin (Å. T. 1782, n. 18). Dessutom har han meddelat ett par intressanta urkunder, nemligen „Kon. Johans donation af furstendömet Finland med grefskapet Åland och Bråborg åt sonen hertig Johan 1590“ (Å. T. 1778, n. 18—20) och „Bref af K. Johan III:s gemål Catharina 1576“ (Å. T. 1771, n. 10), äfvensom en liten upplysning i nordens äldre geographie (Å. T. 1772, n. 12). Sannolikt böra ännu några andra uppsatser i samma tidningar tillerkännas honom, men derom kan man numera icke få någon säker underrättelse.

Vår B. var, enligt alla samtida uppgifter och alla tecken för öfrigt, en ganska arbetsam man. „Oti semper nescius, non sibi sed aliis vixit, omnes sibi benevolendo devinciens; venerabilis propter multiplicem eruditionem et in munere fungendo assiduitatem, adamatus cunctis propter

candorem et integritatem animi, justitiam ubique observatam, mentem ad officia cuivis praestanda semper paratissimam“ — säger om honom Johan Gadolin i programmet. Bevis på en hela lefnaden igenom uthållande flit äro hans 232 disputationer, bland hvilka säkert de flesta äro af hans hand, men de öfriga högst sannolikt under hans handledning och noggranna tillsyn författade af respondenter. Han har lemnat efter sig det största antalet disputationer vid vårt universitet, näst honom komma i detta afseende Scarin och Porthan, samt derefter Kalm och Hassel; dessa fem ha utgifvit de största samlingar lärdomsprof. Ännu vid 73 års ålder och några dagar före sin död, utgaf B. en disp. om Åbo domkyrka, som är skriven af honom sjelf; medan den var på taflan anslagen kom döden emellan, 3 dagar förrän den skulle ventileras. I föreläsningars hållande var han lika flitig; utom de publika, tyckes han nästan hvarje år, med undantag af dem då han fungerade som rektor, hafva hållit äfven privata föreläsningar. Förteckningen öfver dem utvisar, att han oftast föreläste *jurisprudentia naturalis, philosophia moralis, juris gentium* och dylikt; i historien höll han sig företrädesvis till den nyaste („efter den Vestfaliska freden“, heter det ofta i Föreläs.-katalogen) och till mellersta Europas, nästan alldrig till nordens. Ty märkvärdigt nog förekommer Sveriges eller Rysslands hist. alldrig i hans annonser om förel., ehuru han flitigt behandlade dem båda i disputationer, således var väl hemmestadd i dem. Ofta tog han ämnet eller anledningen till föreläsningar från tidningarnes utrikes nyheter — „occasione eorum, quae in novellis publicis continentur, ad statum Europae notitiam (vel historiam) manuducet“, heter det ofta. Detta var väl en praktisk metod, som tidens lynne kanske fordrade, ty historien

betraktades vanligen blott ur moralisk synpunkt, såsom en *vitae magistra*. Äfven statistik (*politicam et notitiam statuum*) och *generalia politicae principia* förekomma bland föreläsningssämen; „*recentissimam historiam earum nationum, quae gravissimo nunc distinentur bello, enarrabit*”, heter det för 1782, då Nordamerikanska kriget pågick. Någon sammanhängande serie af föreläsningar höll han icke, utan synes hafva rättat sig efter de ständigt växlande åhörarnes närmaste behof och upplysning i tidens frågor.

Bland B. mångtaliga disputationer behandla visserligen ganska många moraliska och juridiska ämnen, men äfven en stor mängd finnes som berör dels Sveriges, dels Finlands, dels Rysslands häfder. I dessa lyser han väl icke med många nya upptäckter eller synnerlig grundlighet och originalitet, icke heller med framställningssätt af mer anmärkningsvärd förtjenst; stilen är redig och flytande, men afhandlingen i sin helhet företer ofta spår af brådska, af otillräcklig tid. Onekligt är likväl, att han genom flitig forskning i åtskilliga detaljer väckte uppmärksamheten på frågor i nordens historia, som af andra sedermera grundligare utreddes, och att han dymedelst i väsentlig mån bidrog till det historiska vetandets utveckling i Norden. Hvad som mest föranledde att Bilmark intog en nog undanskymd plats ibland Finska historiker, var utan tvifvel det för öfrigt lyckliga fall att en sådan forskare som Porthan genast upptog och vidare utförde hvad B. blott hunnit antyda eller flyktigt beröra. Men orättvist vore, att derföre frändömma föregångaren all förtjenst, om han än fördunklades i jämförelse med efterföljaren. B. första och till vidden betydligaste arbete *De Holmgardia*, 1750—66, (de 2 senaste delarne af respondenten, men efter B:s anteckningar), står ännu på Rudbeckisk grund och är temligen okritisk, ehuru

i den framlyser en förvånande lärdom och förtrogenhet med den vidlyftiga Rudbeckska skolans litteratur. De 4 första delarne behandla blott tiden före Rurik, som anses vara Ragnar Lodbroks son. *De origine Fennorum*, bevisande att de härstamma från Israeliter, jemte några derpå följande disp., höra ännu till samma okritiska skola och äro numera af intet värde. Men ifrån 1770 framåt märkes en förändring till det bättre, så att kritiken blir strängare, de anförda facta pålitligare, detaljerna flera, om ock torrare. Det var den tiden S. Lagerbring utgaf sin epokgörande, kritiska, *Svea rikets historia* (första delen Sthm 1769, andra delen 1773), och man kan utan fara för misstag antaga att det var just denna som omstämde historikerna äfven hos oss; så ser man af de ständiga citaterna att Lagerbring mäktigt inverkat på Porthan, och på Bilmark var hans inverkan ännu tydligare. *De nummis in Finlandia nuper repertis* 1769, är redan ett godt antiqvariskt bidrag af bestående värde, om än hypotesen att de 12 fornengelska, i Nousis invid kyrkan funna mynten voro ditsatta af bisköp Henrik, icke låter bevisa sig. Kort derpå begynte B. sitt kanske viktigaste arbete: *Historia academiae Aboensis* 1770—76, 1801 (inberäknad fortsättningen *De professoribus*), och inlade med det en betydande förtjänst, ty det innehåller många notiser af värde och har legat till grund för allt hvad sedermera skrifvits om Finska universitetet af Porthan, Calonius, J. J. Tengström m. fl. *Hypomnemata in Chronicon episcop. Pauli Juusten*, 1771, ha sitt stora värde derigenom att de högst sannolikt gåfvo Porthan anledning till det stora epokgörande verket med ungefär samma titel, som begynte utkomma 13 år senare. Anmärkningarne till Messenii rimkrönika 1775, äro deremot obetydliga, om ock väl grundade, men väckte i alla fall uppmärksamhe-

ten på den viktiga urkunden. *Stricturae criticae in Chronicon de regibus F.*, 1785, utmärker sig för riktig kritik nedslående de gamla, förut trodda sagorna om vår forntid, och återkommer dervid till magisterfrågan från 1754, bevisande att fornfinnarne bodde i Svenska Lappmarken och voro Skandinaviens urinvånare. *De praepositis Aboensibus comitibus quondam palatinis*, 1772, innehåller goda upplysningar om pfaltz-grefve-värdigheten, utvisande att den mot medeltidens slut nedsjönk till en tom titel, som icke sällan gafs för lärda meriter åt universitets-rektorer och fakultetsdekaner m. fl. *Torsten Stålhandskes* biografi är hållen i panegyrisk stil, troligen mest efter personalierna i Petraei likpredikan, men innehåller många goda upplysningar och en genealogi öfver släkten. *Inscrimatio episcopi Hemmingi*, 1775, meddelar ett ganska intressant, sedermera ofta aftryckt document, hvilket af Dav. Deutsch påfanns i Åbo domkyrka, lemnades åt prof. Scarin i hans höga ålderdom, kom efter dennes död i B. hand, och blef sålunda ändteligen offentliggjordt. *Dotationes altaribus templi Aboensis*, 1782, och *Analecta historiae coenobii Nådendalensis*, 1775, innehålla båda åtskilliga strödda notiser af vigt för medeltidshistorien och kunna ännu med fördel rådfrågas. *De contentionibus propter Lapponiam motis*, 1784—98, är både kritisk och sakrik, samt öfverhufvud ett godt arbete, der äfven frågan om Birkarlarne förekommer ett par år förän Porthan behandlade den. Hans sista disp. *De templo cathedrali Aboensi*, 1800—01, är rik på detaljerade upplysningar om kyrkobyggnadernas beskaffenhet i äldre tider, så mycket mer välkomna som denna trakt numera alldeles förändrats. Der anför han också ett bref af prof. Scarin, i hvilket denne för generalguvernören Rosen föreslår att monumenterna i domkyrkan först skulle aftecknas och

utgifvas i kopparstick samt sedan renoveras på allmän bekostnad; Rosen lärer äfven hafva hemställt förslaget åt kansli-kollegium, samt konungen yttrat sig i samma syfte vid sitt besök i Åbo. Deraf vardt dock intet, men Dansken Langebeck hade emellertid vid sin vistelse i Åbo låtit afrita Tottska grafchoret jemte några andra märkvärdigheter. I våra dagar har förslaget kommit till verkställighet. Utom dessa disputationer finnas visserligen ännu några andra rörande Finland af B. hand, men de äro åtminstone numera af föga betydighet, om de ock på sin tid bidrogo till att hålla intresset vaket för fosterlandets häfder. Allt sammanlagdt utvisar, att Bilmark väl kan uthärda täflan med de flesta andra disp. författare i Sverige och Finland, om han ock icke uppnådde samma höjd som den Lagerbring, Ihre, Porthan innehafva.

I sitt enskilda lif var B. anspråkslös, välvillig mot hvar man, hederlig och ytterst noggran i uppfyllandet af sin pligt. Klandrande omdömen tyckas allmänt hafva förspotts öfver hans alltför indragna lefnadssätt, som dock förnärmade ingen. I sin ungdom fullkomligt medellös, blef han med åren allt strängare hushållare, och samlade med en långt drifven sparsamhet en för den tiden anseelig förmögenhet, belöpande sig vid hans död till ungefär 46,000 riksdaler (Franzén säger 50,000). Men huslig lycka var honom icke beskärd. Gift år 1776 med ryttmästaren Joh. Jak. Hastfers dotter *Ulrika Helena*, vardt han genom hennes plötsliga död, innan första året gått till ända, enkling och förblef det sedan hela sin återstående lefnad igenom. I Reso socken nära Åbo ägde han ett litet frälsehemman *Mällikåla Huhko*, der han tillbragte somrarne, sysselsatt med landtbruk och trädgårdsskötsel. En stadsgård torde han äfven hafva ägt i Åbo. Den 12 april 1801 slöt han

sitt stilla lif, nära 73 år gammal, verksam ända till de sista dagarne. Några år förut, den 2 sept. 1797, hade han uppsatt ett testamente, som skall bevara hans minne till en sen efterverld, emedan det redan mycket gagnat det allmänna och ännu länge kommer att gagna. Dess innehåll blef bekant först efter hans död, och var hufvudsakligen följande:

I 1, 2, 11, 12, 13 punkterna bortgaf han åt flere släktingar och vänner 14,124 riksdaler.

„3. Til et Stipendium Bilmarkianum vid K. Åbo Academie anordnar jag 5,555 riksd. 26 sch. 8 rst. eller 100,000 daler k. m., af hvilkets intresse 6000 dal. k. m., 10 studerande som äro fattige, flitige och dygdige, af hvilken nation de för öfrigt äro, hvar stipendiat, som ej bör vara under 16 år, årligen undfår 100 plåtar i 5 år, om han så länge vid academien förblifver.

4. Till finska landbrukets upodling lemna jag et capital stort 5,560 riksd., som så användes, at en bonde som vil upodla en mark, får emot behörig säkerhet och 3 procents årlig ränta låna på 15 års tid 300 dal. k. m. Den som har besvär härmed får en procent; men kapitalet ökes med 2 proc. årligen.

5. Om Kongl. Maj:t i nåder tillåter, att en Historiarum och Juris naturalis adjunctus ordinarius härstädes förordnas, så anslår jag härtill et capital af 1,666 riksdaler hälften i banco och hälften i riksgäldssedlar, hvars intresse, eller 100 riksd. blifver des årliga lön. Des skyldighet blifver, att flitigt hålla föreläsningar i förenämnde vetenskaper, hafva upseende på mine stipendiaters upförande, samt biträda vid capitalernes förräntande.

6. Äfven anordnar jag et capital af 1,666 riksd. hälft-

ten in banco och hälften i riksgäldssedlar, hvars interesse blifver en tillökning på Bibliothecariens lön.

7. Till stipendii fond för scholares vid Åbo cathedralschola anordnar jag et capital af 500 riksdaler, hvars årliga interesse fördelas mellan 10 discentes.

8. På lika sätt anordnar jag et capital af 500 riksd. för 5 studerande vid Skara gymnasium.

9. Til Åbo stads fattige anordnar jag et capital, stort 800 riksd., hvars årliga interesse fördelas emellan 12 de fattigaste.

10. På lika sätt anordnar jag ett capital af 500 riksdaler, hvars årliga interesse blifver ett understöd för 10 fattige i Skara.

14. En gravvård bygges åt mig på södra sidan af Reso kyrkogård; för stället betalas till kyrkan 33 riksdaler 16 sch.

15. Sedan min qvarlåtenskap blifvit upptecknad, ordenteligen bortauktionerad, och mine skulder betalte, tilfaller allt det öfriga K. Academien i Åbo, för hvilken jag alltid nitälskat, anhållande ödmjukast, att consistorium academicum ville af detta capital göra någon sådan inrättning, som tjénar till vetenskapernas förmån, och på något sätt vittnar om mitt bemödande till deras befrämjande. Ingen stränghet får emot mine debitorer utöfvas“.

Återstoden af hans qvarlåtenskap, belöpande sig till omkring 15,000 riksd., anslogs, enligt consistorii beslut, dels till bok-uppköp för akademiens bibliotek (600 riksd.), dels till botaniska trädgårdens underhåll ($66\frac{2}{3}$ riksd.), dels till andra samlingars förökande. Hans samlade förmögenhet blef sålunda, enligt hans egen vilja, ehuru icke just praktiskt välbetänkt, fördelad på ganska många håll: åt fattige i Åbo och Skara, åt skolor i samma städer, åt landt-

brukare, till stipendier åt studenter, till löneförhöjning och en ny tjänst vid akademien, och till samlingsars förökande — i alla fall välgörande på alla dessa ställen.

Universitetet var den förnämsta arfvingen, och upp-
 reste derföre minnesvården öfver testator. De på allmän
 bekostnad resta minnesvårdarne äro ganska få hos oss;
 den första var Bilmarks, den andra Calonii, den tredje Ca-
 stréns, och den fjerde Porthans. Grafvården öfver Bilmark
 på Reso kyrkogård af slipad röd granit, var modellerad af
 arkitekten Bassi, förfärdigad af löjtnant Stenstam, sten-
 blocket till den utbrutet från ett inom staden befintligt
 berg, och dess inskrift är följande: *Suo et litterarum amico*
munifico M. Johanni Bilmark, Hist. et Phil. Mor. Professori,
nat. Scaræ d. 7 jul. 1728. Denat. Aboæ d. 12 apr. 1801,
p. Academia Aboensis. — Här hvilar professoren vid Åbo
akademie M. Johan Bilmark. Tacksamheten och vetenskaperna
förvara hans minne. Mårtensdagen den 11 nov. 1803 (så-
ledes 2½ år efter B. död) aftäcktes monumentet, och den
 dagen firades af akademien på det mest högtidliga sätt:
 Johan Gadolin utfärdade program till sorgfesten, H. G.
 Porthan höll i akademiens lokal ett Latinskt minnestal,
 som jemte en kort lefnadsteckning i vältaliga ord skil-
 drade den afidnes karaktär som lärare och medborgare*),
 Jakob Tengström talade på Svenska varma ord invid graf-
 vården, dit alla akademiens lärare och en stor mängd stu-
 denter jemte andra hade begifvit sig, och F. M. Franzén
 uppläste der ett i all sin enkelhet utmärkt vackert skalde-
 stycke, som begynner så:

---

*) Talet har icke blifvit tryckt och är antingen förkommet eller
 försegladt, men ett kort referat af dess innehåll finnes i Åbo Tidnin-
 gar för 1803.

Du som sökt ej annat namn än redlig,
 du som lefvat, utan stolt begär,
 lika tyst och anspråkslös och fredlig,
 som din skugga sväfvar här.
 Sen du misskänd i din hydda vakat,
 föga smickrad af din lampas sken:
 lönar dig för allt hvad du försakat
 på din mull en präktig sten?
 Vändes all din själ, ditt kall blott trogen
 ej af lyckans toma glans förnöjd,
 åt en lager, först i grafven mogen,
 sen du mist all lifvets fröjd?
 Nej, så dör den dygdige allena,
 sen han lefvat så, för gagn ej prål,
 och med steg, så jemna, fasta, rena,
 troget följt sitt ädla mål.
 Blott en sann välgörare sin gäfva
 lemnar så på altaret, och går,
 och ej hör dem som hans mildhet läfva,
 och ej ser ens deras tår.

Testamentets executorer prof. Josef Pipping och as-
 sessor Alg. Björkbom öfverlemnade anslaget för odlingar
 åt Finska hushållnings-sällskapet, eburu det i testamentet
 icke var nämndt, emedan det då ännu icke existerade (B.
 var dock i sina sista år dess ledamot), och sällskapet har
 ännu kvar sin *Bilmarkska fond*. Den uppgick 1815 till
 6,125 riksd. banco, 1853 till 3,178 rub. s. och 1873 till
 11,546 mk. Den har dock icke blifvit använd på det sätt
 B. föreskrifvit, såsom jordbruks-lånefond, emedan den der-
 till var alltför liten; utan man har för dess räntor dels in-
 köpt åkerbruksredskap, dels tryckt jordbruksskrifter, dels
 af dem tagit bidrag till sekreterarens lön, sällskapets hus-

byra m. m. Anslagen för universitetet hafva deremot uppfyllt sin ursprungliga bestämmelse: 10 stipendier utgå ännu med 100 mk årligen för hvarje, adjunkten inrättades redan 1803 och den första Bilmarkska adjunkt var H. H. Fattenborg (1804—08), den andra J. H. Avellan (1809—10), biblioteks-anlaget fortfar likaledes o. s. v. Besinnar man huru klena akademiens inkomster dåförtiden voro, inses lätt att Bilmarks gåfva 23,880 riksd. var högst välkommen och välgörande för lång tid framåt, besannande hans valspråk från 1784: *vivit post funera virtus*.

Hans lefnad inföll på en stormig tid, men sjelf berördes han icke deraf, emedan han till hela sitt väsende var undfallande och fredlig. I ingen tvist har B. veterligen deltagit, och det var måhända just denna smak för stillhet som gjorde, att han ville få sitt grafställe på landsbygden i Reso, långt bort från stadens larm och mängdens nyfikna uppmärksamhet.

Några spår af krigen i Jääskis härad.

(Ur Jääskis härads räkenskaper för senare hälften af sextonde seklet).

Meddeladt af

J. M. Salenius.

Häradets storlek. I de tidigaste skatteböcker för Wiborgs slotts län, som från Gustaf Wasas tider bevarats till våra dagar, räknas Jääskisområdet till det då så vidsträckta Äyräpää härad, men under sextonde seklets fyra sista decennier hade Jääskis såsom skildt härad egna räkenskaper*) och detta „Karelska gislalag“ blef år 1572 deladt i två socknar: Jääskis och Ruokolaks. Jääskishäradet omfattade de nejder, hvilka numera betecknas med sockennamnen Jääskis, S:t Andrae, Kirvus, Ruokolaks och Rautjärvi, hvarförutom till detta förvaltningsområde hörde mindre delar af Joutseno och Wiborgs kyrksocknar. Det sträckte sig således öfver östra delen af Saimen med dess öar och åt sydvest ända till Kilpeenjoki och Sytemän eller Sydämenjärvi; dess norra föga befolkade utmarker vid Torsajärvi närmade sig Puruvesis samt Pihlajavesis södra stränder, men Jääskis och Lappvesi skogsbönder begagnade allmänningsfisken ännu nordligare. Ehuru Jääskisnejderna då hänföras till Karelen, sköto de således åt norr och vester inåt det nuvarande Savolaks, hvarför ock skatteväsendet i Jääskis framter en blandning af karelska och savolaksi-

---

*) År 1607 talas likväl ännu om Jeskis sochn i Eurepe häradt (Waaranen, Samling af Urkunder II sid. 276).

ska elementer. Östra gränsen utgjorde en del af den omtvistade „ryssrå“, som länge skilde Äyräpää och Jääskis härader samt Nyslotts län från ryska riket eller Keksholms län. Dessa svenska områden bildade således likasom en lång i norr och söder löpande vall, hvilken skulle upptaga alla ryssarnes anfall mot södra samt mellersta Finland, och Jääskishäradet intog midten af denna linie. Det genomkorsades äfven af vägar, som förenade med hvarandra Wiborg, Nyslott, Keksholm och Nöteborg. Krigen mellan Sverige och Ryssland kunde därför icke lemna detta område oberördt, utan hafva tvertom Jääskishärads räkenskaper t. ex. för senare hälften af sextonde seklet att uppvisa mångahanda spår af krigen. **Öde lägenheter** voro en omedelbar följd af krigens härjningar och dessas olika antal under skilda år synes af följande längd, hvars uppgifter för många år äro bestyrkta af länsmän och prester.

År.	Öde rökar.	Öde skatter.	Öde bågar.	A n m ä r k n i n g a r.
1570	11	3 ¹ / ₃	13	Tio rökar blefvo det året öde.
1571	39	8 ¹ / ₂ + ⁵ / ₆	41	27 rökar blefvo det året öde*). År 1572 blefvo 107 rökar och 5 kilter öde och brände, så att under de 4 åren 1569—1572 hade blifvit öde och förbrände af ryssen: 41 hela skatter, 135 rökar eller skattebönder, 145 bågar; 5 ⁵ / ₆ stubbeskatter (11 rökar eller stubbebönder, 12 bågar) samt 5 kilter. „Än är blefvet bortsnap-

*) Jemför: Tavaststjerna, Lisätietoja Suomen sotahistoriaan 1568—1576 sidd. 39 och 58.

År.	Öde rökär.	Öde skatter.	Öde bägar.	Anmärknin g a r.
1573	192	—	208	padt, då ryssen var i landet och hemman blef uppbrändt, några husdjur och 3 kyrkehemman". Dessa voro „öde och brände“. Skatten var åren 1569—1573 förminskad för många lägenheter, „emedan de äro förderfvade af den hätske fienden ryssen, men dock bruka något af deras hemman“; 11 nötslag ytterst vid gränsen voro spolerede, hvarför de fingo tillgift på gården.
1574	132	—	137	
1575	135	—	138	
1576	126	—	131	
1577	126	—	131	Vapenhvilan tog detta år slut.
1578	160	—	162	Dessa voro öde och förbrände af ryssarne; 1 kilt ock öde.
1579	224	—	227	År 1579 „brände rysserne ett nötslag, då de voro på Bulreborg“.
1580	193	76	195	förderfvade af fienden och eget krigsfolk.
1581	178	49 $\frac{1}{3}$		
1582	199			
1583	254	87		
1584	242			
1585	338			
1586	332			
1587	338	—	—	öde för fiender, armod o. fattigdom.

År.	Öde rökär.	Öde skatter.	Öde bägar.	Anmärkingar.
1588	356			
1589	457			
1590	452 $\frac{1}{2}$	—	—	kanske likväl blott 427 $\frac{1}{2}$ rök öde.
1591	—	151	—	Sex frälsislandbänder och 1 kyrklandbo ock öde.
1592	401	—	—	I „skattmantalet“ för detta år sägas många vara bortförda till Ryssland. Fienden intog alla de flutne Våxisholmar och förde många fångar med sig till Tatterij och Ryssland.
1593	433 $\frac{1}{2}$			
1594	416	109 $\frac{3}{4}$	—	„Båda presterne varit fångna; den ene ännu“*).
1595	435 $\frac{1}{2}$		—	Sex kilter ock öde.
1596	377 $\frac{1}{3}$	104 $\frac{1}{3}$		
1597	387 $\frac{1}{2}$			
1598	466			
1599	481			
1600	567			

Under 1500-talets förlopp hade således öde lägenheternas antal varit störst åren 1598—1599 samt 1589—1590 och 1592—1597, 1583—1588, 1579, 1582, 1580, 1573 och 1581. Under decennierna närmast före år 1570 omtalas

*) Akianders Herdaminne I sidd. 325, 326 och 333 samt II sidd. 233 och 238. I Waaranens Samling af urkunder I sid. 108 säges, att presterne i Wiborgs län år 1601 voro fattige; de hade någre resor varit fångne, mist hvad de egt och gjort skuld för att ransona sig.

högst få öde lägenheter. År 1555 hade ryssarne i Äyräpää härad, dit Jääskis då hörde, bränt och röfvat 246 rökar och år 1557 omtalas en fullskatt i Jääskis såsom ödelagd af ryssarne, hvarförutom 7 stubbeskatter voro öde. År 1561 voro i Jääskis härad 2 skatter öde och lika många det följande året; orsaken till deras ödesmål var väl den då hos allmogen rådande och allmänt öfverklagade fattigdomen. År 1569 blef 1 rök öde. Om vi åter från år 1600 se framåt, finna vi, att under början af 1600-talet klagas öfver fattigdom hos allmogen; rymningar af folk skedde till Savolaks, Ryssland och Kexholms län undan utskrifningen *) samt hunger och ett nytt krig med Ryssland hindrade snart nog öde lägenheternas tal att minskas. På 1620- och 1630-talen fans mycket öde lägenheter i Jääskistrakten och från 1690-talet finnas långa restlängder, vittnande om att förhållandena åter voro ogynnsamma för folkökningen.

Vid tal om öde rökar måste det vara af intresse, att gifva akt på rökarnas totalsummor. Dessa variera i Jääskis härad mycket för skilda år samt uppgifvas ock för samma år olika under „presträntan“ och „hufvudskatten“. Ett ungefärligt medeltal vore kanske 1100 rökar. Åren 1580 och 1583 anmärktes uttryckligen, att röketalet och mantalet årligen blef mindre i jordaboken, „de förmögnere, som sitta i samma skatter, annamma jorden till sig och gifva ut skatten“. År 1600 funnos väl nyupptagne lägenheter, men någre fattige bönder voro skrifne för $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{3}$ rök; de, som egde hvarken ko eller so, skrefvos för ingen rök.

De gårdar, som under 16:de seklet icke blifvit bragta

---

*) Jmf. Waaranens Samling af urkunder I sid. 108.

i ödesmål, måste erlægga **gärder** och hjälpeparsler af många slag till slott, fältläger och tågande knekteskaror. Före år 1581 hade äfven det, som under fredstid uppbars i Jääskis härad, till en stor del gått till Wiborgs slott och samma var fallet efter Keksholms återlemnande till ryssarne, men åren 1581—1596 låg Jääskis under Keksholms „befästning“, till hvars historia därför strödda bidrag kunna samlas ur detta härads räkenskaper, isynnerhet angående militäre och civile embetsmän samt prester i Keksholms län, hvilka ofta fingo anslag och underhåll från Jääskis*). Det i Jääskis härad uppburna levererades för resten, enligt bruket vid den tidens rikshushållning, till åtskilliga både närmare och fjärrare orter, dit svenska vapnen framträngde eller der behof annars funnos att fylla. Så sändes under Erik XIV:s danska krig skattepersedlar till städer i södra Sverige (Kalmar, Söderköping, Norrköping o. a.), under polska kriget till östersjöprovinserna („Reffle“, „Pernou slott“), år 1581 till Lifland o. s. v. — Redan på 1540- och 1550-talen omtalas i Jääskis härads räkenskaper leveranser af fetalie till Wiborg och Kivinebb samt gästningar, men manskap och gärder fordrades dock ännu mera under följande decennier. Kostgärder, utspisningar, oxegärder, hästgärder,

---

*) Såsom byggmästare (vallmästare) vid „Kexholms byggning“ nämnes år 1583 Jakob v. Stendill (Jakob van Stendell), hvilken ock varit anställd i Wiborg, samt 1587 Johannes Baptista. — I „Samling af urkunder rörande Finlands historia“, fjerdelen sid. 202 säges, att under Keksholms befästning låg räntan från Stor-Savolaks, en del ifrån Jääskis utmed Vuoksen och ifrån Sääksmäki och Hollola häraders undsättning med humle och andra nödtorfter. Jmf. Historiallinen Arkisto V sid. 89 och Kaukomieli sidd. 32 och 42. Att Jääskis legat under Keksholms slott var kanske orsaken till att Jääskis och Wiborgs län år 1597 nämnas i bredd såsom tvenne skilda områden (Grönblad, Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd, 1:sta flocken, 2:dra häftet sidd. 74 och 83). År 1592 fingo trupper i Keksholms län utspisning af bönder i Jääskis, som bodde på andra sidan Vuoksen.

ryttaregårder, hjälpparsler, gästningar vid stor „almanna-väg“ („stor almog väg“) äfvensom borgläger förekommo der då ständigt. Dessa bördor fördelades efter olika grunder och till olika belopp. En hjälp till krigsfolkets behof utgick år 1578 efter förmögenhet; stundom ock efter mantal och skilda gårdeordningar. År 1574 togs en utgårds-häst af 3 skattenötslag. År 1562 uppbyros hästpengar efter skattedel och åt häst och karl gafs ofta i månaden såsom „utspisning“ 3 tunnor säd. En kostgård i kött och fisk uppbars 1562 efter nötslag, men följande året erlades en dylik gård till olika belopp af skatte-, stadga-, stubbe-, kyrke-bönder och frälsislandsbönder. År 1565 utgick en kostgård så, att 16 skattebönder och 32 landbönder utgjorde en gård och gårder fans sålunda 81. Kostgårder utkräfdes äfven under de sista årtiondena af 1500-talet. År 1582 voro dock presterna frie från kostgårds erläggande, „emedan de bodde vid gränsen“ och likaså finna vi förlänte bönder, fribönder och gästgifvare ofta vara befriade från hjälpparslers utgörande. Förbytning måste stundom tillåtas. År 1594 skulle t. ex. en kostgård i alla parsler erläggas till Keksholms slott, men emedan ryssen nyligen borttagit Jääskisboarnes boskap, hade de ej råd att utgöra fetaljepersedlar, utan erlade mera i spanmål. Eftergift och tillgift beviljades äfven. Så förekommer i skatteboken för år 1571 följande anmärkning: „Skrifvaren säger, att den hjälpeskatt har icke bönderne råd att utgöra, förty rysserne kommo in uti sochn och röfvade och brände och slog ihjel allt hvad de kommo öfver“. I räkenskaperna för år 1572 förtäljes, att krigsöfversten Herman Fleming och Anders Nilsson på Wiborgs slott enligt kongens befallning tillsade bönderne i Jääskis socken någon eftergift, då de höllo samtal med dem. Att „hulle stempno

med bönderne på kyrkiobackan“ eller i ting ransaka om deras förmögenhetsvilkor var annars en utväg, som ofta anlätades af häradshöfdingar, fogdar o. a., då det gälde att pålägga nya gärder med allmogens samtycke eller efterskänka redan påbjudna utgifter. År 1588 ransakade presterne, häradshöfdingen och nämnden de armade och elände i Jääskis härad och tillgift gjordes. Lindring i skatten fingo bönderne år 1573 af krigshöfdingarne, emedan de förra voro med krigsfolket till Ryssland.

Krigsfolkets framfart. Egendomliga sidor af den tidens oroligheter framskymta genom sådana underrättelser i skatteböckerna som denna af år 1572: „Än hafve bönderne utgjort till hjälp, som herr Göstaf Banér lät lägga uppå, för det att krigsfolket skulle icke utrycka från Wiborgs stad och sköfla dem, som skedde i Äyräpää och Wiborgs sochn. Menige man i Jääskis sochn samtyckte att de ville gerna utgöra hvar 3:dje qvick the som råd hafve till krigsfolkets förtäring, förrän krigsfolket skulle sjelfve komma och sköfla“. De erlade 69 tjurar, 428 kor, 98 qvigor, 8 stutar, 581 får och 2 getter*). Samma år anammade Herman Fleming, Ivar Månsson, Bertill Erson, Erik Bertilson (häradshöfding) och Lasse Torstensson genom sina tjenare hos bönderne sjelfve och förde till Wiborg (som de bytte sig emellan) kor 22, qvigor 4 och får 16. År 1582 våldgästade 60 ryttare från Keksholm i Jääskis och 1590 togo krigarene också mycket af bönderne**).

*) Jmf. Tavaststjerna, Lisätietoja Suomen sotahistoriaan sidd. 59—60.

**) Af helt annat slag voro de besök af Ambrosius Hinderssons finske knekter och Keksholms „rökeknikter“, som omtalas 1593 och 1596. De voro sände att jemte bönderne uppskåra och tröska deras säd, som år 1592 blifvit förde till Ryssland. Några hundra tunnor säd tillföllö sålunda kronan.

Äfven i denna landsändan klagade allmogen år 1596 öfver krigsfolkets tilltag; därför anställdes af Henrik Tönneson och Jöns Eriksson „förhör“ i saken och år 1598 var åter ransakning om ryttarenes borgläger. Innevånarene i Jääskis härad derborta vid rikets östra gräns voro således verkligen „betungade både af fienden och vårt eget folk“. Kanske lände det dock bönderna till någon trygghet, att stundom ordinarie uppbördsmännen, icke krigarne, uppburo det, som erfordrades till krigsfolkets aflöning och behofver. År 1572 reste t. ex. 3 fogdetjenare omkring häradet för att af bönderne uppbära hafre och hö samt utdela det åt krigsfolket. På den tiden, då gårdar från Jääskis levererades till Keks-holm, förde bönderne stundom sjelfve säd och andra per-sedlar till trupperna derstädes. År 1587 uppbars ryttare-gården af fjerdingmännen och levererades tillhanda.

Äfven **sjökriget** stälde sina fordringar på innevåna-rene i Jääskis härad. En skeppskatt uppbars i Jääskis år 1566 sålunda, att 16 skattebönder och 32 landbönder åter voro om en gård. År 1567 utgjordes en hjälpegård för att köpa hampa till ett nytt skepp i Åbo. Till Helsing-fors gård gjordes år 1569 leveranser för skeppsflottans räk-ning och på samma årtionde hade många skeppare anslag af uppbörden i Jääskis*). För sjökriget byggdes vid Fin-lands kuster i Åbo, Helsingfors, Wiborg samt andra orter farkoster, och finnarne, som på Gustaf Wasas tid bygt lika goda skepp som inkallade venetianare, arbetade ock på varfven i Stockholm och Elfsborg. Särskild uppmärksam-

---

*) Så t. ex. år 1563 Nils Olsson, skeppare på finska skäre båten, 1564 Matts Holm, skeppare på Wiborgsbarken; 1565 omtalas leveranser till finske höcken o. a. örlogsskepp. Senare nämns år 1579 åter leveranser till skeppare, 1580 till skepps „utrening“ och 1587 togs en båtsmansgård.

het förtjenar dock här det **byggande af farkoster** för Keksholm-flottiljens räkning, som förekom i Jääskis vid Vuoksens stränder. Man skulle nästan vara frestad att antaga, det en temligen oafbrutet farbar vattenväg fans emellan Jääskis och Keksholm. Så berättas i handlingar rörande rämärkena efter Táyssinä fred, att „Helisevesi sjö går inåt Ryssland och är der ett litet edhe, der man släpar båtar utöfver och kan så draga på Vuoksen till Keksholm och hvart man vill“ *). Redan år 1548 talas om „håper“, som skulle byggas i Vuoksen, ifall de vore säkra, om ryssarne gjorde infall. I närmare sammanhang med krigsrustningarna få vi väl ställa följande notiser. År 1582 levererades ett och annat till Lasse Ersson och Filip Bengtsson, skeppare öfver flottan vid Keksholm, „hvilket kom till byggnings behof, som var i Jeskis sochn“. År 1591 levererades till Kupsaari (Kuparsaari) bygning och 1584 bygdes 2 „pinekar“ vid Kuponsaari för Keksholms flottans räkning. Äfven från Äyräpää härad levererades år 1585 virke till Kuparsaari **). Vid tal om dessa arbeten på varfven i Jääskis kan ock nämnas, att i „afkortningarne“ af Jääskis härads räkenskaper år 1583 och följande år nämnas skeppare (skeppshöfvitsmän) i „Voxen strand“, hvilka hade sina rökar eller hemman fria från skatt. Några bland dem hade fått sin frihet af Pontus de la Gardie och stodo

---

*) Kunde dock hända, att detta påstående härflutit af okunnighet i geografi. — Vitterhets, hist. och antiqvit. academiens handlingar XX.

**) Möjligen bygdes äfven farkoster vid en annan ort i Jääskis härad. nämligen Saviniemi. År 1555 skrefs, att vid Saviniemi och anorstädes närmast gränsen skulle byggas starke sköne håper, „der man kunde bruka en hop skytt uppå och rycke af och till mot ryssarne eller annersteds“. Ett annat „Savoniemi“ fans likväl i Björkö kyrkogäll af Wiborgs socken och kanhända åsyftas denna ort i nyssnämnda bref.

under (vid) „Keksholms red“. Skattepersedlar levererades också direkte till flottan i Keksholm från Jääskis. År 1582 gjordes utspisning och leveranser till Matts Andersson, amiral vid Keksholm, samt hans båtsmän, då de reste till Keksholm och till Erik Hansson, skeppare på Keksholms farvatten, samt under följande år ofta till sjöfolkets aflöning på Keksholms skeppsflotta och jakter. År 1596 hade Jääskisboarne utgifter till Keksholms skeppsgård.

Om **enskilda krigshändelser** kunde från Jääskis härads räkenskaper hopsamlas många små upplysningar så vidt dessa händelser berörde häradets område eller dess ekonomi, och angående fanornas fördelning kring landet på skilda tider erhållas flera tillägg till Mankells „Anteckningar“ i dylika ämnen. Vi skola försöka att i korthet anföra några underrättelser. I häradets räkenskaper förekomma lätta antydningar om osäkerhet vid gränsen åren 1541 och 1547 *). Större intresse erbjuda redan det följande årtiondets händelser, då Gustaf Wasas trupper par år kämpade mot ryska skaror i östra Finland. Mot de ofta hotande talrika ryska härarne skulle bråtar fällas i Jääskis och allmänt uppbåd gjordes af vapenföre män i den landsändan. Till kunskapare togos skidkarlar från Jääskis. Dessutom lågo reguliera trupper (t. ex. 1555 Anundt Kartz' knektar) i Jääskis **); skytte var anskaffadt från Nyslott och senare från Wiborg. Första dagarne af år 1556 brände fienden några gårdar vid gränsen samt bortförde 4—5 bönder och annat. Å andra sidan ströfvade Jääskis och Äyräpää-bönder sedan 3 mil nära Keksholm (i mars 1556). Dy-

---

*) Jmf. Aspelins „Savonlinna“ sid. 17 och Hist. tiet. Äyräpään vanh. Kihlakunnasta sid. 19 och 22.

**) Arvidssons Handlingar IV sidd. 270 och 274 och IX sid. 123. Hippiings Neva och Nyenskans sid. 157.

lika ströftåg och ömsesidigt bondekrig fortforo så länge kriget räckte.

På 1560-talet inträffade icke egentliga krigshändelser i Finlands östra delar, men trupper omtalas dock på tåg genom Jääskis (t. ex. ryttmästaren Anders Nilsson med finske ryttare år 1562 från Wiborg till Nyslott) och utspisningar gjordes åt bondeknekter, som fördes från Wiborg till Sverige. Ett nytt krig med Ryssland bragte sedan åter olyckor öfver Finland. Truppmassor voro då som oftast i läger eller på genomtåg i Jääskishäradet. Från Wiborg tågade redan 1570 och 1571 trupper till Nyslott. Joen Anderssons fana, Lasse Torstenssons *), Lasse Läckes och Jöns Michilsons fanor lägo sistnämnda år „uti krigsfolks lägret“. Mårten Olsons knektehofmän skickades 1572 till gränsen och tyske ryttare bespisades då äfven **). År 1578 gafs förtäring åt Uplandsfanan under ryttmästar Matts Larsson, åt en del af Mårten Boijes fana till ett nattläger, åt finske knekter vid gränsen under höfvitsmännen Lasse Jönsson och Jöns Jönsson o. s. v. Några mer eller mindre ryktbara tåg från svensk sida omtalas i skatteboken för 1573 på följande sätt: „Hö, halm, får och smör utspisades till förtäring åt 3000 man krigsfolk, då Herman Fleming, Henrik v. Mijden, Lasse Torstensson och Anders Karlsson 7 Sept., 22 Nov., 29 Januari och 19 Febr. gjorde infall i Ryssland; 22 Nov. drog häradsfogden Bengt Mattsson till Ryssland med en fenicke knechter och en hop bönder till 1000 personer. Herman Fleming drog till Ryssland genom Eurepä och kom tillbaka genom Jeskis, då han uppbrände Keksholms stad och län (29 Januari). Bengt Mattsson

---

*) Lasse Torstensson kallas år 1575 ryttmästare för finske ryttare.

***) Jmf. Grönblads Urkunder, andra flocken, första häftet sid. 4.

fogde drog med Herman Fleming och 900 bönder till Ingermanland med skider (19 Febr.). Erik Olsson ryttmästare öfver en fana vestgöteryttare ryckte upp sitt borgläger från Jeskis och skulle till Ryssland med Herm. Fleming*). Litet längre fram nämnes, att enligt Herm. Flemings befallning gafs proviant med Henr. Klasson på tåget inåt Ryssland. År 1575 omtalas persedlar, utdelade af Bengt Olsson, profoss i Wiborg, bland knekterne, som voro för ett herremöte samlade vid ryssegränsen. — Då kriget mot Ryssland under sextonde seklets tvenne sista decennier fortsattes, ehuru stundom afbrutet af stillestånd, deltog åter allmoge och fribönder från Äyräpää och Jääskis härader i kunskapandet och tågen mot de östra grannarne. Detta ådagalägga både Keksholms slotts och Jääskis härads räknenskaper. Till åtskilliga fanor och knektehopar levererades åter lifsmedel samt aflöning och efter Keksholms intagande tågade ofta trupper genom Jääskis mellan Keksholm, Wiborg och Savolaks**). Pontus De la Gardies tåg omtalas likväl blott i förbigående. År 1588 tågade krigsfolk från Wiborg mot de tjuftar, som brände och marterade Keksholms läns fattige bönder. Talrikare äro uppgifterna om krigshändelser under 1500-talets sista årtionde. Klas Fleming tyckes en tid haft sitt fältläger vid Kupusaari och Avoila byar i Jääskis och de tåg, som i början af 1590-talet företogos bortåt Ingermanland, framkallade i Jääskisområdet durchmarscher och härjningar. Ofvan är redan framställt, huru menniskor år 1592 blefvo

---

*) Jemf. Tavaststjerna, Lisätietoja, sidd. 66—68, 85 och 120.

***) Erik Mänsson, ryttmästare (hopman) öfver ryttare på Keksholm, drog år 1582 till Savolaks. Ambrosius Hendersson med sina Savolaks knekter tågade 1583 af och an till Keksholm och Wiborg; andra kommo då från fienderna eller drogo från och till Nöteborg. År 1582 kommo många från Lifland och „Caporia“.

bortförda till Ryssland och holmar i Vuoksen intogos af ryssarne*). I saköreregistret förekommer samma år ett mål mot Nils Rasinen, hvilken kommande från Keksholm icke hjälpte från „holmen” fattiga hustrur och barn, som hade blifvit kvar efter fienden och nu blefvo „der frusne och illa farne“, emedan ingen rodde dem till land. Man vore böjd för att ställa i bredd härmed en uppgift från Keksholms slotts räkenskaper: „år 1592 fingo 30 Jääskisbönder lifsmedel från slottet, emedan de voro i matnöd, då de sluppo af Voxensari igenom ryssernes läger“. Huruvida denna händelse kan förläggas till Bullerborg är osäkert, men Bullerborg uppgifves ock hafva varit en holme i Vuoksen, der ryssarne 1591 fingo en stor hop Jääskisbor till fånga. År 1593 om vintern tyckas bönder från Jääskis med hustru och barn varit flyktade till Keksholm för ryssens skull. — Bland genomtågande och i Jääskis lägrade truppmassor må här nämnas följande: Jören Boije tågade år 1591 till Keksholm. Ambrosius Hendersson med hele fenikan reste då mellan Nyslott och Keksholm samt till Ryssland. Axel Kurekes knekter (hofmän) mönstrades i Jääskis och löjtnant Jakob Olson med Anders Boijes fana var åren 1591 och 1592 förordnad till Jääskis gräns. Efter tågen till Ryssland gingo en del trupper till Savolaks i borgläger. Vestgötehofmän under Jören Posses fana voro 1592 af Märten Boije „beskedde” att försvara Keksholms län och befästning. Jören Posses ryttare lågo följande året i landvärning (borgläger) i Jääskis. År 1595 lågo Uplandsryttare 6 veckor i borgläger i Jääskis socken. Detta likasom följande år „munstrede“ Märten Boije hofmän samt

---

*) Att då många blefve dödade synes deraf, att enligt ståthållarens befallning af uppbörden i Jääskis gafs åt 6 bönder för det de begrafvit döda kroppar, som af ryssen blefvo dödade (36 dagsverk, om hvilka bevis gifvits af tjänstemän i Keksholms län).

Jääskis och Äyräpää knapar i Jääskis. År 1597 lågo skotska ryttare i borgläger i Jääskis.

Ehuru östra Finland i allmänhet var kungen troget, framskymtar dock, i Jääskis härads räkenskaper oenigheten mellan hertig Karl och Fleming i det att deras bud och åtgärder korsade hvarandra *). Om **klubbekriget** påminna ock några anteckningar från år 1597: „Hans Mattsson under Anders Boijes fana och Ambrosius Hendersson öfver en fenike Savolaks knekter samt 40 personer af Per Grelsons fenike drogo till Savolaks emot den upproriska bondehopen, som sig sammansamkat hafver att rappa, sköfla och mörda kungens undersåtar (i början af året). — Lifsmedel gåfvos ock från Jääskis till nattläger under fram och återfärd åt Anders Rasmussen, slottsskrifvare på Keksholm, och Henrik Salis, när de sjelf 60:de voro utsände från Keksholm emot den skelmiska hopen, som sig upphof från Österbotten och ville slå kungens tjänare ihjel“. — Dessa trupper torde afgått till Jorois och Rantalampi, om vi rätt fattat antydningar i Grönblads urkunder, första flockens tvenne första häften.

Rågång. I räkenskaperna för 1596 förekomma många uppgifter rörande dem, som färdades genom Jääskis för rågångens skull mellan „Keksholms län, Finland, Lappland, så ock Äyräpää, Jääskis, Savolaks eller Nyslotts län och från Öster- och Norrbotten till Varanger“. Bland den sydliga kommissionens medlemmar fingo från Jääskis utspis-

---

*) Åren 1591 och 1592 se vi af räkenskaperna, att uppbörds-
män och räkenskapsmän från Keksholms län hindrades att komma
till Stockholm genom oenighet emellan partierna i riket. — År
1596 gåfvos tärepengar åt embetsresande till Klas Fleming och her-
tig Karl. Klas Fleming reste emellan Wiborg och Keksholm genom
Jääskis år 1595 (och 1597?). Jmf. Grönblads urkunder, andra flocken,
1:sta häftet, sid. 58.

ning: Lasse Torstensson, Matts Larsson, Arvid Tönneson, Henrik Kurlender och Henrik Salis. Barberaren i Keksholm Peter Tesk fick „brenvin“ etc., då han hade befallning öfver komisset vid rågången mellan Wiborgs län och Ryssland. Arkliet förflyttades under rågången från Jandula i Jääskis härad till Wiborg.

År 1597 framkallade **Keksholms leverering** eller „antvardande åt ryssen igen“ mycken utspisning och liflig trafik inom Jääskis härad. Först uppräknas Arvid Eriksson, Märten Klasson, 3 fenicker karelska knekter o. a., som reste för att „leverere befastningen“. Sedan nämnas alla de trupper, befälhafvare och tjänstemän med deras följen, hvilka från det öfvergifna slottet färdades till svenskt område *). Arkli, krut och annat fördes från Keksholm till Wiborg. En fenika karelska knekter under Per Grelson som kommit från Keksholms leverering, afgick jemte annat krigsfolk till Savolaks, såsom ofvan blifvit nämndt.

Såsom dyningar efter det långvariga kriget förefalla i räkenskaperna för 1598 och följande år underrättelserna om sändebud till Ryssland, utgifter åt sådane, som varit fångne, följt med på de långa tågen i början af 1590-talet o. s. v. Henrik Pryssman ryssetolk fick år 1598 klädning och tärepengar, för att draga till Moskouen och var följande året på färd till storförsten med bref från Arvid Eriksson. Jakob Hendersson samt någre andre voro i Mars 1600 skickade att höra klagomål mellan svenske och ryske bönder vid Keksholms läns gräns.

---

*) Sålunda uppräknas med deras följeslagare: Matts Larsson, Henrik Mattsson Huggut sekreterare, Jakob Dirichson, Per Påvelson Juusten, Henrik Pryssman, Kristoffer tolk, Bertil Henriksson, Keksholms borgmästare med några borgare, 50 ryttare, 200 knekter, 24 båtsmän, bysseskytter o. s. v. — Eskert Lindersson tyckes ännu 1598 i kronans värf varit rest till Keksholm och likaså rysstolken Matts Person.

Vid en flyktig blick i följande århundradens krigshistoria finna vi det anmärkningsvärdt, att allmogen i Jääskis ofta tågade ut i krig, såsom vi ofvan på många ställen antecknat att händelsen varit under 1500-talets förlopp. År 1605 togs sålunda mot afföning man ur huse i Jääskis, Äyräpää och andra härader vid ryssegränsen, hvarförutom hustrur och barn borde vid fiendens infall föras längre inåt Finland*). Åren 1656—1657 höllo Äyräpää och Jääskis härader „opbodz folk“, hvarför de voro fria från knekteutskrifning eller rekrytering, men skulle sjelfve försvara sin hembygd och ännu under stora ofredens tider (1711) omtalas Jääskis „nostokarlar“ **).

En öfvergångslänk från bönder till egentlige krigare utgjorde under sextonde seklet **bondeknarparne**. De utrustade häst och karl eller deltog på annat sätt i krigen och fingo därför sina små lägenheter fria från skatt***). Redan år 1580 kallas 4 bönder i Jääskis härad „fria på sina hemman“, emedan de utsände voro på kunskap. År 1585 funnos 5 fribönder med behaglig tids frihet på sina rökar, emedan de hade låtit bruka sig på kunskaper i ofredlig tid. Tre af dem voro igenkallade till 1587, men detta sistnämnda år uppräknas likväl ännu 5 fribönder, brukade under Teppons fana. År 1588 sades ock om en bland fribönderne, att han lät bruka sig på kunskap och eljes mot fienden med Teppons parti. År 1591 uppräknas ännu endast 6 rustade fribönder, men följande året (1592) voro 52 rökar, 84 bågar, 54 bönder på behaglig tid fria, enligt Klas Flemings bref, emedan desse „knarpar“ eller fribönder

*) Waaranens Samling af urkunder II sid. 227.

***) Historiallinen Arkisto IV sid. 178 och Lähteitä ison vihan historiaan sid. 164.

****) Jmf. om knarparne: Lagus, Finska adelns gods och ätter sid. 549 och Hist. tiet. Äyräpään vanh. kihlakunnasta sid. 29.

voro följaktige på det stora tåg Klas Fleming företog. Dessutom torde till desse fribönder ännu få räknas 9 fribönder på stubbeskatter. Flemings bref af 27 Aug. 1591 åberopades ännu af de knapar eller fribönder, som år 1593 uppräknas på 46 rökar; detta bref torde ock blifvit bekräftadt samt gilladt af konungen. Åtminstone hade några knapar „kungligt” bref. Deras antal höll sig åren 1594 och 1595 ungefär lika stort och såsom bekräftelse på deras „frihet“ åberopades då ett kungligt bref af 6 Juli 1594 samt hertig Karls bref af 19 Sept. 1594. Åren 1596—1599 omtalas i räkenskaperna blott några få (1—4) rustande och mot fienden brukade fribönder. En fribonde hade år 1598 bref af 15 Okt. 1593. — Om vi följa knaparnes spår in på det följande århundradet, så finna vi snart bland ryt-tare- och knektefriheter, som hertig Karl utdelat, äfven knapar uttryckligen omtalade. Sådane fans år 1601 55 under Lindved Klassons fana. Följande året 29 Aug. *) utfärdades åt den frihetsbref. Under Lindved Klassons fana uppräknas år 1603 91 „knaperyttare“ med frihet; år 1604 blott 29 rustande knaperyttare eller fribönder; år 1607 ännu 30, hvilka hade bref af 2 Juli 1606. De kallas ock bonderyttare samt gjorde rusttjänst för sina hemman i Jääskis och Ruokolaks. Deras antal hade år 1615 under Lindved Klassons fana stigit till 39; dessutom funnos då många knapar under Axel Mårtenssons fana. Under den-

---

*) Jmf. Waaranens Samling af Urkunder I sid. 198 och 330. Följande spridda uppgifter rörande knaparne i Jääskis må här ännu anföras: År 1592 blef fogden i Jääskis satt till rest 312 dagsverk, som fribönder hade inne hos sig. Derfor förde de år 1596 till Keksholms slotts befästning 1 famn sten af hvar rök. Knaparne, som äfven 1593 utgjorde en hjälp till krigsfolkets behof, erlade år 1595 i kostgård 90 tunnor spanmål för det de icke höllo Uplandshofmännen, som Äyrä-pää och flere fribönder höllo i Wiborg.

nes fana tjenade år 1617 40 bonderyttare. Ryttare under skilda fanor uppräknas ännu de följande åren, men någre knapar nämnas icke mera uttryckligen. Deras fria hemman försvinna sålunda bland militärens indelnings- och tilldelningshemman. Dessa under militären slagna och till dess disposition ställda hemman hörde redan till en annan kategori än de forne bondeknapparnes hemman, hvilka vi här jemte andra företeelser i krigens historia betraktat inom den trånga ramen af ett härads gränser.

Tvenne aktstycken från Frihetstiden.

Meddelade af

E. G. Palmén.

Då jag för en stund vågar taga Historiska Samfundets herrar ledamöters uppmärksamhet i anspråk, sker det egentligen för att meddela tvenne förut okända aktstycken rörande Finlands historia under frihetstiden, men utbeder jag mig derjemte att få inledningsvis yttra några ord om de otryckta, i svenska riksarkivet förvarade källorna för denna tids inre historia, så vidt jag under en åtta månaders vistelse i Stockholm hunnit om dem taga kännedom.

Det verksammaste sträfvandet för vårt lands bästa under frihetstiden kan anses vidtaga först efter det olyckliga kriget 1741—43. Vi finna väl redan under de föregående tvenne årtiondena många goda förslag och ansatser till utveckling af Finlands resurser och tillgodoseende af dess bästa, men detta allt blef dock till största delen blott *ansatser* utan praktisk påföljd. Äfven om perioden 1743—65 kan något liknande sägas, neml. så till vida, att af de otaliga förslag, som då varit å bane, ganska få blefvo fullständigt utförda. Men skilnaden är emellertid ganska stor emellan perioderna före och efter 1743. Medan den förra tiderymden lemnat blott ganska få varaktiga spår i vår inre utveckling och för ingen del lyckats hela de sår stora ofredens olyckor tillfogat Finland, (såsom en och annan velat förmoda), lägger deremot perioden 1743—65 den teoretiska och praktiska grundvalen för kommande tidens

verksamhet i nästan alla grenar af nationens lif. På tusen sätt vittna handlingarne från denna tiderymd, huru uppfattningen af landets behof allt mera klarnar till bestämda yrkanden, huru insigten i samhällets frågor sprider sig till vidare kretsar, och hand i hand härmed vinnes den första praktiska erfarenheten af reformernas verkställighet. Hela den svenska tiden efter år 1765 innebär också allenast ett fullbordande af det, som frihetstidens generationer funnit nödigt samt bragt i säker gång.

Af de handskrifna källorna till kändedomen af denna tids historia må jag i främsta rummet nämna handlingarna af:

1743 års tvenne finska deputationer, omnämnda i Opikirja Suomen kansan historiassa af Yrjö Koskinen; den förra vanligen kallad finska beredningsdeputationen, den senare finska regleringsdeputationen.

1746 års ekonomiekommissons akter har jag deremot icke lyckats påträffa; hvad jag af densammas handlingar sett är blott en riksdagsrelation, hvilken jemväl funnits härstädes i afskrift någon tid och af Yrjö Koskinen begagnats.

1746—47 års deputation öfver de storfurstendömet Finland rörande angelägenheter under pågående riksdag har aflemnat flere betänkanden och memorial, bland hvilka några förut blifvit af forskare begagnade, men ett härtills obekant synnerligen märkeligt aktstycke nedan meddelas.

Vid 1755—56 års riksdag fans åter en särskild finsk deputation, egentligen benämnd sekreta utskottets sekreta deputations finska beredning, af hvars medlemmar dock halfva antalet adjungerats från kammar-, ekonomie- och kommersedeputationen. Från denna finska beredning eller deputation har förslaget utgått om tillsättande af de nedan-

nämnda ekonomideputationerna i Finland. Så vidt jag kunnat finna har denna deputation icke förut blifvit af forskare omnämnd; jag anser mig af sådan anledning böra uppräknade deputationens ledamöter. Af sekreta utskottets medlemmar hade följande säte och stämma i detta utskott:

Af adeln: kaptén *Fr. Ramsay*,
 assessor *Ulrik Rudensköld*,
 öfverstlöjtnant *G. A. Hjärne* och
 öfverstlöjtnant *Nordenskiöld*.

Af presteståndet: biskop *Nylander* och
 professoren *C. Fr. Mennander*.

Af borgareståndet: handelsmannen *Kr. Trapp* och
 borgmästaren *Gabr. Hagert*.

Från kammar-, ekonomie- och kommersedeputationen åter voro följande herrar invalda till samma finska beredning:

Af adeln: kaptén *Otto Boije*,
 professor *Voltemat*,
 kaptén *Jakob Nordencrantz* och
 kaptén *Stjernroos*.

Af presteståndet: prostén *Elg* och
 prostén *Mathesius*.

Af borgareståndet: fabrikören *Dalmanson* och
 borgmästaren *Ture Hagert*.

Af bondeståndet: *Jakob Pålsson* från Österbotten,
Erik Mattsson från Åland,
Henrik Argillander från Savolaks och
Anders Mattsson från Östergötland.

Som vanligt under frihetstidens riksdagsarbete, hafva förändringar i utskottets personal icke så sällan egt rum. Bonden *Erik Honkanen* finnes t. ex. senare nämnd som medlem i detta utskott; kyrkoherden *Patzelius* blef på grund

af ett synnerligen sakrikt betänkande adjungerad som medlem af detsamma, andra vexlingar att förtiga.

Vid riksdagen 1761—62 var en liknande finsk deputation tillsatt, bestående äfvenledes af ledamöter från sekreta utskottet samt kammar-, ekonomie- och kommersedeputationen. Ledamöter från sekreta utskottet voro följande:

Af adeln: öfverstlöjtnanten *H. H. Boije*,
 kaptenen *Fr. Ramsay*,
 kaptenen *Michael von Törne* och
 kommerserådet *Vult von Steyern*.

Af presteståndet: biskop *C. Fr. Menander* och
 domprosten *Gabr. Fortelius*.

Af borgareståndet: borgmästaren *Gabriel Hagert* och
 borgmästaren *Ture Hagert*.

Från kammar-, ekonomie- och kommersedeputationen voro åter invalde:

Af adeln: öfverstlöjtnanten baron *Hummerhjelm*,
 (hvilken inom kort ersattes med kaptenen
 vid Österbottens regemente *Herman Julius
 Roos*),
 baron *Josias Cederhjelm*,
 major *Jak. Nordencreutz* och
 kaptenen *Lars Glansenstierna*.

Af presteståndet: prosten *Mathesius* och
 kyrkoherden *Joh. Laihiander*.

Af borgareståndet: rådmannen *Burtz* och
 rådmannen *P. Stenhagen*.

Af bondeståndet: *Michel Nilsson Spikbacka* fr. Österb.
Henrik Henriksson från Åbo län,
Henrik Jespersson Groth fr. Nyl. och
Henrik Pyllkäm fr. Nyslotts och Vi-
 borgs län.

Som adjungerad medlem i utskottet må vi denna gång märka den bekante „Koski-Jaakko“, sedermera kyrkoherden *Jakob Stenius* d. y.

Utom de egentliga riksdagsdeputationernas nog vidlyftiga handlingar, finna vi i svenska riksarkivet protokoll och memorial af de *finska ekonomie-deputationer i landsorten*, hvilka genom det nedan intagna senare betänkanudet föreslogos till Finlands upphjelpande. Dessa härtills alldeles förbisedda små deputationer äro en ganska märkelig företeelse i frihetstidens rastlösa lif, och åtminstone en af dem, den österbottniska, har utvecklat en verksamhet af synnerligen anmärkningsvärdt slag. De bestodo enhvar af 2 adelsmän och en ledamot från hvart af ofrälseständen, samt omröstade ständsvis. Först och egentligen afsedda att hålla hand öfver storskiftesverkets framåtskridande och att dervid utgöra skiljedomstol, (missnöjd målsegande dock obetaget att vädja till riksens ständer), hafva dessa ekonomie-deputationer derutöfver afgifvit förslag af stort intresse, äsyftande att befrämja hushållningen i landet öfver hufvud. De voro i verksamhet från 1757 till 1765, men upphörde sistnämnda år på grund af riksens ständers i och för sig prisvärda beslut, att några extrajudiciela ständerkommissioner icke vidare borde ega rum. Man kan ej annat än på det högsta beklaga, att en rent formel likhet mellan alldeles olika slag af extraordinära kommissioner sålunda föranledde afskaffande af de särdeles nyttiga finska ekonomideputationerna, då det egentligen afsågs att för framtiden förebygga extrajudiciela förföljelser och politiska blodsdomstolar. Hvad dessa ekonomideputationer kunnat uträtta för Finlands förkofran — utan minsta tecken till laglöst ingripande i det fredliga arbetets gång — derpå är isynnerhet den österbottniska ekonomideputationen ett slå-

ende bevis; dess i svenska riksarkivet förvarade protokoll m. m. fylla tre digra folioband och innehålla de utmärktaste bidrag till kändedomen af denna tids inre lif. Af ganska stort intresse äro äfven de tvenne andra finska ekonomideputationerna, den ena förordnad för Nylands och Tavastehus län, den andra för Åbo och Björneborgs län.

Ungefär samtidigt voro åtskilliga gränsregleringsdeputationer i verksamhet för de flesta finska och några svenska höfdingedömen, men deras verksamhet har naturligtvis varit af mindre betydelse.

Min tid har icke härtills mera än undantagsvis medgifvit mig att taga notis om ståndsförhandlingarne under frihetstiden, men enligt sakkännares förmodan torde derur mindre skörd vara att hemta än man vanligen förmodar. Äfven genomgåendet af den öfverväldigande mängden utskottshandlingar skulle säkert vara af vigt, men komme ensamt för sig att erfordra årtiondens arbete. Öfver hufvud må nämnas, att i följd af det föga ordnade skicket, hvori riksdagshandlingarne från denna tid befinna sig och på grund af den brådskas, hvarmed finska angelägenheter ofta behandlats, är det mången gång omöjligt att planmässigt undersöka någon viss fråga, och får man vara beredd på att anträffa ytterst torftiga anteckningar, der anledning förekommit att vänta särdeles rikhaltiga upplysningar. Jag har mig sålunda icke med säkerhet bekant, om det varit på grund af någon debatt eller af glömska, som då viktiga yrkandena i det förra af nedan intagna aktstycken fingo förfalla. Jag har icke heller, för att anföra ett annat exempel, i tidens handlingar kunnat finna andra skäl anförda för den ovanliga åtgärden att gifva Finland en särskild generalguvernör i greve von Rosen, än den då rådande ovissa

politiska ställningen. Först genomgående mångåriga forskningar torde öfver dessa och andra mörka punkter i Finlands historia under frihetstiden sprida full dag.

Den förra af de handlingar jag ber att få uppläsa, är af följande lydelse:

„Riksens höglof. Ständers, öfver ärenderne, som angå Stor-Förstendömet Finland, förordnade Deputations Betänkande om Stor-Förstendömetz Finlandz uprättelse och förkofring. Gifwit wid Riksdagen i Stockholm den 29 Januarii 1747.

Uti den af R. Str: r utfärdade instruction, har denne Deputation nogsamnt kunnat förmärka, ej allenast R. Str: s öma omsorger om Stor-Förstendömet Finland, utan ock deras innerliga åstundan att samma Land måtte så hulptit warda, att det engång må röna frukten af den förmån och hedren att med Sweriges Rike under en krona förenadt wara.

Uti ett så stort och högwiktigt ämne, har Deputation varit angelägen att utsöka den genaste wäg till ändamålet, och dertill beqwämligast ledande medel; men som dertill oumgängeligen hörer en förutgående redig kundskap om hufwudorsakerna till Finlandz framfarne och närwarande kraftlösa tillstånd, och hwad det är, som skulle än längre qwarhålla Landet deruti; Så beder Deputation att R. Str: täcktes lägga makt på följande omständigheter.

Så litet och oansenligt hela det Westra Landet af Öster-Sjöen war, när det regerades af Fylkes Kongar och des wälde var inneslutit inom des egna watn, så stort och mäktigt har det blifwit sedermera genom Accessionen af Finland, hvarifrån ock des upstigande i Europa oförgripe-

ligen räknas bör. I samma proportion som Finland sig förkofrat och tilltagit, har ock Sweriges egen tillväxt kunnat synligen förmärkas, och äfwen så mycket som Finland blifwit afstyckadt och förminskadt, så mycket har ock Sverige sjelft förlorat i styrka och anseende.

Igenom sidsta kriget bortmistes en föga del, allenast 17 Soknar af den minst fruktbara delen af detta Stor-Förstendömet, men ehuru liten ock denna del må vara emot hela det öfriga widsträckta landet, så är dock der igenom förloradt nästan en del i 17: af hela Sweriges Rikes wärn och försvar.

Man will icke nämna om de quantiteter Victualier af Talg, Smör, Flesk m. m. som efter Tullspecialerna bestiga sig årligen till 40 å 50,000 L $\mathring{a}$, Bräden imellan 30 å 40,000 tolfter, samt Tjära till 14 å 15,000 Tunnor med mera, som årligen fylde detta Riketz Wisthus, Magaziner, och Räkningar med främmande Nationer. Man will ock icke räkna, att hela Gräntzsesidan af Finland genom öppna Stranden blifwit onyttig i anseende till des producter, som ej kunna utestängas ifrån Rysland. Ej eller will man så högt considerera 489: Man Cavallerie och 585: Man infanterie, som derigenom utur Arméen borttingo; utan allenast bemärka de Förmurar af Skogar, Strömmar, och Berg, som Riket i natursens försvarswerck förlorat, hwilket med många Regimenter, Skepp och Fästningar ej erhållas kan.

Denne stora och efterhängzna förlust bör nu upväcka alla Riksens Inbyggare, att med yttersta kraft af råd och mandom förswara och uppehålla hwad som än är qwar af denna Sweriges härlighet och omisteliga egendom.

Dertill höra 2:ne hufvudstycken, hvilka såsom de förnämste grundsatser i sådant werck anses böra, nbl. 1) att Inbyggarena i Finland göras nögd med Moderlandet och

aldeles tillfredz med des regering. 2) att de öfwertygas derom, det deras Moderland både will och kan förswara dem. Om desse 2:ne Satzser hållas heliga och outhörligen driffas i Sweriges Regeringzkonst, så måste det 3:dje genom Gudz wälsignelse naturligen följa, nbl. Finlandz Jnbyggares nit och åhoga till Landetz upodling, tillwäxt och förkofran.

Hvad det första angår, så är det i alla wälbestäldte Riken och Republiquer i hela werlden, en wedertagen regeringz regel, att wara ömare om sina Gräntzeorter, än om sielfwa hufwudlandet; hvilken regel huruwida den i anseende till Finland alltid blifwit fölgd, enkannerligen i de sednare tider, deruti understår sig icke Deputation att intråda, men finner sig likwel förpliktad, att för R. St:r uptäcka de wicktigaste omständigheter, hwarpå Finlandz Beswär, uti hela denna regering syntz bero, hwarutaf R. St:r sielfwa kunna döma, om detta Landet i sielfwa utöfningen har åtnjutit detta hufwud maxime.

1). Är det till merkandes, att ehuru skilgaktiga Finlandz näringzfång äro emot Sverige, så har dock aldrig någon Bewillning, Utskrifning eller Contribution utgådt öfwer hufwudlandet, eller her å Svenska sidan, som icke Finland måst undergå alt det samma, undantagande de få år Jnwånarne warit så godt som under ständig flyktning, eller syslosatte med sina ödes hemmans och åkerars i stånd sättande efter det fiendteliga öfwerwäldet, så att de friheter som för deras lidande dem blifwit förundte icke äro att räkna för större delen Jnbyggare till ersättning af deras tagna förlust till en hundra del; och ehuru landet har i detta Seculo öfwergådt det bistra öde, att twänne gångor råka under Fiendens wäld och discretion, den förra gången i 8 år, den sednare öfwer ett år, så har det dock

wid Fredens henställande icke på långt när fådt hugna sig af så fördelaktiga förmåner som de orter å Swenska sidan, hvilka för fiendens anfall föga kunna räkna sig warit exponerade så många dagar, som Finland år. Dertill kommer ock det, att Finland långt förr än det affienden sköfladt blifwit, har måst känna obeskrifweliga hårdheter både i Städer och land genom de Swenska Arméernes marcher och hushållning, som på många ställen warit olideligare än sielfwa fiendens, så att mången långt innan fiendens öfverrumpling, warit sin egendom qwitt, och skattat det för sin enda winning att frelsa blotta lifwet.

2). Är ock igenom de hos R. Str: r tid efter annan angifne beswär nogsamtt förspordt, hwad Landetz Jnwånare enkannerligen Allmogen lidit genom högre tulls upbärande än Tull Taxan innehållit, förutan flera odrägligheter af de i Finska språket okunnige Tull Betjänter, hvilke under enskyllan af tungomålet, gjort oskjälige confiscationer och öfwerwäld på Landetz Allmoge; hwarpå dock efter laga angifwande sällan kunnat winnas eller afbidas bot; utan hafwa deras klagomål blifwit långt snarare afhulpne och deras plågåre med promptare straff ansedde under sjelfwa fiendtelige öfwerwäldet.

3). Har det alla tider förmärktz wara ett af Finlandz aldra ömaste Beswär, att Justitiens administrerande, och fölgaktigt Jnbyggarnes lif och egendom blifwit lagd i sådane händer, som mer dependerat af Tolcars discretion, och samwete, än sielfwa domarens, hvilket icke allenast haft den skadelige werkan, att Allmogen blifwit ganska modfäld, utan ock Ståndz-Personer all upmuntran betagen att använda kostnad på sina barns uppfostran i Academi-ska studier, efter som de förmärkt att infödde Män och personer wid Betjäningen i Finland de sednare tider myc-

ket sparsamt blifwit befordrade wid de högre tjänster både i Finland, och wid de stater och Ämbeten, hwarest Landetz Språk är oumgjängeligit, särdeles uti de domstolar och Collegier, hwarest egotwister böra skjärskådas, efter som Allmogen och det ringare Borgerskapet, som ej annat språk förstår än det Finska, när de finna sig föranlåtna uti oeconomie eller Politimål wända sig till Kammar eller Comerce Collegierne, ofta möta så stora olägenheter att de måste helre lemna och öfwer gifwa deras skjälige Beswär, än att öfwer 60: 70: 100: eller flera milar resa till Swerige öfver Sjö och land, då de ingenstädes i Collegierne finna någon som förstår dem eller deras angelägenheter med ömhet sig antager, till förtigande att få eller ingen i Collegierne någonsin warit i Finland och haft tillfälle att gjöra sig denna Landzortz beskaffenhet, situation eller sedwanor (som i wisa mål giälla för Lag) behörigen underkunnig, hwaraf äfven händt, att åtskillige eljest hellosama Jnrättningar när de skolat ställas i werket uti Finland afstadnat, efter de warit författade utan den nödiga kundskap, om de låta sig i det landet practisera eller ej.

4). Uti General hushållningen wid Finska Arméen, befinnas flera orsaker till beswär och klagomål, än exempel att de blifwit rättade; och att icke deruti wara widlöftig, will Deputation allenast anmärka, att ehuru alfwarligen R. Str anstaltat och K. M:t förordnat, det till undwikande af Transport omkostnader och hazarder, samt att understödja Landet och handtwerkerierne i orten, Monde-rings Perzedlarne i sjelfwa Landet skola förfärdigas, så hafwa dock Jnwånarne, änskjönt de både bättre waror och lindrigare pris anbudit, ganska sällan fått ega förmån af lefwerantzen, hwarföre det ock klageligen förspörjes, det redan till en del, landets Jnwånares hog och lust förfallit,

att fortfara med deras tillverkningar, och hushållningens förbättring, efter som näringen blifwer Städerna betagen och landet beswäradt med den tunga, att ej allenast gjöra en dyrare uphandling i Sverige, utan ock bestå transporten och hazarden deraf, såsom det sig tilldragit med Åbo Länske Lif-Dragone Monderings-Perzedlarne för några år sedan, utan att nämna flera exempel af Landetz olust i detta mål.

5). Hvad Landthushållningen angår, så är ingen Riksdag hållen, att ju snart sagdt, oändelige besvär inkommit öfwer wåldswerkan, extorsioner, och oförrätter af Crono-Betjante öfwer Allmogen; Konungens höga domstol är aldrig fri ifrån klagomål af fattiga och förtryckta undersåtare i det landet, som sollicitera öfwer bortttagna hemman, hårda medfarter, och obehöriga afgifter, med mera sådant; men det som eftertänkeligast är, att de sällan sedt deras förtryckare straffade, eller fådt hugna sig deraf att Moderlandet ömat deras lidande, utan det endaste som dem wederfaritz, är det, att orätten då och då har kunnat med platz blifwa ändrad, men den, som gjordt dem orätt, har sällan eller aldrig blifwit straffad, så att man har orsak att tro det mycken ohämnad orätt är i detta Landet bortgjömd, som aldrig kommit för en dag, utan dragit många lidande med sig i grafwen.

När man alt detta oweldigt öfwerwäger, blifwer det svårt att säja, hvilket drager större attention i denna Betrachtelse, anten Sveriges sätt att wårda Finland eller Finlandz trohet emot Sverige; ty det landet har snart 700: År lydt under Sveriges Crona, men aldrig warit ännu 25 År å rad i fred, utan har ofta tre gånger i en Mans ålder blifwit härjadt och utplundradt, men ändå straxt derefter, såsom en oroad Bistock satt sitt bo igen och samkat ho-

ning för Sweriges Jnbyggare. Alla Sweriges stygn af des swåraste fiende äro gångne genom Finlandz hjerta, och det oaktadt, är det ändå den starkaste täflare med alla Sweriges Landskaper, om prisen af en oförkränkt trohet och ståndaktighet under Swenska Cronan.

Wore Finland ett ofruktbart och otacksamt Land, och i det anseende tjänte Sverige till intet annat, än att låta des Jnbyggare, såsom i sidsta kriget med Gräntze-Allmogen skedde, wara förlorade utposter emot Fiendens anfall, så lågo her icke så mycken makt uppå, men som det i sanning är, såsom den store Konungen Gustaf Adolph, efter 2:ne gångors warande uti egen hög Person i Finland, fordom derom sagt hafwer, att, om Finland wore „wål derigeradt och kunde engång komma i lag och häfd, så skulle det i kraft, folck och medel swara emot Sverige“: Alttså ligger här Sveriges Rikes högsta wård uppå, att utaf grunden häfwa och utrota alt det, som kan gjöra Finland olust, och söka ännu kraftigare att förbindat med hand och hjerta till Sverige, hvilket blifwer i våra tider så mycket angelägnare hufvudmaxime, som man icke utan upmärksamhet bör anse, att Rysslandz grymhet uti conqueterade länder, emot forna tider aftagit, och med en långt mildare framfart, samt promptare justice sökt att accreditera sig under timade öfwerwälden.

Sedan Deputation bekymmersamt öfvertänkt, alla nödiga mått och utvägar, och derunder befunnit, att de synligaste orsaker till Finlandz beswär och underliggande i Åkerbruk, Bergwerck, Handel, Manufacturer, Sjöfart och Wettenskaper, bero förnämligast uppå twänne Ting, nbl. först okunngheten om Finlandz Språk, naturliga förmåner, Oeconomie, sedwanor och alla deraf flytande tarfwor, her på Swenska sidan, och för det andra uppå Finlandz

aflägsenhet ifrån sin Öfwerhet, hwarigenom dristigheten hos all underbetjäning i Landet så styrkes och underhålles att menige mans angelägenheter ofta förspilles, genom en tilltagsen Landz-Secreterare och ännu ofta ringare Betjante, fördenskull har Deputation till förekommande af de grofvaste oredor, som nu för tiden aldramest sticka Landsens Inbyggare i ögonen och ej annars kunna, än ju längre ju mer hafwa en för hela Riket skadelig werkan, styrka Riksens Str till efterföljande mått.

1). Att det blifwer en beständig och oförändrad regel, att alla Beswär ifrån Finland, uti Kongl. M:tz Råd, Iustitiæ Revision och alla Collegier her i Swerige framför andra företagas och afhjälpas.

2). Att alle Betjäninger, som hafwa immediate att skaffa med Menige Man, såsom Lagmän, Underdomare, Crono- Tull- och Jägeri-Betjante, samt under Befäl wid Arméen besättas med infödde Finske Män, och sådane Personer som icke hafwa af nöden att handla med Allmogen och Borgerskapet genom Tolkar.

3). Att Åbo Hof-Rätt och Academie wid alla des Faculteter, åtminstone till $\frac{2}{3}$:delar besättas med Nationelle Ledamöter, och Under-Betjäning hel och hållen af Finska nation, och at de af Swenska nation som till Finland befordras oumgjängeligen förstå Finska språket.

4). Att alle Kongl. Collegier wid första timande Vacanser förses åtminstone med en Ledamot, och sådana ämnen af Finska Nation som der i Landet beklädt publike Ämbeten, samt att twänne eller flere af hwart och ett Collegii Underbetjante, särdeles vid Finska Provincie Contoret i Cammar-Collegio antagas, som varit i landet, förstå des Språk och sedwanor, och således kunna gå de hit sökande sollicitanter i deras angelägenheter tillhanda, på

det Inbyggarne och Landsens barn må hafwa någon uppmuntran till bekostnad, flit och idoghet att gjöra sig skickelige till sitt Fäderneslandz tjänst.

5). Att alle Lefwerantzter och Uphandlingar för Finska Arméen, Magaziner och Fästningzwercken må förbehållas Finlandz Jnvånare, så länge de dem uti lika godhet och qvantite med andra kunna prästera.

6). Att Finland må nytja ett års frihet för denna Riksdag tillhörande allmänna Bewillningar, och få taxera sig sjelf för ett år till Bergwerkens, Manufacturernes, durchfarternes och Academiens upphjelpande, då Landet inom få år skulle mång dubbelt ersätta Sweriges Rike, medelst tillökning i des exporter till främmande land.

7). Att en General-Gouverneur i Finland af K. M:tz och R. Råd förordnas, som eger kundskap ej allenast i Kammar, utan ock i Landt- och Sjö-Militiæ Oeconomie och Commando-Saker, samt der i Landet residerar, på det Förswarsverket och hushåldningen måtte med mera eftertryck handhafwas, och Menige Man hafwa någon person af anseende och myndighet att wända sig till när de på något sätt kunna oförrättade och förtryckte warda.

Om Deputation herutinnan är så lyckelig att råka Riksens Ständers wälbehag så will Deputation genast inkomma med Project till Instruction, hvad Oeconomimålen angår, men hvad Förswarsverket beträffar kunde det af Secrete Utskottet projecteras. Hvilket dock etc. etc. etc.“

I marginalen står antecknad om detta betänkande:

„NB. Upsatt af H. Probstén Serenius“,

hvilken ryktbare svenske patriot var född å 1700 i Färentuna i Uppland; blef kyrkoherde 1735, biskop i Strengnäs 1763 och afled 1776, samt vid en mängd riksdagar var en af preteståndets mest bemärkte medlemmar.

Det andra aktstycket från Frihetstiden jag nu önskade meddela, är en skrifvelse från ständerna till konungen, daterad den 21 Okt. 1756, och af följande lydelse:

„Stormächtigste Allernådigste Konung!

Ibland de angelägna mål, som warit ämnen till Rikens Ständers öfverläggning under påstående Rijksdag, har äfwen i ömsindt öfwer wägande kommit, huru och på hwad sät Storfurstendömet Finland, må kunna uphielpas ur dess wanmagt, så at et så widsträkt land, som utgiör en tredie del af Rijket, må med tiden komma i jämförelse med de redan upbrukade Rikets Provincier.

Denna omsorg instämmer med ett frit Foleks tänkesätt, som förnämligast bör hafwa till ögna märke, att upodla sitt land, föröka antalet af sina invånare och på alt sätt befrämja theras förmögenhet, hwarpå samhällens styreka oemotsäijeligen beror.

Alla anstalter till hushålds wärekets uphielpande i Finland byggas på en osäker grund, så länge landets Geographiska afdelning och beskrifning ej hunnit till ändskap.

Rikens Ständer ansee För den skull högst nödigt, at eij allenast den till berörde mätning redan vid 1747 åhrs Rijksdag tagne författning med en till ökning af tiugu Landtmätare fullföljes, så at hela Finlands Geographiska mätning kan till nästa Rijksdag bringas till slut, utan och at alla till durchfarter och Communicationer invånarne emellan tienande watudrag, blifwa undersökte och afwägde samt behörige omkåstnings förslag uprättade på dett Rikens Ständer, wid deras nästa sammankomst, måge kunna widtaga alla de mått, som i allmänhet kunna tjena till detta landets uphielpande.

Härjemte hafwer Rikens Ständer äfwen funnit, det

Landt bruket ogiörligen kan upbringas uti Finland, så länge landet ej blir behörigen delt och Rålagd, samt hwart och et hemman få sina ägor lagda i stor skiften.

Till den ändan hafwa Riksens Ständer warit om tänckte, huru en allmän Geometrisk ägodelning, både till åker och äng, samt skog och mark, må kunna företagas, såsom icke allenast ländande till folkehopens förökande utan ock till åker Brukets upkomst och landets upodling; Och hafwa Riksens Ständer wid efter sinnande af de mång faldiga här vid förefallande omständigheter, funnit denna utväg vara till winnande af landets upkomst den tjenligaste och Bästa, så wida landets wanhäfd fattigdom förnämligast härröra af folkebrist, hwilken ofelbart härflyter, af otillräckeliga och mindre fördelachtiga näringzfång, samt en twungen och för mycket inskränckt frihet för folket, hwarigenom Giftermålen hindras och folkets flyttning till främmande orter förordsakas, som af följande omständigheter klarligen skönjes.

1:mo. Efter allmänna lagen sker fördelningen i Bylag, teg wis i alla slags jordmåner, för det de förmenes vara olika bördige, där likwähl qvaliteten hade kunnat ersättas igenom qvantiteten och den ena jordmånen medelst häfd blifwa så frucktbar som den andra; häraf är händt at tegarne för deltagarne blifwit alt för smala, så at de för trängsel skull hwarecken kunna rätt brukas eller giöra afkastning, som jorden eljest kunde åstadkomma; besynnerligen blifwer åkrarne nu mera onyttiga ju flera hjonelag sätta sig på ett hemman och giöra tegarne än smalare, hwilket ej annat kan än blifwa et hinder för jorde bruket och *hemmans klyfningarne*, som nödvändigt står i wägen för gifter måhl och folke ökning, där likwähl ägorne

på ett ställe sammanslagne, skulle tillåta mångfaldiga klyfningar.

2:o). Att åboerne, som på flera ställen innehafwa stora skogs trachter eller utmarcker hwareken tillåta någon at upodla sådana ägor eller göra det sielfwa, emedan de fruchta at däraf sedan gå i mistning, eller åtminstone blifwa med en ny skattläggning framdeles beswärade, där likwähl på utmarcken ofta finnes ganska många och goda lägenheter till åker och äng. På detta sättet blir landet upodlat, och folket, som gierna wille qwarblifwa i sitt fädernes land och gifta sig om de finge enär ehuru litet lägenhet därtill, måste nu häldre begifwa sig i främmande land.

3:o. Förtienar och at anmärkas, hwad hinder som till skyndas jordbruket, och Folekets förökning, för medelst *samfälte* eller delte *ägor i jord och marck* i ty at tå någon af grannarne, vore hugad för upodling, eljest nyttia ägorna sig till godo, hindras han härifrån af sina grannar hwilecka uppå en sådan oskift marck, hwaruti de äga gemensam del ej tillåta någon upodling eller intaga, den de anse för åwärcan, ej eller wilja de sielfwa taga där uti del. Och till öfwerflöd uppwäxa deraf twister, och kåst samma Rätte gångar.

4:o). Skall och på flera ställen uppe i landet finnas *stora och widlöftiga skogstrachter*, hwaraf ingen med wishet kan sägas wara rätter ägare; Och hwarföre icke eller någon under sådan owisshet, för befarad rättegång, wågar sig något at uptaga, ej till förtigandes

5:o) Den hufwudsakliga omständighet, at landet merendels öfwer alt i öppen skog och marck inbyggare emellan är odelt, samt utan *wissa lagliga råar och rör* hwaraf händer, at wid nyttlandet af sådana ägor, merendels stän-

digst ganska många och widlöftiga processer och Rättegångar uppkomma hwileka ej annat kunna än wara omotsärliga hinder för landets upodling och folckets förökelse, så länge inbyggarena hwareken weta eller äro försäkrade om, hwad dem med rätta tillhör, samt

6:o) Att Torpare och annat dylikt folek, som sättja sig ned at genom arbete förtiena födan, blifwa förklarade för lös drifware då de ej äro i ständig tjenst, eller hafwa egen jord at bruka, hwarigenom dem betages at täncka på Giftermål och sättia hushåld.

Dessa omständigheter finner Riksens Ständer wara de hufwudsakeligaste ordsaker till folek bristen och åker brukets släta tillstånd, samt landets wanmächtighet och ringa upodling, hwileka böra ju förr dess häldre ur wägen rödjas. Och ansee derföre Riksens Ständer en almän ägo delning inwånare emellan, för de kraftigaste botemedel; Hwar wid nödigt är at i acht taga det å ena sidan Rikets gemensamma interesse på alt sätt befordras, men å den andra, at hwareken en eller annan af landets inwånare må till des innehafde rättigheter i någon måtto komma at lida, i anseende hwartill högst nödigt är at de inbyggare, som förmedelst rå och rör dom bref, uhrminnes häfd, gammal nyttio rätt, eller annan grannar emellan ostridig och laglikmätig åtkomst, besittja och innehafwa någon jord, böra der wid bibehållas och ingen dehl i slike deras rättigheter rubbas.

Till befordran af et så wicktigt ändamåhl, som lägger grunden till Finlands uphielpande, hafwa Riksens Ständer ansedt angelägit, at på förenämde skiähl och Grunder utstaka och till Eders Kongl. Maj:t i underdånighet upgifwa et sådant bref och delningz sätt som följer;

1:o). Att så wähl åker och äng, som skog och marek

wid denna Geometriskä mättning och dehlning, må läggas antingen enstaka eller i stor skiften antingen Grannarna det åstunda eller ej, såwida ända målet af denna delning som utan invånarens gravation kommer at skie på publice omkästnad på annat sätt ej står at ärhållas där dock sådant förnämligast har sitt afseende på hemmans klyfningar och Landets upodlande; och at på de ställen där denna delning ännu ej kan komma at taga sin början i allmänhet, må förordnas at eho som söker stor skifts dehlning i by på åker och äng, må äga witsord, ehwad des grannar dertill samtyckia eller ej, på samma sätt, som angående små skifts delningar för ut stadgat är.

2:o). Att äfwen på samma grund, alle oskifte eller samfälte ägor i öpen skog och marck, som någon Sokn en eller flere byar och hemman tillhöra, må refwas och åboerne emellan i storskiften fördelas, antingen sådant af någon begiäres eller ej, samt sedan råläggas på det hwar och en hemmans åbo i rätt skifte må få sina ägor skilde ifrån grannarnes, och det i så stor del dem en hwar i proportion af hemmanens storlek i den samfälta jorden tillkommer, wid hwileket tillfälle och på åker och äng bör i stor skifte läggas, som i näst föregående punct sagt är. Och i den händelse någon af åboerne giordt upodling på et eller annat ställe, å dylika samfälte ägor i skog och marck, eller derå lagligen anlagt något wärck, eller och eljest giordt någon inrättning, bör wid delningen så jämekas at samma ställe på dess lätt faller; och at han det enligt Kongl. brefwet af åhr 1741 behålla må. Men hwad Österbottn i synnerhet angår så emedan inwånarna derå orten, sielfwa för detta begiärt Refning och ny skattläggning, så måste där med fortfaras; dock så at den upodling, som sedan 1741 där i landet af oländig marck, finnes wara

giordt, må äfwen på lika sätt, som om Finland sagt är, dem till godo räknas, samt at, sedan skattläggningen därstädes öfwer en hel sockn är afslutadt, må delningen på den samfälta skogs marcken förrättas, efter det hemmantal, som genom den nu påstående eller förut skiedde skattläggning, hemmanen utsatt är.

3:o). Alla enstakade hemmans skog och marck, som eij äro skilda ifrån sina grannars ägor, böra och så Geometrice aftagas och rå läggias; samt behörig Charta deröfwer uprättas, där sådant eij tillförne skiedt.

4:o). J fall sådane skogar och utmareker finnas skulle hwilcka eij med sådana skiähl, som ofwan förmälte äro, kunna wisas någon tillhöra, böra the äfwen mätas och refwas til Riksens Ständers vidare förordnande och författning: Men i den händelsen befinnas skulle, at något hemman där i orten ägde mindre ägor än det hafwa borde, må i slik händelse af en sådan jord, dylika hemman tilläggas, så mycket som de efter skatt och hemmantal hafwa böra, om det i anseende till belägenheten sig giöra låter.

5:o). Och på det hemmans klyfningar måge så mycket mera befrämjas, samt landet snarare blifwa upodlat både till åker och äng, hwartill mer än många tillfällen i Finland gifwes, bör hwar och en hemmans innehafware wara med gifwit, at icke allenast utom de tillåteliga hemmans klyfningar, äfwen få inrätta och förswara så många *äboer och Torpare* på sin utmarek eller skog, som han finner för sig wara nyttigast, utan och, at låta inrätta Nybyggen samt där till odla åker och äng, antingen åt sina barn, mågar och anhöriga, eller hwilcka andre de behaga, å alla de ställen, som där till finnas tjenliga, hwar på sin utmarek, böra förpliktas efter omständigheterna, så at landet så mycket snarare må blifwa upodlat och komma i bruk.

6:o. Såsom den kraftigaste upmuntran för Finlands inwånare, och på det fruchtan för ny skatt läggning och mistning af ägor, ej må afskräcka dem, at på alt sätt antingen sielfwe eller genom andre upodla sin jord, ansee Riksens Ständer högst nödigt, at hwar och en hemmans innehafware må lämnas den kraftiga försäkran, at honom aldrig i ewerdeliga tider någon förhöjning på jord skatter eller hemmans Räntan skall åläggas, ej eller något af des tillhörige jord honom från tagas, ehuru många upodlingar på des ägor skie kunde, emedan kronan, när landet blifwer upbrukat, igenom personliga utskylder och andra utwägar, hälst af en lefwande rörelse, med wahrer otwifwelachtigt långt mera winner än hon genom skattens förhöjning, eller någon ny räntas åläggande, på sådane hemman Tårp och nybyggen, eller eljest kunde ärnå. Uppå hwilken Grund Riksens Ständer äfwen äro af den underdåniga tancka

7:o) Att i fall något hemman framdeles skulle befinnas hafwa så ringa och swaga ägor, at det ej kunde bära sin ränta, må då et sådant hemman, enligt förordningarna niuta förmedling, hälst dylika hemman lära finnas ganska få i Finland, så at den förlust, kronan i sina inkomster där igenom skulle tyckias hafwa, icke kan, för ofwan nemda ordsak anses som någon betydande omständighet.

Och på det en sådan Geometrisk delning, må så mycket snarare, samt utan inwånarens betungande kunna för sig gå, hafwa Riksens Ständer funnit nödigt, at för de följande Åhren till nästa Riksdag utse medel, så at tiugo Stycken Landt-Mätare, må näst kommande åhr med desse Geometriske mätningar göra början, neml. 10 uti Biörneborgs och et lika antal i Tavastehus län, då hwardera af dem i ett för alt anslås Fem hundra daler Silfwermynts

årlig lön, hwaremot de af landsens inwånare ej hafwa at fordra något arfwode, vidare än husmans kost under förrettningen samt Chartors inlösen.

J medlertid måge de för detta till Finland öfwersände landt-Mätare, fortsättia den nu i Österbottn påstående refningen til des den blifwer slutad.

Här wid kunna Riksens Ständer icke obemäلت lemna, at det nyttiga ändamålet som med allt hwad således anfördt är, blifvit påsyftadt, skulle till sin wärckställighet alt för länge på tiden ankomma så framt de wid desse ägodelningar upkommande twister och klagomåhl ej kunna på något kortare och skyndesammare sätt afgjöras, än hit tils skiedt, då sådane ärenden efter wanligheten, måste gå alla instantier igenom, hälst erfarenheten intygar, at sådane twistigheter medtagit 20 a 30 år, innan de hunnit till sluteligit afgjörande, till förtigande at de derjemte för så fattig allmoge som Finlands inwånare, hwilcka efter flera åhrs swåra öden, ej hunnit komma sig före, äro swåra och kåstsamma om icke odrägelige.

Men ehuru nödwändig Riksens Ständer finna *Rättegångens förkortande* wid desse allmänna delningar till tro sig likwähl ej Riksens Ständer i anseende till wisse förekomne betänckeligheter, at med säkerhet kunna hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet föreslå någon särskilt domstols förordnande innan Riksens Ständer wid nästkommande Riksdag, ärhållit alla de underrättelser, som till uplysning i ett så granlaga ämne böra tiena.

J medlertid och *till utredande* af de swårigheter som härwid torde förefalla hafwa Riksens Ständer funnit oumgängeligit, at i Biorneborgs, Tavastehus och Österbottns Låhn utnämna en Ständers deputation, hwardera af Fem Deputerade, som, enligt bifogade constitutorial, hafwa ej

allenast at besörja om skyndesam wärckställighet, jemte en god och laglig ordning, wid besagde delningar, samt i godo söka belägga de där wid upkommande twistigheter, om det skie kan, utan och till nästa Riksdag inkomma med underrättelse, hwad till den tiden kan wara tillgiordt, och hwad swårigheter eller hinder, i en eller annan måtto där wid mött, jämte förslag, huru sådant bäst må kunna hielpas och rättas, äfwen och huruwida wederbörande, som dela i slike twistigheter, och ej kunna förlikas, finna sig nöjde, at genom kortare wäg än de wanlige instantierne, få sådane deras twister afgiorde, så at Riksens ständer wid nästa Riksdag må här öfwer efter beskaffenheten, och hwars och ens laga rättighet, kunna förordna.

Och på det denna inrättning må kunna skie med minsta kåstnad för kronan, anse Riksens Ständer säkrast, det Deputerade i proportion af deras anwände flit och möda, samt den däraf för wäntade nyttan, må wid nästa Riksdag af Riksens Ständer i hog kommas med den belöning, som kan skiäligt pröfwat; Men at de emellertid måge låta sig nöija med dag trachtamente och nödig skiuts till och ifrån förrättningen, hwilcken utgift sålunda proportioneras, at ledamöterne af Ridderskapet och Adelen samt Präste- och Borgare-ståndet tillägges tre dahler Silfwermynt om dagen, samt skiuts på 2:ne hästar, och de af Bonde ståndet En dahler Silfwermynt och en skiuts häst, då efter skiedd uträkning denna omkåstnad jemte trachtamente och skiuts för Protocollisten, och till skrifmaterialier, eij kan stiga till någon betydande summa.

Till Landtmätares efterrättelse och utom hwad förut affärdade Instructioner innehålla, hafwa Riksens Ständer äfwen uppsatt, och till Eders Kongl. Maj:tt i underdånighet bordt insända bifogade Instruction.

Sådane äro de mått som Riksens Ständer anse för de säkraste till Finlands uphielpande, hwileket eljest på flere mans åldrar kunde ankomma; Anhållande Riksens Ständer i underdånighet det tåktes Eders Kongl. Maj:tt i Nåder anbefalla thes och Riksens stats Contoir at draga försorg det de till Förenämde ändamåls winnande erforderliga medel, warda af de årliga stats Commissioner utsedde och anslagne, så at eij något i brist däraf må komma at studsa.

Riksens Ständer hafwa eij några säkrare medel till winnande af ett för Finland och hela Riket, så nyttigt ändamåhl, än dem Riksens Ständer här medelst upgifwit, och göra sig Riksens Ständer försäkrade, at Finlands inwånare ifrån denna Riksdag, få räckna ett nytt tidewarf, då till deras gemensamma uphielpande, sådana utwägar blifwit tagne, hwarigenom ofelbart Folck skocken ökas, åker och äng bättre skiötas, landet upodlas, och inwånarena hielpas ur sin fattigdom. För Riksens Ständer återstår således eij mer i detta ämne än at till Eders Kongl. Maj:tt jämwähl i underdånighet upgifwa namnen på de af Landets inbyggare, hwilcka af Riksens Ständer till ledamöter uti förenämde Deputationer utsedde blifwit nembl.

I Österbottens Lands Höfdingedöme

af Ridderskapet och Adelen

Capitainen wid Österbottens Regemente Herman Julius Roos.

Majoren och Riddaren Carl Constantin de Carnal.

Af Prästeståndet

Kyrkioherden i Kiellwio Mathias Patzelius.

Af Borgare Ståndet

Borgmästaren Lars Blom.

Af Bonde Ståndet

Jacob Pahlsson ifrån Wöro.

I Björneborgs Lähn.

*Af Ridderskapet och Adelen*Öfwerste Lieutnanten och Riddaren Gustav Adolph
Hierne.

Academie Secreteraren Iohan Olivecreutz.

Af Präste Ståndet

Kyrkioherden i Eura Magister Johan Laihiander.

Af Borgare Ståndet

Borgmästaren i Nystad, Ture Hagert.

Af Bonde Ståndet

Hindrich Isaacsson ifrån Bierno.

I Tavastehus Lähn

*Af Ridderskapet och Adeln*Capitain wid Nylands Dragone Regemente Otto Boije.
Cornetten Otto Tandefält.*Af Präste Ståndet*

Kyrkioherden i Somero Carl Zidbeck.

Af Borgare Ståndet

Borgmästaren i Borgo Gabriel Hagert.

Af Bonde Ståndet.

Hindrich Jöransson ifrån Wilkilä i Lampis.

Af hwilcka Deputerade, om antingen ordföranden, eller någon af ledamöterna, skulle vilja sig afsäga, eller eljes afginge, eller och finge för fall och hinder, at komma till städes, så finna Riksens Ständer, i underdånighet at på det göromålen i brist af tillräckeligt antal ledamöter, eij må afstadna, måge de öfrige Deputerade, i sådan händelse äga frihet at sjelfwe wälja och adjungera sig andra i stället.

Riksens Ständer framhärda etc.”

Stockholm den 21 October 1756.

Anteckningar ur inrikes rådsprotokollen om finske tjenstemäns tillsättande på 1740-talet.

Meddelade af

E. G. Palmén.

Såsom känt hyste Finlands inbyggare under Frihetstiden ganska vaket intresse för att vid tjensters besättande de sökandes kunskap i finska språket måtte tagas i betraktande. Att denna önskan äfven tillvann sig något, om än reserveradt erkännande från statsmakternas sida, sådant visar bland annat Kongl. Maj:ts den 16 Mars 1739 gifna „nådiga resolution och Förklaring uppå de Allmänne Besvär, som thes trogne Undersåtare af Riksens Allmoge uti Sverige och Finland igenom theras utskickade Fullmächtige hafva wid thenne Riksdagen i underdånighet andraga låtit“, hvars bekanta 42 moment innehåller: „*Kongl. Maj:t är i nåder benägen, att besättia Domare-Embeten och andra tienster i Finland med sådane Personer, som äro thet Finska språket mächtige, så wida omständigheterna, samt wederbörandes skickelighet och tienste-År thet kunna medgifwa*“. Denna föreskrift uttrycker närmast ständernas i saken hysta åsigt, då nemligen, enligt den under Frihetstiden gällande häfd, alla resolutioner på de vid riksdag ingifna allmänna besvären visserligen utfärdades från rådkammaren och i konungens namn, dock städse ord för ord såsom ständerna på grund af sin besvärdeputations i saken afgifna betänkande funnit för godt „i under-

dånighet tillstyrka“, h. e. besluta. Äfven 1742—43 års riksdag erinrade om behovet af kunskap i finska språket för tjänstemännen i Finland genom sitt den 12 Sept. 1743 daterade underdåniga memorial om Finlands återupphjelpande, i hvars sjunde moment ständerna anhöllo, att rege- ringsformens föreskrift om tjänsters besättande äfvensom den anförda § 42 af 1739 års resolution måtte iakttagas, „till justitiens återsättande i Finland uti dess rena lopp och gång“. Då hufvudsaklig vigt emellertid i alla fall hvilat derpå, huruvida dessa föreskrifter verkligen tillämpats, be- der jag att få med ledning af inrikes rådsprotokollen för 1740-talet relatera om handläggningen af några befordrings- mål, de der kunna tjena till att belysa, hvilket afseende styrelsen vid denna föreskrift ansett sig böra fästa.

År 1744 var lagmanstjensten i Norr-Finne lagsaga ledig. På förslag stodo transport sökande lagmannen i Karelska lagsagan, förre assessorn i Åbo hofrätt *Jeremias Walleen*, assessorn i samma hofrätt *Johan Lagerflycht* och assessorn dersammastädes *Henrik Thawonius*. Konungen ville, enligt hvad rådsprotokollet för den 24 Juli s. å. upp- lyser, till tjensten utnämna kommissionssekreteraren *Johan Kristofer von Morian* till Sarflaks, hvilken förut användts i diplomatiska uppdrag och 1738 erhållit ständernas rekomen- dation att vid tillfälle hafvas i åtanke. Som skäl till von Morians förmån anfördes särskildt, att hans pension sålunda blefve statsverket besparad. Riksrådet Johan Gyl- lenborg hade intet härvid att erinra, „helst Morian skall vara finska språket mäktig“. Riksrådet Ehrenpreis åbe- ropade, att riksråden Cederström och Gyllenberg samt sek- reteraren Heland berättat, att von Morian i hans kongl. maj:ts närvaro visat sig ega färdighet i finska språket. Riksrådet Samuel Åkerhjelm framhöll, att von Morian egent-

ligen brukats i ministeriela värf, samt att ständernas honom gifna förord icke kunde fattas så late; „för öfrigt och som hans kongl. maj:t försäkrat samtliga invånare i Finland, att ingen till domare der i orten skulle förordnas, som ej kunde och förstode språket, hvilket på sekreteraren Morian, såsom födder i Reval och, så mycket mig veterligt är, ej eger tillräcklig kunskap i finskan, icke kan lämpas, så håller jag för min del för betänkligt att styrka hans majestät att gå utom förslaget, såsom en sak, hvilken nog skulle bedröfva finnarne, som i detta kriget bevisat så mycken trohet, när de se sig utan hopp att vid slike dem förnämligast anständige beställningar blifva ihågkomne“. Riksrådet Karl Gyllenborg tillstyrkte utnämning af von Morian, emedan han vore en väl studerad man, „och som han är födder i Reval, så lär han ej vara okunnig i finska språket elier hafva någon svårighet att lära sig detsamma“. Von Morian var då 50 år gammal. Pluraliteten af de vid sammanträdet närvarande rådsherrarne hade således gifvit sina röster åt sekreteraren von Morian, hvilken jemväl blef af konungen till ämbetet utnämnd.

Den 5 Sept. samma år var fråga om den gamle landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län, Yxkulls transport från sitt dåvarande ämbete till någon lugnare syssla i Sverige. Ende ifrågasatte efterträdaren till honom var dåvarande revisionssekreteraren, slutligen landshöfdingen *Lars Johan Ehrenmalm*. Dagens protokoll innehåller ej i detta sammanhang någon påminnelse om dennes kunskap i finska språket, men denna kvalifikation hade uttryckligen omnämnts vid en tidigare öfverläggning om hans utsändande till Finland för att bevaka allmogen till afstående af den nyss förut förunta allmänna skattefriheten; det är således möjligt att sagda kunskap äfven härvid tagits i betraktande. Ehrenmalm blef också förordnad att bestrida tjensten.

Kort derpå, den 12 Oktober samma år 1744 väcktes fråga om en vikarie eller efterträdare åt den gamle och sjuklige landshöfdingen i Nylands och Tavastehus län Gyllenstierna, hvars tjänst förestods af öfverste *Otto Reinhold Ladau*, hvilken året förut blifvit förordnad till vice landshöfding dersammastädes. Härvid „kom i synnerhet i förslag” dåvarande öfversten vid Jemtlands dragoner, sedermera friherre *Gotthard Vilhelm Marcks von Württemberg*, „som sades vara det finska språket mäktig och känna landet, och derhos vore en mycket skicklig man“. M. von Württemberg hade tidigare varit öfverstlöjtnant vid Karelska rytterisqvadronen och derunder blifvit bekant med Finlands förhållanden. Enligt hvad protokollet för den derpå följande 13 Nov. emellertid upplyser, undanbad han sig bestämmt den plats man erbjudit honom uti „en så långt aflägsen ort, dädan han med mycket besvär och otrolig kostnad till Frösön flyttat“. Landshöfding Gyllenstierna föreslog i stället öfverstlöjtnanten *Karl Klick* såsom en habil, redlig och arbetsam man. Deras excellenser yttrade sig ej känna bemälte öfverstlöjtnant, som ock redan vore ur tjensten (sedan 1742), hvarför det ej heller väl skulle skicka sig att återkalla Ladau, som var öfverste, och i dess ställe dit förordna en ur tjensten förafskedad öfverstlöjtnant, om hvars skicklighet man ej var försäkrad; kunnandes deras excellenser ej heller påminna sig någon annan skicklig man, som ville åtaga sig landshöfdingeämbetets förvaltande derstädes, hvarföre, och som Gyllenstierna i dess förra supplik utfäst sig att vid första vårdag gå öfver till länet, så fans godt att befalla honom att sådant ovägerligen göra, till hvilken tid Ladau egde sköta ämbetet.

År 1745, den 23 April förekom i rådet frågan om besättande bland annat af en ledig assessorsplats i Åbo hof-

rätt. Konungen hade beslutit att gå utom förslaget och utnämna sekreteraren *Reinhold Gustaf Modée*, utgifvaren af den bekanta samlingen författningar och påbud. Modée hade supplicerat om tjensten med åberopande bland annat deraf, att hans utnämmande till detta assessorat icke ens vore ett advancement utan blott en transport. „I anledning häraf fans nödigt att efterse, hvad riksens ständer förordnat om domareämbetens besättande i Finland med sådana, som äro det finska språket mäktige. Och upplästes således § 42 af 1739 års resolution - - - och 7 § af riksens ständers bref den 12 Sept. 1743 angående åtskilliga mål till Finlands upphjelpande“. Riksrådet Åkerhjelm erkände sekreteraren Modées förtjenster samt att hans förflyttning till Åbo vore blott en transport; visste dock ej, huruvida han blifvit i domaresysslor brukad förr; „så finner jag ock för min del härvid vara att besinna, dels hvad ömhet riksens ständer sjelfva, enligt hvad nu uppläst blifvit, förklarar att de, som till ämbeten i Finland befordras, måge vara det finska språket mäktige, dels ock att denna nationen genom dess i det nästlidna kriget utståndna lidande och dervid å daga lagda trohet och huldskap för kongl. maj:t och riket gjort sig till kongl. maj:ts nådiga åtanke vid förefallande tillfälle värdig“. Åkerhjelm föreslog i betraktande häraf, att en underdånig föreställning hos hans majestät måtte göras, att någon af de föreslagne måtte utnämnas, „helst som i de förlidne åren så många härifrån Sverige blifvit emplerade i Åbo hofrätt, och äfven i förlidet år Morian utom förslaget till lagman i Österbotten befordrades“. Om detta yttrande förenade sig samtliga deras excellenser, hvarå tvenne rådsherrar jemte föredraganden gingo ned att anmäla beslutet för konungen. Med afseende å rådets yttrande samtyckte konungen då att för-

blifva vid förslaget och utnämna advokatfiskalen *Gabriel Keckoniuss*, hvilken innehade första förslagsrummet.

Några dagar derefter, den 30 April, skulle sekretariatstjänsten i Åbo hofrätt besättas. Denna gång var riksrådet Åkerhjelm jäfvig. De öfrige riksråden tillstyrkte att konungen skulle blifva vid förslaget, men majestätet utnämnde emellertid då varande fältsekreteraren, slutligen vicepresidenten *Lars Stierneld*, som var född i Södermanland men studerat vid Åbo akademi samt sedermera användts som fältsekreterare under finska kampanjen 1741—42. Protokollet anför icke närmare detaljer om befordrings-skälen.

Den 10 Juni 1745 utnämndes den bekante f. d. finske translatorn *Johan Mathesius* till landssekreterare i Österbottens län, ehuru han stod på tredje förslagsrummet. Protokollet nämner ej orsaken, hvarför han föredrogs medskänkandena; antagligen önskade man godtgöra Mathesius för de oförtjenta lidanden han 1741 fått utstå. Ständerna hade 1743 i skrifvelse af den 31 Mars anhållit, att han skulle försättas på fri fot, men först vid 1751—52 års riksdag berättigades Mathesius genom en särskild skrifvelse att vinna framsteg på ämbetsmannabanan; den år 1745 skedda utnämningen var således en anticiperad gärd af rättvisa, som förtjenar ihågkommas. Att Mathesii allmänt kända språkkunskap härvid skulle lagt någon vikt i vågskålen, synes icke sannolikt.

Samma år 1745 den 2 Okt. skulle åter en assessorsplats vid Åbo hofrätt besättas. På förslag stodo härads-höfdingen *Johan Lostjerna*, härads-höfdingen *Gabriel Thawoniuss* samt härads-höfdingen *Erik Saloniuss*. Tillika hade advokatfiskalen i riksens ständers bank, *Göran Adolf Ruten-sköld* genom supplik anhållit om samma embete. Konun-

gen hade förklarat sig hänskjuta saken till rådet, emedan han ej kände någon af de föreslagne. Riksrådet ingick på grund häraf i pröfning af de ifrågakomnes förtjenster äfvensom de rekommendationer Rutensköld till stöd för sig äberopat, men funnos dessa icke kunna annorlunda tagas i betraktande, än för så vidt mera meriterade icke derigenom skedde förfång, hvilket här vore fallet; hvarutom de föreslagne jemte deras i domaresysslor pröfvade skicklighet, hvarför i synnerhet Lostjerna och Thauvonius voro kända, alle samman egde flere tjensteår än Rutensköld. Yttermera förekom härvid „ett besynnerligt bevekande skäl“ till kvarstående vid förslaget, alldenstund de föreslagne, så väl som flere af den finska nationen, under sistlidna krig ganska mycket till sin egendom och välfärd lidit, men ej dess mindre all undersåtlig trohet å daga lagt. Riksrådet Åkerhjelm var äfven nu den, hvilken yttrade sig mest prononceradt, förklarande sig för sin del önska, det kongl. maj:t „i anseende till finska nationens under sistlidna krig vista besynnerliga trohet och tillgifvenhet för kongl. maj:t och riket i nåder täcktes på någon viss tid vid de i Finland ledigblifvande tjensters besättande förblifva vid vederbörandes underdåniga förslag och hugna någon af dem, som derpå uppföras, såsom hvilket ofelbart skulle lända den finska nationen till mycken hugnad efter dess utståndna lidande“. Riksrådet baron Cedercreutz förenade sig i detta yttrande. Konungen utnämnde i öfverensstämmelse härmed härads höfding Lostjerna, hvilken innehade första förslagsrummet.

Nästa gång en liknande fråga förekom, eller vid rådsammanträdet den 12 Febr. 1745, stodo på förslaget till en assessorstjenst i Åbo hofrätt *Thauvonius* och *Salonius* från senaste förslag samt registratorn vid krigsexpeditionen *Pehr*

Linnerhjelm. Konungen förklarade sig denna gång vilja utnämna samme *Modée*, som förut varit ifrågasatt, hvarvid dock riksrådet Löwen enskildt inför konungen gjort underdånig påminnelse. Då saken förekom i rådet, förklarade riksrådet Cedererantz, hvilken på kallelse skulle gå till hans majestät att spisa middag, (ärendet förtogs kl. $\frac{1}{2}1$), att de på första förslagsrummen uppförde visserligen vore väl meriterade, men ansåg sig dock, på grund af *Modées* långliga tjänst och *capacité*, icke kunna excludera honom från tjänsten. „Härvid kom under qvestion, huruvida de, som till domareämbeten i Finland befordras, böra vara det finska språket mäktige“; alltså upplästes åter igen 7 § af riksens ständers skrifvelse d. 12 Sept. 1745 och 42 § af 1739 års resolution. Riksråden Lagerberg och Ehrenpreus kunde i anledning häraf ej annat än styrka hans maj:t till att utnämna *Thauvonius* eller *Salonius*, helst de för skicklighet i domaresysslor och långliga trogna tjänster egde besynnerligen godt loford, och den förre varit tre gånger, den senare en gång på förslag till assessor, såsom ock *Salonius* såsom extra ordinarie ledamot föregående sommar med beröm biträdt hofrätten; varandes dessutom desse begge mäktige finska språket. Riksrådet *Cronstedt* yttrade: „förutan det att jag för min del ej kan finna nödvändigheten fordra, att alla ledamöter i Åbo hofrätt böra vara det finska språket mäktige, emedan alla rättegångsaker derstädes drifvas på svenska, och det vid vissa parters förhör, när de icke kunna annat än finska, kan vara nog, att en del af hofrättsledamöterna samma språk förstår, hvarmed hofrätten redan är försedd, tyckes mig ej heller af de nu upplästa rum, det riksens ständer påsyftat, att alla ledamöterne i Åbo hofrätt böra kunna finska språket, utan som merberörda § 42 uti 1739 års resolution på

allmogens besvär förmår, att kongl. maj:t är i nåder benägen att besätta domareämbet och andra tjänster i Finland med sådana personer, som äro det finska språket mäktige, så vidt omständigheterna samt vederbörandes skicklighet och tjensteår det kunna medgifva, hafvandes riksens ständer uti deras bref den 12 Sept. 1743 i underdånighet sig yttrat, att med tjänsters besättande i Finland kommer att förhållas efter denna § och regeringsformen, hvilken ej heller föreskrifver, att alla hofrättsledamöter i Åbo böra kunna det finska språket, så finner jag mig för min del i betraktande af sådant allt och vid jämförande af de föreslagnes och sekreteraren Modées förtjänster, såsom ock att hofrätten sjelf 3:o loco föreslagit sekreteraren Linnerhjelm, hvilken ej förstår finska språket, icke kunna excludera bemälte sekreterare [Modée] såsom en gammal, trogen och skicklig betjent ifrån den nåd kongl. maj:t för honom vid detta assessorats besättande förklarar, ehuru, i fall kongl. maj:t i nåder hade täckts utnämna den 1:o loco föreslagne häradsbörding Thauvonius, han såsom egande ett allmänt godt loford dertill ibland de föreslagne hade varit i synnerhet värdig“.

Det inses lätt, att hela denna långa förklaring nog mycket haltar, huru nära den än skall ansluta sig till de kongliga förordningarnas ord. De underordnade myndigheterna i Finland voro skyldiga att upprätta förslag enligt regeringsformens 40 § och med iakttagande af meriter m. m., men man kunde nästan sätta i fråga, huruvida de egde att tillika fästa afseende vid vederbörandes språkkunskap, om det ock måste ligga i sakens natur, att dessa verk framför andra skulle inse vigten af sist sagda qualification och således förnuftigtvis måste räkna densamma till de befordringssökandes „skicklighet och förtjänster“, hvilka borde

„komma i konsideration“. Kongl. maj:t deremot hade för sin del uttryckligen lofvat så vidt möjligt besätta tjänster och ämbeten i Finland med personer, kunnige i finska tungomålet, — ett löfte, som väl i främsta rummet bort just i rådkammaren tillämpas. Som vi dock i förevarande och flere följande fall se, gestaltade sig emellertid förhållandet tvärt om sålunda, att de finska myndigheterna gång efter annan fingo kämpa för iakttagandet af ofta berörda föreskrift, medan deremot konungen och hans rådgifvare lemnade densamma ur sigte. Och af föreskriftens hela innehåll fans knappast det yttre skenet kvar, om man gaf sådan utsträckning åt det bifogade vilkoret om öfriga tjänstemeriters iakttagande, att hvem som helst utom förslaget, hvilken vore jemngod med eller bättre än den på tredje förslagsrummet uppförde, med full rätt kunde utnännas, derest denne tredje föreslagne ej kunde finska. Man förstår knappast, huru någon på allvar kunnat göra ett så groft felslut, att i detta fall uti hofrättens förslag till tredje rummet finna ett skäl att föredraga Modée framför Thauvonius, hvilken redan för sina tjänstemeriters skull var „i synnerhet värdig“ samt dessutom kände finska språket.

Annorlunda fattades dock saken af konung Fredrik och hans vid tillfället tjänstgörande rådgifvare. Sedan de tillstädesvarande riksråden sig yttrat på ofvan anfördt sätt, förelades målet å nyo konungen, hvilken till protokollet för följande dag, den 13 Febr. lät förklara, att han till tjänsten utnämnde sekreteraren Modée. Riksråden Cronstedt och Cedercreutz upprepade ännu en gång, att de icke kunde honom excludera. Riksrådet Ehrenpreus hade hellre sett, att någon af de på de tvenne första förslagsrummen varande blifvit nämnd. „Dock som hofrätten sjelf uppfört Linnerhjelm på förslag, och Modée utan tvifvel tagit för-

steg för honom, om han med sin ansökan vändt sig till hofrätten, finner sig hans excellens ej kunna excludera Modée från kongl. maj:ts för honom yttrade nåd“. Modée var sålunda till tjensten utnämnd, och skulle fullmakt för honom utfärdas.

Den 26 Mars 1746 upplästes i rådet en afindskamreraren i Nylands och Tavastehus län Johan Carlstedt insänd skrifvelse, hvari omnämnes, att dåvarande vicelandshöfdingen i länet Ladau för sjukdom icke kunde taga del i länets styrelse, (han dog sedermera den 12 April), och att landssekreteraren Strömberg nyss förut afidit, hvarför tillstånd begärdes, att krigskommissarien och vicehäradshöfdingen *Johan Andreas Ingelotz* ad interim måtte få handhafva landssekreteraretjensten, hvartill han vore villig, jemte det han var finska språket mäktig. Rådet gaf sitt bifall till denna hemställan.

Den 22 April 1746 skulle häradshöfding utnännas till Vemo domsaga. På förslag stodo aktuarien, slutligen hofrättsrådet *Karl Brotterus*, vicehäradshöfdingen *Karl Johan Jägerskjöld* och hofrättsadvokaten *Petter Jusleen*. Landssekreteraren i Vesterbottens län *Lars Qvist* besvärade sig öfver att ej hafva fått förslagsrum. Hofrätten svarade härpå med åberopande af skälen, hvarför han enligt regeringsformen ej bort komma i fråga, och denna förklaring fans nöjaktig, „helst som hofrätten sig derhos förmält icke vara försäkrad, om Qvist vore det finska språket så mäktig, som vid denna häradshöfdingbeställning erfordras“. På första förslagsrummet uppförde aktuarien Brotterus blef utnämnd, med särskildt afseende å ryska myndigheters skilda gånger honom gifna enträgna förord, hvarom framdeles.

Samma år 1746, den 26 Maj och 2 Juni blef fråga om besättande af landshöfdingeplatsen i Nylands och Ta-

vastehus län, hvarifrån den gamle Axel Gyllenstierna nu omsider efter några års tjänstledighet anhållit om afsked. Ämbetet hade ansökts af lagmannen greve *Gustaf Samuel Gyllenborg*, lagmannen *Johan Franc*, som var anställd i Finland, men redan år 1740 för hög ålder fått ständig substitut, kammarrådet greve *Olof Leyonstedt*, samt öfverstlöjtnanten *Henrik Mathias von Seulenberg*. Om den sistnämnde, (som 1714 blef kapten vid Tavastehus läns regemente, samt 1734 major och 1737 öfverstlöjtnant vid Nylands infanteriregemente), visste riksrådet Cedercreutz upplysa, att han jemte andra förtjenster äfven egde den att känna det ifrågavarande länet samt vara finska språket mäktig, hvarför riksrådet gaf honom tredje förslagsrummet. Riksråden Tessin, Wrangel, Posse och Cronstedt uteslöto samteligen Franc från förslag och uppförde von Seulenberg på tredje förslagsrummet. Riksrådet Rosen skulle gerna utnämnt Seulenberg, i fall det gäلت bortgifvande af ett regemente, ty han var en skicklig officer, men ansåg sig nu ej kunna gifva honom förslagsrum. Konungen utnämnde greve Gyllenborg, som fått första förslagsrummet men icke förut varit i Finland.

Ungefär samtidigt, den 27 Maj och 8 Juli besattes landssekreteraretjensten i samma län med auditören *Salomon Stichæus*, hvilken var på andra förslagsrummet uppförd, men protokollet gifver ej närmare upplysning om de sökandes förtjenster. På första rummet stod den förut nämnde vicehärads höfdingen *Ingelotz*, som den 26 Mars hade blifvit förordnad att bestrida tjensten; tredje rummet innehades af rådmannen i Åbo *Didrik Keplerus*.

Samma år 1746 den 8 Okt. skulle åter ett ledigt assessorsämbete i Åbo besättas, och konungen hade förklarat sig dertill utnämna en auditör *Henning Wilhelm Hauswolff*,

ehuru de redan förut nämnde *Thauvonius* och *Salonius* nu åter stodo på förslag, denna gång jemte en häradshöfding *Martin Polviander*. Åtskilliga andra utom Hauswolff hade ansökt utom förslaget. Samtliga närvarande riksråd, Åkerhjelm m. fl. ansågo sig böra framhålla i synnerhet *Thauvonii* ålder och förtjenst äfvensom att han trenne gånger stått på förslag; påminte jemväl om huru *Modée* nyligen från svenska sidan blifvit i Åbo hofrätt emplojerad, samt att riksens ständer i underdånighet anhållit, det beställningarna i Finland helst med der infödt folk måtte besättas. Konungen vidhöll dock sitt beslut, men försäkrade, att han vid första tillfälle skulle i nåder ihågkomma häradshöfding *Thauvonius*. Detta löfte fick hans majestät oväntadt snart tillfälle att uppfylla, ty utnämnde assessorn Hauswolff, som i början af November begaf sig till Åbo, drabbades på vägen af det uti *Lagi* Åbo Hofrätts historia jemväl omförmälda olycksöde, att fartyget tog läck, hvarpå någre passagerare, Hauswolff bland dem, hvilka räddat sig i en skeppsbåt, af stormen fördes ut på vida hafvet, och i sex dygns tid fingo kämpa med köld och hunger, tills båten slutligen väderdrefs till Gotland. Under dessa dagar fingo de skeppsbrutne i brist på proviant omsider underhålla sig med papper, hvilket dock äfven tog slut, samt utstodo svåra lidanden för öfrigt, i följd hvaraf Hauswolff sjuknade och afled den 10 Nov. Hans majestät hade således ingalunda med sin enträgenhet gjort honom någon tjenst. Underrättelse kom snart till Stockholm om det timade dödsfallet, och den 27 Nov. anmäles i rådet, att konungen numera på grund af det förra förslaget till den ifrågavarande tjensten utnämnt *Thauvonius*.

Då detta befordringsmål på sin tid i följd af dess tragiska utgång väckte mycket uppseende, må här för märk-

lighetens skull anföras, hvad Carl von Linné i sina ryktbara anteckningar öfver *Nemesis Divina* om detsamma yttrar *), om ock hans berättelse ej fullt öfverensstämmer med faktiska förhållandet. Den store vetenskapsmannen anför bland andra prof på hämnande nemesis följande:

„*Hauswolf*, ung, söker assessorat i Åbo, får förslag. Med på förslaget war en gamal fattig häradshöfdinge, som hade många barn, ståt ofta på förslag och war helt fattig. Konungen hade nåd för den gamla, som hade inga wänner, allom obekant. Hauswolf hade många wänner, som talte för honom, lögo på häradshöfdingen, att han woro starkt af contra-partiet, och drillade saken, att Hauswolf får tiensten. Häradshöfdingen råkar Hauswolf, säger sig skulle gratulera, men appellerar till Gud. Hauswolf reser i wintern från Stockholm åt Åbo, fartyget kommer emellan isarne, att alla mente sig förgås. Hauswolf med en anor hoppa i slupen, hugga af toget, drifwas från fartyget i 5 å 6 dagar. Åt up läder och alt; på slutet sin egen fullmakt, som låg i hans mun, då han kom död till gotländska stranden. Fartyget kom sig före och blef med sine passagerare reddat“.

Vi återgå till relaterandet af Finland rörande befordringsmål enligt rådsprotokollen.

Den 3 November 1746 skulle lediga landshöfdingeplassen i Österbotten besättas. Ej mindre än tolf sökande hade anmält sig: öfversten vid Björneborgs regemente *Henrik Johan von Knorring*, öfversten vid Jemtlands regemente

---

*) För anvisningen på detta egendomliga, honom förut obekanta yttrande står referenten i förbindelse till kanslirådet m. m. *Wilh. Lagus*. Då Åbo Hofrätts historia af afidne kanslirådet *Wilh. Gabr. Lagus* utkom, var manuskriptet till *Nemesis Divina* ej ännu upptäckt, hvarför Linnés originela återgifvande af det Hauswolff-Thauvoniuska målet icke i detta noggranna arbete kunde omnämnas.

Marcks von Württemberg, öfversten vid Savolaks regemente *Georg Didrik von Essen*, öfverstelöjtnanten *Karl Henrik Sprengtport*, krigsrådet *Gustaf Abraham Piper*, krigsrådet *J. Nigrell*, lagmannen *Johan Franc*, kammarrådet grefve *Olof Leyonstedt*, hofrättsrådet *Adam Fredenstierna*, hofrättsrådet *Sten Karl Bjelke*, lagmannen i Ångermanland och Vesterbotten *Olof Malmerfelt* och kammarrevisionsrådet *Johan von Wallwijk* (d. ä.). Flere af disse voro mäktige finska språket, såsom äfven tidigare i rådets protokoll vitsordats, och en särskild anledning att nu taga sagda omständighet i betraktande fans deri, att — enligt hvad dagens protokoll upplyser — riksdagsbönderne från Österbotten inkom supplicerat, „att kongl. maj:t täcktes i nåder förse länet med en sådan landshöfding, som är inkommen i finska språket och har sig beskaffenheten af länet bekant“. Hos riksrådet „kom under öfvervägande, om vid förslagets upprättande till detta lediga höfdingedörets återbesättande borde hafvas afseende på dem af de sökande, som förstå finska språket, eller ej“; tillika ventilerades, „emedan detta län är en gränseort, om till dess skötsel fordras en civil eller militär person, m. m. men höllts före, att hvars och ens bepröfvade skicklighet ett landshöfdingeämbete att förestå förnämligast borde komma i konsideration“. Konungen, hvilken var vid sammanträdet tillstädes, yttrade sin önskan, att de gamle och förfarne officerare, hvilka sökt tjensten, måtte behållas qvar vid armén och icke utnännas. Efter diskurser om de sökande skred rådet till förslags upprättande, och splittrades då rösterna ganska mycket; på förslag kommo von Knorring, Piper och Sprengtport, den förste och tredje veterligen bekante med finska språket, den andre deri okunnig. Riksrådet Wrangel uppförde Fredenstierna på tredje förslagsrummet, emedan denne var infödd

finne „och således det finska språket mäktig“. Riksråden Posse och Åkerhjelm förde äfven Fredenstierna på tredje rummet. Konungen förklarade sig hafva svårt att välja mellan de tre föreslagne, såsom alle egande stor värdighet och förtjenst, — hvadan det varit skäl att nu åtminstone draga sig till minnes löftet om afseende på kunskap i finska språket „så vida omständigheterna samt vederbörandes skicklighet och tjensteår thet kunna medgifva“, — men derpå förklarade sig hans maj:t i nåder vilja till platsen utnämna Piper, d. v. s. just den af de föreslagne, som i följd af karriär vid svenska regementen och embetsverk icke dertills kunnat om Finland, dess språk och förhållanden taga någon närmare kännedom.

År 1747, den 2 Mars skulle åter landshöfding tillsättas i Kymmenegårds län. Sökande voro den bekante majoren, baron *Henrik Wrede*, en viss *Thomasson*, om hvilken i handlingarna intet annat omförmäles, än att han var „af ålderdom mycket förfallen“, samt öfverstlöjtnanten *Nordenberg*. Allmogens riksdagsmän från Savolaks, Karelen och Kymmenegårds län hade i särskild skrifvelse anhållit om att till landshöfding bekomma Wrede, hvilken var med allmogen och dess språk väl bekant. Riksens ständer hade äfven för sin del intercederat för samme friherre Wrede, och det på ett sätt, som är ganska karakteristiskt för statsmakternas dåvarande inbördes förhållande. I skrifvelse af den 23 Febr. hade ständerna nemligen anmält, att i anseende till majoren baron Wredes egande goda egenskaper ständerna vore „af den underdåniga tanken, att herrar riksråd måge ega fria händer att till landshöfdingeämbetet uti Karelen och Savolaks utnämna bemälte major ibland andra meriterade och skicklige män“; jemte det ständerna tillika hos konungen „anhöllo“, att hans maj:t täcktes Wrede till

ifrågavarande tjänst befordra. Det behöfver knappt sägas, att dessa enstämmiga rekommendationer också hade önskad påföljd, i ty att Wrede, såsom rätt och billigt var, blef utnämnd.

Fyra dagar senare, den 6 Mars skulle president tillsättas i Åbo hofrätt. Ett memorial upplästes, hvori riksens ständer framhöllo vigten af att domareämbeten skulle besättas med personer af grundlig kunskap samt mogen och bepröfvad erfarenhet i stycken, som höra till rättvisans skipande, — en reprimande åt hans maj:t, som ibland med, ibland utan råds råde behagade afvika från förslagen. Vallet vägde denna gång mellan justitiekanslern *Peter Silfversköld*, landshöfding *Gustaf Samuel Gyllenborg*, landshöfding *Ehrenmalm*, revisionssekreteraren *Carl Gustaf Löwenhielm* och statssekreteraren *Erik Mathias von Nolcken*. Den sistnämnde torde först af riksrådet von Höpken rekommenderats på grund deraf, att han var „nog hemma både i finska språket och finska landet“, men frasen är sedermera öfverstruken vid protokollets justering, obekant af hvad orsak. Silfversköld, Gyllenborg och Ehrenmalm erhöilo förslag; den förstnämnde blef utnämnd.

Samma år 1747, den 23 Maj, föredrogs i rådet riksens ständers skrifvelse, hvori åt vicepresidenten i Åbo hofrätt Anders Munsterhjelm tillstyrktes afsked med full lön, hvarjemte ständerna uttryckligen anhöllo, att vid tjänstens återbesättande måtte i åtanke komma någon af ledamöterna i verket, som jemte andra förtjenster vore det finska språket mäktig, för de finske lagsökandes större beqvämlighets skull. Vid samma tillfälle föredrogs hos rådet äfven en af hofrättsrådet *Johan Lagerflycht* ingifven ansöknings att vid ämbetets besättande på grund af kunskap i finska språket och öfriga förtjenster varda ihogkommen.

Förslag infordrades. Den 23 Juni inkom detsamma, hvarå Lagerflycht ganska riktigt utnämndes.

År 1748, den 12 April upplästes i riksrådet en skrifvelse af landshöfdingen baron Wrede, hvori han med anledning af en under pröfning varande befordringsfråga framhåller, hurusom genom det, enligt hvad han förnummit, ifrågasatta utnämmandet af en auditör *Sarén* till häradshöfding andre skulle förorättas, särskildt vicehäradshöfdingen *Johan Andreas Ingelotz* och notarien *Tammelén*, hvilka begge hade det skälet för sig, att de voro finska språket mäktige samt hemma och vana i landet, „och således mera skicklige än *Sarén*, som ej lär hafva sig berörda språk och landsens bruk bekant“. Landshöfdingen omnämde äfven, att riksens ständer både vid den förflutna och jemväl vid den föregående riksdagen i underdånighet anhållit, att helst de, som vore finska språket mäktige, måtte framför andra till domare förordnas, såsom ock i resolutioner på besvär utlofvadt blifvit. Denna allvarliga skrifvelse hade äfven åsyftad påföljd, i ty att rådet beslöt hos konungen göra „föreställning“ om förblifvande vid förslaget. Troligen blef rådets vilja sedan gällande, ehuru med sakens afgörande uppskof inträffade i följd af konungens stora svaghet och oförmåga att sköta regeringen.

Samma år den 17 Maj skulle sekreterare för generalguvernören von Rosen utses. Om en af de sökande, den sedan som ärelös spion åt tvenne makter nogsamt kände *Karl Krook* nämnes, att han var extra ordinarie notarie i Svea hofrätt, licentiatus juris i Upsala samt varit föreslagen till adjunctura juris. „Är eljest född i Finland och skall hafva sig bekant språket samt nationens bruk och ekonomi“. Riksrådet baron Wrede och efter honom de öfriga excellenserna utnämnde Krook med afseende å den

sistnämnda förtjensten, hvilken äfven i det ad interim utfärdade utnämningebrevet bland annat åberopas.

Min granskning af rådsprotokollen har egentligen ej sträckt sig utöfver sistsagda år, och borde jag således stanna här. Några omständigheter af mindre vigt tillåter jag mig dock ännu att i förbigående beröra, hvilka icke äro utan sammanhang med det ofvan behandlade ämnet.

Det säger sig sjelft, att man äfven vid transporter och tjenstebyten bort hafva afseende å föreskriften om kunskap i finska språket. I det föregående hafva vi dock redan sett, att så icke var fallet. Flere liknande fall kunde anföras. Så t. ex. då häradshöfding *Lostjerna* 1743 ville byta tjenst med en häradshöfding *Åkerhjelm* i Sverige, och pluraliteten af Åbo hofrätt afstyrkt, fann sig rådet deremot böra tillstyrka bifall, helst tjenstebyten i gemen vore tillåtna. Öfverhufvud tyckes det räknats som en för den sökande gynsam omständighet, då han icke sökte advancement utan blott transport, — fastän föreskriften om kunskap i finska språket sålunda blef för gången alldeles illusorisk.

Ännu betänkligare blef den omständighet, att rådet med afseende å 1743 års riksdags beslut måste fästa afseende vid finansiela synpunkter, då någon tjenst skulle besättas; till åstadkommande af besparingar i statsutgifterna hade man neml. ansett ett visst antal platser kunna reguliert stå lediga. Nu lider det intet tvifvel, att i rikets hufvuddel antalet af tjenstemän allaredan vid denna tid var så stort, att det mer än väl bort förslå för „sysslornas idkesamma skötsel“. Men Finlands tillstånd och behof kräfde också i detta såsom i många andra afseenden något helt annat, än hvad som i Sverige var på sin plats, och man kan tydligt skönja, att sparsamhetshänsynen vid finska

tjensters besättande mången gång varit ganska malplace-rad. Vi hafva sett, huru tätt befordringarna följde på hvarandra i Åbo hofrätt i följd af samtidigt inträffande vakanser. Den 29 Febr. 1744, då hofrättsrådet von Psilander sökt sig till assessor i Svea hofrätt, erinrade sig äfven deras excellenser i rådet, att Åbo hofrätt då för tiden (i anseende till presidentens sjuklighet och deraf förorsakade frånvaro, vicepresidentens höga ålder samt åtskilliga ledamöters dels sjuklighet, dels erhållna permission) bestode af så få ledamöter, att fara vore, det hofrätten komme ur domfört skick, åtminstone derest någon af dess till städes varande ledamöter insjuknade eller för laga jäfs skuld ej komme att i målens behandling deltaga. Men detta oakadt inträffade nästföljande 1 Maj, då åtskilliga domareämbeten i Finland skulle besättas, att deras excellenser „fölo på den tanken“ att de tvenne vakanserna i Åbo hofrätt kunde stå lediga, — detta i enlighet med föredragande statssekreterarens påminnelse, att vid riksstatsens jemkande det i rådet „diskursive blifvit omtalt“, att tvenne platser tills vidare kunde lemnas obesatta i Åbo. Hofrätten hade dock vid samma tillfälle anmält, att nämnda ämbeten nödvändigtvis borde besättas, helst presidenten var frånvarande och ledamöterna voro få, „så att framdeles ett större antal af dem än nu är, oundvikligt synes fordras“. Rådet beslöt på samma gång, att derest vakanserna som bäst vore eller framdeles blefve flere än två lediga assessorsämbeten, borde efter förra vanligheten inkommas med förslag till deras besättande.

Missförhållandet med det stora antalet vakanser i hofrättens ledamotspersonal påkallade snart rättelse. År 1746 den 25 Mars anmäldes i rådet, att landssekreteraren *Jakob Neuman* begärt att få tillträda ett ledigt assessorat, i hvil-

ket fall han skulle nöja sig med halfva landssekreterare-lönen, till dess han kunde få full assessorslön. Hofrätten hade med anledning häraf å nyo anfört i sitt föregående 5 Nov. daterade yttrande, att genom presidentens och vice-presidentens sjuklighet samt flere ledamöters frånvaro på grund af laga förhinder antalet af rättens ledamöter icke var så starkt, att sysslorna med tillbörlig drift kunde skötas; önskande hofrätten alltså, att någon skulle till de lediga tjänsterna förordnas, „hvilket icke tyckes strida mot kongl. brefvet af den 1 Maj 1744“. Men då hofrätten tillika insåg, att den som en gång fått tillträde till tjänsten sedan äfven syntes vara mest berättigad till dess erhållande, ansåg den sig emellertid böra tillstyrka upprättandet af behörigt förslag enligt regeringsformen. Med anledning häraf resolverade rådet också, att hofrätten skulle successive enligt förordningen af den 9 Maj 1739 inkomma med förslag till de två lediga assessoratens besättande, hvilka annars enligt brefvet af den 1 Maj 1744 bort till besparing i staten stå lediga; „dock skulle de, som dervid kunna blifva förordnade, få nöja sig tills vidare med sina förra löner“.

Nästföljande 8 Okt. 1746 skulle det med anledning häraf lediganslagna assessorsämbetet besättas. Ofvan är redan nämndt, att auditören *Hauswolff* denna gång blef den sannskyldige, och må nu blott tilläggas som ett be-tecknande drag, att riksrådet Ehrenpreus vid omröstningen bland annat anförde till förmon för Neuman, att han ut-verkat åt hofrätten sjelfva tillfället att få insända förslag till de assessorat, hvilka förut i enlighet med riksens ständers hemställan blifvit befalda att lemnas lediga. Om denna sin mening blef riksrådet dock ensam; först Hauswolff och sedan Thauvonius utnämndes, som förut nämndt är.

Åtskilliga liknande exempel på detta mäklande med löneförmoner m. m. torde det vara öfverflödigt att relatera. Deremot förtjenar att särskildt framhållas ett egenomligt befordringsskäl, som tvenne gånger förelegat under ifrågavarande tiderymd uti ryska rekommendationer. Den 2 Oktober 1745 då *Lostjerna* blef utnämnd till assessor i Åbo hofrätt, nämnde riksrådet Cedercreutz till protokollet om en af de sökande, aktuarien *Karl Brotterus*, att de ryske kommissarierna vid fredskongressen i Åbo så enständigt rekommenderat bemälte Brotterus till befordran, att deraf „hade blifvit en separat artikel i traktaten, så framt hans excellens ej hade gifvit dem hopp, att sådant lika väl kunde ske“, hvarför riksrådet nu hemställde om Brotteri utnämning. Följande år 1746 den 22 April påmintes å nyo om samma rekommendation, som äfven blifvit af general Keith upprepad. Som förr är nämndt blef Brotterus då utnämnd.

Ett liknande fall hade förekommit tidigare den 20 Aug. 1745 då en *Siwertz* nämnes hafva erhållit en härads-höfdingesyssla i Savolaks med särskildt afseende å ryska kejsarinnans honom gifna rekommendation. Hvarom en-voyén Berek skulle vid ryska hofvet anmäla.

Arkkipiispa C. F. Mennander'in kirjekokoelma.

Esittänyt

Jon. Castrén.

Ilahuttavimpia todisteita siitä kansallisesta vireydestä, jonka elähyttävä vaikutus jo ilmoittaikse niin monella alalla, on se utteruus, millä viime aikoina on ryhdytty kotimaisen historian tutkimiseen. Se onkin luonnollista, että kuta enemmän kansallishenki herää ja varttuu sitä enemmän käy se kansalle pakottavaksi tarpeeksi oppia tuntemaan omaa itseänsä sekä tämän itsensä tuntemisen kautta kartuttaa voimiansa vastaisten ponnistusten varalle. Ehkä taistellen moninaisten vastusten ja vaivaloisuuksien kanssa on kotimaisen historian tutkimus yhä edelleen kartuttanut tietoa menneitten aikojen oloista. Yhä edelleen on uusia lähteitä keksitty ja saatettu julkisuuteen. Että kumminkin vielä löytyy paljon tutkimattomia lähteitä, jotka voisivat monenmoisessa suhteessa valaista kansamme vaiheita, lienee kieltämätöntä. Kotimaiset lähteet eivät ole likimalkaankaan tyhjiille ammennetut. Ottamatta lukuun vanhemmaa valtion sekä senaatin arkistoa löytynee maamme kihlakuntain ja kirkkoin tomuisissa säilyissä runsaasti viljelemättömiä aarteita, jotka epäilemättä ansaitsisivat ja palkitsisivat tutkimisen vaivan. Tähän saakka onkin tutkimus parhaasta päästä ammentanut niistä lähteistä, joita viljalta on ollut saatavina ruotsinpuolisista arkistoista. Että täälläkin on jäljellä monta viljelemätöntä lähdetä, joka voisi olla tosiarvosta ei ainoastaan valtiolliselle, vaan

myöskin ja etupäässä vielä varsin vaillinaiselle sivistyshistoriallemme, on varma asia. Niinpä esimerkiksi löytyy Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa viime mainitussa suhteessa tärkeä kokoelma, joka käsittää suuren joukon suomalaisten ja ruotsalaisten miesten Arkipiispa Mennander'ille lähettämiä kirjeitä. Tietääksemme ei kukaan ole niitä vielä tutkinut, ainakaan ei perinpohjaisesti. Eräällä käyntimatalla Tukholmassa otimme luettelon niistä. Ne ovat seuraavain henkilöin kirjoittamia:

Piispa C. F. Mennander'in kirjeet pojallensa C. F. Mennander'ille sekä tämän kirjeet isällensä, kirjoitetut pojan lapsuuden ja nuoruuden aikana hänen vielä Suomessa ollessa vuosien 1755—1766 kuluessa.

Pojan C. F. Mennander'in kirjeitä on ummelleen 100 kap. Samoin isä ja poika Mennander'in, joka nyt oleskeli Ruot-
sissa, kirjeet toisillensa . . . . . 1766—1769.
" " " . . . . . 1770—1772.
" " " . . . . . 1773—1774.
" " " . . . . . 1775—1776.

Kirjeitä Arkipiispa Mennander'ille Waltionneuvoskunnan jäseniltä vuosilta 1737—1786.

Nimitysajan jälkeen järjestetyt:

Creutz, Ernst Joh. . . . . 1737—38.
Rosen, G. F. von . . . . . 1760.
Cederström, Olof . . . . . 1741—43.
Tessin, Carl Gustaf . . . . . 1746—68.
Höpken . . . . . 1763—79.
Ekeblad . . . . . 1762—70.
Löwenhjelm . . . . . 1767.
Scheffer, Carl . . . . . 1768—77.
Lieven . . . . . 1766—79.

Rudensköld	1773—82.
Hiärne	1762—84.
Hermelin	1767—68.
Reuterholm	1758,
ja hänen puolisonsa	
Kreivinna Gyllenstjerna	1774—77.
Ribbing	1778.
Stockenström	1771—86.
Bjelke	1779—85.
Scheffer, Ulric	1772—82.
Hermanson	1757—78.
Sinklair	1771—75.
Sparre, Carl	1777—83.
” Fredrik	1770—85.
De Geer, Emanuel	1782.
Brahe	1780—84.

Arkkipiispojien ja piispain Mennander'ille vuosien 1743—1785 kuluessa kirjoittamia kirjeitä.

Arkkipiispat ovat:

Benzelius, Erik	1743.
Benzelius, H.	1757—58.
Troilius	1757—62.

Piispat:

Benzelius, Carl Jesper	1776—84.
Brovallius	1746.
Celsius	1767—79.
Filinius	1743—75.
Forsenius	1767—70.
Fortelius	1767—82.
Halenius	1757—65.
Herweghr	1782—85.

Hesselgren	1781.
Körning	1757.
Lamberg	1767—77.
Lütkeinan	1779—85.
Schröder, Carl	1775—82.
Schröder, Jöran	1762—70.
Serenius	1766—75.
Taube	1782—83.
Troil, von	1779—82.

Muitten henkilöin kirjoittamia:

Hauswolff	1766—68.
Hydrén .	1762—82.
Wrangel .	1770—85.

Kanslianeuvos ja Proessori Henric Hassel'in kirjeet Arkkipiispa C. F. Mennander'ille ja hänen pojallensa C. F. Fredenheim'ille. Proessori Pietari Kalm'in kirjeet Arkkipiispa Mennander'ille vuosilta 1747—79.

Kirjeitä Arkkipiispa Mennander'ille, joita ovat kirjoittaneet:

Proessori Bilmark	1761—1785.
„ Porthan	1772—1785.
Provasti Lencqvist	1757—1779.
„ Idman	1756—1775.
Komministeri A. Chydenius .	1768.

Kirjeitä Arkkipiispa Mennander'ille, joita ovat kirjoittaneet:

Kuninkaallisen kirjaston heitaja Gjörwell	1770—80.
Sihteeri Gahm	1768—86.
Proessori Lidén	1766.
Tirehtööri Salvius	1745—57.

Kirjakauppias Kiesewetter	1752—68.
Proessori Dähnert	1765.

Kirjeitä Arkkipiispa Menander'ille, joita ovat vuosien 1734—1785 kuluessa seuraavat erityiset henkilöt kirjoittaneet:

Arcel	1773.
Aimelus	1749.
Armfeldt, Magnus	1767—68.
Aspegren Gabriel	1745;

kirjettä seuraa kolme liitettä, joilla on päällekirjoituksina 1) „Berättelse om Booskapsförbetringen i Österbotn“. 2) „Kort berättelse om then uti Ilmola och deromkring belägna socknar i denna sommar 1745 grasserad boskaps sjukdom samt de dervid erindrada omständigheter. Ilmola 9 Septemb. 1745. Carl Rein“. 3) „Mina tankar om then i Österbotn grasserand Boskapspesten“ sekä 4) eräs kirje, jonka on kirjoittanut D. Carlson „gestgifvare i Oravais i Wörå sockn“ vallesmanni Oxe'lle samassa pitäjääsä maliskuussa 1740.

Berger	1779.
Bergius, A.	1743.
Belang	1777.
Björk	1745—46.
Brander	1775.
Cajander	1755—56.
Carleson, Carl	1760.
Carleson, E.	1757—59.
Carleson, Hedvig, paroni Yxkull'in leski	1755.
Carnall, C. C. de	1757.
Cederhjelm	1785.
Cerenius	1755.
Cronstedt, Carl	1741—43.

Eberhardt	1785.
Engeström, von	1781.
Erwast	1745.
Falander	1779.
Fortelius, Isaac	1757.
Gadd	1748.
Gadolin	1748—86.
Grill, Joh. Abr.	—
Grubb	1748—52.
Hallman	1758.
Hastfer, A.	1762.
Häggman	1746.
Jerlström, Elias	1754.
Jerlström, Lisa	1754.
Josephus Palatinus	1780.
Juvelius	1749.
Krompein, Lappeenrannan kommandanti	1745.
Lillienstedt, C., sekä puolionsa	1785.
Litzelius	1749.
Lund	1756.
Marche, de la	1753.
Mathesius	1745—57.
Nieroth, Laamanni Morian'in leski	1767—69.
Pazelius	1749.
Peldan, G. H.	1734—35.
Peteche, Gabr.	1756.
Piper, G. A.	1758—59.
Rein	1747—49.
Reinius	1749.
Ribbing, Kaarlo de Geer'in leski	1779.
Rogberg, S.	1757.
„ Joh.	1775.

Roos	1758—76.
Scarin, A.	1761.
Seelman, Wormsista	1751.
Seegererantz, Sotavalda 22 heinäkuuta	1742.
Siewonius	1745.
Silfverstolpe	1779.
Stenbäck, Lars	1735.
Svedenborg	1762—64.
Svedsio	1777.
Topo, Nikolaus	1756.
Welin	1739.
Wetterblad	1775.
Åberg, Pietarista	1758.
Åkerhjelm, Anna Stina	1785.
Åkerhjelm, Fredrik	1784.

Edellä luetelluista kirjeistä emme ole käyneet muitten läpi kuin niitten, jotka piispa C. F. Mennander ja hänen poikansa keskenänsä ovat vaihettaneet. Jo itseksensä tämä kirjekokoelma käsittää pari vahvaa nidosta.

Ajan ja kirjoituspaikan suhteen jakaantuvat nämät kirjeet kahteen eri osaan: niihin jotka poika C. F. Mennander Suomesta kirjoitti isällensä piispa Mennander'ille tämän ollessa 1756, 1760 ja 1765 vuosien valtiopäivillä, sekä niihin jotka poika Mennander tultuaan vuonna 1765 ylimääräiseksi kanslistiksi kansliakollegion toimistossa Ruotsista lähetti isällensä. Viime mainittu kirjesarja, joka alkaa vuodesta 1765, jatkuu aina vuoteen 1775, jolloin piispa Mennander muutti Ruotsiin, siirtyen Turun piispanvirasta Uppsalan arkkipiispan istuimelle.

Tietysti on näitten kirjeitten edellinen osa historiallisena lähteenä vähäarvoinen, sitä vastoin tarjoo se elä-

mänkerrallisessa suhteessa monta hauskaa ja valaisevaa tietoa. Niistä saamme mitä elävimmän kuvan piispa Mennander'in jalomielisestä, lempeästä ja hellästä luonteesta sekä siitä rakkaudesta millä hän oli kiinitetty synnyinmaahansa ja poikaansa, jonka hän tulevaisuudessa toivoi tälle tuottavan kunniaa ja kunnioitusta; niistä havaitsemme että Mennander oli yhtä suuri ihmisenä kun isänmaanystävänä ja ettei suinkaan tuo arvostelu ole liioitettu minkä piispan aikalainen kreivi C. G. Tessin hänestä on antanut kun hän lausuu: „Mennander kan aldrig nog berömmas. Man måste erkänna honom för en sedernas lärare och sedernas utöfvare. Nitisk för Guds ära och dess församlings bästa; grundlärdd i allt hvad honom tillkom, lämpande sig så vidt möjligt var efter omständigheterna, vänlig och tillförlitlig, är han värd att af hvarje man högaktsas, af Akademien äras och af hvarje vältänkt menniska älskas”.

Se hellä ja patriarkaarillinen väli mikä vallitsi isän ja pojan kesken kuvantuu selvästi kirjeitten jälkimäisessäkin osassa. Piispan kirjeet ovat nyt lyhveämmät ja niukemmat sisältönsä puolesta; tavan takaa antaa hän niissä jonkun tiedon voimisehansansa sekä sikäläisistä oloista, pyytää itse pojaltansa tietoa yhdestä tai toisesta seikasta; usein löytyy kirjeessä joku isällinen neuvo, väliste nuhdekin. Niinpä tuo Turun arvoisa, kaikkialla kunnioitettu piispa, joka mielipiteiltään oli vankka suomalainen, havaitaan nuhdelleen poikaansa siitä, että tämä oli kirjoittanut itsensä Maarian ruotsalaiseen eikä suomalaisten omaan kansallisseurakuntaan (finska nationella församlingen) ja että hän laiminlöi suomalaisen kirkon jumalanpalveluksia. Tämä nuhde näkyykin tehneen terveellisen vaikutuksen. Eräässä lähettämässään kirjeessä kokee Fredenheim puollustaida, ilmoittaa syyn tämmöiseen menettelemiseensä ei suinkaan

olevan etsittäväenä oman kansallisuuden halveksimisessa ja lupaa vastedes tarkoin noudattaa isänsä tahtoa.

Muutoin emme saa oudoksua, että tuo piispan aika mieheksi kasvanut poika, joka jo oli aateloitettu nimellä Fredenheim ja joka tähän aikaan hoiti registraatorin virkaa kansliakollegion toimistossa sekä sen ohessa toimitti sihteerin ammattia Turun akatemian silloisen kanslerin, kreivi Tessin'in luona, katsoo aivan luonnolliseksi asiaksi jopa velvollisuudeksensa antaa isällensä mitä tarkempia tietoja taloudellisista seikoistansa; vähän väliin tekee hän tilin tuloistansa ja pienimmistäkin menoista, ja koska tavallisesti edelliset eivät riitä jälkimäisten suorittamiseen pyydetään rahaapua piispalta, joka aina onkin altis auttamaan.

Erästä kirjeestä 19 p. Helmikuuta 1773 havaitaan, että vajuus oli noussut tavallista suuremmaksi, sen syntyminen selitetään tarkoilla laskuilla ja lopuksi anoo nuori aatelmies, joka näyttää olevan pahemmassa kun pulassa, isältänsä 4000 riksiä. Selitys lienee ollutkin riittävä ja piispan mieleinen koska, kuten myöhemmästä kirjeestä näkyy, rahat seurasivat.

Tämmöinen taloudellisten seikkain selvittäminen kuului ajan henkeen ja ilman sitäkin oli isän ja pojan suhde niin sydämmellinen, että Fredenheim aina luottamuksella ja avosydämmeisyydellä laski kaikki ilonsa ja surunsa rakastetun isän helmoihin. Isälle uskotaan ei ainoastaan taloudelliset huolet, kaikki mikä ylimalkaan koskee Fredenheim'ia yksityisesti, hänen edistymistänsä valitsemalla toimialallansa, koroitusta virassa ja kuninkaan häntä vastaan osoittamaa suosiota, kaikki tekee Fredenheim piispan tiettäväksi.

Viimeksi mainittua Fredenheim'in kirjettä seuraa muutama „apostille“, jossa Fredenheim kertoo kuinka hän en-

simäinen päivä Helmikuuta sai kuninkaalta audiensin, jota tilaisuutta hän käytti pyytääkseen päästä avonaiseen valtioheraldin virkaan. Kuningas, joka kovaksi onneksi juuri samana päivänä oli ehtinyt antaa mainitun viran Schönberg'ille, lausui paheksumisensa siitä ettei hän parhaalla tahdollaan tällä kertaa voinut asiaa auttaa, vaan lupasi toiste muistaa Fredenheim'ia. Lopuksi oli hänen Majesteetinsä lausunut Fredenheim'ille niin armollisia sanoja ettei tämä ikinä sano niitä unohtavansa. Kysyttyään nimittäin josko ei Fredenheim ollut Turun piispan poika, ja tämän vastattua että hän oli piispan ainoa lapsi, oli Kuningas, joka nimittää Fredenheim'ia „min kära Fredenheim“, jatkanut: „hän (Turun piispa) on erinomaisen kunniallinen mies ja se on teille parhain ja voimakkain puoltosana“. Fredenheim lisää: „konungen följde mig med nådig uppsyn och jag gick glad ut“. Ettei tuo omituinen lumousvoima, millä kolmas Kustaa viehätti puoleensa kaikkia niitä jotka olivat hänen ympärillensä ja joitten kanssa hän joutui yhteyteen, jopa julkisia vihamiehiänsäkin, millään muotoa voinut Fredenheim'iinkään olla vaikuttamatta, siitä kantavat hänen kirjeensä ilmeisen todistuksen. Se lämpimyys millä Fredenheim kirjeissään puollustaa ja ylistää Kustaa III kun tämän toimet joutuvat puheeksi, se kunnioitus millä hän hallitsiastansa ja tämän lempeydestä kertoilee, on aina teeskentelemätöin ja sydämmen pohjasta lähtenyt, se ei ole liukkaan ja muikaillevan hovimiehen pelkkää lipevätä puhetta. Kuitenkin huomaa helposti ettei se ainoastaan ollut kuninkaan yleensä viehättävä personallisuus sekä hänen Fredenheim'ia vastaan osoittama suosio joka veti miestämme kuninkaan puoleen, tähän oli syynä toinenkin objektivillisempi vaikutin. Tunnettu on että kuningas erinomaisella suopeudella kohteli Suomea ja suomalaisia, joita hän suureksi osaksi sai kiit-

tää valtiokumouksen onnistumisesta ja että hän toden teolla ja voimiensa mukaan koki parannella niitä vammoja ja vaurioita joita Hattujen sotainen hurjapäisyys oli maallemme tuottanut. Että tällöinen kuninkaan mieliala yhä enemmän kiinnittäisi häneen niin isänmaallisen ja suomenmielisen miehen pojan, kun piispa Mennander'in, on luonnollista, semminkin kun nämät Kustaa III:n suomalaisystävälliset mielipiteet usein kyllä astuivat näkyviin. Että Fredenheim joka tiesi ja tunsi isänsä kansallisen mielen aina kiiruhtaa tälle antamaan tiedon näistä osoitteista on yhtä luonnollista.

Niinpä kirjoittaa Fredenheim eräässä kirjeessä 1 päivältä joulukuuta 1772:

„Innan konungen reste, viste han ett nyt prof af nåd och sin kunskap i finskan. En Bonde, som då kongen steg i vagnen att resa till Ekholmsund, framräckte en supplique, feck till svar:

Tule minun tygö maanantaina källo kymmenen“.

Tästä päättäen sopisi väittää ettei Kustaa III ainoastaan ymmärtänyt muutamia yksityisiä suomenkielisiä sanoja, vaan että hän epäilemättä hyvin ymmärsi suomea ja kykeni sitä puheessakin käyttämään.

Samasta helposti ymmärrettävästä syystä tapaamme Fredenheim'in kirjeissä tietoja kaikista sen aikuisista merkellisimmistä Suomessa sekä Ruotsissa oleskelevia suomalaisia koskevista seikoista ja tapahtumista. Maamme mainioimpia miehiä tähän aikaan oli parooni Jaakko Maunu Sprengtporten. Ollen 1772 vuoden valtiokumouksen tehokkaana alkuun ja toimeenpanijana sai Sprengtporten sittemmin kuninkaaltansa vastaanottaa monta suurta suosion ja kunnioituksen osoitusta. Muun muassa nimitti Kuningas hänet kenraaliluutnantiksi ja kuninkaallisen kaartin päälliköksi.

Mutta pian riitautui Sprengtporten kuninkaallisen suosiansa kanssa, otti eron hovielämästä ja luopui iäksi päiviksi kaikista viroistansa. Että syy tähän luopumiseen oli syvempi kuin se itessään vähäpätöinen seikka, joka oli eripuraisuuden ulkonaisena aiheena, on tunnettu.

Tästä aikanaan kuuluisasta ja huomiota herättävästä tapauksesta antaa Fredenheim, joka kumminkin näkyy liian pintapuolisesti käsittäneen asian ja jonka silmiä kuninkaallisen armon loistavat säteet lienevät huiaisseet näkemästä kaikkia niitä varjopuolia, joita Kustaa III:nen yhä karttumistaan karttuva omavaltaisuus myötänsä toi, eräässä isällensä lähetetyssä kirjeessä 18 p. maaliskuuta 1774 seuraavan kertomuksen: „Man lär undra öfver Baron Sprengtportens afsked och i sjelfva verket vore det också en curieuse händelse, om ej man kände hans Sinnelag. Hela tillgången var sådan. En karl af hvita hästgardet skulle ställas till rätta och då ville Sprengtporten hafva en melerad krigsrätt af begge Corpserna. Skickar derföre den bekante Cornetten Nordenstolpe (som från häradshöfdinge gaf sig till hvita gardet) att öfver den saken sitta i stället för fendriken Liljehorn. Men denne jemte krigsrätten ville ej cedera rummet och påstodo att Generalen hade ej att befalla öfver dem såsom domstol. Generalen blef förtörnad och sätter Liljehorn i arrest. Men denne stod för väl hos konungen för at icke straxt erhålla Des befallning och varda lösgifven. Hinc illae lacrymae. Sprengtporten ger in ett memorial ohöfviskt och plumpt till konungen ungefär i den ton, at om han ej hade magt at kommendera en fendrik, så ville han ej mera tjena jemte en hop oafmätta utlåtelse. Konungen sade at den största grace Han kunde göra honom var att be honom taga detta memorial tillbaka. Då ger Sprengtporten in et höfligare afskeds memorial och be-

gär dimision som förra gången från alla sina embeten. Konungen som alltid sett förbi hans öfverdrifna sinne och estimerat honom för hans talenter, gjorde allt för att i 8 dagar sjelf och genom andre behålla honom qvar. Men som han ej stod at öfvertala, så biföll konungen i rådet hans afsked och gaf honom tillika femton tusen plåtars pension. Sprengtporten afsade sig dem, men konungen svarade: Jag har derom anbefalt mitt statskontor: penningarne stå för Eder räkning: vil ni ej ha dem så taga väl Edra arfvingar emot dem. I den ställningen är saken nu.

Sprengtporten har varit rätt rörd de senare gångerna han talt vid kongen: och så mycket hela denna tillgången visar kongens nobla och froma sinnelag, så mycket vanhedrar den Sprengtporten. Nu synes han då och då på Courerna i en blå siënpole(?) klädning och konungen fortfar i sin grace emot honom. Någre säga at han nu arrenderar en fördelaktig kungsgård här i Swerge: andra att han reser till Finland tillbaka. Alt hvad man vist kan säga, är, at han ej passar vid hofvet”.

Mutamassa toisesa kirjeessä lausuu Fredenheim mielihahansa siitä että eräs pappismies Juvelius *), joka oli saanut tilaisuuden saarnata kuninkaallisen linnan kirkossa, siellä oli tavattomasti pöntöstä peuhannut ja pauhannut sekä oikein „visat sin predikostyrka för konungen“. Siitä on kumminkin Fredenheim iloinen ettei hän sillä kertaa sattunut olemaan kalleriassa ja siten pääsi kuulemasta maamiehensä „alltför underliga expressioner“. Tämä ankara saarnamies oli sittemmin kanslianpresidentti Scheffer'ille jättänyt erään „promemorian“ kirkkoherran viras-

---

*) Kentiesi sama Juvelius joka sittemmin Kronoby'n Kirkkoherrana perintöprinssiä varten sepitti suomalaisella ja ruotsalaisella tekstillä varustetun lasten kirjan.

tansa, josta Fredenheim sukkelasti lausuu että se „luktade mera af tobak än förnuft“.

Fredenheim'in kirjeestä 8 p. huht. 1774 saamme niin ikään tietää että Kustaa III jo keväällä vuonna 1774 hankiutui kesäksi lähtemään matkalle Suomeen sekä että kuningas välttääksen maan liiallista rasittamista oli päättänyt kulkea niin pienellä seurueella kuin suinkin mahdollista. Seuralaiseksensa oli kuningas jo nimenomaan valikoinut kolme, jotka taisivat Suomen kieltä. Nämät olivat: tallimestari Munck, henkipaagi Ingelotz sekä toinen sihteeri presidenttikontorissa von Morian. Tämä kuninkaan aikomus raukesi kumminkin sikseen ja vasta keväillä 1775 teki Kustaa III kuninkaana ensimmäisen matkansa Suomessa. Tällä retkellä seurasi häntä Fredenheim, joka palattuaan Ruotsiin kirjoittaa 4 heink. 1775 isällensä: „konungen berömmer Finland och finnarne för alla Hans Majestät råkar och lofvar helt visst komma nästa år tillbaka“.

Samana vuonna löydämme muutamassa ennen Fredenheim'in käyntiä Suomessa kirjoitetussa kirjeessä taasen seuraavan tiedon Sprengtporten'ista: „General Sprengtporten mår ganska illa är contract, ser ynkelig ut, men lefver prägtigt och har sitt eget Capell utifrån af musikanter. Hans sjukdom har mycken likhet med Sauls. Han har en sådan invärtes hetta at han uti denna vinter legat uti ett oeldadt rum inunder ett öpet fönster. Han grubblar och något öfver Revolutionen mera af arghet än annat“.

Lopuksi tahdomme todisteeksi ja osoitteeksi siitä mitä sen aikalaiset ajattelivat ja tunsivat kuullessaan tuota Ranskan rinnalla halveksittua Ruotsin kieltä käytettävän näyttämöllä tässä julaista otteen muutamasta Fredenheim'in kirjeestä joka koskee ensimmäisen ruotsalaisen operan antamista. Ote kuuluu näin: „I måndags fördes den första Sven-

ska operan Thetis och Pelée uppå Theatern. Det blefve för vidlyftigt att beskrifva all den prakt och smak som der regerar. Det är obegripligt att på ett halft år så mycket kunnat uträttas, när man besinnar nödig tid för piecens komposition, öfning i sång och aktion, urval af Comedianter och deras svenska kroppars vänjande vid solo dans. Den swenska Theatre hedrar Gustaf den III och jag har aldrig kunnat tro mig blifva så öfvertygad huru en theater i eget språk kan polera seder och språk, som jag blef när jag fick se denna första Operan. Vi lefva som i en ny verld och sjelfva hofvets nöjen så billiga under så mycket bekymmer äro sammansatta af idel patriotism“.

Mainitsemme vielä sivumennen että muutamassa Fredenheim'in kirjeessä vuodelta 1766 löytyy lavea kertomus kuningas Adolf Fredrik'in luopumuksesta ja perintöprinssin käynnistä kollegioissa sekä vuodelta 1772 tarkka selitys Kustaa III:n vallankumouksesta. Fredenheim joka sattumaltaan oli kuninkaallisessa linnassa, kun kuningas palattuaan seuruneen kaartin paraadista suljetutti sen portit, jäi siten linnaan sekä näki ja kuuli kaikki mitä siellä tapahtui.

Myös Kirkkoherra G. H. Mellin'in kirjekoelma joka vuonna 1876 vainajan perillisiltä lunastettiin Tukholman kuninkaalliseen kirjastoon, lienee arvosta meille suomalaisille, etenkin siitä syystä että tässä kokoelmassa löytyy osa Saara Wacklin'in jälkeen jättämiä paperia, niitten joukossa kirjeitä, genealogillisia tietoja ja sukutauluja, otteita maamme historiaa koskevista seikoista, tummia lausemia omasta elämästään ja rikkaasta kokemuksestaan y. m. Selatessamme näitä paperia joutui sattumalta käteemme

paperiliuskare johon Kirkkoherra Mellin'in kädellä oli kirjoitettu muutamia suomenkielisiä lauseita, joista otimme kopian ja jotka kuuluvat näin:

„Isäin-maalle.

Sinä pimiä pohjan maa! Minä tahdon sinulle tarinoita minun ehtoni ajatuksia ja minun yöni uneita. Kuvia ja muistoja entisistä ajoista minun ympärilläni aina lentelee. Jos hämärät het ovat, kuitenkin rakkaat minun sydämmelleni. Yksi niistä uneista on jo valistunut: Se on varjo entisistä pakanaisten ajoista. Toinen uni oli taivaallinen olento, kantain ristin lippua. Hän ei ole vielä kukaan maasta luopunut.

Ensimmäinen kuva on sodan poika verellä ristitty.

Toinen kuva asuu rannoilla ja mettässä.

Rakkas pohjanmaa! Ota hyvästi vastaan minun unetani ja minun kuviani.

Surusen sydämmen ajatukset on Sinulle aina rakkaat“.

Nämät lyhyet lauseet, jotka sisällöstä päättäen kentiesi olivat aivotut jonkun suomenkielisen vainajan synnyinmaalle omistetun teoksen alkulauseeksi todistavat, saati vaan ne ovat vainajan itsensä sepittämät*), ettei Kirkkoherra Mellin'in muistosta ollut tykkänään haihtunut äitinkieli, mielestä synnyinmaa.

*) Käsiala ainakin on Mellin'in oma.

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT.

Protokoll fördt vid årsmötet den 9 November 1876.

Närvarande: ordföranden, professor Koskinen, doktor Ignatius, magister Boehm och undertecknad.

§ 1.

Afgående ordföranden kammarrådet Rabbe öppnade sammanträdet med ett tal, innehållande: *Sekularminne af Finske häfdeforskaren Daniel Juslenius*, hvilket kommer att ingå såsom särskildt föredrag bland Samfundets förhandlingar.

§ 2.

Secreteraren afgaf följande årsberättelse:

Historiska Samfundet har under detta sitt andra år fortsatt insamlandet af smärre historiska notiser, hvilka hvar för sig icke tyckas äga synnerlig vigt, men sammanförda till större antal dock göra, att händelsernas sammanhang allt mera upplärnar i fäderneslandets historie. På 8 möten hafva omkring 20 föredrag hållits, i hvilka mer eller mindre betydande resultat af detaljforskningar meddelats, de flesta skriftligen, för att intagas i Samfundets tidskrift. Utgifvandet af en sådan, som naturligtvis icke kan räkna på någon afsättning, har blifvit möjligt endast genom en frikostig gåfva af onämnd person, kallande sig: „en älskare af forskning i vårt lands historia“, för hvilken Samfundet blott på detta sätt kan uttrycka sin tacksamhet. Insänd i bref af den 27 nov. 1875, föranledde denna gåfva beslutet att begynna utgifvandet af en serie

fria häften, som skola innehålla både uppsatser och mötesprotokoller, ungefär såsom den härförinnan på Finska Literatur-Sällskapets förlag i 4 häften utgifna *Historiallinen Arkisto*, hvars namn den nya serien äfven skall bära. Vår afsigt var att ett häfte skulle utsändas till innevarande årsdag, men opåräknadt förhinder å tryckeriet har vållat att deraf endast 7 ark för närvarande äro tryckta. Dock skall häftet, som kallas det femte och utgår i 250 exemplar, innan kort lemnas i allmänhetens händer. Med urkundsamlingens utgifvande, som äfven varit påtänkt, har man deremot af förekomna skäl nödgats uppskjuta till nästa redogörelseår. Ett anonymt depositum af 600 mark för en historik öfver Kexholm, förvaras ännu i Samfundets kassa oanvänt, emedan man icke lyckats få det åsyftade arbetet i gång. Ty forskningen i vårt lands dunkla häfder kräfter rundlig tid, och de som deråt kunde egna sig, äro vanligen strängt upptagna af andra göromål.

De föredrag, som under året hållits, äro följande: Af professor *Y. Koskinen* om stålbågars företräde framför eldgevär, enligt ett yttrande af Bengt Juusten 1593; om några i Reval funna mycket gamla urkunder rörande Finland; om Erik XIV:s sons, prins Gustafs resa till Finska skären år 1596; om Nyslotts uppbyggande af arbetare från Orimattila och dessas belöning; om ett kontraktsprotest-cirkulär, skrifvet i Tammela 1617; om Kustö slotts plundring 1522 af Severin Norby och biskop Kurks flykt. Af kammarrådet *Rabbe*: om socknenamnen i hertig Johans af Finland förläningsbref, jemförda med dem i Agricolas register öfver kyrkogods; om gränsen emellan Ryssland och Finland i medlet af 1500-talet; om kyrkors och församlingars ålder, enligt en uppgjord kronologisk förteckning; om Finnarnes gamla tidsräkning, namn på månader, vecko-

dagur och fester; om skeppsbenämningarne Turoma, Hemema m. fl. och deras uppkomst under Ehrensvärds tid. Af *undertecknad*: om Finlands folkmängd i slutet af Gustaf I:s regering, på grund af hemmantalet; om Upsala mötes besluts underskrifter i Finland, förnämligast uppgift om hvilka ätter der uppgifna namn tillhörde; om en ordre af Carolinen Henrik Spåra, daterad Vackala 1733. Aflektor *Tigerstedt*: meddelade bref af biskop Gezelius d. ä. till P. Brahe 1666, dennes svar derå angående en profession i Tyskan, och Pehr Brahes uppmaning till Ziguenarne i Kajana friherreskap att hålla sig stilla. Af amanuensen *Aspelin*: om inskrifterna å gränsstenen Variskivi vid Ladogas strand. Af magister *E. G. Palmén*: om två märkliga utlåtanden angående Finland på riksdagarne 1747 och 1756, isynnerhet det af prosten Jakob Serenius; vapenbrevet för hertig Johan af Finland 1557; om förföljelsen emot kyrkoherden Thomas Pacchalenius, ur ett memorial af professor Jakob Gadolin. Af magister *A. Boehm*: åtskilliga anteckningar ur Gamla Karleby magistrats-arkiv från åren 1711, 1723—24 och 1808, till en del rörande stora ofreden.

Ledamöternas antal har under året icke förändrats. Såsom ordförande har fungerat kammarrådet *Rabbe*, såsom skattmästare professor Y. Koskinen, såsom sekreterare *undertecknad*.

S. G. Elmgren.

§ 3.

Skattmästaren afgaf följande redogörelse:

Tili Suomen Historiallisen Seuran kassasta,
Marrask. 9 p. 1875—Marrask. 9 p. 1876.

Vastattavaa:

Säästöä Kassassa edelliseltä tilivuodelta . . .	84: —
Jouluk. 17 p. 1875 lahja nimettömältä . . .	2,000: —
	<hr/>
	2,084: —

Vastaavaa:

Pohjoismaiden osakepankin talletusseteli n:o	
4,228, Jouluk. 18 p. 1875	2,000: —
Huhtik. 27 p. 1876 suoritettu kutsumuslipuista .	13: 50.
Kassassa puhdasta rahaa	70: 50.
	<hr/>
	2,084: —

Lisäksi tulee eräs Historiallisen osakunnan hal-
tuun jätetty palkintoraha, ynnä siitä läh-
teneet korot . . . . . 694: 60.
Helsingissä Marrask. 9 p. 1876.

Yrjö Koskinen.

§ 4.

För nu ingångna år valdes med slutna sedlar till
ordförande: professor Sven Gabr. Elmgren, till *skattmästare*
och bibliotekarie: doktor Karl Emil Ferdinand Ignatius,
och till *sekreterare*: amanuensen Johan Reinhold Aspelin.

In fidem

S. G. Elmgren.

Pöytäkirja Jouluk. 1 p. 1876.

Saapuvilla: Esimies provessori Elmgren, Kamarineu-
vos Rabbe, Tohtori Ignatius ja allekirjoittanut.

§ 1.

Pöytäkirjat Seuran kokouksesta Marrask. 2 p. ja vuo-
sikokouksesta Marrask. 9 p. luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Esimies ilmoitti, että Tohtori J. R. Aspelin, joka vuo-
sikokouksessa valittiin Seuran sihteeriksi, oli kirjallisesti
selittänyt, ei voivansa tätä palkatonta virkaa vastaan-otta.

Allekirjoittanut silloin lupasi Seuran pyynnöstä toistaseksi pitää tätä tointa.

§ 3.

Provessori Elmgren ilmoitti Seuran toimittaman Historiallisen Arkiston V:nnen osan kohdakkoon ilmestyvän. Tämän johdosta päätettiin, että 50 kappaletta jäisi professori Elmgren'in haltuun, jaettaviksi lahjakappaleina Seuran jäsenille ja muille, jotka ovat tutkimuksillaan Seuran tointa edistäneet, sekä muutamille tieteellisille yhdistyksille. Muut 200 kappaletta lupasi professori Koskinen ottaa omien kustantamainsa joukossa kirjakaappoihin jaettaviksi ja niistä aikanansa tehdä tiliä.

§ 4.

Allekirjoittanut huomautti, että ne neljä vuotta, joiden kuluessa hra Pedagogian kandidati Axel Berner oli sitonut valmistamaan historiallista kertomusta Käkisalmen linnasta ja läänistä (ks. Hist. Ark. IV, siv. 153), nyt olivat umpeen kuluneet, ja koska mainittua teosta ei tiettävästi vielä ollut aloitettukaan, päätettiin julistaa uudestaan haettavaksi, ennen tulevan Tammik. 15 p:ää, se palkintoraha, jonka eräs „Äyrämöinen“ niminen lahjoittaja oli tähän tarkoitukseen määrännyt.

§ 5.

Herra I. J. Inberg'in Suomen kartasta tuotiin viimeinen neljännes eli lounainen osa nähtäväksi, jolloin muutamat korjaukset nimien kirjoituksessa tekijälle ehdoteltiin.

§ 6.

Provessori Elmgren huomautti, että Porthan kirjoituksessaan Kristian II:n hallituksesta (Op. Selecta V, sivv. 450, 451) on maininnut Kuusiston linnan valloituksesta v.

1522, vaikka hän sanoo ei tarkemmin tietävänsä, milloin ja millä tavoin se tapahtui. Tiedot Stegmann'in Hansalaisessa kronikassa (Hist. Ark. V, sivv. 131, 132) ovat siis monessa kohden uusia. Koska Westgöthen luopumus Turun linnan piirityksestä tapahtui Toukok. 22 p., on luultavaa, että Kuusiston linnan valloitus tapahtui saman kuun 20 p:n paikoilla.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

Pöytäkirja Tammik. 19 p. 1877.

Saapuvilla: Esimies provessori Elmgren, Kamarineuvos Rabbe, Lehtori maisteri J. Krohn ja allekirjoittanut.

§ 1.

Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Ilmoitettiin, että herra ylioppilas Theodor Schwindt oli sisään antanut näin kuuluvan hakemuskirjan:

„Suomen Historialliselle Seuralle.

Jos Suomen Historiallinen Seura uskoo minun kirjoittavaksi sen historiallisen kertomuksen Käkisalimesta, joka hyväksyttynä kunniapalkinnolla palkittaisi, ryhtyisin tämän teoksen valmistamiseen. Kertomuksessani koettaisin selvitellä, sekä koko vanhan Käkisalmen läänin merkellisempiä historiallisia vaiheita että erittäin tarkemmin linnan, kaupungin ja läänin eteläosan entisiä oloja. Lähteinä olen aikonut käyttää, paitsi täällä saatavina olevat, tietääkseni asiaa koskevat painetut kirjat, Valtion arkistossa löytyvät Käkisalmen lääniä koskevat asiakirjat, Kä-

kisalmen kihlakunnassa löytyvät arkistot ja ne muinais-
tarut, jotka Käkisalmen tienoilla vielä kansassa elävät. Jos
Wiipurissa runsaampia lähteitä on tavattavana, käytän myös
niitä. Kertomukseni toivon saada valmiiksi, jos ei vuoden
1878 loppupuolella, niin viimeistään Syyskuussa 1879.

Helsingissä 12 p. Tammikuuta 1877.

Theodor Schwindt,
ylioppilas“.

Koska Seura tiesi herra Schwindt'in jo ennen ryhty-
neen Käkisalmen vaiheiden tutkimiseen ja äskettäin jul-
kaiseen Wiipurin ylioppilas-osakunnan ulosantamassa,
„Kaukomieli“ nimisessä kirjavihossa kirjoituksen nimeltä
„Aikajakso Käkisalmen historiassa“, päätettiin mielihyvällä
vastaan-ottaa tämä tarjous.

§ 3.

Seuran jäsen, Maisteri J. M. Salenius oli lähettänyt
Luettelon niistä Venäläisen Suomen nuorukaisista, jotka
ennen vuotta 1812 ovat käyneet oppia Porvoon lukiossa.
Tämä luettelo, johon on liitetty pieni ote Kaarlo Samuel
Forssman'in muistelmista, päätettiin painattaa Historialli-
seen Arkistoon.

§ 4.

Sen ohessa oli Maisteri Salenius'elta tullut seuraavat
muistoonpanot Haminaasta, Savonlinnasta ja Lappeenran-
nasta Venäjän vallan aialta, ko'otut Järjestämis-kommissio-
nin asiakirjoista:

„Den gamla uppstaden *Weckelax* eller *Fredrikshamn*,
som efter freden i Åbo nästan låg i ödesmål, repade sig
sedan något och gynnades med många företrädesrättighe-
ter. Der fans år 1812 1,488 personer. Rörande handels
större eller mindre liflighet kunna följande siffror lemna

någon upplysning. År 1784 inkom till Fredrikshamn 21 och år 1793 17 fartyg; år 1797 25 och år 1806 blott 3. Utom att svenska, holländska, engelska, danska och tyska fartyg sålunda besökte denna hamn, hade stadens egna skeppsrederier år 1785 utrustat 12 fartyg, deribland 2 af 250—300 lästers drägtighet. Men af dessa återstod år 1813 endast 1 jemte 5 mindre på kravel bygda östersjöfarare (4 galioter och 1 galeas), tillsammans om 211 läster, och seglatsen tyckes varit inskränkt till Petersburg och Nya Finlands städer. Importen hade åren 1784—1793 varit något större än exporten. Denna sistnämnda hade till föremål bräder, beck, tjära och ved, men författningarna gynnade icke alltid trävarors utförande. Ryska varor omsattes temligen mycket på nya Finland. Förresten var stadens handel nästan blott kramvaruhandel. — Tullinkomsterna i Fredrikshamn utgjorde år 1784 11,164 rubel; år 1793 6,265 rubel, år 1797 7,821 och 1806 8,793 rubel. Sedan afstannade nästan all tullrörelse. Såsom orsaker till handelns och stadens förfall uppgifvas krig, forstmästeriets inrättande, kejsar Pauls förbud mot trävarors utförsel 22 Juli 1798, förlusten af nederlagsfrihet på vin och salt, Willmanstrands och Nyslotts frånskiljande till sjelfständiga städer, landthandel, alltför dryga utskylder o. s. v. — Alla staden Fredrikshamns handlingar hade under 1741 års krigsbuller öfverförts till Sverige. Magistraten i Fredrikshamn underrättades 1 Dec. 1743 af Campenhausen, att de från Kymmenegårdslän till Sverige öfverförda lands- och stadsdokumenter återfordrats genom ryska utrikeskollegium från svenska hofvet. I Januari 1744 synes, att från Sveriges kanslikollegium skaffats en afskrift af stadens privilegier af 18 Juli 1723 och denna hade af landshöfding Ladau i Helsingfors blifvit sänd till Campenhausen. Åren

1727 och 1730 torde dock utfallit vidare privilegier och förklaringar. Dessa samt originalet till 1723 års privilegier sökte Campenhausen erhålla genom baron Düring och då begärdes ock tillbaka Fredrikshamn's kyrkas till Sverige förda skrud och penningar.

Staden *Nyslott*, som uppstått under skydd af Olofsborgs murar, förde likasom de flesta städer i gamla Finland efter stora ofreden ett tynande lif. Efter 1721 omtalas „Nyslotts malm“ egentligen blott såsom en under Fredrikshamn lydande marknadsplats och likasom några andra städer i gamla Finland sammansmälte Nyslott till lagskipning med omkringliggande landsbygd d. v. s. hörde under traktens häradsrätt. Efter 1784 torde staden dock återvunnit större oberoende och kallades sedan kretsstad. Men dess privilegiebref hade under krigen totalt förkommit och genom en eldsvåda i Nyslotts fästning år 1791 förstördes ytterligare gamla handlingar. Magistraten uppgaf likväl för organisationskomitén, att staden ännu vid 1664 års jordrefning haft lägenheter, som numera innehades af köpman Sittkoff. Den grek. ryska kyrka, som stod i fästningen, hade under svenska öfverväldet varit luthersk och till fästningsförsamlingen hade „malmens inbyggare“ räknats. Innevånarenes antal uppgafs år 1812 till 275 personer. Handeln var ringa. Köpmännen hade 14 odäckade lodjor eller skutor, hvilka seglade öfver Saimen till Willmanstrand och ditförde trävaror från åtskilliga sågar vid sagde sjö. Smör såldes till Petersburg och Wiborg sålunda, att Nyslotts vara i Willmanstrand afsattes i utbyte mot varor från de två nyssnämnda större städerna. Några tullafgifter graverade under sådana förhållanden icke Ny-

slottsboarne, men desse klagade öfver andra allmänna utgifters mängd. — I Olofsborg stod en liten garnison.

Willmanstrand eller *Lappstrand* hade under svenska öfverväldets sista tider ansetts såsom Wiborgs lastageplats. Efter 1721 befinnes dock staden vara en marknadsplats för Fredrikshamns handlande och hörde under dess magistrat. Fredrikshamns borgerskap skulle hvar Lördag hålla der torgdag. Stadens sigill „med sin eremit“ uppgafs vara af år 1656, men inga privilegiebref funnos qvar. Landskansliet brändes år 1741 och landskontoret förstördes. Åren 1784 och 1785 afmättes emellertid stadens egor. På samma grund, der i svenska tiden landshöfdingebyggnaden stått, bygdes en ny ståthållarebyggnad efter 1743 års fred, då i allmänhet många nybyggnader verkställes både i staden och fästningen. Enligt Storehs „Materialien zur Kenntniss des russischen Reichs“ fans i Willmanstrand år 1796 omkr. 285 invånare, mest finnar; år 1812 fans der 210 personer“.

§ 5.

Vihdoin oli Maisteri Salenius myöskin lähettänyt seuravat tiedot Rantasalmen entisestä Triviali-koulusta:

„Bidrag till Rantasalmi trivialskolas historia.

Förrän den publika trivialskolan i Rantasalmi, hvilken på sin tid var det enda läroverket i Sveriges andelar af Savolaks och Karelen, kom till stånd, fans i Rantasalmi under en kortare tid en skola af till hälften privat natur. Då nämligen rektor Winters hus och egendom i Nyslott vid eldsvådan derstädes blifvit lagda i aska, anhöll han hos konsistorium i Åbo 23 Juli 1743, att skolan från Nyslott ad interim blefve förflyttad till Rantasalmi kyrkoby. Emellertid återinträdde Borgå domkapitel i utöfningen af

sin myndighet öfver ifrågavarande trakter, tog därför saken i sitt öfvervägande och biföll i Nov. 1743 rektor Winters begäran. Denne undervisade sedan April 1744 sina 12 à 13 elever i tingshuset i Rantasalmi, men det blef så bofälligt, att han redan om hösten 1744 måste flytta till en liten hyrd lokal $\frac{1}{4}$ mil från kyrkan. Flere af hans elever voro så litet försigkomne, att de läste A B C; andra hade hunnit längre. Hans skola torde sedan snart hafva upphört. — Den trivialskola, som 1748 från S:t Michel förlades till Rantasalmi, hade der på den aflägsna landsorten att kämpa med många svårigheter. Också denna skola inqvarterades å tingshuset, men fick ej der någon varaktig stad, ty kronobetjeningen och häradshöfdingen ville icke unna den rum der, ej ens under mellantiderna mellan tingsterminerna. Sålunda befans skolan i November 1749 vara utan lokal. Ungdomen undervisades sedan en tid i lärarenes hem och efter många omgångar blef det länge påtänkt och mycket omtalade skolhuset ändtligen i så måtto färdigt, att läsningen der kunde vidtaga om våren 1752. Emellertid hade redan om våren 1750 några elever lemnat skolan af den orsak, att ej bättre var sörjdt för ändamålsenlig skollokal. En annan svårighet var bristen på läroböcker och undervisningsmateriel i allmänhet och ett ej mindre hinder för skolans uppkomst var bristen på tjenliga kvarter för eleverne. Denna brist blef aldrig fullkomligt afhjelpat, ehuru visst rum bygdes för sagde ändamål. — Vid trivialskolans i Rantasalmi, som stod under presterskapets direktion och inspektion, tyckes ej ännu i Maj 1749 hafva funnits någon skolungdom. Så uppgaf åtminstone skolans försumlige rektor Krook, som icke då ännu infunnit sig på ort och ställe och likaså var frånvarande under nästan hela hösttermin samma år (1749).

Under nämnda hösttermin lära 9 elever hafva frekventerat skolan. I Januari 1754 uppgafs elevernes antal till 35 på 5 klasser eller „lexor“. År 1758 fans 13 elever, år 1759 15; i Maj 1760 16 elever på 3 klasser; om hösten 1769 14 elever; om våren 1770 22; om våren 1773 18; om våren 1774 9 (?); om våren 1781 20; i Juni 1782 22; i Juni 1783 21 och i Juni 1785 15 elever. Dessa spridda uppgifter äro hemtade från domkapitlets i Borgå arkiv. Till detta embetsverk inkommo dylika siffernotiser och stundom fullständiga förteckningar öfver eleverna vid Rantasalmi trivialskola, men hvar skolans matriklar och öfriga handlingar tagit vägen, är mig obekant. — För bedömandet af trivialskolans verksamhet är det icke ur vägen att efterse, huru många elever derifrån dimitterades till gymnasium i Borgå. Gymnasiets matrikel upplyser, att derifrån år 1753 anlände 1 elev, år 1754 1, år 1755 3, år 1757 4, år 1758 2, år 1762 1, år 1763 1, år 1765 2, år 1772 1, år 1778 3, år 1779 1, år 1780 3, år 1782 5, år 1783 2, år 1784 3, år 1786 3 och år 1787 5. Af desse buro några namn, som sedan blifvit välkända i Finlands kulturhistoria eller i administrationen. Sålunda finna vi, att Carolus Gustavus Waeman (Weman) „munitus testimonio scholae rectoris Randasalmensis optimo“, non indignus civis gymnasii Borgoënsis aestimabatur år 1757 (i Mars månad). Magnus Jakob Alopæus inskrefs vid gymnasium 7 Mars 1758 likaså med betyg från Rantasalmi trivialskola. Erik Johan Pommell kom derifrån 1780, Gabriel Krogius 1786 m. fl. Några af skolans elever voro hemma från gamla Finland. Trivialskolan i Rantasalmi torde hafva stängts om våren 1788, ty under hösten 1787 och våren 1788 afflyttade lärarene småningom till Kuopio, skolhusen såldes följande sommar på auktion och några af eleverne fortsatte sina studier

privatim. Någon enda af dem anlände sedan såsom privatist till Borgå gymnasium (t. ex. en år 1791)“.

§ 6.

Allekirjoittanut toi esiin muutamia lisätietoja Mikko Paavalinpoika Munck'in Nuhialan herran varhaimmista virkatoimista.

W. G. Lagus'en runsasvaraisessa teoksessa „Finska adelns gods och Ätter“ tavataan sivv. 296 seurr. jotenkin täydellisiä tietoja Suomalaisen *Munck*-suvun kanta-isästä, *Mikko Paavalinpoiasta Nuhjalan herrasta*, joka aateloittiin Huhtik. 30 p. 1585 (vert. Anrep, *Ättartaflor*, II, siv. 927). Varhimpina tietoina hänestä mainitaan, että hän vv. 1581, 1582, 1585 oli Pontus de la Gardie'n ala-laamannina Pohjois-Suomessa, v. 1582 ratsumiehenä aatelis-lipullisen alla, v. 1584 Henrik Klaunpoika Horn'in la'in-lukijana Mynämäen kihlakunnassa, vv. 1586, 1587 voutina Limingan pitäjässä. Täytteeksi tahdon mainita pari ennen tuntematonta kohtaa hänen elämäkerrastaan. Keväällä ja kesällä 1583 hänen tapaamme Pohjanmaalla, sen maakunnan varatuomarina herra Pontus De la Gardie'n puolesta. Eräässä kuitissa Suom. Valtio-arkistossa, N:o 4,767, lehti 107, Pietarsaaresta Toukok. 16 p. 1583, hän nimittää itseänsä: „Kunink. Maj:tin Ruotsissa etc. minun Kaikkein-armollisimman herrani uskonvelvollinen alamainen ja kihlakunnan-tuomiota hallussa pitävä Pohjanmaalla tuon jalon vapaasukuisen herran, herra Pontus D. lagardie'n Ekeholman vapaaherran ja ritarin, Kolkan ja Sundby'n herran, puolesta, tunnustan ja tiettäväksi te'en minä Mikko Paavalinpoika Nuhialan herra“ j. n. e. Toisessa kuitissa, N:o 4,767, lehti 100, Oulunsatamasta Heinäk. 20 p. 1583, hän lyhyemmin sanoo itsensä: „Jalon vapaasukuisen herran, herra Pontus

De la gardie'n etc. nöyrä palvelija“. Tästä näkyy, että hän oikeastaan Pontus herran palveluksessa ensin kohosi arvoon. Vaan samana vuonna, jolloin De la Gardie kuoli, oli jo kuninkaankin huomio häneen kääntynyt, niinkuin silloin saavutettu aatelinen kilpi todistaa. Samana päivänä, jona aateliskirje annettiin, eli Huhtik. 30 p. 1585, uskottiin hänelle tärkeä tehtävä, niinkuin näemme eräästä Johana III:n kirjeestä siltä päivältä, Suom. Valtioark. n:o 4,773, lehti 208. Mikko Paavalinpoian piti, näet, lähteä vaatimaan uskollisuuteen ne kylät Käkisalmen läänistä, jotka ovat lähinnä Pohjanmaan rajaa ja hänen mukaansa määrättiin noin kaksi sataa henkeä kolmen kuukauden muonalla. Retki, joka kenties tarkoitti Repolan seutuja, näkyy tapahtuneenkin, — millä menestyksellä, ei mainita; mutta tilistä näkyy, että setrassa oli ollut ainoastaan 18 jalkamiestä puolen-toista kuukauden muonalla, ellemme saa ajatella, että sen ohessa oli ollut talonpoikaista nostoväkeä omalla muonallaan.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

Pöytäkirja Helmik. 23 p. 1877.

Saapuvilla: Esimies provessori Elmgren, Kamarineuvos Rabbe, Tohtorit Ignatius ja J. O. I. Rancken sekä allekirjoittanut.

§ 1.

Seuran jäseneltä Maisteri J. M. Salenius'elta oli tullut seuravat muistoonpanot Sermaksin sataman entisistä vaiheista:

„Tietoja Sermaksesta.

Sermaks Laatukan itärannalla on nykyjään mitä tär-

keimpää kauppapaikkoja tuon Karjalan „meren” tienoissa. Sieltä kuljetetaan paljo Venäjän tavaraa, etenkin jauhoja, Laatukan luoteisille rannoille ja noita tuodaan Sermakseen etelästä niitä kanavia myöten, joilla Pietari suuren aikana tahdottiin yhdistää Wolgan ja Itämeren kulkuväyliä ja joitten kaivamiseen v. 1721 pestattiin väkeä Suomen Karjalastakin *). Mutta Sermaks on jo vanhaan aikaan ollut tunnettu kaupastaan. Oboneschska pätinan tilikirjat vuosilta 1582—1583 osoittavat, että Vedenski pogostalla silloin oli „рядокъ Сермакса“ Ojatan varrella; siinä asui kauppiaita ja kalastajia, mutta nämäsit olivat polttaneet taloja sekä makasiinia **). — Pari kymmentä vuotta myöhemmin (v. 1611), kun ruotsalaiset taas aikoivat levittää valtaansa kauas itäänpäin, arveltiin myöskin, että he pääsisivät tullia maksamasta Juutin raumalla, jos saisivat allensa Colmogorodin ja vanhan Perman ranteita, jonne tuli Hollannin ja muita ulkomaitten laivoja. Silloin muistettiin, kuinka ennen oli kuljetettu Persian, Venäjän ja Englannin tavaroita Vienan paikoilta seuraavia vesiä myöten: Vienanjoki, Suchona, Wolga (?), Sarmaks, Laatuksa ja Velhojoki — Novgorodiin (Widekindin sotahistoria). Että semmoista vesimatkaa silloin pidettiin mahdollisena Vienan meren ja Laatukan välillä, näkyy siitakin, että v. 1615 Venäjän sotaluksia piti tulla Vienan mereltä Vologdan joen ja Ognegan kautta Laatukan joelle (Widekindi). Samoin kerrottiin v. 1609, että Jaroslavin ja Arkangelin välillä voi kulkea vettä myöten. Vanhoissa Giovanni Boteron ja Magini

*) Jaakkiman kirkonarkisto ja Russische Revue 1876 9 Heft.

**) О пятинахъ и погостахъ новгородскихъ въ XVI вѣкѣ Невелина, mistä teoksesta ylimalkaan jotenkin selvästi näkyy, kuinka ruotsin sotajoukot olivat polttaneet Novgorodin aluetta. — Рядокъ = kylä, jossa asuu käsityöläisiä sekä kauppamiehiä ja jossa huoneet seisovat rivissä.

Patavino'n teoksiin liitetyissä kartoissa (vuosilta 1597 ja 1616) ulottuu Suomen lahti kauas koilliseen ja sen ynnä Vianan meren välillä on yhdistäviä vesijaksoja, joista ei voi löytää koko Laatukkaa eikä Äänistä.

Mutta Sermaksen nimeä tavataan myöskin sotahistoriassa. Ruotsalaiset läksivät v. 1581 Laatukan yli Sermaksen kauppalasta tavaroita ryöstämään ja kehuivat sitte sen suuruutta. He tekivät sinne toisen retken v. 1591. — V. 1616 aikoivat ruotsalaiset rakentaa vahvan linnan Sarmaksin eli Suernin joen rannalle, koska siten voisivat valloittaa sekä hallita Agnismaata ja estää Venäjän aluksia tulemasta jokea alas Laatukan vesille. Jaakko De la Gardie lähettikin laivoja Suerini-joen suulle ja rakennutti siihen jonkunmoisen hakulin (Widekindi). Tästä näkyy muun muassa, että Sarmaksen eli Sermaksen joki oli sama kuin Syväri eli Svir, jonka nimi silloin kirjoitettiin milloin mitenkin: Suerni, Suerini, Sveri, Sverina ja v. 1587 myöskin Siveri eli Äänisenjoki (Historiallinen Arkisto III, 37 siv.)“.

§ 2.

Sen perästä näytettiin Maisteri Salenius'en lähettämät kopiot Käkisalmen, Kronstätt'in ja Viipurin linnoitusten pohjapiirroksista vuodelta 1742, otetut eräästä kartasta nimeltä „Regiones ad Sinum Finnicum accuratissime delineatæ, Holmiæ 1742“.

§ 3.

Esimies Proessori Elmgren teki seuraavan esityksen eräästä Antti Kexlerus'en tekemästä, painetusta „Narvan kaupungin ylistys ja kiitossaarnasta“:

„Minnesfest öfver Narvas eröfring.

Af många tecken synes, att Svenska regeringen satte synnerligen högt värde på besittningen af staden Narva,

så att Axel Oxenstjerna en tid tänkte på att göra den till rikets andra stad, i betydighet närmast Stockholm. Ett nytt bevis derpå har jag funnit i ett ganska sällsynt tryckalster, hvars titel är: *Narva stads lof- och tacksägelse-predikan af Andreas Simonis Kexlerus*, tryckt i Åbo, sannolikt i början af 1680-talet. Denna predikan hölls nemligen på en årlig festdag till minne af Narvas intagning med storm den 6 september 1581, ungefär samtidigt med det Finland fick titel af storfurstendöme. Den utan tvifvel vigtiga tilldragelsen firades således årligen med gudstjenst i ett hundra års tid, förmodligen på regeringens befallning, men utan synnerligt deltagande från befolkningens sida, ty Kexlerus klagar öfver toma bänkar i kyrkan. Äfven predikanten sjelf hade ingen riktig reda på den händelse, hvars minne han skulle fira, ty han förblandade den tydligen med Stolbova freden. Hans ord lydde: „Enär som iagh uppå thenna stunden täncker, hvad åhret Christi 1617 på thenna dagen sigh tildragit hafver, så kan iagh icke til andra ord uthbrista än thesse: at thenna dagh är itt godt bodskapz dagh, om vij thet förtijge, så varda våra missgerningar fundne, och vij aff Gudi straffade, 2 Reg. 7: 9. Ty på thenna dagen hafver Gudh gifvit vår allernådigste och glorvyrdigste i åminnelse konung, konung Gustaf Adolph, och the Svenske tappersamme krigzmän och Strijdz-hieltar thenna Narveska stadh, och thet här inne är, så at thenna dagh med rätta kallas hoos allom Svenskom ett godt bodhskapz dagh, then oss ey bör förtija, ty om vij thet göre, så varda våra missgerningar fundne och vij aff Gudi straffade! uthan fast heller åhrligen ingå i Herrans portar medh tackande uthi hans gårdar, medh lofvande: tacka honom och lofva hans namn, Ps. 100: 3. Thetta hafva vij för thenna gången, på thenna här dagen och stunden velat

göra, i thet vij i hoopa komne ärom, hijt up i Herrans hus. Vij vilie efter våra förfäders Christeliga och tilbör-
liga befallning, then åhrliga texten, som aff them gamblom
uppå thenna Narveska tacksäyelse dagh förordnat är at
förklarar, för oss taga, och göra Herranom vårom Gudi
vår rätta och skäligen Gudztienst. (Text: 2 Maccab. 10:
1—10). — — — Våra gudhfruchtiga förfäder hafva och
här i Narfven gifvit godt effterdöme, thet thenne upläsne
texten åhrliga å thenna dagen predikas skulle, men huru
thet effterkommes, thet utvijos väl kyrekiones toma bän-
kar, hvilka ther öfver såsom sucka måste, thet presten skal
nästan för bara väggar predika; etc.“

Författaren var länge kyrkoherde i *Hefva*, en försam-
ling som numera icke finnes till, men som skall hafva ut-
gjort en del af Koporie pastorat i Ingermanland; han var
son till matheseos professorn i Åbo Simon Kexlerus, och
har utgifvit några andra predikningar utom denna. Huru
han kunnat tillskrifva Gustaf Adolf hvad som skedde re-
dan i Johan III:s tid genom Pontus Delagardie, är svårt
att förklara. I företalet yttrar han: „När förthenskull iagh
uthi the studerande åhren migh til verldzlig vijosheet slogh,
tå meente mitt Fädernesland ther medh tiena, såsom medh
the Almanacher som An. 1666, 1669 och 1678 iagh uthi
Trycket gaff, är at see. Men emedan iagh seer at thenna
vijsdom (i sigh sielff berömmeligh) är icke lijk vidh then
andeligen vijsdomen, hvilken at förkunna iagh genom hän-
ders påläggande An. 1667 den 19 Maji i Åbo doomkyrekia
kallat vardt“ — — —. I detta sjelfbiografiska medde-
lande förekomma ett par uppgifter, som icke voro kända
af F. V. Pipping, då han i sin Calendariografi (F. Vet.
Soc. Bidrag, V. p. 56 ff.) omtalar Anders Kexlerus“.

§ 4.

Allekirjoittanut toi esiin erään esimerkin noitien vai-
nosta 16:nnen vuosisadan loppupuolelta. Tapaus on Kemin
pitäjistä kesäkäräjiltä 1586 ja sisältää lyhyesti seuraavat
seikat. Sivumennen sopii mainita, että oikeuden-käytös
näillä seuduin ei nä'y tapahtuneen aivan säännöllisesti;
sillä edellisistä talvikäräjistä sanotaan, että niistä ei tullut
mitään, „koska tuomari ei tullut saapuville“. Kesäkäräjät
pidettiin Heinäk. 9 p. ja silloin eräs Henrik Jauhoppää syy-
tettiin kaikenlaisista noituuden-teoista. Kolme kohtausta
kanneltiin syytetyn päälle: 1:ksi oli eräs tyttö lainannut
häneltä re'en ja sen pilannut, jolloin Jauhoppää oli lausunut:
„Et sinä enää ole mitään rekeä rikki tallaava“, josta oli
seurauksena että tyttö viisi päivää sen jälkeen kuoli. 2:ksi
oli riita syntynyt Jauhoppään ja erään nuorukaisen välillä
jonkun niitun heinistä, jolloin Jauhoppää oli ubannut tuhoa
toiselle, sillä seurauksella että nuorukainen sitten seuraava-
vana paaston-aikana hirtti itsensä. Eräs vaimo, joka sa-
moista heinistä oli osan saanut, sai noidalta uhkauksen:
„se on oleva sinun makoinen syödä, mutta katkera mak-
saa“, — ja kadottikin kaksi lehmää. 3:ksi saatiin kama-
lin seikka esille, kun Jauhoppään oma vaimo Marjatta tuo-
ttiin Iin käräjiin, todistustansa antamaan. Waimo tunnusti,
että kun hän jostakin syystä oli riitaantunut miehensä
kanssa ja sen vuoksi lähtenyt pois hänen luotansa, hän
tuli raskaaksi ja synnytti muutamia kärmeitä suurella vai-
valla. Peläten että vielä pahempaa saattaisi hänelle ta-
pahtua, hän kuitenkin oli muuttanut takaisin miehensä
luoksi. Mitä Jauhoppää lienee puolustukseksi puhunut, ei
ensinkään mainita, vaan ilmoitetaan lyhyesti, että mies
mestattiin. Koska rikosasia-pöytäkirjoja tältä aialta on
varsin harvassa, sopinee juttu kokonaisenaan tähän painat-

taa. Se löytyy Suom. Valtio-arkiston tilikirjoissa N:o 4,777, lehti 93, Pohjanmaan Sakkoluettelossa vuodelta 1586, ja kuuluu näin: „Kemi soehn 9 Julj.

Hendrich Jauhupä Ehn Trulkarll om Hans handell och Truldom.

Kom för rätte Hans Sanainen och bekende på Hender Jauhupä att för:ne hansses dotter hade tagitt Ehn barckslädhe aff Hender Jauhupä, och kört Rogh ther mz och söndertrampade hans sleda, så bleff han vredh och sadhe till pighan, Thu skaltt aldrig trampa sleda meehr och 5 dagher ther effter bleff hon dödh.

Ähn withnade påuall Terffuoinen att hans drengh Niels olsson bärgade höö aff j styckie änggh som drengsens fader hade löst aff Peder Vipoj, och thenne Jauhupä som war hans stiuafadher hade slagitt ängghen, sade Jauhupä till drengghen thu skaltt aldrigh slå gräss mehre och om wårfrudagh i faste hängde han sigh sielff.

Ähn withnade Morthen Michilssons hustru att Jauhupä och för:ne drengh wille slås sig emällan mz yxer om för:te höö thå sade Jauhupä thu skaltt här effter aldrigh lyffte yxe emoot någen. Jtem Effther för:de Morthen Michelssons hustru bekom aff för:ne drengh ehn andeell aff höett sade Jauhupä, thz skall thigh ware söth ätha och swrt bittalt, och strax ther effter miste hon 2 köör.

Till thz sidzste kom för Retta hans egen hustru Marieth till Jio tingh hemptadh och bekende thz sant ware som Morthen Michilssons hustru withnadhe, om then vndsägghningh Hender Jauhupä hadhe till sin stiuiff: som sigh wphängde.

Vijdare bekende hon dett Jauhupä hennes Man hade Någorledes bleffitt oense mz henne; och hon drogh ifrå honom, ther effter bleff hon haffuande mz Någre Åhrmer,

och födde them sedan ifrå sigh mz stoor wedhermödhe, Sedan bespordes med hustrun, huij hon på Nytt begaff sigh till sin Man Jauhupä, suarade hon, Jagh befructade migh dett migh genom hans förgärning nogott thz wärre wore skulle hände hvar iag honom öff:r goffue. För thesse för:ne punchter bleff han Rättadh“.

§ 5.

Kamarineuvos Rabbe antoi seuraavat lisätiedot Ruotsin-aikaisten sotalaivojen suomenkielisistä nimistä:

„Vid det historiska samfundets möte den 2 förlidne November meddelade jag några anmärkningar rörande några finska namn på svenska örlogsfartyg, såsom *Toroma*, *Hemema*, *Udema* och *Pojama*. Då jag numera öfverkommit några anteckningar af skeppsbyggmästaren Chapman rörande dessa fartyg, vill jag för belysandet af förhållandet härmed meddela äfven dessa. Titeln på dessa egenhändiga anteckningar lyder: „Kort berättelse om det som passerat emellan Fältmarskalken Grefve Ehrensvärd och mig med inrättningen af fartygen för arméens flotta“. Handskriften förvaras i Fortifikationskontorets boksamling.

Chapman berättar, att då han under Pommerska kriget år 1759 första gången sammanträffade med General Ehrensvärd, denne då höll på att låta bygga en *Pojama* efter dess egen ritning samt äfven gjort upp ritning till en *pråm* med åtta kanoner att nyttjas i Friche Haff. Då Chapman härvid gjorde den anmärkningen att pråmen skulle blifva för djupgående, fick han tillsägelse att göra en bättre och sätta hvad slags kanoner han ville deruppå. Denne projecterade då en pråm, som skulle föra 9 stycken tolpfundiga kanoner midt på däck för att skjuta åt båda sidor. Denna pråm byggdes färdig på sex veckors tid och

kallades *Udenma*. Denna var, säger Chapman, således den första Udenma som byggdes.

Då Generalen reste öfver åt Sverge till riksdagen, befallte han mig att bygga ett större fartyg, som skulle föra flera kanoner. Jag byggde då *Turruma Norden*.

År 1763 kom jag till Finland, då jag fick befallning af Generalen att bygga en *Turruma*, två *Udenma*, två *Pajama* och ett proviant fartyg, alla af den storlek och bestyckning, som jag sjelf fann vara tjenligast, men att den ena Udenma skulle föra tjugufyrapundiga kanoner. Jag projekterade ännu ett annat slags fartyg, som blef kalladt *Hämmema*. Men 1765 års riksdag hindrade, att ej mer än en Hämmema, två Pajama och en proviantjakt blefvo byggde.

Vid 1769 års riksdag fick Generalen ständernas tillåtelse att bygga en *Turruma*, en *Udenma* och en *Pajama*, hvilka voro de slags fartyg som skärgårdsflottan skulle bestå utaf; men som jag ej kunde resa åt Finland att bygga desse fartyg, och jag sjelf nödvändigt borde exequera byggnaden för vissa inrättningsars skull, så blefvo de byggda genom entreprenad här i Stockholm. Vid projecterandet af dessa fartyg hade jag äfven frihet att göra hvad ändringar jag fann nödiga, i anseende till dem jag byggde i Finland, men sista riksdag hindrade så mycket att *Pajama* fartyget ej blef bygd.

I sammanhang härmed torde få anföras, att efter Ehrensvärds död den 4 Oktober 1772 å Saaris boställe i Wirmo socken hans lik i Juni 1773 på Chebequen *Turomma* Lodbrok från Åbo öfverfördes till Sveaborgs fästning, äfvensom att i Kongl. biblioteket i Stockholm förvaras en af Ehrensvärd författad dagbok öfver en resa i Finland, med teckningar, kartor och målningar i tusch och sepia.

Sannolikt skulle utgifvandet af denna dagbok sprida ljus öfver förhållanderna i Finland vid medlet af 1700-talet“.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

Pöytäkirja Toukok II. p. 1877.

Saapuvilla: Esimies Proessori Elmgren, Kamarineuvos Rabbe, Tohtori J. O. I. Rancken ja allekirjoittanut.

§ 1.

Esimies esitti otteita C. G. Leistenius'en elämäkerrasta „vitæ curriculum“, jotka päätettiin painattaa Historialliseen Arkistoon.

§ 2.

Samoin esimies esitti kirjoituksen Otavalan kehrukoulusta, joka myöskin päätettiin Arkistoon painattaa.

§ 3.

Tohtori Rancken toi esiin erään päiväkirjan Wiaporin piirityksestä v. 1808, joka tärkeä todistuskappale on löydetty Pankintirehtörin Stjernvall vainajan pesästä Waassassa. Tekijästä ei oli varmaa tietoa; mutta Tohtori lupasi etsiä tarkempaa selkoa siitä, ja sitten antaa koko tämän tärkeän todistuskappaleen Historialliseen Arkistoon painettavaksi.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

Pöytäkirja Lokak. 1 p. 1877.

Saapuvilla: Esimies provessori Elmgren, Kamari-neuvos Rabbe, Lehtori Krohn, Tohtori Palmén, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Pöytäkirjat Tammik. 19 p., Helmik. 23 p. ja Toukok. 11 p. luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2.

Esimies ilmoitti saaneensa vastaan-ottaa Naantalin kappalaisen herra K. Dahlberg'in kautta erään vahvan sitteen vanhoja, osittain painettuja osittain käsikirjoitettuja sotakertomuksia, jotka Urjalan kappalainen herra Otto Sohlman lahjoittaa Historialliselle Seuralle. Kokoelma, joka on järjestetty aian jaksoon, alkaa Kustaa II Aadolfin aioilta ja loppuu Lappeenrannan tappeluun. Kaarlo XII:n aioilta ovat kertomukset varsin lukuisat, ja niiden seasta tavataan useat, jotka likemmin koskevat meidän maamme sotahistoriaan, esm. Pähkinälinnan valloituksesta v. 1702, Maydell'in sotatoimista v. 1704, Lybecker'in retkestä syksyllä 1708, ja kertomus tappelusta Muolan hovin tykönä Huhtik. 26 p. 1711. Omituisuutensa vuoksi mainittakoon tässä myöskin ylistys-runo Suomalaisista, jotka v. 1700 toivottiin ahdistetun Riian avuksi. Suomen miehet esitellään näin itse kehuvan luontoansa:

„Wir sind von harter Art; wird uns ein Kind gebohren,
Das wird zur Winter-Zeit ins kalte Nass getaucht;
Bald wiederum beym Feur gedörret und beraucht,
Dass Hitz' und Kält' in uns zugleich den Sitz erkohren.
Kein Arbeit hat uns je, wie schwer sie ist besiegt.
Der ersten Jugend Thun ist jagen, schiessen, reiten,

Durch Büsch' und Wälder gehn, mit wilden Thieren streiten;
 Ein jeder ist bey uns mit wenigem vergnügt.
 Der Krieg ist unsre Lust. Der Parcen langes spinnen
 Vermag an Kräften kaum was ab- uns zugewinnen“.

§ 3.

Allekirjoittanut ilmoitti asettaneensa vaatimukseksi korkeinta arvosanaa varten Filosofian kandidati-tutkinnoissa Pohjoismaiden historiassa jonkun tehtävän pienemmän arki-tutkimuksen. Niitä kokeita, joita oppilaat tässä tarkoituksessa ovat kyhänneet kokoon, on sittemmin, jos ovat jotakin uutta sisältäneet, painosta julkaistu numero-jaksossa nimellä „Historiallisia Tutkimus-kokeita“. Vaikka nämä pienet teokset eivät ole kuin nuorukaisten yrityksiä ja joskus sisältävät erehdyksiäkin, joita jossakin vastaisessa lisävihosta aiotaan korjata, ansainnevat kuitenkin tutkijain huomiota, jonka vuoksi tähän asti ilmestyneiden viiden vihon nimet tässä mainittakoon. Ne ovat:

I. Muutamia tietoja Wehmaan kihlakunnan oloista Kustaa Waasan hallituksen loppupuoliskolla. Ko'onnut Emil Almberg (Helsingissä, Suom. kirj. Seuran kirjapainossa, 1876).

II. Bidrag till kändedomen af Krigsväsendet i Finland vid Generalmönstringen år 1663. Sammanställda af Emil Schybergson. (Helsingfors, Finska Litt. Sällsk. tryckeri 1877).

III. Några upplysningar om Georg Magnus Sprengtporten. Sammanställda af Wilhelm Ekelund. (Helsingfors, Finska Litt. Sällsk. tryckeri, 1877).

IV. Några uppgifter om Drottning Gunilla Bjelkes förlänningar i Finland. Sammanställda af Edvin Rosengren. (Helsingfors, Finska Litt. Sällsk. tryckeri, 1877).

V. Muutamia tietoja Savon oloista vv. 1710—1714. Ko'onnut Bruno Granit. (Kuopiossa, Aug. Harald'in ja Gust. Bergroth'in kirjapainossa, 1877).

§ 4.

Tohtori E. Palmén toi nähtäväksi erään elämäkerran mainiosta valtiotalous-tutkijastamme Antti Chydenius'esta, jonka Chydenius itse on kirjoittanut „Göteborgs Kongl. Wetenskaps och Witterhets Samhälle“ nimisen seuran vaatimuksesta, tultuansa tämän seuran jäseneksi. Tohtori Palmén, joka par'aikaa julkaisee Chydenius'en valtiotaloudelliset teokset, on saanut käsikirjoituksen lainaksi Götheporista ja aikoo painattaa ainakin tärkeimmät osat.

§ 5.

Sitten kuin ne herrat, jotka eivät ole Seuran jäseniä, olivat pois lähteneet, luki allekirjoittanut Seuralle näin kuuluvan kirjallisen ehdotuksen:

„Suomen Historiallisen Seuran jäseneksi pyydän tämän kautta ehdotella herra Tohtori Ernst Gustaf Palmén'in. Tohtori Palmén'in etevä, akatemiallisena väitöskirjana ulostullut tutkimus „Suomalais-Ruotsalaisen kauppala'inlaatumuksen historiasta“, joka tarpeeksi todistaa tekijänsä kykyä, sekä hänen harras osan-ottonsa Seuran toimissa lie-nee täytenä perustuksena tähän ehdotukseeni.

Helsingissä Lokak. 1 p. 1877.

Yrjö Koskinen“.

— ja piti Seuran sääntöjen mukaan tämä ehdotus äänestyksellä ratkaistaman tulevassa kokouksessa.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

Pöytäkirja Vuosikokouksessa Marrask. 9 p. 1877.

Saapuvilla: Kamarineuvos Rabbe, Lehtori Krohn, Dosentti Tohtori Palmén, Maisteri A. Boehm ja allekirjoittanut.

§ 1.

Koska esimies provessori Elmgren oli ilmoittanut ei voivansa sairauden tähden saapuville tulla, pyydettiin Kamarineuvos Rabbe pitämään väliaikaista esimiehyttä tässä kokouksessa.

§ 2.

Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 3.

Viime kokouksessa tehdyn ehdotuksen mukaan valittiin suljetuilla lipuilla yksimielisesti Historiallisen Seuran jäseneksi Yliopiston dosentti, herra Tohtori E. G. Palmén.

§ 4.

Kamarineuvos Rabbe ilmoitti, että Seuran esimies oli hänelle lähettänyt sen esitelmän, joka Sääntöjen mukaan oli Seuran vuosijuhlassa pidettävä, ja että tämä esitelmä sisälsi elämäkerran Suomen yliopiston entisestä historian provessorista Juhana Bilmark'ista. Mutta koska ilmoitetun esteen tähden esimies itse ei ollut saapuvilla ja muutoinkin sattuneista syistä kokous oli tavallista harvalukuisempi, päätettiin lykätä vuosikokouksen jatko toistaiseksi, jolloin Seuran virkamiehet tulevaisuudeksi vuodeksi pitäisi valita ja jolloin myöskin toivottiin provessori Elmgren'in voivan, sairaudestaan toipuneena, saapuville tulla.

§ 5.

Tämän perästä allekirjoittanut luki näin kuuluvan vuosikertomuksen:

„Vuosikertomus Marrask. 9 p. 1877.

Koska valtiopäivätoimet tämän vuoden kuluessa ovat kiinnittäneet muutamien Historiallisen Seuran jäsenten tarkastusta ja tämän ohessa kaupungin kirjapainotkin samasta syystä ovat olleet tavallista vaikeammat käyttää, eivät Seuran työt ole tämän vaikutus-jakson aikana niin edistyneet, kuin olisi ollut suotavaa. Se Historiallisen Arkiston V:s osa, joka painosta ilmestyi lopulla vuotta 1876, kuuluu oikeastaan edellisen tilivuoden toimiin, ja vaikka VI:s osa nyt kesän aikana on otettu painettavaksi, ei ole sen kanssa ehditty niinkään pitkälle, että se voisi ennen uutta vuotta valmistua. Vielä vähemmin on voitu painoon laskea sitä kokoelmaa „Muinelmia“, joiden julkaisemista Seura on päättänyt. Sitä vastoin on Seura ollut tilaisuudessa uskoa tuon kauan odotetun Käkisalmen läänin historian tehtäväksi herra Ylioppilaalle Theodor Schwindt'ille, joka on sitounut viimeistään Syyskuussa 1879 antamaan teoksensa Seuran tutkittavaksi.

Viime vuosikokouksesta alkaen on Seura pitänyt kaikkiansa kuusi kokousta, joissa paitsi muita keskusteluita seuraavat aineet ovat esitettyinä:

Kamarineuvos Rabbe'lta: Vuosisatais-muisto Daniel Juslenius'esta; ja Ruotsin sotalaivain suomenkielisistä nimistä.

Provessori Elmgren'iltä: Antti Kexlerus'en saarnasta Narvan kaupungin ylistykseksi; Leistenius'en elämäkerrasta „Vitæ curriculum“; ja viime vuosisadalla perustetusta Ota-valan kehruukoulusta.

Maisteri Salenius'elta: Luettelo niistä Venäläisen Suomen nuorukaisista, jotka ennen v. 1812 ovat oppia käyneet Porvoon lukiossa; Muistoonpanoja Haminasta, Savon-

linnasta ja Lappeenrannasta Venäjän vallan aikana; Rantasalmen entisestä triviali-koulusta; ja Muistoonpanoja Sermaksin satamasta Laatokan kaakkois-rannasta.

Tohtori O. Rancken'ilta: Päiväkirja Viaporin piirityksestä v. 1808.

Tohtori E. G. Palmén'ilta: Provasti Antti Chydenius'en elämäkerrasta.

Proessori Yrjö Koskiselta: Mikko Paavalinpoika Munck'in varhaisimmista virkatoimista; sekä eräästä Henrik Jauhoppää nimisestä noidasta ja hänen tuomiostaan Kemissä v. 1586.

Seuran jäsenten lukumäärä ei ole vuosikauden kuluessa mitenkään muuttunut; mutta yksi uusi jäsen on pariaikaa äänestyksen alla. Kun tämä lisäys-vaali on tehty, tuulee Seura 12:n jäsenen vahvana aloittamaan uutta vaikutusvuottansa.

Esimiehenä on ollut *Proessori Elmgren* ja rahastonhoitajana *Tohtori Ignatius*, sekä sihteerinä allekirjoittanut.

Yrjö Koskinen“.

§ 6.

Samoin luettin rahastonhoitajan näin kuuluva vuositili:

„Tilinteko Suomen Historiallisen Seuran kassasta.

Huhtikuun 1 p. 1877.

Vastattavaa:

Tilin mukaan viime Marrask. 9 p. oli kassassa:

Selvää rahaa	70: 50.
Talletus-seteli	2,000: —
Tuloja: Korko 2000:sta à $4\frac{1}{2}$ % $\frac{18}{7}$ 75— $\frac{1}{7}$ 76	55: 75.
Korko 2000:sta à 2 % $\frac{1}{7}$ 76— $\frac{31}{12}$ 76 . . .	20: —
Korko 1,600:sta à 2 % $\frac{1}{1}$ 77— $\frac{1}{4}$ 77	8: —
	<hr/>
	Summa 2,154: 25.

Tämä tili annettiin Tohtori E. G. Palmén'in tarkastettavaksi.

§ 7.

Kamarineuvos Rabbe Iuki Seuralle tutkimuksensa korkeimmasta elämän-ikästä Suomenmaassa ja eräästä Suomalaisesta Henrik Eerikinpoiasta, joka kuoli metsävärtiana Kungsör'issa ja Strömsholm'assa v. 1684 ja kehuttiin syntyneeksi jo v. 1548.

§ 8.

Lehtori Krohn esitti muutamia tietoja Turusta ja Wiipurista, ko'ottuja Justander'in puheesta v. 1679 ja Have-
man'in väitöskirjasta v. 1694, ja päätti Seura painattaa tämä kirjoitus Historialliseen Arkistoon.

§ 9.

Allekirjoittanut ilmoitti Herra arkistonhoitajalta C. Russwurm'ilta ja herra E. von Nottbeck'ilta Seuralle tulleen painetun onnentoivotusarkin Upsalan yliopistolle sen vuosisatais-juhlan johdosta, joka arkki sisältää tuon jo ennen Seuran pöytäkirjoissa mainitun kirjeen Suomen vouldilta Kaarlo Næskung'in poialta hänen sovinnostaan Rääv-
vään kaupungin kanssa v. 1326 sekä kuvat siihen ripustetuista sineteistä. Niistä „sigillum terre Finlandie“ ja „sigillum terr. Alandie t sei Olavi regis“ ovat ennen tunnetut. Mutta Uudenmaan sinetti ja Hämeen asukasten sinetti ovat ennen tuntemattomia, ja päätettiin painattaa Arkiston ensi vihkoon.

In fidem:

Yrjö Koskinen.

**Pöytäkirja jatketussa vuosikokouksessa Marrask.
14 p. 1877.**

Saapuvilla olivat: Esimies provessori Elmgren, Kamarineuvos Rabbe, Tohtorit Ignatius, Aspelin ja Palmén, sekä allekirjoittanut.

§ 1.

Esimies provessori Elmgren luki jo ennen ilmoitetun esitelmänsä Johannes Bilmark'ista, joka päätettiin painattaa Historialliseen Arkistoon.

§ 2.

Seuran sääntöjen mukaan nyt ryhdyttiin virkamiesten vaaliin, jolloin esimieheksi valittiin Tohtori K. F. Ignatius, sihteeriksi Tohtori E. G. Palmén ja rahastonhoitajaksi Provessori S. Elmgren.

In fidem:
Yrjö Koskinen.

Protokoll den 26 Januari 1878.

Närvarande: Ordföranden doktor Ignatius, professorerne Koskinen och Elmgren, doktorerne O. Donner och M. G. Schybergson samt undertecknad.

§ 1.

Professor Elmgren meddelade samfundet, att en person som önskat tills vidare blifva onämnd, förklarar sig ärna till Samfundet donera ett kapital stort 10,000 mark att användas till befrämjande af den fosterländska häfdateckningen, dock sålunda, att donator och dess maka komme att uppbära räntan deraf under sin återstående lifstid.

§ 2.

Enligt uppdrag af kammarrådet Rabbe öfverlemnade professor Elmgren till samfundet som gåfva kammarrådets med flere märklige män förda brefvexling, innehållande en stor mängd skrivelser af kanslirådet Lönnrot, kongl. bibliotekarien Arwidsson, professor William Nylander, professor Ilmoni, grönländaren Rink m. fl. Samfundet beslöt att betyga kammarrådet Rabbe sin tacksamhet för denna värderika gåfva, äfvensom att densamma jemte samfundets öfriga handlingar med statsarkivariens goda minne framdeles borde förvaras å statsarkivet; och skulle för dessa och öfriga handlingars bevarande kartonger för samfundets räkning anskaffas.

§ 3.

Meddelades följande af kammarrådet Rabbe författade uppsats.

„Om antalet lifdömde och afifvade i Finland åren 1751—1825.

I Sveriges rikets lag af år 1734 är dödsstraff påbudet för åtskilliga brott. Bland dessa anmärke vi här följande de allmännaste: smädelse mot Gud och trulldom, förräderi, lasteligt tal mot regeringen, myteri och uppror, falsk myntning, förfalskning af regeringens insegel, tvegifte, tidelag, mordbrand, mord och nidingsverk, dråp, barnamord och förgöring af foster, förgöring medelst förgift, edsörebrott, rån, hemgång och rövveri, våldtägt, stöld till visst belopp, hor, blodskam och lägersmål i förbjudna leder. Som denna lag gälde och delvis ännu gäller för Finland, der dessa brott, om ock ej alla, oaktadt en sträng religionskult begingos af inbyggarene, så var följden den, att äfven här blodsdomar blefvo fällde och dödsstraffet verkställt. Sedan tabellverkets införande i medlet af 1700-

talet finne vi der uppgift på de förbrytelser, hvarå i Finland dödsstraffet följt, och att årligen för tiden åren 1751—1779 mera än ett hufvud fallit för bilan eller hamnat i galgen. Minsta antalet för året var derunder 3, det högsta 15. Under nio af dessa år steg antalet emellan 10—15. Men för året 1780 finnes ingen i Finland aflifvad, och för de följande trettio åren nedgår de aflifvades antal så, att endast för åren 1797, 1804 och 1805 detta antal belöper sig till respective 9, 11 och 10 aflifvade. För åren 1796 och 1801 förekommer ingen aflifvad, äfvensom för krigsåren 1807, 1808 och 1809. För de femton åren 1811—1825 finnas fyra år, nemligen 1811, 1812, 1813 och 1821, skuldfrå från dödsstraff. Derefter hafva lifsstraffen i Finland upphört, ehuru dödsdomar blifvit lagenligt fällda. Hela antalet aflifvade i Finland efter år 1750 ställer sig sålunda:

	män.	qv.	S:a.
åren 1751—1780	130	101	231.
„ 1781—1810	78	31	109.
„ 1811—1825	32	13	45.
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	Total 240	145	385.

Spörjer man nu om orsaken, hvarföre de lifdömdes antal från och med år 1780 så betydligt förminskats, oakadt folkstocken ökats, uppdykar härtill följande skäl. Före år 1780 voro af de lifdömde de fleste saker till barnamord, så att för flere år de aflifvade qvinnornas antal steg till dubbelt mot männernes samt stundom äfven högre. Så blefvo i Finland aflifvade år 1755 endast 2 män, men 8 kvinnor, och år 1777 mot 2 män 9 kvinnor. Med afseende härå aflät den 17 Oktober 1778 eller två dagar före riksdagens öppnande konungen en skrifvelse angående medel till förekommande af barnamord, samt väckte den 31 i samma månad vid riksdagen fråga om mildring af det för

barnamord i lagen utsatta straff. Efter ärendets behandling vid riksdagen utkom sedan den 20 Januari 1779 Nådiga Förordningen angående ändring uti allmänna lagens stadgande i åtskilliga rum. Genom samma förordning lindrades äfven dödsstraffet för hor till kroppsstraff samt för tredje resan stöld till lifstidsfästning, och torde egentligen häri orsaken vara att finna dertill, att derefter af aflivade personer så betydligt nedgick“.

Till uppsatsen hörde följande tabellariska öfversigt:

*Uppgift på antalet lifdömda och aflifvade personer i Finland
efter år 1750.*

År.	Män.	Qv.	S:a.	År.	Män.	Qv.	S:a.
1751 . . .	3	3	6	1781 . . .	5	3	8
52 . . .	3	6	9	82 . . .	2	—	2
53 . . .	6	2	8	83 . . .	3	—	3
54 . . .	7	3	10	84 . . .	1	2	3
55 . . .	2	8	10	85 . . .	2	1	3
56 . . .	4	2	6	86 . . .	3	—	3
57 . . .	—	4	4	87 . . .	1	1	2
58 . . .	1	2	3	88 . . .	2	3	5
59 . . .	—	3	3	89 . . .	4	—	4
60 . . .	7	1	8	90 . . .	2	1	3
1761 . . .	5	10	15	1791 . . .	2	1	3
62 . . .	5	4	9	92 . . .	2	1	3
63 . . .	6	2	8	93 . . .	5	—	5
64 . . .	7	3	10	94 . . .	4	3	7
65 . . .	10	4	14	95 . . .	4	1	5
66 . . .	9	1	10	96 . . .	—	—	—
67 . . .	5	4	9	97 . . .	7	2	9
68 . . .	7	2	9	98 . . .	1	—	1
69 . . .	7	1	8	99 . . .	5	2	7
70 . . .	5	—	5	1800 . . .	3	4	7
1871 . . .	3	1	4	1 . . .	—	—	—
72 . . .	4	4	8	2 . . .	1	—	1
73 . . .	3	5	8	3 . . .	2	—	2
74 . . .	4	6	10	4 . . .	9	2	11
75 . . .	3	1	4	5 . . .	6	4	10
76 . . .	3	2	5	6 . . .	1	—	1
77 . . .	2	9	11	7 . . .	—	—	—
78 . . .	7	6	13	8 . . .	—	—	—
79 . . .	2	2	4	9 . . .	—	—	—
80 . . .	—	—	—	1810 . . .	1	—	1
Summa	130	101	231	Summa	78	31	109
1811 . . .	—	—	—	1819 . . .	4	2	6
12 . . .	—	—	—	20 . . .	1	1	2
13 . . .	—	—	—	21 . . .	—	—	—
14 . . .	—	1	1	22 . . .	3	1	4
15 . . .	1	1	2	23 . . .	5	—	5
16 . . .	7	2	9	24 . . .	3	—	3
17 . . .	2	4	6	25 . . .	3	—	3
18 . . .	2	1	3	Summa	32	13	45

§ 4.

Fil. Mag. J. M. Salenius hade till samfundet insändt en med ledning af Jääskis härads räkenskaper för senare hälften af 16 seklet författad längre uppsats benämnd: Några spår af krigen i Jääskis härad, hvilken som särskild afhandling skulle införas i Historiallinen Arkisto.

§ 5.

Från magister Salenius hade inkommit följande meddelande:

„Om Bullerborg.

Bullerborg är en ort, hvars läge varit omtvistadt, emedan det numera icke är så alldeles lätt att ana, hvilket finskt namn blifvit återgifvet med „Bullerborg“, ty att detta svenska namn uppkommit genom öfversättning är väl troligt. Noggranna undersökningar inom gamla Jääskis häradets område kunde dock lemna säkrare kunskap häri. Hildebrand anför i sin uppsats om Nöteborgska freden, att på en pergamentskarta, hörande till de akter, som uppstått genom gränsläggningen efter freden i Tälssinä, på en holme i Vuoksen synes ett torn eller en borg, Bullerborg (vesterut från gränsorten Laihalampi). På en konceptkarta ligger samma borg längre fram (norrut), midtför rån Lylismäki med denna anteckning: „Bullerborg i Voxen, en holme, ther Ryssen fick en stoor hop Jeskisbor til fånge år (15)91“. Under 1500-talets föregående decennier omtalas stundom Bullerborg. Åren 1560 och 1569 nämnes i Jääskis socken ett laxfiske i Buldborgs eller Bulderborgs ström, hvilket lydde under Wiborgs slott. Skatteböckerna upplysa dessutom år 1579, att „rysserne brände ett nötslag, då de voro på Bulreborg“. Häraf skulle man känna sig frestad att draga den slutsatsen, det något fäste verkligen der exi-

sterat, ehuru Nöteborgska fredsfördraget hade förbjudit uppförandet af fästen i Karelen på någondera sidan om riksgränsen. Att åtminstone ett blockhus der varit påtänkt, synes af följande konungabref. Gustaf Wasa skref 12 Nov. 1555 till Thure Bjelke på Nyslott i Savolaks, efter att hafva fått anvisning på platser, tjenliga till afvelsgårdars anläggande: „du låter förstå, att vid Bullerborg äre sköne lägenheter åpo färde, derfor se vi gerna, att der måtte blifva en afvelsgård upprättad, kunne man och befäste sig, och läggie ett Bläckhus opå then platz du skrifer om så att man hade råd till att göre värn deraf, då såge vi och gerna att dertill måtte blifva tilltänkt med det första” *). Möjligen åsyftas samma ort i ett konungens bref till Erik Fleming år 1548: „det bläckhus som j förstå låten, att vid Voxen läggas skulle. Orådeligt är det icke hvar det i denna tid utan ryssernes beväggande ske måtte. Om det beställas skall, må Måns Nilson och flere våre fogder i den landsändan skaffa timmer och annat. Det gamle bläckhuset kunde läggas till en länsmansgård eller må der läggas landbönder på efter den lägenhet der är till åker, äng etc.“ **). Det ofvan sagda torde nästan vara allt, hvad man känner om det gamla Bullerborg, som icke gerna kunnat vara af någon större betydighet. Men önskligt vore likväl, att dessa skriftliga uppgifter skulle finna bekräftelse i folktraditionen eller genom ännu brukliga Ortsnamn, då Bullerborgs läge möjligen kunde fixeras“.

---

*) Arvidssons Handlingar III sid. 256. Samtidigt försågs Kivinebb med förnödenheter till rikets försvar. Se förresten om Bullerborg: Historiallisia tietoja Äyräpään vanhasta kihlakunnasta sid. 27 och Niitä näitä Itä-Suomesta II sid. 38. — Namnet Metelisisilta under Laukkala by i Jääskis torde ej kunna ställas i något sammanhang med Bullerborg.

**) Arvidsons Handlingar VII sid. 236.

§ 6.

Doktor J. R. Aspelin meddelade följande traditioner från Hertig Carls tid.

„Ett par traditioner från Hertig Carls tid.

I Borgå tidning 1839, n:o 92 finnes publicerad „En tradition i Borgnäs” af följande innehåll: En prins förföljd af sin bror eller farbror, som varit Sveriges konung, hade engång för flera mansåldrar tillbaka tagit sin tillflykt till Halkis by i Borgnäs. Bönderna anviste honom och hans följeslagare tvänne, nära en half mil från byn belägna skog-beväxta, af kärr omgifna kullar, på hvilka de uppförde sig kojor; af dessa lära ännu några spår återstå. Prinsens namn var *Julus*, måhända ett antaget namn, hvaraf den kullen ännu kallas *Juluksen saari* och den stig, som derifrån ledde till byn *Juluksen tie*. Den ena af kullarne tillhör Nikula, den andra Huovila hemman. Prinsen skall dagligen, under det man uppeldade hans koja, kommit till byn för att hemta föda och under sina färder städse burit qvinnokläder. Engång kommo konungens utskickade till Nikula hemman, under det prinsen fanns der, och ännu yfves Nikula värdinnan öfver den rådighet en af hennes företräderskor då visade. Hon skall nemligen med stränghet hafva förebrått den förklädde prinsen, att han ej skyndat sig med att tvätta några mjölkbunkar, och i detsamma kastat honom i händerna en näfverklut, med hvilken han begifvit sig till mjölkammaren. — Sedan prinsen tillbragt åtminstone *en* vinter i ödemarken, erfor han, att han utan fara kunde lemna sitt gömställe, hvarefter han försvann från Halkis.

Upptecknaren af traditionen, troligen lektor J. E. Öhman, anser sannolikt att den åsyftar prins Gustaf Eriksson

och hans tillärnade besök hos sin mor på Liuksiala. Enligt Rancken (Suomi 1849, s. 61) tyckes traditionen, som han förlägger till Laha och Löfkoski gårdar, uttryckligen nämnt „Karins son“. Gustaf synes sålunda verkligen hafva besökt Finland, hvilket icke heller är i strid med Messenius framställning (Scandia VIII, s. 34), enligt hvilken Fleming, skrämmd af ryktet om Gustafs ankomst, sände Johan Nefvius till mötes, för att afråda honom, vid äfventyr att fånglig föras till Åbo. Prinsen återvände derföre genast till Reval, der hans moder sedan fick tillstånd att träffa honom 1596. Måhända hade prinsen vid ankomsten till Finland erfarit, att han kommit på oläglig tid och tillrådts att hålla sig dold, tills ett bud från Fleming hunne anlända.

Om Hertig Carls besök i Borgå-trakten sommaren 1599 finnas äfven ett par traditioner antecknade. Den ena anföres i Borgå Tidning 1844, n:o 8. Omkring fem verst från Borgå, på vägen emellan staden och Weckoski gästgifveri, ligger ofvanom den port, genom hvilken vägen leder till Drägsby gård, en backe, kallad *Kungs-* eller *Stålarmsbacken*. Drägsby gård innehades 1599 af en Stålar, som jemte sitt folk i denna backe legat i försåt för hertigen för att döda honom, men då detta misslyckades, begifvit sig på flykten. — Den andra traditionen är publicerad i Helsingfors Tidningar 1829, n:o 16 under titel: „Mäster Anders i Sibbo, eller tillgifvenhet och uppoffring“. Hertigen hade ankommit till Sibbo prestgård och skulle efter der åtnjuten hvila och förplägning fortsätta färden till Eriksnäs säteri, för att utkräfvä hämnd på dess egare grefve Wittenberg, en af Sigismunds anhängare. Kyrkoherden lyckades emellertid afsända ett bud om faran till Eriksnäs och grefven flydde jemte sin familj på en slup. Då hertigen anlände till säteriet, fann han icke sin fiende,

men Mäster Anders' bref, som i brådskan blifvit kvarglömdt. Nu vände sig hertigens vrede mot kyrkoherden, och ännu visas det ställe, der hans hufvud föll för bilan. Säteriet uppbrändes.

Redan i Åbo tidningar 1829, n:o 30, upplyste en insändare, att någon grefve Wittenberg icke existerade 1599, emedan Arvid von Wittenberg först 1652 erhöll grefvevärdighet. Traditionen tyckes här, såsom ofta är fallet, förvexlat personer. Eriksnäs, fordom Gerkenäs, tillhörde 1599 Nils Olofsson till Gammelbacka eller Meldola, en af Sigismunds ifrigaste anhängare. Först sedan han den 30 Sept. s. å. jemte Tavast m. fl. blifvit halshuggen i Wiborg, tillfölla hans talrika förbrutna gods 1605 Hans von Wittenberg, greve Arvids fader. Traditionen torde sålunda åsyfta Nils Olofson, som måhända först vid flykten från Eriksnäs begaf sig till Wiborg, der han dock sedan träffades af hertigens hämd. En dylik förvexling synes i traditionen ega rum beträffande kyrkoherdens namn. Enligt Akiander var Ericus Erics kyrkoherde i Sibbo åren 1579—98; hans efterträdare Andreas Sigfridi förekommer såsom kyrkoherde 1601—36. Akiander, som kände traditionen, anmärker uttryckligen, att han ej påträffat någon Andreas för denna tid. Måhända var Ericus Erics den olycklige presten, ehuru traditionen, som väl på Wittenbergs och Andreas' Sigfridi tid var mest liflig, af senare generationer erhöll den förändring, att händelsen tillskrefs desse“.

§ 7.

Doktor M. G. Schybergson uppläste några utdrag ur Åbo stads politieprotokoll för Augusti 1808, belysande den dåvarande sinnesstämningen hos borgerskapet med afseende å de af Rysslands kejsare påbjudna valen af depute-

rade för Finlands fyra stånd. Som förnämsta stöd för betänkligheterna vid nämnda befallnings uppfyllande, anfördes privilegii-intressen och lokala önskningsmål, men troligt eller möjligt var, att de officiela aktstyckena icke gåfvo ett fullt troget uttryck åt de valberättigades verkliga i saken hysta åsigt. Ur allmännare politisk synpunkt uppfattades angelägenheten deremot af Åbo domkapitel, af hvars protokoll för den 3 och 31 Aug. 1808 jemväl några utdrag meddelades.

In fidem:
E. G. Palmén.

Protokoll den 28 Febr. 1878.

Närvarande: ordföranden doktor Ignatius, Professor Elmgren, filosofie kandidaten J. R. Danielson och under-tecknad.

§ 1.

Föregående mötes protokoll upplästes och justerades.

§ 2.

Undertecknad uppläste några Anteckningar ur inrikes rådsprotokollen om finska tjänstemäns tillsättande på 1740-talet, hvilken uppsats enligt sällskapetets beslut komme att i Historiallinen Arkisto såsom särskild uppsats intagas.

§ 3.

Kandidaten Danielson meddelade ordalydelsen af en paragraf i den mellan Danmark och Ryssland 1709 slutna off- och defensivalliansen, hvarigenom den senare makten förband sig att skada Finland så mycket som möjligt. Traktaten är „fait à Copenhague ce 22/11 d'Octobre 1709“ och

finnes uti vidimerad afskrift i Dresdener Hauptstaatsarchiv; dess § 2 lyder som följer:

„Pour donner une marque essentielle de cette amitié, dont il est parlé, et des preuves veritables de s'unir pour tous jours ensemble, Sa Majesté le Roy de Dannemark promet de rompre avec le Roy de Suède encore cet automne, de l'attaquer par mer et par terre du côté de la Suède, et même de faire tout son possible, pour entrer en Scanie avec une armée et dans la Suède par la Norwége avec une autre: Comme de même Sa Majesté Czarienne s'engage (outre les hostilités, qui se font deja contre les Suédois et leurs adherants, et les quelles Elle continuera de faire tant en Livonie, qu'en Pologne, et par tout, où la raison de guerre le demandera:) de faire une irruption en Finlande, soit pour s'y maintenir en se rendant maitre de quelque ville forte, soit pour ruiner autant que faire se pourra le pais“.

In fidem:
E. G. Palmén.

Protokoll den 30 Mars 1878.

Närvarande: Professorerne Elmgren och Koskinen samt undertecknad.

I anseende dertill, att ordföranden d:r Ignatius genom iråkad sjukdom var förhindrad att sig till mötet infinna, fördes ordet af Prof. Elmgren.

§ 1.

Protokollet för sammanträdena den 9 och 14 Nov. 1877 och 28 Febr. 1878 upplästes till justering och godkändes.

§ 2.

Fråga väcktes om tiden för utgifvandet af sjetta häftet af Historiallinen Arkisto, men ansågs bäst att låta afgörandet häraf bero till härnäst.

§ 3.

I anseende dertill, att mötet var särdeles fåtaligt besökt, uppsköts med föredragningen af några meddelanden, och skulle det ankomma å ordföranden, huruvida nästa möte skulle hållas i slutet af April eller redan tidigare.

In fidem:

E. G. Palmén.

Protokoll den 30 April 1878.

Närvarande: Ordföranden d:r Ignatius, kammarrådet Rabbe, professorerne Koskinen, Elmgren och Aspelin, lektor Krohn, kandidaten Jon. Castrén och undertecknad.

§ 1.

Protokollet för mötet den 30 Mars upplästes och justerades.

§ 2.

På derom väckt förslag beslöt samfundet, att låta utdela nästa häfte af Historiallinen Arkisto först under hösten. I detta häfte komme då enligt förut fattadt beslut att intagas afbildningar af ett par bland de finska sigill, som nyligen blifvit i Estland upptäckta och af Russvurm afbildats, (se prot. för den 9 Nov. 1877). Prof. Koskinen åtog sig enligt samfundets önskan att gå i författning om utförandet häraf.

§ 3.

Lektor Krohn gjorde följande meddelande:

„Turun tuomiokirkon vanhin tietty kuva.

Yliopistomme kirjastossa säilytetään käsikirjoitus-osastossa vanhaa kuvaa Turun tuomiokirkosta. Vuosilukua, milloin se on tehty, ei ole siinä merkitty, mutta muutamista seikoista kuitenkin sopinee tarkemmin päättää sen ajasta.

Korkeakuori jo on siinä nähtävä; siinä on kohta todistus, ettei se ole 16-luvun edellistä puoliskoa vanhempi; sillä tämä kuori rakennettiin vasta Turun kauppamiehen Jaakko Wollen kustannuksella Kustaa Aadolfin hallitessa*). Toiselta puolen on tässä kuvassa nähtävä torni ihan toisen näköinen kuin se, mikä löytyy Engel'in kuvassa Turun tuomiokirkosta v. 1812**), vaan silloin oleva torni oli valmistunut v. 1759. Täten on siis puheen-alaisen kuvan aika rajoitettu vuosiin n. 1620—1759. Tällä välillä on kirkolla ollut kaksi tornia: „ensimmäinen“, joka paloi v. 1681 ja uudestaan rakennettiin v. 1685, jommoisena paloi v. 1738. Jälkimmäisestä tiedetään, että se oli 300 jalkaa korkea, joka jokseenkin sopii kuvaan, jos tornin juuren kirkon katosta lukee. Mutta kenties oli edellinenkin torni yhtä korkea, josta ei kuitenkaan ole tietoa.

Likempää määräämistä varten tulee meidän siis katsoa kattoa. Turun tuomiokirkolla on ollut kolmea eri lajia kattoja: vaskisia, tiilisiä ja päreisiä. Kuvassa nähtävä suomuksinen katto ei ole vaskikatto, jonka pitäisi olla tasaisen. Vaskikatto oli tuomiokirkolla v. 1707, epäilemättä se sama, minkä se sai 1681 vuoden palon perästä ja joka kumminkin jo v. 1691 oli valmis. Ison vihan aikana se kyllä v. 1717 oli niin huonolla, rikkinäisellä katolla varustettu,

*) Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminn. s. 24.

**) Myös tallella yliopiston kirjastossa ja puupiirroksella jäljennetty Suom. Kuvalehdessä 1877 n:o 113, samoin kuin tässä puheena oleva vanhempi kuva 1878 n:o 134.

että holvi alkoi tulla vialle. Mutta 1738 vuoden palossa oli taas vaskinen katto, luultavasti sodan jälkeen saatu. — Edellisen tornin ajalla ruvettiin v. 1652 laittamaan vaskikattoa, joka kuitenkin v. 1656 keskentekoisena paloi. Kerptomuksessa 1631 vuoden palosta taas on sanottu kirkon menettäneen „korean kattonsa“ y. m. joka „palaa ja sulaa voi“. Luultavasti oli silloinenkin katto vaskinen, sillä halvempaa tuskin olisi ruvettu koreaksi sanomaan.

Tästä näemme siis katon jälkimmäisen tornin aikana enimmän ajan olleen vaskisen, paitsi Ison Vihan aikana ja 1681—91. Kumpaankaan aikaan ei kuitenkaan kuvamme sopine, koska koko kirkko niinä aikoina oli rappiotilassa, vaan kuvassa aivan eheä ja valmis. Jääpi meille siis vaan aika 1620—81. Tässä taas on aika 1630—52 luultavin; sillä ensi-aikaan 1652 v. perästä sopii taas sama muistutus, mikä äsken mainittiin. Mutta v. 1630 kirjoitti Rothovius Oxenstjernalle kirkon olleen niin rappiolla, ettei katto sateesta eikä lumesta varjellut, tänä kesänä, lisää hän, saamme kuitenkin kirkon varustetuksi katolla Hollanin tiileistä. — Mutta nämät Hollanin tiilet, niinkuin monet vanhat katot Wiipurissa näyttävät, olivat juuri suomuksittain ladotut, niin että kyllä on mahdollista, kuvan tahtovan semmoista kattoa osoittaa. Kieltää ei kuitenkaan voi, että kuvan epäselvyys myös antaa syytä otaksua, katon olevan laitettun laudan päistä, jolloin sen aikaa lienee tätä nykyä vaikea määrittää.

§ 4.

Filosofie kandidaten Jon. Castrén uppläste utdrag ur ett längre meddelande om den i svenska Riksbiblioteket förvarade Mennander-Fredenheimska brevvelingen, hvilket meddelande enligt samfundets beslut skulle i sin helhet ingå i Arkisto.

§ 5.

Professor Aspelin förevisade några af domprosten Alo-pæus om stiftens i Finland gjorda utförliga anteckningar, hvilka för närvarande tillhörde Finska Litteratursällskapet, och öfverlemnades desamma i afseende å närmare granskning åt prof. Elmgren.

§ 6.

Ordföranden doktor Ignatius uppläste en af Vasa stads borgerskap den 17 Sept. 1649 gjord begäran till rikskanslern grefve Axel Oxenstjerna, att han måtte förhindra anläggandet af Kristinestad. Aktstycket finnes i original i kongl. svenska riksarkivet, i ett konvolut med påskrift: Handlingar om städerna uti Norrland och Finland, samt är af följande lydelse:

„Högborne, Nådige Herre och Greffue, Sweriges Rijkens Rijkz-Cantzeler E:s G. N:de skall altidh wår skyldighe tjenst, Nu och så lenge wij lefwer bewijsas.

Näst det wij samptligen gemene borgerskapet J Wasza E:s G. N:de flijtteligen betacke för all Nådhe E. G. N:de denne Stadhen Wasa gunstigst haffuer bewijst, hwileket wij medh all Ödmiuckheet wele gerna i hogh komma, Önske och att Gudh Alzmechtig E:s G. N:de wele wedh godh helssa och wälmågo ährholla, och at E. G. N:de Så her efter, som her till wele denne Stadhen Wasa wara beforderligh, så at han eij må aldeless ödeleggiass: hwarföre ähre wij her med Vthi alsom största Vnderdonigheet wordne förorsakat, att gifwa E:s G. N:de förnimma, huruledes det Vthseer om denne Stadz Vndergångh och Ruin, Nembl. Sålunda at sedhan nu denne Stadhen hafwer igenom Gudz welsignelse Så och wår Högnådige Öffuerheetz stoora omwårdnadh,

begynt någorlunda komma sigh före, Så at dess anseende hafwer warit, att her medh tydhen een godh handelstaadh skolle hafwa blifwit, Hwar J medh tydhen wakre Borgare kunne hafwa blifwit och Cronan Nytta der aff hafft. Men det haar (ty werr) et fast annat Vthseende nu och skjner lijka som det skall blifwa i grundh förstört, J ty at för någon tijdh sedhan, ehr först aff denne Stadz privilegerade Sochner een deel Vnder Ny Carleby lagt, hwilket denne Stadhen någorlunda skadhar, doch icke aldeless, emedhan een Part bönder ähre wäl så benegne at komma till Wasa, som till Nie Carleby. Men detta ehr klaghan werdt, at Nerpiss boarna ähre nu begierse att byggia sigh sielfwan en Stadh på een öö Kopöön b:dh i Lapferdz Sochn, Hwilken Bönderna allenast till den ända hafwa begiert, at dee deste betre kunna fortsettia sit brukeliga Landzköp, det de hertilldagz, medh all flijt hafwa drifwit, Cronan till een stoor skadha, helst i tullens affleggiande, Sedhan och borgaren der igenom sin Nehringz medhell affskurit. Och der denne Stadhen på Kopön skulle funderas, Så synss hwadh skadha Cronan i förstone lijdh. Jblandh alt annat, så tyekies detta skee, att sedhan der en Stadh blifwer, så begifwa sigh alle Lettingar aff bygden dijt, dee der Cronan een stoor deel kunna skyldighe wara, öfwer gifwa sine Hemman, låtandess det stå ödhe, så lenge friheetz ähren påståå Vthi Stadhen. J medler tidh mister Cronan icke allenast dee tilböhrlige Rentor, som bonden vthgiöra skolle aff sine hemman, Vthan och Knechterna som Vthgiörass skolle, tij dee som böhr vthgiöra eller och wara Knechter begifwa sigh Vthan all tviffuel på den ort der dee mena sigh wara frij giöra sigh allenast Vnder et skeen till borgare der sammastedes. Sedhan ehr det Stadhen Wasa till en merckeligh skadha, Vthi det at bönderna, som aff

oss för detta ähre medh Peningar Vndsatte, att betala Cronan sine Vthlaghor, Jempte och det som dee till sit eget lijffz oppehelle i dee dyra åhren hafwa aff oss borgat, att dee sama nu begifwa sikh medh sine wahror till bete Kopön, Låtandes derass Creditorer blifwa obetalte, Hwar aff denne Stadz Inwohnare komma aldeless aff sikh, om så framt der på Kopöön skolle blifwa någon Stadh, så ähre dee på alle sijdhor trengde och nödgass så begifwa sikh till andra orter Hvar Vthaff intet annat synass fölia, ähn att Wasa blifwer öde, Ödmiuckeligen och Vnderdonigst fördenksuldh ähre Samptligen borgerskapet aff E:s G: N:de bediande, at Såsom E:s G: N:de een Högwijs Herre ehr, wille detta öfwerwägha, och om möijeligt wore förhindra, att Nerpiss boarna der på Kopön intet finge någon Stadh, det blifwer medh tijdhen ingen warachtigh Stadh aff, ty så lenge som fryheetz åhren står opå, så begifwer sikh bonden ifrån sit hemman och blifwer wäl der een borgare, Men ner det ehr vthe så begifwer han sikh wäl på bygden igen och begierer tagha op Ödess hemman, får altså der på åther igen frijhetz breeff på någre åhr, försniller således Cronan den skatt honom borde vthgiöra. Wij twiffle eij, vthan throm, att E:s G: N. Nu såsom altijdh till förende oss denne Stadz Inbyggjare Nådigst beforderligh ähre. Löhn derföre aff den Högste och Retferdighe Gudh förwentande, Vnder Hvilekens milderijka beskydd och beskierm vij samptligen E:s G. N:de och heela det Greffligha huset nu och altidh troligen önske. Aff Wasa den 17 Septembris Anno 1649.

E:s G: N:des

ödmiucke Tienare altidh

På samptlighe borgerskaps wegnar *J Wasa Stadh*

Pedher Swälss.

Utanskriften: Den Edle, Högborne Herre och Greffue, Greeff Axell Oxenstierna, Frijherre till Kijmitto, Herre till Fijholm och tidhöön, Riddare, Sweriges Rijkets Rådih och Rijkzsens Cantzeler, Detta Vnderdonigest“.

§ 7.

Dr Ignatius meddelade vidare följande till belysande af tillgången vid Helsingfors stads flyttning från sin gamla plats till den närvarande. I ett bref af riksrådet i Stockholm till borgmästare och råd i Helsingfors af d. 13 Mars 1657 förunnas åt salig borgmästar Johan Greutz enka Märta Reijer frihet från stadsutskylder och tillåtelse att under sin lifstid få idka en liten handel, såväl för hennes afidne mans långliga tjenster, som för den stora skada hon led vid stadens flyttning „igenom husrifvande, bo ömsande och ånyo uppsättande“ äfvensom för de tomter hon mist i gamla staden. (Riksregistr. 1657 fol. 607 b.).

§ 8.

Prof. Elmgren meddelade följande uppsats om

„Bondeupproret i Karelen 1779.

I *Gust. Joh. Ehrensvärds* Dagboksanteckningar, Sthm 1877, pag. 356 och 437 förekomma följande notiser:

„Bönderne i Carelen, missnöjde både med sin nya styrelse af landshöfdingen Boije, [Otto Ernst B. landshöfd. i Kuopio län 1774, död 1781] som ock med flere hushållsförfattningar, med storskiiftsdelningarne, med skattläggningen, med bränvinsbränning, med sina riksdagsmän och contributioner, taga det beslut at sammangadda sig, neka lydriad och betalande af utskylder, som blifvit dem pålagde af konungens befallningshafvande; landshöfd. gifver genast

härom rapport och skaffar sig namn på 100 olydige bönder; denna kommer till H. M. i början af sept. månad. H. M. eftersände generaladjutanten Piper, ger honom denna hemlighet tillkänna, med befallning att vid hårdaste ansvar icke yppa sig för någon annan än för justitie-cancelleren grefve Wachtmeister, med hvilken han skulle få conferera. H. M. befalte honom genast återresa till Finland, och vid sin ditkomst söka med militärisk magt dämpa detta buller. Han skulle därför få röra trupper, han skulle få öppna ordres till landshöfdingarne och regementscheferne, att det han requirerade skedde på K. M. befallning. Han skulle marschera till Carelen, taga ut ur socknarne desse 100 namngifne bönderna, och på stället straffa dem exemplariter. Piper, bestört öfver denna commission, undanbeder sig densamma, skyllandes både på sin okunnighet i Finska språket, som ock på sin sjuklighet och sitt bräck; men H. M. exigerade af honom, att han ej skulle undandraga sig ett tillfälle då han kunde visa sitt nit och en försigtig conduite. Han begärte att i Finland få rådgöra med någon, men fick endast lof att yppa sig för öfversten Montgomery. Huru lyckligt vore ej, om denna utväg kunde bringa lugn hos en allmoge, känd för sin tillgifvenhet för sin öfverhet, men tillika för sin tilltagsenhet, sin hårdhet och sin envishet. Angeläget är att på ett eller annat sätt dämpa sådana farliga lägor. En manlig försigtighet är här nödvändig, och den största skyldigheten att återgifva dem förtroende till författningar. En dygdigare och kunnigare landshöfdinge än Otto Boije hade med allvarsamma lämpor, med redlighet och förtroende kunnat uträtta detta“. (Detta är antecknadt den 6 oktober 1779).

„Finska brefven medföra tidningar om hela bondkrigets slut. Efter många precautioner och försigtighets steg

hunno Montgomery och Piper till Carelen och att samla soldater utan böndernas mistroende; ändteligen finna desse anläggningar och flykta in uti sina skogar; då yppades nya svårigheter att få dem ifrån sina likar vilddjurens sällskap. Piper låter sätta deras fiende härads höfding Didron med dess samtycke i arrest, låter utgå det ryktet at nu allt vore slutadt, sedan denne deras fiende vore häktad, hvilken då skulle undergå det straff, som han för sitt uppförande emot allmogen förtjent. Vid detta ryktet börja de framkomma utur skogarne, glada öfver sin seger, men blefvo desto häpnare, då de blefvo häktade allt som de visade sig. Omsider sedan 200 af dem voro fasttagne, utsläpptes Didron, och de fingo spela på trumma om spö och gatulopp, hvilket alla påföljande dagar till en anseelig myckenhet utdelades. Nu skall lugn och ro vara återställd; lyckligt, om den vore så varaktig som den var lätt vunnin, och om denna gränse-allmoge blefve så lydiga undersåtare, som de hitintills ständigt varit bullersamme och missnöjde“. (Ant. den 9 dec. 1779).

Angående detta bondeuppror i Kuopio län, som icke var så alldeles obetydligt, då 200 bönder kunde straffas, har jag för öfrigt icke funnit ens den ringaste antydning eller upplysning, och orsaken till häfdernas tystnad bör väl sökas i den hemlighetsfullhet med hvilken saken bedrefs. Kung Gustafs mening var, att ingen annan i riket skulle få veta deraf, än de straffande och de lidande; och denna plan tyckes förunderligt väl hafva lyckats. Märkvärdig är den grofva och låga list man dervid använde, äfvensom att ingen ransakning eller dom tyckas hafva föregått straffet. Osäkert är om Sprengtportens onåd och missnöje med Gustaf III:s regering har något sammanhang med detta uppror eller icke; men ungefär samtidigt tog han afsked

från sina befattningar, och var, när det hände, stadd på en utrikes resa. Ehrensvärd antyder att landshöfdingens oklokhet var förnämsta orsaken till bullret, men huru mycken grund denna misstanka äger, kan jag för närvarande icke uppgifva.

Den, som utförde sagda exekution, var Peter Bernhard Piper, född 1723, en tid adjutant hos generalen grefve Ehrensvärd, place major på Sveaborg 1772, kort efter expeditionen till Karelen kommandant å Sveaborg, död som president i krigskollegium 1799“.

In fidem:

E. G. Palmén.

Protokoll den 29 Maj 1878.

Närvarande: Ordföranden doktor Ignatius, kammarrådet Rabbe, Professor Elmgren, fil. kand. Jon. Castrén och undertecknad.

§ 1.

Protokollet för mötet den 30 April upplästes till justering och godkändes.

§ 2.

Prof. Elmgren meddelade om de Alopæus'ska anteckningarne, som vid senaste möte förevisats, att de samma innehöllo dels allmänt kända saker, dels enskildheter dem redan Akiander till största delen haft sig bekanta och meddelat, hvarföre professorn ansåg intet med denna handskrift kunna göras, utan redan hade återställt densamma till literatursällskapets arkiv.

§ 3.

Filosofie kandidaten Jon. Castrén meddelade upplys-

ningar om en i hans värjo befintlig ovanligt rik samling af handlingar, de äldsta från 1400-talet (afskrifter af Karl Knutsons begge rågångsbref af 1446 och 1452) de yngsta af år 1776, för det mesta belysande tvister om rågångarne mellan Pyhäjoki, Paltamo, Sotkamo, Idensalmi m. fl. socknar, liksom äfven mellan enskilda hemman i samma trakter. Då nämnda socknars gränser delvis äfven skilja Österbotten, Savolaks och Tavastland från hvarandra, skall samlingen antagligen vid en närmare granskning kunna gifva säkra upplysningar om omtvistade gränsefrågor, bland annat det i Nöteborgsfreden omnämnda Petajoki, och var det kand. Castréns afsigt att i sådant afseende underkasta dem en kritisk behandling, hvars resultat han hoppades framdeles kunna meddela.

§ 4.

Undertecknad meddelade följande af öfverläraren vid Tavastehus lyceum, doktor E. Bonsdorff insända

„Berättelse om en fornlemning.

På en liten holme i *Jääsjärvi* sjö inom Gustaf Adolfs socken finnes en fornlemning, hvars motstycke mig veterligen ej påträffats annorstädes i vårt land. I nämnda på holmar utomordentligt rika sjö, finnes en af högst $\frac{1}{4}$ tunnlands storlek, benämnd *Pääsaari*. Namnet har holmen erhållit till följd af de mindre vanliga fynd, man dersamma städes påträffar. På midten af holmen, som för resten utgöres af en enda klippa, anträffar man nemligen en graf af par alnars längd, en alns bredd och par alnars djup, invändigt fodrad med sten och timmer. Denna graf har utgjort en hviloplats ej för människor utan för — skogens vilda djur. Då undertecknad 1861 första gången besökte holmen, var grafven till mer än $\frac{2}{3}$ fylld med hufvudskal-

lar, de allra flesta af björn, likvist äfven en och annan lokalle. Några af skallarne voro något sänär väl bibehållna, de flesta dock förmultnade. Några af de bättre bibehållna skallarne medtog jag och lemnade åt Prof. Nordman i Helsingfors, som förklarade dem för veritabla björnskallar. Vid mitt besök på holmen nämnda år stod tätt invid grafven en uråldrig förtorkad fura af väldiga dimensioner. Denna fura tyckes haft en viss betydelse. Enligt traditionen skall, så snart någon björn fälldes, folket ifrån kringliggande trakter samlats på Pääsaari, dit det dödade villebrådet afven fördes. Folket anställde härvid ett stort gästabud, der björnköttet spelade viktigaste rollen. Skallarne kastades i björngropen och för hvarje björn afskjöts en kula i förutnämnda fura. Dödade björnar släpades sannolikt hit från ganska aflägsna trakter, ty vid mitt besök på holmen uppskattade jag skallarnes antal till åtminstone par hundra. Dessutom lågo sådane kringkastade öfverallt på holmen.

Under sednaste sommar 1877 besökte jag på nytt Pääsaari, men fann den alldeles förändrad. Skogselden hade sköflat holmen, den stora furan var försvunnen och öfver holmen växte en tät ungskog. Efter långvarigt letande påträffade jag björngrafven, men alla skallar voro fullkomligt förbrända.

I det skick, holmen befinner sig, torde svårigen några fornfynd numera kunna påträffas, ehuru antagligen deltagarne vid de gästabud, der firats, kvarlemnade mynt, verktyg o. s. v. För att kunna vinna någon upplysning om plägsedens ålder har man således att hålla sig endast till traditionen. Vid mitt första besök på holmen erhöj jag några upplysningar af en 80-årig gubbe, som bodde på ett torp i närheten af holmen. Enligt hans utsago är holmen i allmänhet obekant för den yngre generationen, som äfven

tyckes hafva en vidskeplig respekt för densamma. Enligt den berättelse, gubben hört af sin farfar, skulle ej på åtminstone 150 år några gästabud blifvit firade på Pääsaari. Något vidare har jag ej kunnat utröna om fornlemningens ålder.

Slutligen må anmärkas, att i nämnda Jääsjärvi sjö påträffas många namn med traditionel betydelse. Sålunda förekomma benämningarne „hopeavuori, hopeasalmi o. s. v.”

§ 5.

Ordf. d:r Ignatius förevisade trenne till Finska fornminnesföreningen insända teckningar, gjorda af civilingenjören E. von Knorring, tvenne återgifvande i planritning och afteckning platsen för Gammelstadens kyrka samt Hans von Sandens derstädes befintliga grafsten af år 1590, (förut undersökt af prof. Elmgren); den tredje afbildande i plan och profil en vid byggandet af Kiviniemi bro i Sakkola anträffad, numera med skog öfverväxt redutt, synnerligen väl bibehållen och konstruerad enligt det Vaubanska systemet. Angående tiden för uppförandet af denna befästning finnas inga säkra underrättelser. Ordf. anmärkte, att densamma knappast kan anses förskrifva sig från Burmeisters fälttåg af år 1652, men att densamma deremot möjligen blifvit anlagd under något af de första åren af stora Nordiska kriget, eftersom man i Lähteitä ison vihan historiaan finner ett af Cronhiort gifvet bref, dateradt den 6 Maj 1703 „aussm Feldtlager Kifveniemi“. Beläget vid vägen mellan S:t Petersburg och Kexholm på en lättförsvaret punkt kunde detta försvarsverk då eller senare varit af strategisk betydelse, äfven med en ringa besättning. I Taipale vid Ladoga finnes enligt „Finland framstäldt i teckningar“ äfvenledes en redutt, som ännu är bibehållen

§ 6.

Samfundet beslöt att i anseende till sommarens instundande nästa gång sammanträda i September månad.

In fidem:

E. G. Palmén.

Protokoll den 21 September 1878.

Närvarande: ordföranden doktor Ignatius, Professorerne Koskinen, Elmgren och Aspelin, docenten J. R. Danielson, kamrer A. Boehm och undertecknad.

§ 1.

Protokollet för den 29 Maj upplästes och godkändes.

§ 2.

Undertecknad förevisade 15 färdigtryckta ark af den under tryckning varande sjette delen af Historiallinen Arkisto, hvars utdelande samfundet beslöt att uppskjuta till sin årsdag. Prof. Koskinen omnämnde, att han enl. samfundets önskan vidtagit författning om afbildande af de i Reval nyligen upptäckta sigillen för Finland, för inbyggarne i Tavastland samt för Nyland, hvilket blad professorn enligt förra vanligheten ärnade förse med finsk och fransk förklaring.

§ 3.

Kamrer Boehm meddelade lydelsen af en i Gamla Karleby stads arkiv (i ett konvolut innehållande diverse magistratens koncepter m. m. med påskrift: alligater för år 1723) förvarad konceptskrifvelse, belysande stadens förluster under stora ofreden:

„I underdån-ödmiukt afseende, till högl. Kongl. Cammar- och Comericie Collegii samt Kongl. Stats Contoirets höggunstige Berettelse af den 11 Junii, såsom var Eders Excellences underdånigste ansökning hos Hans Kongl. M:t om någon skattefrihet för Österbottniske städerna, med hög-
 bem:te Collegier Communicerad, till att däröf. inhemta hög-
 bem:te Collegiers betänkiande; hvilka och höggunsteligen infortrat Eders Excellences närmare och speciele efterrät-
 telse om hvarije Stads lijdna skador isynnerhet, samt hvad frihet hvar stad för sig, i anseende där till må till dess upphielpande skäl, kunna tilläggias;

Har Magistraten aldraödmiukast bordt ved(handen)-
 gifva, hvadför svåra skador denna Staden, af det svåra krigbesväret erfarit hafver nämbl.:

1:o. Har denna staden 9 Capitale skutor utj Trans-
 porter förlorat; för hvilka allenast nogre få possessorer bekommit sin betahlning i M:techn; så att i anseende till denna tagne skada, Staden åtminstone förlorat d. 30000.

2:o. 1714 uppbrände våre egne Krigstrouper 2:ne bä-
 sta skepp och en skuta här i staden tillijka med en Bodar och Capitalesk Köpmans wahrer och victualier, i befruchtan för Fiendens ankombst, som doch alldeles till nästa hösten uteblef; hvilken skada vähl kunde mätas till minsta för 20000 d. Kppm:t, hvilken och i annor händelse väl kunnat salveras.

3:o. Hos allmogen har denna Staden lagvundna och liqviderade fordringar, som de till Kongl. M:ts tjenst och Ränttors afbördande försträcht hafva; om hvilken försträch-
 ning åter bekommande myekit ringa sperance nu kan gif-
 vas hos den alldeles ruinerade Debitoren; utwisar denna staden jämfwähl härigenom komit att förlora öf. 200000 d. Kppmt.

4:o. Kyrkian är till sitt käästamma årgwårk, en kyrkio-klocka med uhr och andre ornamenten sampt en stor dehl fönster, jämwåhl medfaren; Så att en sådan skada ei kan med minder ersättias, än ungefår 6000 d. Kppmt. Råd-stugun, scholan, Tullstugur, Wåghus med stadsens Wåg, Stadskällare och andre publique hus och qvarnar åro demolerade till Tak, gålf, dörrar, spijsar, fönster och all annan inredskap och ornamenten sampt en rådstuguklåcka; så att denna stora afsachnad föga kan restaureras med 6000 d. Kppm:t.

5:o. Hvad privata husen vidkommer, så åro största dehlen antten uppbrånda el. bortförda: men hvad öfrigit är, har fienden spolierat, till tak, gålf, fönster, spisar och ugnar, sampt dörrar och annat innandöme; hvilket alt i förra tillstånd ogörligen kan försättias ringare än 30000 d.

6:o. Skepp, skutor och andre fahrtyg hvarmed denne staden mäst warit här i landsorten florerande, åro ei allenast genom transporter och af wåre egne krigstrouper, som den 1:sta och den andra punkten utvisa, förlorade, utan igenom margehanda olycheliga händelser och bedröflige skjöskador, omkombne med dehls med fålk gods och allo; Så att under den påstående flychtingetijd öfver 12 fahrtyg omkombne åro, hvarvid den mästa och bästa stadsens egenomb är totaliter utödd och i stället at andre under flychten sig förkåfradt, har denne stads Borgare beklagligen af sig kombit, och uti blåtta sjöskador, som de bevijsligen lijdit hafva, öfver 60000 d. Kppmt, sachnat; förutan hvad den beklaglige och långsamma flychten både Landet och Staden tillskyndat haver, som består i åkrar och ång och monge hemmans öde læggiande; öfver hundrade såg-qvarnars destruction; tiåruwårkningens förminskelse och tillbaka sättiande; Boskap- och hästars oråchneliga utödande;

Manskapets bortförande, skeppswärfs och thz tillhörige wärktysgs eröfrande och förstörande, mange små hammarsmidsors ruinerande; så att alla dessa förmåhner ei stå att reficieras med nogre och 60000 d. Kppmt.

Öfver och jempte detta är och beklagligast, att allmogen i vårt gebiet är ei allenast svåra medfaren; utan handelen, som ringa nog varit, är främmandom tillfallen, igenom ryska licensen.

Hvad fordenskull skall en så förstörd ödelagd och alldeles olycklig stad och dess utblättade Borgerskap sig företaga, som likwäl till 150 man sig infunnit och stor åtrå hafva att recuperera Staden i sitt förra esse, om ei Hans K. M:t af högstbepreselig nåde will anse så undertryckiande olychor, så ansenlige förlorade Capitaler som de med och uti Kongl. M:t dienst förlorat, samt den långvariga börda som de uti det yttersta varit williga att draga till Kongl. M:ts och fäderneslandets nytta, i proportion till sine förmåhner mera än nogon Stadh i Österbottn.

Man will ei annat förmoda än att Eder Excellence, som häraf icke alldeles kan okunnig wara, lærer ei minder med gunst och rättwisa, än alt fog och billighet recommendera denna olyckeliga staden, hvilchens Borgerskap mäst 9 Åhr varit på flychten till 10 åhrs skattefrihet och att därjempte winna nogon förbättring på sina privelegier och seglation, för hvilka de nu öfver hundra åhr varit i utlagor svåra ansedde.

Förblifva

Eders Excellences

På Magistratens wegnar

G. Carleby d. 18 Aug. 1722.

ödmukaste Tienare

Joh. Westring.

S. Brumerus^c.

§ 4.

Ur alligaternas för år 1724 uti Gamla Karleby stads handlingar uppläste kamrer Boehm vidare följande

„*Burskap pengars Längd öfver dem, som den 3 Martii 1718 aflade Borgare Eeden i Stockholm, at här i Staden niuta Borgerlig frihet effter öfverståndens fiendelighet nembl.*

	Koppar mynt.
Johan Forsell	18
Hinrich Pasanen	9
Johan Kort	6
Erich Anderson Wetlin	6
Matts Eschilson	6
Jacob Hindrichsson Engmark	6
Hemming Jacobsson Pölk	12
Per Persson Lind i fångenskapet uti Pettersburg död blifven.	
	d:r 63

Denna längd verificeres med Stadsens Sigill och Magistratens underskrift.

G. Carleby den 14 November 1724.

Joh. Westringh.

(L. S.)

S. Brumerus. M. Kiemmer. Gab. E. Forsell“.

§ 5.

Slutligen meddelade kamrer Boehm såsom curiosum en i Gamla Karleby stads Domboksprotokoll för den 4 Okt. 1709 ingående anteckning af följande lydelse:

„Sammaledes förmantes en och hvar at sättia sine Barn i Scholan och der någon af Gåssarne, som intet går i scholan trängia sig att sittia i bänkiarne, så skola de af

Kyrkiowächterne uttagas och sättas i stocken, doch de undantagande som hafva varit till skrift“.

Enligt samma stads saköreslängd för år 1707 hade 9 personer blifvit bötfällda, af hvilka 4 straffats för ofog med trähästen. „Michel Hako för det han kullkastat trähästen

10 (Konungs
anpart)

Henrik Mattsson, Johan Lijten och Henrik Öbo hvar till sine 40 mark för det de om nattetijd burit trähästen ifrån tårget och stält den ved Fäaporten — plichtat med kroppen i stadsens giömo“.

§ 6.

Professor Aspelin uppläste följande uppsats:

„Hvar höllo Österbottens förste missionärer sin gudstjenst?

Från Österbotten äro några egendomliga fornlemningar kända, om hvilkas ändamål säker utredning saknas. De bestå af dels kretsformiga, dels ovala, vanligen med 4 ingångar försedda ringvallar af sten. Calamnius har afbildat 4 sådana från Iio, Siikajoki och Salo. Den i Iio kallas *Metelinkirkko* och är 21 famnar lång, 10 famnar bred och kan jemförd med de andra, hvilka kallas linnat, icke gerna betraktas såsom försvarsverk. *Jatulinkirkko* vid Akkunusjokis källor i Kemi är enligt stud. Appelgrens beskrifning rund, $5\frac{1}{2}$ famn i diameter, och försedd med ett 5 fot långt, $2\frac{1}{2}$ fot bredt altare i midten. Ännu finnas sådana ringmurar i Pedersöre och i Lappjärvi, der de kallas *Lappkyrkor*. Den sistnämnda är enligt M. A. Castréns uppgift endast $4\frac{1}{2}$ aln lång och $3\frac{1}{2}$ aln bred; Castrén synes tveka, om han skulle anse fornlemningen för en graf eller ett förvaringsställe för lappska gudabilder. Hvad beträffar *Metelinkirkko*, så ledes Calamnius till antagandet, att stället

vore en hednisk offerplats. Äfven de mordvinska offerplatserna omgäfvos med gården, hvilka förseddes med grindar åt norr, öster och söder. Genom den södra inträngde folket, genom den östra infördes offerdjuren och genom den norra vattnet till offerköttets kokning. Det är derföre nog sannolikt, att dessa platser ursprungligen utgjort hedniska helgedomar.

Emellertid afbildar Hyltén-Cavallius i Varend och Virdarne flera dylika af ringmurar omgifna offerställen från Sverige, om hvilka äldre uppgifter finnas, att de begagnats till kristen gudstjenst. Nära S. Sigfridskällan i Kinnevalds härad fanns en sådan ringmur, om hvilken Rudbeck berättar att „S. Sigfrid stått inne och predikat och döpt i källan“. En annan ringmur i Kalmar län kallas „kapellet“ och folket berättar, att „förrän kyrkan bygdes hafva de gått dit och predikat“. Naturligt är att missionärerne uppsökte hedningarne på de ställen, der de samlades till sina offerfester och att den äldsta kristna gudstjensten hölls under bar himmel, tills församlingen växte — och det väl ej hastigt — så stor, att den ville och kunde bygga en kristen kyrka. Att en del af dessa ringvallar i Österbotten utgjort samlingsplatser för de tidigaste kristne derstädes, synes vid jemförelse med de svenska högst sannolikt. Derför vittnar icke ringa benämningen kirkko. Några af dem träffas numera endast i aflägsnare skogstrakter, der måhända de sista hedningarne, Jatulinkansa, Metelinkansa, Lappalaiset framhärdade i sin hedendom. Kanske begagnades dessa kyrkor äfven i en senare tid, då under de härjande krigen der uppe kyrkorna brändes och folket i skogarne sökte ett skydd. Lapinkirkot i Pedersöre och Lappajärvi torde då kunna betraktas såsom minnen af de äldsta presternes Pedersöre kantpredikningar“.

§ 7.

Ordföranden, doktor Ignatius erinrade om, att konung Gustaf Vasa, enligt hvad man vet, lät vid Helsingfors anlägga en kungsgård år 1550 eller 1551, der äfven vid samma tid spanmålmagasin enligt hans befallning upprättades. Angående denna kungsgårds läge och beskaffenhet torde man deremot härtills icke haft sig annat bekant, än att densamma bestått af flere trähus, täckta dels med bräd-dels med torftak. Palmsköldska i Upsala förvarade samlingen topographica meddelar emellertid härom följande underrättelse:

„*Helsingfors konungsgård* som bestod uti ett korswärcks steenhuus afbrann med största delen af staden år 1654 d. 5 Augusti och blef till dess åter igen upbyggande effter K. Mtz befallning aff allmogen een giärd bewilliad, som sig besteege till 3425 D:r smt af hvilcka medel en gård på annan säkrare platz utmed siön, aldenstund den förre mit i staden ibland Borgarehusen var belägen, med gode och beqvämlige byggningar upsattes“. Vol. LX p. 163.

Att en eldsvåda öfvergått gamla Helsingfors 1654, det har man härtills icke haft sig bekant, och den af allmogen beviljade gården till kungsgårdens återuppbyggande är anmärkningsvärdt hög. Sannolikt var det i detta 1654 nedbrunna stenhus som Gustaf Adolf vid sina besök i staden bodde, likasom det äfven synes ganska antagligt, att han härstädes öfverlagt med Finlands 1616 till landtdag församlade ständer.

§ 8.

D:r Ignatius meddelade vidare följande ur Palmsköldska samlingen i Upsala, topographica, hemtade notiser:

Jakobstad och Brahestad. Carl XI skref den 10 December 1680 till landshöfding Wrangell, att denne skulle

låta transportera städerna Brahestad och Jakobstad till de nästliggande städer Ny- och Gamla Karleby. Flyttningen borde ske inom två år, ty endast så länge unnade Konungen privilegier åt förstnämnda orter. Borgarne som utflytta, erhålla 3 års frihet för all skatt och utlaga utom tull och accis. LXII. pag. 103. Då man läser detta bref, kan man icke värja sig från misstanken att icke möjligen städernas namn i någon mån bidragit till att den enväldige konungen specielt hyste vedervilja mot Brahestad och Jakobstad, beggedera lifligt erinrande om aristokratiens förgångna välde.

Tavastehus slott brann d. 5 Juni 1659 med allt innadöme ända in på sjelfva källarhvalfven. Till dess reparation beviljades af allmogen en gärd, som belopp sig till 1,800 Dal. smt.

In fidem:

E. G. Palmén.

Protokoll den 16 Oktober 1878.

Närvarande: Ordföranden doktor Ignatius, professorerne Koskinen och Elmgren, kamrer A. Boehm och understecknad.

§ 1.

Protokollet för sammanträdet den 21 Sept. upplästes och godkändes.

§ 2.

Ordföranden anmälte, att samfundets äldste ledamot, kammarrådet Rabbe till samfundet öfverlemnade en samling handskrifter, innehållande bland annat ofulländade arbeten samt anteckningar, dem kammarrådet icke mera trodde sig

hinna bearbeta samt derföre önskade till yngre forskares disposition öfverlemnna, och emottog samfundet med tacksamhet denna gåfva.

§ 3.

Professor Koskinen meddelade följande uppsats:

„Jaakko Teitti.

Uskonpuhdistuksen aikakausi, joka niin monessa kohden toi uusia yhteiskunnallisia aineksia näkyviin, on meidänkin historiassamme tuottanut erinäisen lain miehiä, joiden maine tosin ei aina ollut täydellisen puhdas, mutta joiden vaikutus yleiseen kehitykseen kuitenkin oli erinomaisen suuri. Tarkoitain noita aatelittomia kirjureita, jotka paisuneen kuningas-vallan välikappaleina ja kuninkuuden suojassa pyrkivät paisuvaa aatelisvaltaa vastustamaan. Näitä miehiä tunnemme 16:nneen vuosisadan loppupuolelta useita; sopii mainita esm. Hannu Eerikinpoika Kranek, Henrik Matinpöika Huggut ja Eerik Eerikinpoika Kaarlo herttuan Suomalainen sihteeri, puhumatta niistä Ruotsalaisista kirjureista, jotka meidänkin maassa vaikuttivat. Niiden merkitys on kuitenkin vähennyt samassa määrässä kuin itse aateliston oppi ja sivistyskanta on alkanut kohota. Mutta vuosisadan keskipaikoilla, niinkauan kuin he vielä yksin edustavat korkeampaa virka-kykyä, heidän asemansa on paljoa tärkeämpi, niinkuin muun muassa tunnetun Yrjö Pietarinpoian esimerkki osoittaa. Suomalainen mies, joka tähän luokkaan on luettava, on *Jaakko Teitti*. Muutamat lisätiedot tämän miehen elämäkerrasta ansaitsevat mielestäni talteen ottaa.

W. G. Lagus ja Bomansson ovat jo ennen antaneet pääasialliset tiedot Jaakko Teitin elämästä (ks. *Handl. och Uppsatser rör. Finl. Kyrkoh.* I 164, 165, II 126; Hertig

Johan och hans tid, sivv. 92, 93). Nimen suhteen tahdon ensin mainita, että se kirjoitetaan „Teittus“, „Teitti“, „Teijttis“, „Teittz“, „Teith“ ja „Teeth“. Jaakko itse kirjoittaa „Teijth“, vaikka melkein näyttää niinkuin „Teijttj“. Isän nimi oli Lars tai Lauri, ja suku oli vanhaa rälssiä Pernajasta, kuten myöskin Anrep'in sukutaulut („Stjerncreutz“ ja „Teet“) mainitsevat. Vaikka Jaakko Teitin nimeä ei ole näissä sukutauluissa mainittuna, saamme kuitenkin varmuudella päättää, että niissä tavattava Lauri Matinpoika Kuuskosken herra oli hänen isänsä, ja että kuninkaallisten prinssien opettaja Maisteri Martinus Teittus († 1545, ks. Chron. Ep. siv. 615, 616) oli hänen vanhempi veljensä. Kaksi muuta veljeä, Olavi Lapveden kirkkoherra ja Antti Pernajan kirkkoherra, mainitaan Bomansson'in teoksessa (Hert. Joh., siv. 93). Eräs Pentti Teitt, kuninkaan „kansliförvandt“ mainitaan myöskin tähän aikaan (Arwidsson, Handl. IX 395, 396), mutta missä sukulaisuudessa tämä oli, emme tiedä.

V. 1547 Jaakko Teitti ensi kerta mainitaan, ollen voutina Pyhän Henrikin (s. o. Turuu tuomiokirkon) lampuotien yli, joista hän silloin tekikin luettelon. V. 1549 hän näkyy lähteneen oppia harjoittamaan ulkomaille; hän („Jacobus Teittus“) on niiden nuorukaisten joukossa, joiden opinkäynti luetaan pispä Skytte'n ansioksi (Chron. Ep. s. 615); hän on nähtävästi se Jacobus Laurentii, joka sinä vuonna sai apua opintoihinsa Lohjan ja Vihdin voi-verosta (Bomansson, Hert. Joh. siv. 92); ja arvattavasti hänen nimensä on Wittenberg'in yliopiston matrikeliin mainittuna vuonna kirjoitettu: „Jacob Seitus“ (Hist. Ark. I, siv. 154). Hänestä ei kuitenkaan tullut mikään „utilis minister in Ecclesia Domini“, niinkuin Juusten lausuu näistä Skytte'n lähettämistä; taipumuksensa näkyy vetäneen häntä maallisiin „ministeri“-toimiin, ja Kustaa Waasa rupesi häntä käyt-

tämään hallinto-toimen järjestämisessä. Vv. 1555—1557 hän oleskeli Suomessa, hankkimassa kuninkaalle tietoa kruunun ja aateliston tiluksista; työnsä hedelmänä oli tuo tunnettu „Suomen aateliston syntiluettelo“, joka Valtio-arkistossamme säilytetään (ks. Hist. Ark. I, siv. 4). Paitsi muita toimia hän näkyy tähän aikaan myöskin käyneen tutkimaassa Venäjän ja Suomen rajaa, jolloin muun muassa hän ja Klaus Kristerinpoika Horn tekivät luettelon rajapyykeistä Savonlinnan läänistä Wienanmereen (ks. Rydberg, Sveriges Traktater I, sivv. 496, 497). Seurr. vv. Teitti oli Ruotsissa, mutta v. 1561 syksyllä hän on taas meidän maassa „kun. m:tin sihteerinä“ tekemässä luetteloa Suomen tuomiokunnista. Hän tulee nyt jäseneksi „kuninkaan lautakuntaan“ (Celsius, Erik XIV, siv. 78, Geijer, Saml. Skr. II, 3, siv. 203) ja luetaan Yrjö Pietarinpoian lahkokuntaan; istuu muun muassa oikeutta Tukholman raastuvassa Juhana herttuan palvelijoista ja auttajista (Arwidsson, Handl. X, siv. 86), ja määrätään myöskin itse herttuaa vartioimaan ja tuomitsemaan (Celsius, main. paik.). Hänen valtiollinen asemansa näyttää nyt olevan aivan sama kuin Yrjö Pietarinpoian. Kun Niilo Stuure saapi pilkallisen juhlakulkunsa Tukholmassa, on Jaakko Teitti se, joka asettaa olkikruunun hänen päähänsä ja tyhjän paperin hänen eteensä hevosen selkään (muka luetteloksi niistä läänityksistä, joita Stuurelle suotiin); Stuure puolestaan hänelle toivotti niini-köyden kaulaan (ks. Handl. rör. Skand. hist. IV, sivv. 103, 111). Hän ei kuitenkaan näytä joutuneen aateliston vihaan samassa määrässä kuin Yrjö Pietarinpoika; sillä kun tämä Stuure-murhain jälkeen vedettiin oikeuteen, istui Teitti Lokak. 20 p. 1567 hänen tuomariensa joukossa (ks. Handl. rör. Skand. hist. IV, siv. 184). Pahemmin ukhasi käydä, kun 1568 vuoden vallankumous oli

tehnyt lopun Eerikin hirmuhallituksesta. Yrjö Pietarinpoika silloin mestattiin, ja Jaakko Teittikin näkyy v. 1569 istuneen vankeudessa — „satt i Stockholms stads stockhus inmant“ (ks. Bomansson, Hert. Johan, siv. 93). Tosin hän näkyy tästä pulasta päässeen kovemmista seurauksista; mutta hänen valtiollinen uransa on nyt katkaistu ja loppuikänsä kuuluu vähäpätöisempiin toimiin; hän on la'inlukijana milloin missäkin, saattaa v. 1577 Kaarina Maununtytärtä Liuksialaan (ks. Suomi 1849, siv. 52), lienee kaupunginkirjurina Turussa vv. 1584—1588, ja mainitaan Turussa asuvana vuoteen 1596, mutta on nähtävästi ollut kaikkea merkitystä vailla, kosk'en ainoata kertaa ole tavannut hänen nimeänsä Sigismundon-aikuisissa rettelöissä. Milloinkahan kuoli, ei tiedetä. Hänen vaimonsa haudattiin Turussa v. 1588 ja kaksi hänen lapsistaan v. 1589.

Eräs A. G. Ahlqvist'in antama tieto hänen tutkimuksessaan Sture-murhista (Hist. Bibliot. 1877, siv. 146) käänsi huomioni muutamaan Teitin kirjoittamaan kirjeeseen Hogenschild Bielke'lle. Olen tästä todistuskappaleesta, joka säilytetään Ruots. valtio-arkistossa, tukussa „Acta hist. under Joh. III“, ottanut kopion ja tahdon tehdä selon sen tärkeimmästä sisällyksestä.

Kirjeentekijä on vankeudessa ja anoo nöyrillä lauseparsilla herra Hogenschild'in suosiota, vedoten muun muassa jonkunlaiseen kaukaiseen sukulaisuuteen. „Vaikka minä mies parka olen köyhä, kurja ja viheliäinen ja köyhistä vanhemmista lähtenyt, ovatpa ne kuitenkin kunnialliselta vuoteelta syntyneet aviosäädystä, ja äitini-äidin äiti lähtenyt samasta suvusta ja syntyperästä, kuin Teidän Ankaruutenne on lähtenyt isän kannalta. Josta olen ennenkin ystävällisesti Teidän Ankaruuttanne puhutellut anno 62 herra Kaarlo Geran luona - - täällä Tukholmassa“ j. n. e.

Mainitsee tuntevansa herra Hogenskild'in oikeutta ja kiittää Jumalaa, „että oikeus vielä on olemassa ja että minä mies parka hyvillä syillä osoitin itseni (kunnian ohessa) samasta suvusta alkuni saaneen äidin-kannalta“. Hän siihen lisää: „En etsi tällä mitään muuta kuin, kuten sanottu on, suosiota ja että totuus tulisi tietyksi“. Tämä luonteva tunnustus näyttää osoittavan, että Hogenskild Bielke oli hänen tuomareitansa ja että aateliston viha noita aatellittomia onnen-etsijöitä vastaan käsitettiin luonnolliseksi vaikuttimeksi tuomiokunnan päätöksessä. Ilmoitus että Jaakko Teitin äidin-äidin äiti kuului Bielke-sukuun, saattaa kenties vastaiselle tutkimukselle olla hyödyksi.

Kirjeen pääsisällys on puolustusta niitä kanteita vastaan, joita näkyy tehdyn. Vääristä tuomioista Teitti ei sano voivansa yksin vastata, vaan pitäisi sitten kaikkien oikeustossa istuneiden virkaveljiensä olla saapuvilla, yhdessä vastaamassa; hän sen ohessa muistuttaa ei tietävänsä niistä tuomioista, jotka tehtiin ennen kuin hän tuli oikeustoon, eikä myöskään siitä, mitä salaisesti sinetöittiin, „niinkuin kuitenkin tapahtui kaikilta säädyiltä Upsalassa“. „Eikä minulta mitään sinetöitsemistä pyydettykään; sillä olin samaan aikaan epäluulon alla, että muka olisin herra Henrik Klaunpoian ja Sivard Kruse'n kanssa salaisesti toimittanut armollisen herramme ja kuninkaamme - - Juhana Kolmannen - - ulos maasta“. Näiden lauseiden vieressä on reuna-muistutus: „Upsalan murhat“, joihin ne viittaa-vatkin. On, näet, kertomus, että Eerik kuningas käydes-sään murha-päivänä, ennen tuota julmaa tekoa, Svante Sture'n puheilla sovintoa varten, oli tullut jälleen ärsyte-tyksi sillä väärällä, Yrjö Pietarinpoian hankkimalla sano-malla, että muka Juhana herttua oli päässyt vankeudestaan. Näyttääpä siis siltä, että Teittiä ja Henrik Klaunpoika

Horn'ia syytettiin hänen vapauttamisestaan. Joku päivä murhan jälkeen Yrjö Pietarinpoika pakoitti säädyt vahvistamaan murhattujen kuoleman-tuomiota; mutta Teitti muistuttaa ei silloin voineensa saapuvilla olla, juuri mainitun syytöksen tähden. Hän lisäksi sanoo, ei myöskään murhasta mitään tietävänsä, muuta kuin mitä sai tietää oikeuston jäsenenä, Yrjö Pietarinpoikaa tutkittaissa Tukholman raastuvassa „mennä-vuonna“. Tämä lause tarkoittaa Yrjö Pietarinpoian ensimmäistä tuomiota syksyllä 1567, ja sana „mennä-vuonna“ („ifjord“) todistaa, että tämä nyt käsillä oleva kirje on kirjoitettu v. 1568. Luultavaa siis on, että Jaakko Teitti siihen aikaan, jolloin Tukholma joutui herttuain valtaan (Syysk. 29 p. 1568), pantiin vankeuteen Yrjö Pietarinpoian lahkolaisena.

Välinsä Yrjö Pietarinpoian kanssa Teitti laveasti selittelee, koettaen todistaa, että hän on ollut tämän vihamies eikä ystävä. Vaan, merkillistä kyllä, nämä todistelemiset koskevat ainoastaan sitä aikaa, jolloin Yrjö Pietarinpoian onnen tähti oli laskeumaisillaan. Edellisen aian suhteen hän ainoastaan huomauttaa, että jos Yrjö Pietarinpoika 1567 vuoden tutkinnossa „olisi tiennyt jotakin syytä saattaaksensa omaa jalkaansa ulos tulesta ja pistää minun jalkani siihen sisään, hän ei olisi sitä laimin-lyönyt“. Tämä kohta mielestäni ansaitseekin huomiota Teitin puolustukseksi. Sitä vastoin ei merkitse siinä kohden paljon, kun Teitti vakuuttaa, että Yrjö Pietarinpoika, vankudesta päästyään, häntä vainosi, valehteli hänen päällensä Eerik kunnikaan edessä, antoi tohtori Pentin („D. Bendt“) saada hänen elatuksensa, eroitti hänet kunniallisista viroista ja pyysi saattaa häntä kaikkinaiseen vahinkoon ja häpeään. Yksi tapaus tältä aialta kerrotaan laveammin. „Viime Filippin ja Jaakon päivänä“ (Toukok. 1 p.) „1568 hän lä-

hetti apulaisensa Johannem minun luokseni, valtakunnan profossin, Ingevald Starck'in, kanssa pyytämään minulta Eerik kuninkaan tarpeeksi kaikki tohtori Andreaan kirjat. Minä sanoin: niin, herrani ja kuninkaani otattakoon niin monta kirjaa kuin Hänen Majesteettinsä pyytää! minä tiedän mitä kirjoja Hänen Majesteetillansa on, ja ovat Yrjö Pietarinpoian kodissa; otattakoon sieltä ensin; jos ei sieltä löydy niitä, joita H. M. tarvitsee, ja sitten huomataan niitä minulla olevan, niin ovat Jumalan ja H. M:ttinsa omat; mutta muutoin lähettämään tohtori Pentille tai Niilo kirjurille mitään kirjoja, heille annan kaikkea mitä pahaa on". Tapauksen todistajiksi mainitaan: Pertteli Eerikinpoika Juhana kuninkaan sihteeri, Pietari Poitz, Gabriel Juhonpoika, Ingevald Starck, Johannes N. ja Arendt Drake van Deunter. Keitä nämä miehet olivat, en katso tarpeelliseksi likemmin tutkia. Sitä vastoin tahdon muistuttaa, että tohtori Andreas on tuo Kustaa Waasan loppu-aioilta Suomessakin tunnettu mutta jo v. 1560 kuollut „kansleri" (ks. Oppikirjani, siv. 122) ja tohtori Pentti niinkuin Niilo Kirjurikin ovat hänen veljensä (ks. Bomansson, Hert. Joh., siv. 94). Bomansson ilmoittaa, että Jaakko Teitti vanhastaan oli tämän suvun kanssa vihoin.

Rettelö tohtori Andreaan kirjoista ei siihen loppunut. Yrjö Pietarinpoika lähetti toistamiseen sanansa, uhaten tehdä Teitin kunniaattomaksi. Teitti sanoo vastanneensa: „Jos Yrjö Pietarinpoika on minulle vihoin ja kiukuissaan, siitä olen varsin pahoillani, etenkin siitä syystä, että hän voi paljon pahaa matkaan saattaa; kuitenkin on lohdutukseni, ett'en tiedä tehneeni hänelle mitään pahaa ylitse la'in ja oikeuden; tahdon sen vuoksi ottaa Jumalan avukseni ja puolustaa itseäni Yrjö Pietarinpoikaa vastaan, miten parhaiten Jumala armonsa suopi", j. n. e. Todistajiksi vielä

luetellaan tässä kohden herra Gabriel Kristerinpoika, Sivard Kruse ja Eerik Matinpoika. Vihan syynä oli Jaakko Teitinkin arvelun mukaan tutkinto-tapaukset syksyllä 1567, „koska sinetöitsin muutamia artikeleita häntä vastaan, niiden seassa oli myöskin pyövelin tunnustus niistä henkilöistä, jotka pyöveli oli järveen upottanut Yrjö Pietarinpoian käskyn mukaan“. Teitti jatkaa: „Että olisin langennut polvilleni Yrjö Pietarinpoian eteen ja tunnustanut lausuneeni väärän tuomion hänen päällensä, se ei ole milloinkaan tapahtunut“. Päin-vastoin hän muistuttaa koettaneensa kaikin tavoin saada tämän miehen tuomituksi. „Saksalaiset ja Ruotsalaiset voivat kantaa todistusta siitä, että aina olen paheksinut Yrjö Pietarinpoian veritointa. Herra Tuure Bielke tietää myöskin, että revin häneltä (tarkoitin Yrjö Pietarinpoikaa) paidan pään ylitse vankihuoneessa ja löysin hänen luotansa väärän kirjeen; jota ei kukaan muu tehnyt, joka kanssamme oli“. Tämä kertomus Teitin uroudesta vangittua miestä vastaan ei te'e hänelle aivan suurta kunniaa, mutta sen johdosta kyllä sopii uskoa, mitä hän laveasti vakuuttaa, että nimittäin hänellä ei ollut mitään syytä siihen, että Yrjö Pietarinpoika sitten pääsi vankeustansa. Paljoa enemmän huomiota kuitenkin ansaitsee, mitä hän sanoo entisistä toimistaan Eerik kuninkaan käskyn mukaan; — ajatelkaamme esm. Niilo Stuure'n pilkalista juhlakulkua; vaikka Teitti ei mitään erinäistä tapausta mainitse. Hän sanoo semmoista tehneensä „pelosta“ („vtaff reddoge“), ja antaa sen ohessa seuraavan valaisevan kuvan Eerik XIV:n hallituksesta: „Jos jokainen tahtoisi itsekseen ajatella ja tarkastaa, eikö sama pelko ole hänellä itsellään ollut (jossakin toisessa tapauksessa) kuin minun asiassani minulla, silloin hän toista mieltisi. Täällä on paljon tehty pelon tähden; ei ole ketään, joka

ei ole jotain tehnyt pelon tähden. Siitä en syytä ketään, vaan sanon sen vapaasti ulos yhteiselle kansalle; ketkä tietävät itsensä vapaiksi, ne minua kivittäkööt. Kaikki ne, jotka tietävät totuuden tunnustaa ja joilla oli jotain tekemistä Yrjö Pietarinpoian kanssa, niiden täytyy tunnustaa, että ovathan jotain tehneet, jota eivät tahtoneet tehdä. Pyydän sen vuoksi, ett'ei kenkään panne tätä minun kirjoitustani pahaksi: enemmän on tapahtunut pelosta nyt näinä viime vuosina, kuin mitä on tahdolla tehty; Jumala parantakoon meitä kaikkia, aatelia, porvareita ja talonpoikia, meidän on täytynyt niinkuin ruoko tulessa taipua Eerik kuninkaan suurelle vallalle („wiike för konung Erichs store macht“). Jos yhden tuomitsemme, niin me tuomitsemme kaikki“. — Hän lisäksi vakuuttaa, ei milloinkaan olleensa Eerik kuninkaan neuvoissa, saattamaan ketään kristittyä miestä surman valtaan, eikä myöskään tehneensä niille apua, jotka niissä neuvoissa olivat.

Kirjeen lopussa Teitti lyhyesti kertoo puolustus-pykäleet: 1. Muut ovat muka yhtä hyvin kuin hän velvolliset vastaamaan siitä, mikä oikeustossa (s. o. kuninkaallisessa lautakunnassa) on tuomittu; 2. Eerik kuninkaan neuvoissa hän ei ole ollut, eikä milloinkaan salaisesti mitään puhunut hänen kanssansa, pahaa eikä hyvää; 3. Yrjö Pietarinpoialle hän ei ole apua tehnyt enemmän kuin muut lautakunnassa, vaan on häntä oikeudessa ahdistanut; 4. Polvilleen hän ei ole langennut hänen eteensä, vaan haastoi uhalla häntä oikeuteen; 5. Hän olisi vihdoin mieluisemmin nähnyt, että Yrjö Pietarinpoika jo aikaa olisi palkkansa saanut, kuin että hän päästettiin vankeudesta. Hän lisää vielä, ettei hän ole ketään peloittanut, vaan se pelko, joka heillä on ollut, sen he muka itse tietävät.

Kirjeen lopussa hän sanoo: „Jumala kaikkivaltias, joka

on Teidän Ankaruutenne Teidän vankeudestanne pelastanut, Hän taivuttakoon Teidän Ankaruutenne sydäntä armon ja armahtamiseen minua vangittua mies parkaa kohtaan“. Sitten seuraavat sanat ovat suomenkielellä ja näyttävät todistavan, että Hogenskild Bielke tätä kieltä ymmärsi; ne kuuluvat: „Iomala minun syyn tietäpi, hen teitä iankaikisest holhochkan ia minua waiwaista miest teste waiuasta päästaken. Amen“.

Meillä ei ole tähän saakka mitään muita tietoja oikeuden-käynnistä Jaakko Teittä vastaan. Tiedämme vaan, että hän vielä seuraavana vuonna 1569 istui vankina Tukholmassa, ja että hän viimeistään v. 1571 on päässyt vapaaksi“.

§ 4.

Undertecknad meddelade ur svenska tidningen Dagligt Allehanda för åren 1779 och 1780 några upplysningar om ett mellan viceborgmästaren *Isak Mikaelsson Wachlin* från Uleåborg och jungfru *Katarina Kristina Backman* från Ny Karleby år 1779 d. 1 Aug. i Frötuna socken vid Norrtelje ingånget giftermål, som på denna tid tyekes ådragit sig stor uppmärksamhet. Brudens fader, sekreteraren och handlanden Reinhold Wilhelm Backman hade icke till äktenskapet gifvit sitt samtycke och lät en omständlig protest deremot ingå i Dagl. Allehanda 1779, n:o 198, anklagande dervid jemväl prosten Forssén i Frötuna för att olagligen hafva utgifvit lysning. Prosten Forssén afgaf svar härå i samma blad n:o 211, åberopande som förnämsta stöd tvenne gode mäns och uppgifne släktingars vitsord, att äktenskap mellan de unga kunde ingås, äfvensom attester, utfärdade af kyrkoherden i Ny Karleby socken Forshæll. Denne upplyste åter nästföljande år i D. A. n:o 129, att han aldrig utfärdat ifrågavarande attester, utan att desamma voro för-

falskade och innehöllo oriktigheter. Emellertid hade Backman uttagit stämning mot både Wacklin och Forssén (D. A. 1780, n:o 19), och som ett för tiden karakteristiskt efterspel till denna cause célèbre kan nämnas, att en „älskare af ädelmod och ömt tänkesätt“ något senare i bevekliga ordalag förhåller Backman hans omensklighet, (D. A. 1780, n:o 45), hvarå denne gifver ett långt svar i samma blads n:o 128. Saken får en viss märkvärdighet derigenom, att — såsom vid sammanträdet påpekades — den finnes utförligen skildrad, ehuru i romantiserad form, i Sara Wacklins hundra minnen från Österbotten, med titel: *En enlevering i Österbotten, den enda i mannaminne*. Hjerten kallas här *Isak Wirén*, den unga mön får heta *Maria* och hennes stränge fader rådman *F*. En utförlig beskrifning egnas åt, huru de unga rymde landvägen kring Bottniska Viken, medan åter Backman i *Dagl.* Allehanda säger om dottren, att hon lockad af Wacklin „qvarlemnade sig i Stockholm“. Uppgifterna tyckas deremot öfverensstämma deri, att i Sverige bosatta bekanta, möjligen släktingar till jungfru Backman, befordrat giftermålet. De stränga ömdömena af Backman och kyrkoherden Forshæll om Wacklin tyckas äfven bekräftas af dennes senare iråkade förfall. Om enkan uppgifves i *Hundra minnen*, att hon dog 1842 *Geneal. Sursilliana* uppgifver 1841.

§ 5.

Kamrer Boehm meddelade i afskrift tvenne så lydande, bland Alligator för år 1724 i Gamla Karleby stads arkiv befintliga aktstycken.

„Till Kongl. Hofrätten i Åbo den 23 December 1724
Emedan sig åffta tilldrager, att oroligt sällskap antingen af milicen, eller stadsens ungdom, eller andre främ-

mande, som af och till fahra, föröfva esomåfftast åtskillige insolentier och excesser här i staden, dehls med ropande på gatorna, med wärjors blåttande emot wachten, med Porttars upplyftande och bärande ifrån sine rum, med fönsters och lukors söndersläende, med plichtehästens öfverända kastande el. bårtbärande med mera, som deras sielfswåld uppdichtar, både om högtids- och sabbats, som andre Söchne nätter; till hvilka öfverdådigheters hämmande den allmänna lagen ei gifver så amplicable Böter, som sådana måhl särskildt fodra; ei heller får man säkert därtill lämpa Kongl. M:s placater som derom utgifne äro för Stockholms Stadh bode d. 4 Maji 1664 som d. 12 Martii 1679; ehuru städerne derom underdånig ansökning giordt wed nästforwekne Riksdag. Fordenskull och såsom Kongl. M:t uti den 8:de puncten af resolutionen på städernes allmänna besvär den 16 Octob. 1723, i nåder behagat försäkra de mindre Städerne, at för hvarthera i synnerhet förbehålla ett æquivoct effterdöme i de tillfällen som de förmena sig kunna applicera måhlen till de placater som enskijlt för Stockhollms Stadh expedierade äro

Altså är till E:ers Exc. och K. Hofrätten denne Stads och Magistrats underdån-ödmukaste begäran, at man motte i sådane casus sig dömmande betiena ei allenast af åfwan hög bem:te Kongl. resolutioner, om excesser på gatorne, utan och uti Bänke tvister i Kyrkian få rätta sig effter K. M:s Förordning af den 24 Febri. 1647, hvileket Eders Hög-greffl. Exc. och den Högl. K. Håf-Rätten täcktes nådgunstigt utwärka, oss och kanske flere underdomare till effterrettelse, i sådana måhls afgörande. Framhärda med all wördnad“.

„Edel och Högachtad Hr Advocat Fiscal.

Lijkmätigt Kongl. Maj:ts allernådigste förordningar

har man wähl för detta bordt till Högl. Kongl. Hofrätten insända 1722 och 1723 åhrs protocoller, som äro heelfärdiga; men som man ingen resande här kunnat denna tijd öfverkomma, med hvilken de skulle öfversändas, Staten härstädes är och aldeles ringa, så at den föga förslår till Löningarne mycket minder till publique byggningar eller extra ord. utgifter, och därföre i sommar ej kunnat skicka dem med påsten, for dess ansenliga porto, Siöledes dem sända först till Stockholm och så wijdare till Åbo har synts ganska hazarderligt; för denskull täcktes Högachtad Herr Advocat Fiscalen uteblifvandet i detta måhl icke allenast myckit gunstigt uhrsächta, utan och lämna Dilation at få dem om intet förr så med någon af Hr Biskopens föllie, i winter effter öfverståndet synodum, wähl inbundne och förvarade affärda, emot hvilken stora ynnest och Bevågenhet man under obligation och ynskligt svars förväntande förblifver

Högachtad Hr Advocat Fiscalens

På Magistratens wegnar

G: Carleby d. 10 Oct. 1724.

Tienstskyldigste Tre

S. Brumerus.

Joh. Westring“.

§ 6.

Kamrer Boehm uppläste vidare tvenne egendomliga anteckningar ur Gamla Karleby stads domböcker för 1709 och 1711, den förra så lydande:

„Handelsman Hendrich Röring gjorde påminnelse om de penningar som han för par år sedan mände å Borger-skapets wegnar gifva äth Hr vice Landshöfdingen Stiernstedt för Calajoki marknads uppskiutande, begärandes at han till sine utlagde penningar kunde blifva förbulpen. Rätten låfvade vara Handelsman Röring behielpig till sine penningars igenbekommande och hafver Rätten allaredan

giort den anstalt, at samma pengar blifvit genom Handelsman Carling och Anders Kiemmer borgerskapet emellan taxerade, men skulle sedermera här vid skedt någon förändring, så skola de blifva af dem ånyo taxerade“.

I Domboken för år 1711, protokollet för den 27 November läses åter:

„Sedan frågade Rådman Westring, hvaraf de 9: 18 Kmt härflyta, som Casseuren Backman honom påfördt. Rätten svarade: at Rådman Westring är nogsampt bekant at samptl. Borgerskapet som hafva sin handell i Pyhä- och Calajoki hafva varit ense, at de skulle sammanskiuta några penningar åth Hr Lagman och vice Landshöfdingen wälborne Hr Johan Stiernstedt, at således hoos högbem:te herre vinna någon endring på Pyhä och Calajoki marknads termin, hvartill jämwähl Rådman Westring då sielf consenterat, och honom effter dess andehl i Tiäran är påfördt 9: 18 Kmt, hvilka jämpte de öfrige Rådman Röring utgifvit. Fiscalen Matlien begärte at det måtte blifva anoterat, at Hr Lagman Stiernstedt låtit taxera staden å part, såsom sträfvande emot Kongl. förordningar och det för sin egen nyttas skull. Matlien svarades: at Hr vice Landshöfdingen Stiernstedt intet pålagt något Staden, mycket mindre begärt, utan Borgerskapet frijvilligt samman-skutit en lijten Discretion till wähl Bem:te Herre, för det han deras angelägenhet desto bättre recommendera skulle“.

§ 7.

Som spridda anteckningar ur Gamla Karleby stads arkiv meddelade kamrer Boehm slutligen följande:

I 1725 års dombok förekommer en utförlig rättegång mellan kapten *Lorens Kerkisudd* af Finlands frikompani och borgaren *Jsak Hako*. Den förre säger bland annat om sig,

att „ehuruvähl jag är en finne, har lijkvähl Hans Kongl. Maj:tt konung Carl högståminnese den XII:te ansedt mig, och i nåder med Capiteins fullmakt och Rang Nådigt honorerat och med mycket Beröm nobiliterat“. De synnerligen vidlyftiga handlingarna förtjena närmare undersökning.

År 1778 antogs farmacie studiosus Petter Wennersten till apotekare i Gamla Karleby.

År 1807, d. 2 Febr. uppsade Ludvig Candelins enka Margareta Candelin fri- och rättigheterna till det vid Gamla Karleby nära Tryckars träsk belägna kattuntryckeriet.

År 1808 den 28 Aug. ankom till borgmästaren Winge från svensk-finska arméns högkvarter i Lappo ett bref till öfverstlöjtnanten Fieandt, hvilket på denna långa omväg skulle omedelbarligen och med säkert bud framskaffas till Perhotrakten, der öfverstlöjtnanten då befann sig med sitt detachement.

För året 1819 finnes i Gamla Karleby stads handlingar en mängd uppgifter om Kejsar Alexander I:s resa i Finland, antalet dervid brukade hästar och åkdon, samt detaljföreskrifter, m. m.

§ 8.

Detta mötes protokoll komme, enligt samfundets särskilda beslut, att anses som omedelbarligen justerad.

In fidem:

E. G. Palmén.

Lisäyksiä ynnä huomattavia painovirheitä.

Siv.	riv.	seisoo:	lue:
60	12—13	ylh. lorus	locus
66	10	alh. 1426	1326

Å sidan 68 har jag yttrat att högst sannolikt inga kloster funnos i Viborg 1409 då skolan der första gången antydes samt att stadens två kloster först omnämnas i kyrkoherden i Äyräpää (Muolaa) socken Henrik Makerlands testamente 1445. Sedermera har jag dock, högst oväntadt, upptäckt, att ett intyg, som påflige notarierne Johannes Grankow och Johannes Upas („Vpas“) de Rosedul utfärdat om att Lucas Jacobi, prestmunk i Vadstena kloster, afträdt från det embete påfven Bonifacius IX 1401 anförtrott honom såsom Birgittinerordens konservator, blifvit gifvet i Rom i April 1403 i närvaro af Ericus Johannis, generalkonfessor och Thorirus Andreae, munk i nämde kloster, samt följande särskildt tillkallade vittnen: *broder Clemens, gardian i Viborgs konvent af de mindre brödernas orden i Åbo stift, Andreas Johannis, munk i Saba cistercienserkloster i Strengnäs stift, Reynerus Svenonis, kyrkoherde i Äyräpää socken i Åbo stift och magister Johannes Borezower (Borezow), påflig brefskrifvare, („Acta fuerunt hec Rome ante basilicam principis apostolorum in loco qui dicitur Paradisus, --- presentibus honorabilibus et discretis viris religiosisque fratribus et dominis Clemente, gardiano conuentus Wilborgensis ordinis fratrum minorum, Andrea Johannis, professo monasterii de Saba cisterciensis ordinis et Reynero Swenonis, curato in parochia Agrepe*

presbiteris Abboensis et Strengenensis dyocesis ac magistro Johanne Borezower, literarum apostolicarum scriptore, testibus in premissis fidedignis ad premissum vocatis specialiter et rogatis“. I en annan afskrift af detta intyg heter det tydligare och mera bestämdt: „dominis Johanne Borezow literarum apostolicarum scriptore, fratre Clemente Guardiano Wiburgensis ordinis fratrum minorum Aboensis diocesis et Reynero Swenonis Curato in parochia Aghrepe Aboensis diocesis testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis“; (*Svenskt Diplomatarium* från och med år 1401, utgifvet genom Carl Silfverstolpe, Första Delen, första—andra häftet, Stockholm 1875, 1876, n:o 319, s. 240—242 och första häftet, n:o 63, s. 42—43). Anförda upplysning är af stort intresse, ty då inga *finska* fransiskanerkloster upptagas i *Waddings* för Danmark, Norge och Sverige *fullständiga* längd öfver gråbrödrakonvent i klosterprovinsen *Dacia* år 1400 (jfr noten 6), så kommer man med vår nuvarande kunskap till den slutsats, att *Viborgs franciskanerkloster* uppstått mellan åren 1400 och 1403^{*} eller, för att nyttja ett allmännare uttryck, som här kanske är att föredraga, omkring år 1400. K. A. Bomansson.

Sid. 117. Till uppgifterna om en upphunnen hög lefnadsålder kunna tilläggas följande: Enligt Plinius voro uppförde på censuslistan i Rom i första seklet af vår tideräkning 54 personer vid en ålder af 100 år, 57 vid 110, 2 vid 125, 4 vid 135 och 3 vid 140 år. Läkaren Galenus, död 200 efter Kristus, skall blifvit 140 år gammal. En grefvinna Desmona von Inchequin i Münster i detta sekel likaledes 140 år. En hög ålder angifves för följande Engelsmän: *James Sand* 140 år och *Henry Jenkins* 169 år. Se vidare i ämnet uppsatsen: *Om människolifvets längd*, intagen i *Notisblad för Läkare och Pharmaceuter*, April 1855.

Sid. 122. Henrik Erikssons på Strömsholm förvarade porträtt har, enligt senare erhållen utredning, vid en för några år sedan på Strömsholm timad eldsvåda blifvit förstördt.

F. J. Rabbe.

Huomattava painovirhe

Historiallisen Arkiston V:nessä osassa, Helsingissä 1876.

Siv.	riv.	seisoo:	lue:
84	18 ylh.	Ruzia	Ruziam.

Aakkosellinen aineluettelo Historiallisen Seuran tähän
painettuihin pöytäkirjoihin.

- Ahvenanmaan sinetti, 255.
 Akkunusjoki, 286.
 Aleksanteri I, 304.
 Alopæus, M., 271, 277.
 Alopæus, M. J. 236.
 Andreas Sigfridi, 264, 265.
 Andreas tohtori, 296.
 Arkangel, 239.
 Arkisto, Historiallinen, sen painattamisesta 226, 229, 252, 268, 281.
 Arwidsson, A. J., 257.
 Aunusmaa, Agnismaa, 240.
- B**ackman, 303.
 Backman, K. K., 299, 300.
 Backman, R. W., 299, 300.
 Bielke, Gunilla 249.
 Bielke, Hogenskild, 293, 294, 299.
 Bielke, Ture, 262, 297.
 Bilmark, J., 251, 256.
 Boije, O. E., 274, 275.
 Botero, G., hänen kartiansa, 239.
 Brumerus, S. 284, 285, 302.
 „Bullerborg“, 261, 262.
 Burmeister, Kr. 280.
- Campenhausen, von, B., 232, 233.
 Candelin, L., 304.
 Candelin, M., 304.
 Carling, 303.
 Chapman, af, F. H. 245—247.
 Chydenius, A., 250.
- Colmogorod, 239.
 Cronhiort, A., 280.
- D**e la Gardie, Jaakko, 240.
 De la Gardie, Pontus, 237, 238, 242.
 Didron, 276.
 Drake van Deuenter, A. 296.
 Drägsby, 264.
 Düring, von, J. C., 233.
- E**erik XIV, 292, 294, 296—298.
 Eerik Eerikinpoika, 290.
 Eerik Matinpöika, 297.
 Ehrensvärd, A., 245, 246.
 Engmark, J., 285.
 Ericus Eerici, 265.
 Eriksnäs, 264, 265.
 Eschilson, M. 285.
- F**ieandt, von, O. 304.
 Fleming, Kl. 264.
 Fleming, Er. 262.
 Forsell, G. E. 285.
 Forsell, J. 285.
 Forshæll, J. 299, 300.
 Forssén, O. 299, 300.
 Forssman, K. S. 236.
 Fredenheim, C. F. 270.
- G**abriel Juhonpoika, 296.
 Gabriel Kristerinpoika, 297.
 Gammelbacka, 265.

Gera, K. 293.
Gerkenäs, 264, 265.
Greutz, J., 274.

Hako, J., 303.

Hako, M. 286.

Halkis, (Porneessissa) 263.

Hamina, Fredrikshamn, 231—234.

Hartola, 278.

Haveman, Y. 255.

Hefva 242.

Helsingin „vanha kaupunki“, sen muuttamincn 274; tulipalo 1654, 288; kaupungin kirkko, 280.

Helsingin kuninkaan-kartano, 288.

Henrik Eerikinpoika, 255.

Henrik Matinpöika, 286.

Historiallinen Arkisto, sen julkaisemisesta, 226, 229, 252, 268, 281.

Historiallisia Tutkimus-kokeita 249, 250.

Horn, Henr. Klaunpoika 237, 294, 295.

Horn, Klaus Kristerinpoika 292.

Huggut, Henr. 290.

Huovila, (Porneessissa), 263.

Hämeenlinna 289.

Hämeenmaa, (laivannimitys) 245, 246.

Hämenmaan rajat, 278.

Hämeenmaan sinetti 255, 268, 281.

Idensalmi, 278.

Iio, 286.

Ilmoni, I., 257.

Inberg, I. J., hänen karttansa 229.

Itämeri kulkuväylänä kaupalle, 239.

Jacobus Laurentii (Teitti) 290—299.

Jaroslavin kaupunki, 239.

Jatulinkansa, 287.

„Jatulinkirkko“, 286.

Jauhoppää, H., 243—245.

Jauhoppää, M., 243—245.

Johannes, 296.

Juhana III, 238, 292—294.

Julus, Juluksen saari, Juluksen tie 263.

Juslenius, D., 225.

Justander, E., 255.

Järjestämis-kommissioni, 231.

Jääsjärvi (Hartolassa), 278—280.

Jääskin kihlakunta, 261, 262.

Kaarina Maunntytär, 264, 293.

Kaarlo IX, 263—265, 290.

Kaarlo XI, 288, 289.

Kaarlo XII, 248, 304.

Kaarlo Knuutinpoika, 278.

Kaarlo Neskonunginpoika, 255.

Kalajoki, 302, 303.

Karjala, 234, 239, 262; kapina siellä 274—277.

Karttoja, 229, 239, 240, 246.

Kemi, 286; noidan vainosta siellä 243—245.

Kexlerus, A., 240—242.

Kexlerus, S., 242.

Kiemmer, A., 303.

Kiemmer, M., 285.

Kiviniemi, linnoitus, 280.

Kokkola, Gamla Karleby, 289; sen porvarit 1718, 285; sen tappiot ison vihan aikana, 282—284; kaikellaisia pikkutietoja Kokkolasta, 285, 286, 300—304.

Kommissioni, järjestämisk., 231.

Koporie, 242.

„Kopöön“, 272, 273.

Kort, J., 285.

Kranck, Hannu, 290.

Kristian II, 229.

Kristinankaupunki 271—273.

Kristinuskon saarnaamisesta Pohjanmaalla, 286, 287.

Krogius, G. 236.

Kronstättin linnan pohjapiirros, 240.

- Krook, B. 235.
 Kruse, S., 294, 297.
 „Kungsbacken“, 264.
 Kungsör, 255.
 Knopio, 236.
 Kustaa III, 274—277.
 Kustaa Adolf, 241, 242, 248, 269, 288.
 Kustaa Eerikinpoika, ruhtinas, 263, 264.
 Kustaa Vaasa, 262, 291.
 Kuusiston linna, 229, 230.
 Kyminkartanon lääni, 232.
 Käkisalmen linnan pohjapiirros, 240.
 Käkisalmen lääni, 298.
 Käkisalmi, sen linnan ja läänin historiasta, 226, 229—231, 252.
 Kärki, Kerkisudd, L., 303, 304.
 Laatokka, 238—240, 280.
 Laatukan joki, 239.
 Ladau, O. R., 232.
 Laha, 264.
 Laihalampi, 261.
 Lapinkirkot, 286, 287.
 Lappajärvi, 287.
 Lappalaiset, 287.
 Lappeenranta, Lappstrand, Willmanstrand, 231—234, 248.
 Lapua, 304.
 Lapvärti, 272, 273.
 Laukkalan kylä Jääskissä, 262.
 Leistenius, C. G., 247.
 Liitto Tanskan ja Venäjän välillä 1709, 266, 267.
 Lijten, J., 286.
 Limingan pitäjä, 277.
 Lind, P., 285.
 Linnoituksia, 262, 280.
 Liuksiala, 264, 293.
 Lohja, 291.
 Lybecker, Y. 248.
 Lylismäki, 261.
 Löfkoski, 264.
 Lönnrot, E. 257.
 Martti Mikonpoika, 244.
 Matlien, 303.
 Maunu Niilonpoika, 262.
 Maydell, G. J., 248.
 Meltola, 265.
 Mennander, C. F., 270.
 Mestattuja Suomessa, 257—260.
 Metelinkansa, 287.
 „Metelinkirkko“, 286.
 Metelisilta, 262.
 Mikkeli, 235.
 Montgomery, 275, 276.
 Munck, Mikko Paavaliinpoika, 237, 238.
 Muola, tappelu siellä, 248.
 Mynämäen kihlakunta, 237.
 Narva, 240—242.
 Nefvius, J., 264.
 Niilo kirjuri, 296.
 Niilo Olavinpoika, 244, 265.
 Nikula, (Porneesissa) 263.
 Noitien vainosta 243—245.
 Novgorod, 239.
 Nuhiala, 237.
 Nylander, W. 257.
 Närpiö, 272, 273.
 Oboneschska päätina, 239.
 Ojatti, 239.
 Olavinlinna, 233, 234, 262.
 Otavalan kehuuskoulu, 247.
 Oulu, 237.
 Oxenstjerna, Axel, 241, 270—274.
 Paltamo, 278.
 Pasanen, H., 285.
 Patavino, M., hänen karttansa 239, 240.
 Paul I, 232.
 Pentti tohtori („D. Bendt“), 295, 296.
 Perho, 304.
 Perma, 239.
 Pertteli Eerikinpoika, 296.

- Petajoki, 278.
 Pietarin kaupunki, 232, 233.
 Pietari Suuri, 239.
 Pietarsaari, 287.
 Pietarsaaren kaupunki, 288, 289.
 Piper, P. B., 275—277.
 Poitz, P., 296.
 Pohjanmaa, 237, 238, 244, 278, 286, 287.
 „Pojama“, „Pajama“ (laivannimitys), 245, 246.
 Pohjois Suomi, sen laamanni, 237.
 Pomell, E. J., 236.
 Porneesi, tarina sieltä, 263—264.
 Porvoo, 264.
 Porvoo, sen kapituli, 234, 236.
 Porvoo, sen lukio, 231, 236, 237.
 Pyhäjoki, 278, 302, 303.
 Pähkinälinnan valloituksesta, 248.
 Pähkinälinnan rauha, 261, 262, 278.
 Pääsaari (Hartolassa), 278—280.
 Pölk, H. J., 285.
- Raabe**, 288, 289.
 Rajaseikkoja, 278, 292.
 Rantasalmi, sen trivialikoulu 234—237.
 Reijer, M., 274.
 Repola, 238.
 Riiga, 248.
 Rink, 257.
 Rothovius, I., 270.
 Rääveli, 255, 281.
 Röring, H., 302, 303.
- Saaris**, 246.
 Sakkola, 280.
 Salo, 286.
 Sanainen, H., 244.
 Sanden, von, H., 280.
 Savo, 234, 250, 278.
 Savonlinna, Nyslott, 231—234, 262.
 Savonlinnan lääni, 292.
- Scitus, (Teittus) J., 291.
 Sermaksin satama, joki 238—240.
 Sigfrid, P. Sigfridin lähde, 287.
 Sigismundo, 264, 265.
 Siikajoki, 286.
 Sinettejä, Suomen, Ahvenanmaan, Uudenmaan ja Hämeen, 255, 268, 280; Lappeenrannan, 234.
 Sipoo, 264, 265.
 Sittkoff, 233.
 Skytte, M., 291.
 Sotakertomuksia, käsikirjoitettuja ja painettuja, 248.
 Sotkamo, 278.
 Sprengtporten, Y. M., 249, 276.
 Starck, I., 296.
 Stjerncreutz, 291.
 Stiernstedt, J. 302, 303.
 Stjernvall, 247.
 Stolbovan rauha, 241, 242.
 Strömsholm, 255.
 Sture, Niilo, 292, 297.
 Sture, Svante, 294.
 Stålarms, 264.
 „Stålarmsbacken“, 264.
 Suchona, 239.
 Suomalainen deputationi 1808, 265.
 Suomalaisten virkamiesten asettamisesta 1740-luvulla, 266.
 Suomalaisten ylistysruno, 248.
 Suomenmaan hävittämisestä, 267.
 Suomenmaan sinetti 255, 268, 281.
 Suomen sotalaitos 1663, 249.
 Suomessa mestattuja 1751—1825, 257—260.
 Suomi, venäläinen S., 231—236.
 Syväri, Svir, Suerni j. n. e. 240.
 Swälls, P., 273.
- Taipale**, 280.
 Tanska, 266, 267.
 Tavast, Arv. 265.
 Teet, 291.
 Teitti, Pentti, 291.
 Teitti, Teittj, J., 290—299.

- Teitti, Lauri, 291.
 Teittus, Antti, 291.
 Teittus, Mart. 291.
 Teittus, Olavi, 291.
 Tervoinen, P. 244.
 Trivialikoulu Rantasalmella, 234—237.
 „Trähästen“, „Plichthästen“, 286, 301.
 Tryckars, 304.
 Tukholma, 293, 294.
 Tulipaloja, Helsingissä 288, Hämeenlinnassa 289, Savonlinnassa, 234.
 Turku, 255, 265, 266, 293.
 Turun konsistori, 234, 266.
 Turun linna, 230.
 Turunmaa (laivannimitys) 245, 246.
 Turun tuomiokirkko 269, 270, 291.
 Täyssinän rauha, 261.
 „Udema“, (laivannimitys) 245, 246.
 Upsala, 293.
 Uudenmaan sinetti 255, 268, 281.
 Uusi Kaarlepyy, Ny Karleby, 272, 289.
 Vaasan kaupunki, 271—274.
 Wachtmeister, 275.
 Wacklin, I., 299, 300.
 Valtiopäivät 1616, 288.
 Vedenski pogosta, 239.
 Vehkalahti, Veckelax, 231—234.
 Wehmaan kihlakunta, 249.
 Wekkoski, 264.
 Velhojoki 239.
 Weman, C. G. 236.
 Wennersten, P. 304.
 Venäjä, 266, 267.
 Westgöthe, 230.
 Westring, J., 284, 285, 302, 303.
 Wetlin, E., 285.
 Viapori 277, sen piirityksestä 247.
 Vienanmeri 292; Vienan kulkuväylä 239.
 Vihti, 291.
 Viipuri, 233, 234, 255, 265.
 Viipurin linna 261; sen pohjapiirros 240.
 Winge, 304.
 Winter, 234, 235.
 Wipoi, P., 244.
 Virkamiesten asettamisesta Suomessa 1740-luvulla, 266.
 Wittenberg, 264, 265.
 Wittenberg, von, A., 265.
 Wittenberg, von, H., 265.
 Volga kulkuväylänä kaupalle, 239.
 Wolle, J., 269.
 Vologda, 239.
 Wrangel, 288.
 Vuoksi, 261, 262.
 Yrjö Pietarinpoika, 290, 292, —298.
 „Äyrämöinen“, 229.
 Äänisen joki 240, järvi 239, 240.
 Öbo, H., 286.

Kuvien selitys.

Kolme sinettiä, jotka ovat liitetyt Suomenmaan vouden Kaarlo Neskonunginpoian kirjeesen Turusta in octava festi corporis Christi (Toukok. 29 p.) 1326. Kirjeessä vahvistetaan vakava rauha ja tetinen sovinto Räävälin kaupungille ja sen hallitusmiehille Suomen vouden ja hänen ystäväinsä ja palvelijainsa sekä Suomen, Ahvenan, Uudenmaan ja Hämeen maiden ja niiden asukasten puolesta, niin että se riita, joka oli syntynyt ritari Matti Kettilmundinpoian ollessa Suomen päällikkönä siitä syystä, että muntamat tänpuoliset miehet Räävälissä rikoksesta tuomittiin ja mestattiin, ei enää ole mieleen johdettava. Tämä kirje, joka kolme vuotta takaperin löydettiin Räävälin kaupungin-arkiston komeroista (vrt. Hist. Ark. V, siv. 106), säilytetään siellä. Herrat C. Russwurm ja E von Nottbeck ovat Upsalan yliopiston vuosisatais-juhlan muistoksi siitä julkaiseet kopion ynnä kuvat kaikista siihen liitetyistä sineteistä.

1. Suomen sinetti: S'TERRE: FINLANDIE, jokseenkin yhtäläinen niiden sinettipainosten kanssa vuosilta 1386 ja 1457, jotka ovat kuvatut Historiallisen Arkiston IV osan lopussa. Tämä painos on kuitenkin sekä vanhin että ehein.

2. Uudenmaan sinetti: S'DE NYLANDIA, ennen tuntematon.

3. Hämeenmaan sinetti: S'ABITANCIVM: IN TAVESTIE, myöskin tähän saakka tuntematon. Reunalauseen oikokirjoitus viittaa Ranskalaiseen syntyperään, ja antaa myöskin selitystä tuohon ennen selittämättä jääneeseen Satakunnan sinetin reunalauseeseen (Hist. Ark. IV, taulu II, kuv. 3), joka siis on luettava: „S(igillum) abi[tancium in Sata]gundie“.

Ahvenanmaan sinetti, joka samoin on tähän kirjeeseen liitettynä, löytyy ennen tarkemmin kuvattuna (Hist. Ark. IV).

Explication des sceaux ci-joints.

1. Sceau du pays de Finlande, en 1326; évidemment provenant de la même estampe que ceux de 1386 et 1457, publiés dans *Historiallinen Arkisto*, tom. IV (à la fin). Celui-ci est pourtant, non seulement le plus ancien, mais aussi le mieux conservé. La légende est: „S(igillum) terre Finlandie“.

2. Sceau de la province de Nylande en 1326 avec la légende: „S(igillum) de Nylandia“.

3. Sceau de la province de Tavastie, en 1326, dont la légende porte: „S(igillum) abitancium in Tavestie” (sic!). Il est à observer que l'orthographe de cette inscription semble accuser une origine française. Nous y trouvons aussi la clef de l'inscription du sceau de la province de Satakunta, laquelle est restée jusqu'ici sans interprétation (v. *Hist. Ark.*, tome IV, table II, fig. 3): elle doit être lue: „S(igillum) abi[tancium in Sata]gundie“.

Les sceaux de Nylande et de Tavastie ont été inconnus jusqu'à la publication de la charte en parchemin, à laquelle sont attachés tous les trois sceaux ci-joints avec celui des îles d'Aland (v. *Hist. Ark.*, tome IV, table II, fig. 1) et ceux de Charles fils de Neskonung, avoué de Finlande, et Erengisl fils de Neskonung, son frère. Ce document qui est dernièrement retrouvé dans les archives de la ville hanséatique de Revel en Esthonie et publié par MM. C. Russwurm et E. de Nottbeck en célébration de l'anniversaire de l'université d'Upsal, contient un traité de paix avec Revel de la part du pays de Finlande et toutes les provinces qui en relèvent. La date est „octava corporis Christi“ (le 29 Mai) 1326.
